

K 118 953
3

ქართული
ლიბრეო

წილის თაქთაქიბუილი-უჩუბუბუ

განათლებლობის
წილის

ქვემოთ მოცემულია საქართველოს სახელმწიფო
 ბიბლიოთეკის მისამართები

მანქანის უმრავლესობა

„ლიტერატურა და ხელოვნება“
 19 თბილისი 65

ლ. თაქთაქიშვილი-ურუშაძის მონოგრაფია „მარჯო-რი უორდროში“ მიზნად ისახავს ქართული კულტურის დიდი თავუანისმცემლისა და მოამაგის — ინგლისელი მთარგმნელი ქალის მარჯორი სკოტ უორდროშის შემოქმედების შესწავლას.

შრომის ცალკეულ თავებში განხილულია მე-19 საუკუნის საქართველოს ინტელიგენციის მოწინავე ნაწილთან მ. უორდროშის ურთიერთობა და წარმოდგენილია მ. უორდროშის მიერ ინგლისურ ენაზე შესრულებულ თარგმანთა ანალიზი („ქართული ხალხური ზღაპრები“, „განდევილი“, „მგზავრის წერილები“, „წმ. ნინოს ცხოვრება“, „ვეფხისტყაოსანი“).

მ. უორდროშის ინგლისური თარგმანები ხასიათდება ქართული ენის ნიუანსთა საფუძვლიანი ცოდნით, კეთილსინდისიერებითა და ღრმა პოეტური ინტელიციით. მისმა თარგმანებმა გარკვეული როლი ითამაშეს უცხოელ მეცნიერთა მხრივ ქართული მწერლობისადმი ინტერესის ვაცხოველების საქმეში.

K 118953

საქართველოს
პარლამენტის
ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ქართული
ნაციონალური
ბიბლიოთეკა

მარჯორი უორდროპი
1895 წ.

შ ე ს ა ვ ა ლ ი

„გადაღება ინგლისურად ჩვენის მწერლობისა გადაღება ჩვენის გულისცემისა, ჩვენის გულითადის ნატურისა, ჩვენის ქირისა და ლზინისა, ჩვენის გონების და გრძნობის ძალ-ღონისა საყოველთაოდ საცნობელად“

ი ლ ი ა კ ა ვ კ ა ვ ა ძ ე

მთარგმნელობით ხელოვნებას საქართველოში მრავალსაუკუნოვანი ტრადიცია აქვს. ჯერ კიდევ IV საუკუნიდან, საქართველოში ქრისტიანობის გავრცელებასა და უცხოეთში ქართული კულტურული კერების დაარსებასთან ერთად, ქართველებმა ხელი მიჰყვეს აქტიურ მთარგმნელობით საქმიანობას.

უცხო ნაწარმოებთა ქართულ ენაზე თარგმნას თავისი პოლიტიკური, სარწმუნოებრივი და სამეცნიერო დანიშნულება ჰქონდა, რის გამოც თარგმანი ცხადად გამოხატავდა ქართველი საზოგადოების სულიერ მოთხოვნილებებსა და მისწრაფებებს.

თარგმანთა ისტორიულმა შესწავლამ მეცნიერებს საშუალება მისცა გამოეტანათ სათანადო დასკვნები იმ მეთოდის შესახებ, რითაც ხელმძღვანელობდნენ ქართველი მთარგმნელები.

როგორც აკად. კ. კეკელიძე აღნიშნავს: „გადმოღება უცხო თხზულებისა იყო არა მექანიკური აღქმის პროცესი, არამედ პროცესი შემოქმედებითი გადაამუშავებისა და თავის საკუთარ გემოვნება-შეგნებასთან შეგუებისა. ქართველთა შემოქმედებითმა გენიამ შესძლო ნათარგმნი ლიტერატურის ასიმი-

ლირება, თავის იდეურ-ესთეტიკურ შეგნებაში გადახარშვა და გადადნობა თავისი ეროვნული საქმიანობის პრინციპულ ასე, მაგალითად, ათონის სალიტერატურო სკოლის წარმომადგენელი ექვთიმე ათონელი (955--1028 წ. წ.) იმდენად თვითნებურად ეპყრობოდა სათარგმნ ნაწარმოებს, რომ თარგმანის ნაცვლად მკითხველს ნაწარმოების სრულიად ახალ რედაქციას აწვდიდა. თარგმნის ასეთივე მეთოდით ხელმძღვანელობდა ექვთიმეს უმცროსი თანამედროვე, ივერიის მონასტრის წინამძღვარი გიორგი ათონელიც.

მე-11 საუკუნის მეორე ნახევრის უდიდესი მოაზროვნის, მეცნიერისა და მთარგმნელის ეფრემ მცირეს შეხედულებანი თარგმნის საკითხებზე პრინციპულად განსხვავდება მის წინაპართა შეხედულებათაგან. მან თავისი პრაქტიკული გამოცდილების საფუძველზე შექმნა თარგმნის საკუთარი თეორია. ეფრემ მცირე დიდი სიფრთხილითა და პასუხისმგებლობით ეკიდებოდა ყოველ უცხო სიტყვას, ეძებდა მისთვის ყველაზე უახლოეს ქართულ შესატყვისს, თარგმნიდა ნათელი, გასაგები ენით და, თუკი საჭიროდ მიიჩნევდა, თარგმანს საკუთარ კომენტარსაც ურთავდა. შინაარსობლივი მხარის დაცვასთან ერთად, იგი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდა მხატვრული მეტყველების ელემენტებსაც. „სახისმეტყველებას“, სახეთა ხატოვანად გადატანას თვლიდა ის თარგმანისათვის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ფაქტორად“.*

თავისებური იყო გამოჩენილი ფილოსოფოსისა და დიდი მეცნიერის იოანე პეტრიწის დამოკიდებულება თარგმანისადმი. ის იცავდა სიტყვა-სიტყვით სიზუსტეს და მოითხოვდა ბერძნულ წინადადებათა კონსტრუქციებისა და სიტყვათა წყობის ზედმიწევნით გადმოტანას თარგმანში. ამ მეთოდით გატაცებამ გამოიწვია ის, რომ იოანე პეტრიწის ენამ ხელოვნური სახე მიიღო.

შემდგომ საუკუნეებში მთარგმნელები ცდილობენ მაჰმადიანური სამყაროდან შემოსული სიუჟეტები მისაღები გახა-

* კ. კველიძე—ქართ. ლიტ. ისტორია. ტ. I, თბილისი, 1941. გვ. 185.,
 ** ჯავახიშვილი ი.—ქართული საისტორიო მწერლობა., თბილისი, 1945 წ. გვ. 161—162.

დონ ქართველთათვის. ამის გამო თარგმანში შეაქვთ ქართული სინამდვილისათვის დამახასიათებელი მხატვრული სახეები და ხასიათები. ასეთი გადმოკეთება-გადმოქართულება შეიქმნა, ვინაიდან გია ისეთი შესანიშნავი ძეგლები, როგორცაა: „მეცხე“, „მეცხე“, „როსტომიანი“, „ბარამგურიანი“ და სხვა.

მე-18 საუკუნემ ახალი ძვრები მოახდინა ქართულ მწერლობაში. საუკუნეთა განმავლობაში არსებული ინტერესი სპარსული მწერლობისადმი, დასავლეთ ევროპის ლიტერატურის მიმართ გაღვიძებულმა ინტერესმა შეცვალა. ვამბობთ „შეცვალა“, მაგრამ ეს არ იყო მექანიკური შენაცვლების პროცესი. მას თავისი განმაპირობებელი ისტორიულ-პოლიტიკური ფესვები კარგა ხანია ჰქონდა.

მე-19 საუკუნის დასაწყისიდან ქართულ ენაზე უკვე გვხვდება ევროპელ მწერალთა ქართული თარგმანები, რომელთა უმრავლესობა ჩვენში რუსეთის გზით შემოსულა (მაგალითად, ერაზმ როტერდამელის, ბაუმესტერის, ვოლფის, კლოპშტოკის, ლაიზევიცისა და სხვათა ქართული თარგმანები).

ქართველები ყურადღებას იჩენენ ინგლისური და შოტლანდიური სიტყვაკაზმული მწერლობისადმი. თარგმნიან თ. მურის, თ. გრეის, ჯ. მილტონის, ფილოსოფოს ადამ ფერგიუსონისა და სხვათა ნაწარმოებებს.

მე-19 საუკუნის სამოციან წლებში ქართველი ერის საზოგადოებრივი ცხოვრებისა და ლიტერატურის სარბიელზე „თერგდალეულთა“ პროგრესული თაობის გამოჩენას თან მოჰყვა მთარგმნელობითი საქმიანობის აღმავლობა. ქართული პრესა თავის ფურცლებზე განუწყვეტლივ ათავსებდა ინგლისელ, ფრანგ, გერმანელ და სხვა ევროპელ მწერალთა თარგმანებს. „ივერია“ პირდაპირ მოუწოდებდა ახალგაზრდა მწერლებს:

„ახალგაზრდა პოეტებო!

ხელი მოჰკიდეთ თარგმანს, შეისწავლეთ ეს ხელოვნება და იფიქრეთ ქართული ლიტერატურის გამდიდრებაზე“.

ილია ქავჭავაძე, აკაკი წერეთელი და სხვები თარგმნიან რუს და ევროპულ მწერალთა ნაწარმოებებს. ესენი, ცდილობენ თარგმანში მაქსიმალურად დაიცვან მწერლის სტილი და შემოქმედებითი ინდივიდუალობის დამახასიათებელი ნიშნები.

ქართული ეროვნული თეატრის აღმოცენებასთან ერთად, საზოგადოების გაზრდილმა მოთხოვნილებებმა დიდი ინტერესი გამოიწვია ევროპული და, კერძოდ, ინგლისური დრამატურგიისადმი. ამ მიმართულებით პირველი ცდები ეკუთვნის დ. ყიფიანს, რომელმაც ჯერ თარგმნა შექსპირის „რომეო და ჯულიეტა“, შემდეგ — „ვენეციელი ვაჭარი“. შექსპირს თარგმნიან აგრეთვე ლ. არდაზიანი, ა. ფურცელაძე, ნ. დადიანი და სხვები. შექსპირის პიესების შემოხსენებულ მთარგმნელთა საქმიანობა მხოლოდ მოსამზადებელი მუშაობა იყო შექსპირის დრამების გადმოქართულების საქმეში, რასაც მყარი საფუძველი ჩაუყარა ილია ქავჭავაძისა და ივანე მაჩაბლის მიერ თარგმნილმა „მეფე ლირმა“. ამის შემდეგ დასაბამი მიეცა შექსპირის მაჩაბლისეულ თარგმანებს, რომელთაც ახალი ფურცელი გადაშალეს უცხო ნაწარმოებთა ქართულ ენაზე თარგმნის ისტორიაში.

„უდიდესი დამსახურება მაჩაბლისა სწორედ ის არის, რომ მან შეძლო მოენახა ყოველი ნაწარმოების გასაღები, ჩასწვდომოდა ორიგინალის სიღრმესა და დედააზრს. რვა ტრაგედია თარგმნა მაჩაბელმა და გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ მან შეძლო ყველგან გადმოეტანა ნაწარმოების მთავარი განწყობილება.“

მაჩაბელი გარედან არ უყურებს ნაწარმოების გმირებს. იგი ამ გმირებიდან გამოდის, იგი ნაწარმოების საერთო განწყობილებას კმნის არა ცალკე სიტყვებისა და ფრაზების ზუსტი ლექსიკონური თარგმნით, არამედ ცალკეულ გმირთა ხასიათის გახსნით, ცალკეული სიტუაციის ღრმა, პოეტური ანალიზით.*

ეს დახასიათება კარგად ასახავს იმ მონუმენტურობას, რომელსაც მაჩაბელმა ქართული სიტყვიერი მასალის სწორი

* კელიძე ვ.—ცხოვრება ივანე მაჩაბლისა. თბილისი, 1955, გვ. 235—6.

და მოხერხებული გამოყენებით მიაღწია. მხატვრობისა და გამომსახველობის თვალსაზრისით, მაჩაბლისეულ თარგმანებში ქართული ენა თავის განუსაზღვრელ შესაძლებლობებს უღავენებს.

მე-11-12 საუკუნეებში, როდესაც ქართული ფილოსოფიური აზრი საბერძნეთის გზით ფეხს იკიდებდა ევროპის ქვეყნებში, ინგლისური მწერლობა თავს აღწევდა ფრანგულისა და ლათინურის მძლავრ ზეგავლენას და თვითმყოფობას განიცდიდა. ამ დროის ძეგლები, შექმნილი ანგლო-საქსური ენაზე, წარმოადგენდა, ძირითადად, ხალხური ეპოსის ნიმუშებს. შემდგომ საუკუნეებში უცხო ნაწარმოებთა თარგმნის საქმეში განსაკუთრებული დამსახურება უესექსის მეფე ალფრედ დიდს მიუძღვის.

ალფრედ დიდი თარგმნიდა იმ დროისათვის ყველაზე აქტუალურ ფილოსოფიურ-მითოლოგიურ-ისტორიული ხასიათის შრომებს, ითვალისწინებდა სათარგმნი თხზულების პრაქტიკულ დანიშნულებასა და მკითხველი საზოგადოების განათლების დონეს. ალფრედ დიდმა თარგმანზე საკუთარი შეხედულებები ჩამოაყალიბა. მისი მეთოდი თავისუფალი თარგმნის პრინციპებს ემყარება. ალფრედის თარგმანთა რიცხვს ეკუთვნის ანგლო-საქსური პროზით შესრულებული ნეტარ ავგუსტინის „დილოგები“, რომელიც მთარგმნელის მიერ შევისებული და გამდიდრებულია ავგუსტინის სხვადასხვა შრომებიდან ამოკრეფილი ნაწყვეტებით; ბედას „ანგლების საეკლესიო ისტორია“, და ეპისკოპოს ოროზიას „მსოფლიო ისტორია“, რომელიც მთარგმნელმა გადაამუშავა და შეავსო ეთნოგრაფიული ხასიათის მრავალი შენიშვნითა და აღწერილობით.

მე-11 საუკუნის დასაწყისში ანგლო-საქსურ ენაზე ითარგმნება ამოკრიფული ნაწარმოები „ალექსანდრეს წერილი“ ინდოეთის საოცრებათა შესახებ. ამავე საუკუნეს აკუთვნებენ ამოლონ ტირელის რომანის ლათინურიდან შესრულებულ ინგლისურ თარგმანსაც.

მე-12 საუკუნიდან ცხოველდება ინტერესი ასტრონომიული და მათემატიკური ლიტერატურისადმი. მიუხედავად ზემოთაღნიშნული ცალკეული თარგმანებისა, მე-5 საუკუნიდან

მე-12 საუკუნის მიწურულამდე პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური ცხოვრების სფეროში ლათინური და ფრანგული ენებია გაბატონებული.

1395-97 წლებში უიკლიფი თარგმნის ზამბრანის მანმა, რომელიც შესრულებულია დიდი ლიტერატურული ალღოთი და ლაკონური ენით, ხელი შეუწყო არა მარტო ბიბლიის პოპულარიზაციის საქმეს, არამედ თვით ინგლისური სალიტერატურო ენის განვითარებასაც. აქვე უნდა ითქვას, რომ თარგმანებმა, მრავალ სხვა წინაპირობასთან ერთად, დიდმნიშვნელოვანი როლი ითამაშეს 1362 წელს ინგლისური ენის სახელმწიფო ენად გამოცხადების საქმეში.

ინგლისური პოეზიის მამამთავარმა ჯეფრი ჩოსერმა (1340-1400) ახალი პერსპექტივები დაუსახა ეროვნულ მწერლობას. მას ეკუთვნის „ვარდის რომანის“ ინგლისური თარგმანი, რომელშიც ჯ. ჩოსერი დიდ მთარგმნელობით ინტუიციას ამჟღავნებს. ის ფრთხილად ებურობა ნაწარმოების ფორმის შერჩევის საკითხს და იყენებს ინგლისური ლექსისათვის დამახასიათებელ ფორმებს.

მე-15 საუკუნეში საფრანგეთთან ასწლიანი ომის, თეთრი და წითელი ვარდების შინაგანი ქიშპობისა და სისხლისღვრის გამო, ახლადფეხადგმული ინგლისური მწერლობა ერთგვარ შეფერხებას განიცდის, ხოლო ამავე საუკუნეში წიგნების ბეჭდვის დაწყებას გამოცოცხლება შეაქვს, როგორც ორიგინალური, ისე მთარგმნელობითი მწერლობის განვითარებაში.

ინგლისში პირველი სტამბის დაარსების ინიციატორი უილიამ კეკსტონი თარგმნის ფრანგულ გადმოცემებს ტროას შესახებ, ოვიდიუსის „მეტამორფოზებს“, ვირჯილიუსის „ენეიდისა“ და სხვა ნაწარმოებებს. ამავე საუკუნეში ითარგმნება ლათინური ტრაქტატები, ფრანგული რომანები.

მე-16 საუკუნეში იღვიძებს ინგლისელთა ინტერესი ანტიკური მწერლობისადმი. ცნობილი მწერალი ჯორჯ ჩეპმენი თავისი ცხოვრების აზრს ჰომეროსის თარგმანში ხედავდა. მან შეძლო ჩაწვდომოდა „ილიადასა“ და „ოდისეას“ გმირულ პათოსს და დიდი ოსტატობით გადმოეცა ის ინგლისურ თარგმანში.

ამავე ეპოქაში ითარგმნება სენეკა, პლავტე, ტერენციუსი, ალორძინების ეპოქის იტალიური ნოველები, ბლუტარქეს „ცხოვრებანი“ და სხვა.

ელისაბედ დედოფლის მმართველობის პერიოდში თარგმნის ხელოვნება განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს. დიდი ყურადღება ექცევა ისეთ თარგმანს, რომელიც სრულფასოვნად გადმოსცემს ორიგინალის დედააზრს.

მე-17 საუკუნე ინგლისური ეროვნული თეატრალური ხელოვნების განვითარების მწვერვალია. ამ პერიოდში ორიგინალურ დრამატულ ნაწარმოებთა გვერდით, იშვიათად, მაგრამ მაინც ვხვდებით ფრანგული კლასიციზტური დრამების გადმოკეთებასა და თარგმანებს. ამავე საუკუნეში დიდი ბრიტანეთის ექსპანსიებს აღმოსავლეთის ქვეყნებში თან ახლავს ინგლისელ მეცნიერთა და მთარგმნელთა ინტერესის გაცხოველება აღმოსავლეთის დიდი და მცირე ერების მწერლობისა და მატერიალური კულტურისადმი.

მე-18 საუკუნეში ცნობილი პოეტი ალექსანდრე პოუპი კვლავ უბრუნდება ჰომეროსის პოემებს. ჩემპენისაგან განსხვავებით, რომლის ენასა და თარგმანებს ის მეტად მოძველებულად სთვლიდა, პოუპმა განმანათლებლური გემოვნების მიხედვით ისე „შეალამაზა“ ჰომეროსი, რომ თანამედროვეთაგან საყვედურიც კი დაიმსახურა.

ამავე ხანებში ჯონ გრეი აქვეყნებს სკანდინავური და ვალიური (უელსის) პოეზიის თარგმანებს.

მე-18 საუკუნის დიდი განმანათლებელი მწერალი სმოლეტე თარგმნის სერვანტესს, ფრანგ განმანათლებლებს—ლესაჟეს, ვოლტერს. დიდ მთარგმნელობით საქმიანობას ეწევა რომანტიზმის წინა პერიოდის გამოჩენილი პოეტი, ინგლისური ფოლკლორის დიდი თაყვანისმცემელი თომას პერსი, რომელიც აქვეყნებს პოლ მალეს „კელტებისა და ნაწილობრივ ძველი სკანდინავური მითოლოგიის ძეგლების“ თარგმანს და ისტორიული ხასიათის მრავალ შენიშვნას ურთავს.

რომანტიკოსთა შორის ნაყოფიერ მთარგმნელობით მუშაობას ეწევა ვალტერ სკოტი. იგი თარგმნის და აქვეყნებს გოეთეს „გეც ფონ ბერლიხინგენს,“ რომელიც დიდ ზეგავლენას ახდენს მწერლის შემოქმედებით განვითარებაზე.

განსაკუთრებულ ინტერესს იჩენს ევროპული და აღმოსავლური ლიტერატურისადმი რევოლუციური რომანტიზმის უდიდესი წარმომადგენელი ჯ. გ. ბაირონიც. მისი შემოქმედება სხვადასხვა ხალხის ფოლკლორულ მემკვიდრეებსა და სწავლებებს არაბულ, სომხურ, ინდურ ენებს. მას იმდენად იტაცებს ხალხური პოეზია, რომ „ჩაილდ ჰაროლდში“ პირდაპირ შეაქვს ბერძნული და ესპანური ხალხური სიმღერების თარგმანები.

მე-19 საუკუნის გამოჩენილი მოაზროვნე და მწერალი თომას კარლეილი თარგმნის გოეთეს „ვილჰელმ მაისტერს“, აქვეყნებს ტიკის, ჰოფმანის, ჟან პოლ რიხტერისა და სხვა გერმანელ რომანტიკოსთა თარგმანებს.

ამავე საუკუნეში აღმოსავლეთმცოდნეობამ ინგლისში დიდ წარმატებას მიაღწია. ინგლისელი მეცნიერები და მთარგმნელები დიდი გულისყურით სწავლობდნენ და თარგმნიდნენ აღმოსავლურ ლიტერატურას. ვითარდება რეალისტური თარგმანი, რომლის თვალსაჩინო წარმომადგენელია ე. ლ. ვოინიჩი. თარგმნის რეალისტური ტრადიციების გამგრძელებლად გვევლინება ინგლისელი მთარგმნელი ქალი მარჯორი სკოტ უორდროპიც, რომლის მთარგმნელობით მოღვაწეობას ეძღვნება წინამდებარე მონოგრაფია.

თანამედროვე პირობებში თარგმანს განსაკუთრებული როლი ენიჭება იმდენად, რამდენადაც ის ხელს უწყობს ხალხთა შორის კულტურული ურთიერთობის განვითარებასა და განმტკიცებას.

მხატვრული ლიტერატურის ნიმუშთა თარგმანი ნაწარმოების უბრალო გადაღება როდია. კარგი თარგმანი ქმნის მხატვრულ სახეთა, ტიპაჟთა ისეთ მიმზიდველ გაღერებას, სადაც მაქსიმალურად არის გადატანილი სათარგმნი მწერლის ჩანაფიქრი და სტილის თავისებურებანი.

რამდენადაც ამა თუ იმ ხალხის ლიტერატურა საინტერესოა მასში ასახული ზოგად-საკაცობრიო იდეების გამო, რამდენადაც, ილიას სიტყვებით რომ ვთქვათ, „ლიტერატურა ხალხის ქვეა, ხალხის გრძნობა, ფიქრი და განათლების ხარისხია“, ქეშმარიტი ხელოვნების სიმალლეზე შეიძლება აყვანილ იქნას ისეთი თარგმანი, რომელიც მაქსიმალურად ინარჩუნებს დედნის ეროვნულ სულსა და ფორმას, რაც თავის

მხრივ განისაზღვრება „ნაციონალური თემატიკით, ნაციონალური მიზანდასახულობით (მწერლის პატრიოტიზმი) ნაციონალური მხატვრული ხასიათებით, ნაციონალური მხატვრული ლიტერატურული ხასიათებით, ნაციონალური მხატვრული ლიტერატურული ტრადიციებითა და ნაციონალური ფოლკლორით“.*

აქედან გამომდინარე, მხატვრული თარგმანის ღირსებანაკლოვანება უნდა განვიხილოთ ზემოხსენებულ ასპექტში ე. ი. საფუძვლიანად შევეისწავლოთ ის გზები, ის შემოქმედებითი ხერხები, რომლებსაც იყენებს მთარგმნელი სათარგმნის წიაღში ეროვნული კოლორიტისა და ავტორისეული სტილის დაცვის მიზნით.

---

* ციციშვილი გ.—საბჭოთა ლიტერატურის შემოქმედებითი მეთოდის გენეზისისა და სპეციფიკის შესახებ. თბილისი, 1960, გვ. 117.

მვროპელთა ინტერესი ქართული კულტურისადმი

საქართველო ოდითგანვე იყო დაკავშირებული როგორც აღმოსავლეთის, ისე დასავლეთის ქვეყნებთან. ჯერ კიდევ ადრეულ ხანებში ქართველები უცხოეთში აფუძნებდნენ საეკლესიო და კულტურულ კერებს, სადაც აქტიურ მთარგმნელობით მოღვაწეობას ეწეოდნენ. ქართველებს არა ერთხელ მიუღიათ მონაწილეობა ჯვაროსნულ ომებში და, გასაგებია, რომ ისინი გარკვეულ ურთიერთობაში იყვნენ ევროპის ქვეყნებთან, განსაკუთრებით, იტალიასა და საფრანგეთთან.

ევროპის სახელმწიფოები, თუ არაფერს ვიტყვით ანტიკურ საბერძნეთსა და ბიზანტიაზე, საქართველოს უფრო ახლოს გაეცნენ იმ პერიოდიდან, როდესაც გამოცოცხლდა საქონლის გაცვლა-გამოცვლა და დაიწყო სავაჭრო კაპიტალის დაგროვება. ამ დროს ადგილი აქვს დაზვერვითი ხასიათის მოგზაურობებს იმ ქვეყნებში, რომლებიც ევროპელებს მდიდარი შემოსავლის წყაროდ მიაჩნდათ.

უკვე მე-14 საუკუნეში ევროპის სავაჭრო კაპიტალის ექსპანსიას შედეგად მოჰყვა შავი ზღვის სანაპიროებზე უცხოელთა დასახლებების დაარსება. საქართველოსადმი ინტერესი მას შემდეგ უფრო გაიზარდა, რაც კასპიის ზღვის პირას არსებულმა ბაზრებმა გილანსა და შირვანში ევროპელ ვაჭართა ყურადღება მიიქცია.

საქართველოსადმი განსაკუთრებულ ყურადღებას იჩენს რომის პაპი, რომელიც აქ სპეციალურად განსწავლულ მისიონერებს აგზავნის. ეს მისიონერები ჩამოდიან ჩვენში, სწავლობენ ქართველი ხალხის ცხოვრებას, ადათ-წესებს, კულტურას და შემდეგ პაპის სახელზე გზავნიან მოხსენებით ბა-

რათებს თავისი საქმიანობისა და საქართველოში არსებული მდგომარეობის შესახებ.

მე-15 საუკუნეში ოსმალეთის მიერ ხმელთაშუაზღვისპირეთის ტყვეების—ბოსფორისა და დარდანელის ხელში ჩაგდების შედეგად, საქართველო დიდი ხნით მოწყდა ევროპის ქვეყნებს. მაჰმადიანურ სამყაროსთან პირისპირ დარჩენილი, საუკუნეების მანძილზე იბრძოდა ის მოზღვავებული მტრის წინააღმდეგ.

მე-16 საუკუნეში მომხდარი რეფორმაციის შედეგად, კათოლიკურ ეკლესიას ევროპის ბევრი ქვეყანა ჩამოშორდა. ამის გამო ვატიკანის შემოსავალმა დიდად იკლო, კათოლიკური ეკლესია ცდილობდა ეს დანაკლისი აღმოსავლეთის ქვეყნებში ექსპანსიით აენაზღაურებინა. სწორედ ამ პერიოდში აგზავნის პაპი თავის მისიონერებს წინა აზიის იმ ქვეყნებში, რომლებთანაც იტალიელებს სავაჭრო ურთიერთობა ჰქონდათ.

ევროპაში დაბრუნებული მისიონერები აქვეყნებდნენ წიგნებს, რომლებშიც აღწერდნენ ქართველთა ბუნებას, რწმენასა და ადათებს. ამ მხრივ ყურადღებას იმსახურებს იტალიელი პატრიციო დელა ვალე, რომელმაც დიდი თანაგრძნობა გაუწია სპარსეთში ტყვედწაყვანილ ქართველებს და განსაკუთრებით კი ქეთევან დედოფალს.

დელა ვალე იმდროისათვის საქართველოს საუკეთესო მცოდნედ ითვლებოდა, თუმცა აქ არასოდეს ყოფილა. საგულისხმოა, რომ მის კონსულტაციებს იღებდნენ საქართველოში მომავალი მისიონერები. ვალეს საშუალებით გაეცნო ევროპის საზოგადოება თავდადებული ქართველი დედოფლის ქეთევანის წამების ამბავს. რომის პაპმა საქართველოში გამოგზავნა თეათინელი ბერები, რომელთაგან, ერთი, ლამბერტი, ქართლის სამეფოში შექმნილი პოლიტიკური ვითარების გამო, სამისიონერო მოღვაწეობას სამეგრელოში ეწეოდა. ნეაპოლში დაბრუნებულმა ლამბერტმა 1649 წელს გამოაქვეყნა წიგნი—„სამეგრელოს აღწერა“, ხოლო, სამი წლის შემდეგ „წმინდა კოლხიდა“. დასახელებულ შრომებში ლამბერტი აღწერდა სამეგრელოსა და კოლხეთის ბუნებას, აქ დასახლებული ხალხის ცხოვრებას და აღნიშნავდა, რომ

მისი მიზანია, ხელი შეუწყოს იტალიასა და სამეგრელოს შორის სავაჭრო ურთიერთობის განმტკიცებას.

მნიშვნელოვანი ღვაწლი მიუძღვის მეორე ფეოდალურმა საც მარიო მაჯოს, რომელიც საქართველოში რვა წლის განმავლობაში ცხოვრობდა და სამშობლოში დაბრუნების შემდეგ, ლათინურ ენაზე გამოაქვეყნა ქართული ენის გრამატიკა და სხვა შრომები.

თავის მხრივ, ქართველებიც მიემგზავრებოდნენ ევროპაში. აღსანიშნავია ქართველი დიპლომატების მოგზაურობა ევროპის ქვეყნებში. ცნობილია, რომ მეფე თეიმურაზმა ნიკიფორე ირბახი, დიდად განათლებული და ერუდირებული პიროვნება, გაგზავნა რომის პაპთან, ესპანეთისა და საფრანგეთის მეფეებთან დახმარების სათხოვნელად სპარსეთ-ოსმალეთის წინააღმდეგ ბრძოლაში. ნ. ირბახმა მოიარა ევროპის ბევრი ქვეყანა (ესპანეთი, უნგრეთი, ბოჰემია, პოლონეთი, საფრანგეთი, ნეაპოლის სამეფო, ფლორენცია და სხვ.) და გააცნო ამ ქვეყნებს საქართველო. „მისი რომში დარჩენა,—წერდა მიხ. თამარაშვილი,—უნაყოფო როდი ყოფილა. გარდა იმ საქმისა, რისთვისაც იყო მისული, დიდად შეუწყო ხელი შედგენას ქართულ-იტალიური ლექსიკონისას, რომელიც რომში დაიბეჭდა. პაპს და კარდინალებს კარგად გააცნო საქართველო და მიუთხრა თეიმურაზ მეფის თავგადასავალი“.*

ქართველი მეფე-მთავრები სულ უფრო მეტი ინტერესით ეკიდებიან დასავლეთის ქვეყნებს და ცდილობენ მათთან ეკონომიური და პოლიტიკური კავშირის დამყარებას. მნიშვნელოვანია ამ მხრივ ფრანგი მოგზაურის შარდენის ცნობები, საიდანაც ირკვევა, რომ მეფე ვახტანგ V შაჰნავაზს მისთვის შემდეგი უთქვამს:

„ძლიერ მსურს ევროპელები დაბანაკდნენ საქართველოში. თუ ალებ-მიცემისთვის მოვლენ ისინი, გავათავისუფლებ ყველა გადასახადისაგან და მივანიჭებ ყოველგვარ უპირატესობას, რასაც კი ისურვებენ. ევროპელები ინდოეთში მისვლა-მოსვლისთვის ვერ იპოვნიან ჩემს სახელმწიფოზე უკეთესს გზას.

* თამარაშვილი მიხ.—ისტორია კათოლიკობისა ქართველთა შორის, თბ. 1902, გვ. 95.

გარწმუნებთ, რომ თუ ერთხელ სცადეს ამ გზაზე წამოიყვანონ, მერე სხვა გზას აღარ დაადგებიან". *

ქართველი მეფეები დიდ მფარველობას უწყევტობდნენ ქვეყნის ბედს ლაქე მისიონერებსაც. მათ საქმიანობას თავისი ქვეყნის ბედს უკავშირებდნენ და მზად იყვნენ, „მთელ საქართველოში კათოლიკობა გაეცრელებინათ, ოლონდ-კი საფრანგეთ-ევროპის პოლიტიკური დახმარება მიეღოთ ირან-ოსმალეთის წინააღმდეგ ბრძოლაში“. ** სწორედ ამაში მდგომარეობდა სულხან-საბა ორბელიანის მისია ევროპის ქვეყნებში, ამ პოლიტიკური მიზნით იყო ნაკარნახევი მის და სხვათა მიერ კათოლიკობის მიღება.

რა მიზნებით ხელმძღვანელობდნენ ევროპისა და, კერძოდ, ინგლის-საფრანგეთის პოლიტიკოსები საქართველოსადმი დამოკიდებულებაში?

მე-16 საუკუნის მეორე ნახევრამდე, იმის გამო, რომ მსოფლიოს დიდ სანაოსნო გზებს ესპანელები და პორტუგალიელები ფლობდნენ, ევროპის სახელმწიფოები გაცხოველებით ეძებდნენ ინდოეთისაკენ მიმავალ გზებს. ინგლისელებმა შეადგინეს სპეციალური პროექტი, რომლის მიხედვითაც საქართველოზე უნდა გაეგლო სპარსეთისა და ინდოეთისაკენ მიმავალ სავაჭრო გზას. მე-16 საუკუნის 80-იან წლებში ინგლისელთა მიერ ესპანეთის ფლოტის განადგურებამ სავსებით შეცვალა ზღვაზე ესპანელთა ბატონობის მონოპოლია. ახლა ინგლისი დაეპატრონა დიდ ზღვებს. ძლიერი მეტოქის გამოჩენის გამო, საფრანგეთი აღმოსავლეთისაკენ მიმავალი სახმელეთო გზების ძიებაში იყო. ასეთ გზად მას თურქეთი-საქართველო-სომხეთი-ირანი მიაჩნდა.

მსოფლიოს ქვეყნებს შორის გაძლიერებულმა ვაჭრობამ ხელი შეუწყო აღმოსავლეთის ქვეყნების აღწერილობათა გავრცელებას. ევროპელი მკითხველი საზოგადოება დიდი ინტერესით ეკიდება მისთვის ნაკლებადცნობილი ქვეყნების ხალხთა ისტორიასა და მწერლობას. ევროპულ მწერლობაში ჩნდება აღმოსავლური სიუჟეტები, სადაც საკუთრად ქართულ თემატიკაზე

* შარდენი—მოგზაურობა საქართველოში. თბ., 1935, გვ. 106-7.

** ბერძენიშვილი ნ.—XVIII საუკუნის საქართველოს ისტორიიდან, მას ს.ა. და კავკასიის ისტორიისათვის. 1944, ნაკ. I, გვ. 175-6

შექმნილ ნაწარმოებებს ვხვდებით მე-17 საუკუნიდან. მათ შორის, პირველ რიგში, აღსანიშნავია გერმანელი მწერლის ანდრეას გრიფიუსის (1616—1664) ხუმოქმედობის ტრაგედია „ქართველი ქალი კათარინა, ანუ ნაცადი სიმტკიცე“, რომელშიც გადმოცემულია სპარსეთის შაჰის მიერ წამებული ქართველი დედოფლის ქეთევანის ამტანობა და ვასაოცარი სულიერი სიმტკიცე.

ქართველი ხალხის გმირულ წარსულზე მოგვითხრობს აგრეთვე ცნობილი ფრანგი მწერლის კლოდ პროსპერ ჟოლიო დე კრებილიონის (1674-1762) ტრაგედია „რადამისტი და ზენობია“, რომელიც 1711 წელს დაიდგა ფრანგულ სცენაზე.

1761 წელს, ვენეციაში დაიდგა სახელგანთქმული იტალიელი დრამატურგის კარლო გოლდონის ტრაგიკომედია „მშვენიერი ქართველი ქალი“, ** რომლის თემა ისევ საქართველოს ისტორიიდან არის აღებული.

ქართულ თემაზეა დაწერილი მეორე იტალიელი დრამატურგის კარლო გოცის „გველქალაც“.

დიდი გერმანელი მწერალი ლესინგიც თავის შესანიშნავ კომედიაში „მინა ფონ ბარნჰელმი“ ქებათა-ქებას ასხამს ერეკლე მეორეს.

1864 წელს საფრანგეთში, ოპერეტის ერთ-ერთ თეატრში დაიდგა ჟაკ ოფენბახის ოპერეტა „მშვენიერი ქართველი ქალები“.

მე-19 საუკუნეში საგრძნობლად გაიზარდა საქართველოში მოგზაურ ევროპელთა რიცხვი, რაც, ძირითადად, ისევ პოლიტიკური მიზნებით უნდა აიხსნას. რუსეთ-საქართველოს მფარველობითმა ტრაქტატმა დიდი შეშფოთება გამოიწვია ევროპის ქვეყნებში. რუსეთ-თურქეთისა და რუსეთ-სპარსეთის ურთიერთობის გამწვავებამ კავკასიაში ევროპელ მოგზაურთა ახალი ნაკადი მოიზიდა. ამ მოგზაურთა უმრავლესობა ან მისიონერები იყვნენ, ან სამხედრო სამსახურის ოფიცრები. ისი-

* იხ. ბიზჩაძის სად. შრომა—„ანდრეას გრიფიუსი და მისი ტრაგედია საქართველოს დედოფალი კათარინა“, ქუთაისი, 1950.

** იხ. Орловская Н.—Грузинская тематика в творчестве К. Гольдони. თბ. სახ. უნივერსიტეტის შრომები № 101, თბ., 1962 წ.

ნი სპეციალური დავალებით მოდიოდნენ კავკასიაში რუსთა-
სამხედრო პოზიციების შესასწავლად.

პირველი ევროპელი, რომელმაც საქართველში დაიწყო მისი
ენა და მწერლობა სისტემატური მეცნიერული კვლევა და
გაიხადა, იყო ფრანგი მეცნიერი მარი ფელისიტე ბროსე
(1802—1880). მან საფუძვლიანად შეისწავლა ქართული ენა,
ლიტერატურა და მრავალი შრომა მიუძღვნა ქართველთმცოდ-
ნეობის საკითხებს. აღსანიშნავია, რომ ბროსემ პროზად
თარგმნა „ვეფხისტყაოსნის“ შესავალი სტროფები და ცალკე-
ული თავები. მისი წერილები საქართველოსა და ქართული
ლიტერატურის შესახებ ხშირად იბეჭდებოდა ინგლისურ და
ფრანგულ ჟურნალებში: „Royal Asiatic“ — და „Journal
Asiatique“. — ქართული ენის უკეთ დაუფლებაში მ. ბრო-
სეს დიდი დახმარება გაუწია იმ მიმოწერამ, რომელიც მას
პეტერბურგში მყოფ თეიმურაზ ბატონიშვილთან ჰქონდა.
1834 წელს მ. ბროსემ გამოაქვეყნა „ქართლის ცხოვრების“
მის მიერ შესრულებული თარგმანი. მანვე თარგმნა და
დასაბეჭდად მოამზადა ვახტანგ მეექვსის სამართლის
წიგნი, გამოაქვეყნა ქართული ენის გრამატიკა და სხვა
შრომები.

1836 წელს მ. ბროსე არჩეულ იქნა პეტერბურგის აკადე-
მიის საპატიო წევრად. ერთი წლის შემდეგ კი იგი სამუდამოდ
დასახლდა პეტერბურგში და ქართული ხელნაწერების
საფუძვლიანი შესწავლა-გამოკვლევა დაიწყო. პეტერბურგის
პერიოდი ყველაზე ნაყოფიერი ხანა იყო ბროსეს სამეცნიერო-
მთარგმნელობით საქმიანობაში. სწორედ ამ დროს მუშაობ-
და ის ჩუბინაშვილის ლექსიკონის ფრანგული ნაწილისა და
ვახუშტის გეოგრაფიის თარგმანზე, რითაც დიდი სამსახური
გაუწია უცხოეთში ქართული კულტურის პოპულარიზაციის
საკმეს.

1847 წელს მ. ბროსე საქართველოს ეწვია. აქ მან გულ-
დასმით შეისწავლა ისტორიული ძეგლები და პეტერბურგში
დაბრუნებულმა, შეგროვილი მდიდარი მასალის საფუძველზე
გამოსცა შრომა: „არქეოლოგიური მოგზაურობა საქართვე-
ლოში“.

2. ლ. თაქთაქიშვილი

საქართველოს
პარლამენტის
მრეწვეული
ბიბლიოთეკა

საქართველოსადმი ინტერესს იჩენს მეორე ფრანგი ორიენ-
ტალისტიც ე. მურიე *, რომელიც საქართველოში დავეფ
და ეკატერინე დადიანების შვილების აღმზრდელად ეყო მის
წვეული. 80-იან წლებში ე. მურიე ოდესაში ასრულებდა კონ-
სულის მოვალეობას, ხოლო შემდეგ ის თბილისში დანიშნეს
ვიცე-კონსულად. 1884 წელს მურიემ საფრანგეთის სახალხო
განათლების სამინისტროსა და მეცნიერებათა აკადემიის და-
ვალეობით შეისწავლა და აღწერა საქართველოს სიძველენი,
ხალხური ხელოსნობისა და ხელოვნების ნიმუშები. მურიემ
თბილისში დააარსა კავკასიაში პირველი ფრანგული ჟურნალი
„ილუსტრირებული კავკასია“ „(Le Caucase Illustre“), რო-
მელიც სისტემატურად აქვეყნებდა წერილებს საქართველოს
ისტორიას, ხელოვნებას, ლიტერატურასა და შინაურ ცხოვ-
რებაზე. ამ ჟურნალმა, ზოგიერთი ნაკლოვანების მიუხედავად,
მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა საზღვარგარეთელი მკითხვე-
ლის მიერ ქართული კულტურის გაცნობის საქმეში. 1882
წელს პარიზში მურიემ გამოსცა ა. ცაგარელის „მეგრული
ზღაპრებიდან“ ამოღებული რამდენიმე ზღაპრის საკუთარი
თარგმანი. იმდროინდელი ქართული პრესა მაღალ შეფასებას
აძლევდა ამ თარგმანს. **

1883 წელს მურიემ ოდესაში გამოაქვეყნა თავისი შრომა
„სამეგრელო“, რომელიც ამ კუთხის შესახებ მდიდარ და
მრავალფეროვან მასალას აწვდის უცხოელ მკითხველს. 1896
წელს მურიე აქვეყნებს წიგნს „ხელოვნება კავკასიაში“, სადაც
ის იკვლევს ქართული ქედურობის, ჭურჭლის, მხატვრობისა
და არქიტექტურის ნიმუშებს. 1886 წელს მურიემ ფრანგუ-
ლად გამოსცა ბროშურა „შოთა რუსთაველი, მისი ცხოვრება
და მოღვაწეობა“. მურიეს ეკუთვნის აგრეთვე ილია ჭავჭავაძის
„განდევილის“ ფრანგული პროზაული თარგმანიც, რომელიც
1899 წელს დაიბეჭდა „ილუსტრირებულ კავკასიაში“. 1887
წელს მურიემ გამოაქვეყნა წიგნი „არქეოლოგია კავკასიაში“.

* იხ. ფატი გოციელის შრომა—„ილია ჭავჭავაძის შემოქმედება ფრან-
გულ თარგმნით ლიტერატურაში“, შრომა ხელნაწერის სახით ინახება თბი-
ლისის ილია ჭავჭავაძის სახლ-მუზეუმში.

** „ღრობა“, 1882, № 105; „შრომა“, 1882 № 2,

ქართველი ხალხის მრავალსაუკუნოვანი ისტორიისა და მწერლობის ევროპაში გატანასა და პოპულარიზაციას დიდად შეუწყო ხელი გერმანელმა მწერალმა და პუბლიცისტმა არტურ ლაისტმა (1852—1927). მე-19 საუკუნის სამხრეთ-დასავლეთში გაეცნო და დაუახლოვდა ლაისტი გერმანელ პოეტ ბოდენშტეტს, რომელმაც ბევრი იმოგზაურა კავკასიაში, იყო თბილისშიც, და სამშობლოში დაბრუნებულმა გამოაქვეყნა წიგნი „ათას ერთი დღე აღმოსავლეთში“, სადაც აღფრთოვანებით უმღერა საქართველოს.

ლაისტმა საქართველოდან გამოიწერა საჭირო ლიტერატურა და ქართულის შესწავლას შეუდგა. 1884 წელს, ილია ჭავჭავაძის მოწვევით, არტურ ლაისტი საქართველოში ჩამოვიდა. ამავე წელს ლაიბციგის ერთ-ერთ ჟურნალში მან ქართული ლიტერატურის შესახებ გამოაქვეყნა წერილი „მივიწყებული ლიტერატურა“, ხოლო 1885 წელს — „საქართველო. ბუნება, ზნე-ჩვეულებანი და მცხოვრებნი“. 1887 წელს გერმანელი მკითხველი საზოგადოება ქართული პოეზიის ნიმუშებს გაეცნო არტურ ლაისტის წიგნით „ქართველი მგოსნები“, რომელშიც მთარგმნელმა მე-19 საუკუნის თორმეტი ქართველი პოეტის ნაწარმოებები შეიტანა. დედნიდან მნიშვნელოვანი გადახვევების მიუხედავად, ამ წიგნმა, როგორც უცხო ენაზე ქართული პოეზიის პირველმა ანთოლოგიამ, დიდმნიშვნელოვანი როლი ითამაშა ქართული მწერლობის საზღვარგარეთ გატანის საქმეში. ლაისტის წიგნის შესახებ გაზეთი „Breslauer Zeitung“-ი წერდა:

„ლაისტმა დიდი სამსახური გაუწია თავის გერმანელ თანამემამულეებს მით, რომ კარი გაუღო ქართული პოეზიისა, რომელიც დღეს აქამომდე უცნობი იყო... ყველასათვის, ვინც ჭეშმარიტად მოყვარულია ლიტერატურისა, წიგნი ლაისტისა მართლა სასიამოვნო განძი იქნება“ *.

საქართველოში ჩამოსვლის შემდეგ, არტურ ლაისტი უფრო ახლოს გაეცნო ქართველი ხალხის ცხოვრებას და მალე ილია ჭავჭავაძისა და ივანე მაჩაბლის წახალისებითა და დახმარებით თარგმნა „ვეფხისტყაოსანი“ (თეთრ ლექსად). თარ-

* „ივერია“, 1887, № 163.

გმანი მან 1889 წელს გამოსცა დრეზდენში. არტურ ლაისტიმ
იმ მრავალრიცხოვან შრომებს შორის, რომლებიც საქართვე-
ლოს მიეძღვნა, ყველაზე ღირსშესანიშნავია ვრცელნაწიველი
„ქართველი ხალხი“. ეს შრომა უცხოელ მკითხველს წარმოუდგენს
აქნობს ჩვენი ერის ისტორიას, ლიტერატურას, ეთნოგრაფია-
სა და ხელოვნებას. საქართველოთი მოხიბლული ლაისტი
სამუდამოდ დასახლდა თბილისში, სადაც 1906 წელს „კავკა-
სიური გაზეთის“ (გერმანულ ენაზე) გამოცემა დაიწყო და
ქართველი ინტელიგენციის მოწინავე ნაწილთან ერთად, აქტი-
ურ საზოგადოებრივ საქმიანობაში ჩაება.

საქართველოსა და ქართული კულტურისადმი ინტერესი
გზას ინგლისშიც იკაფავს. ამ მხრივ, პირველ რიგში, უნდა
მოვიხსენიოთ სასულიერო პირი, სოლომონ ცეზარ მალანი,
რომელმაც შეისწავლა ქართული ეკლესიის ისტორია და 1886
წელს ლონდონში გამოაქვეყნა პლატონ იოსელიანის წიგნის
„ქართული ეკლესიის ისტორიის“ საკუთარი თარგმანი, რო-
მელსაც ბევრი საინტერესო შენიშვნა დაურთო. მომდევნო
წელს მალანმა იმერეთის ეპისკოპოს, გაბრიელის რჩეულ ქა-
დაგებათა თარგმანი გამოსცა. თარგმანზე მუშაობის პროცეს-
ში მალანი იმდენად აღფრთოვანებულა ქადაგებათა ღრმა
აზრითა და შთამაგონებელი ძალით, რომ გადაუწყვეტია პი-
რადად დასწრებოდა ეპისკოპოსის ღვთისმსახურებას. ეს გა-
დაწყვეტილება მას სისრულეში მოუყვანია, სწვევია ქუთაისს.*

სიცოცხლის უკანასკნელ წლებში მალანი მუშაობდა შრო-
მაზე „Notes on Proverbs“ (შენიშვნები იგავებზე), სადაც
ბიბლიური ტექსტები ილუსტრირებულია აღმოსავლური წყა-
როებიდან და, კერძოდ, ქართულიდან აღებული ბევრი მაგა-
ლითით.

მეორე ინგლისელი, რომელიც დაინტერესდა, ქართველო-
ლოგიით იყო ოქსფორდის უნივერსიტეტის სლავისტიკის კა-
თედრის პროფესორი უ. რ. მორფილი (1834—1904), რომე-
ლიც საქართველოში ჩამოსვლამდე უკვე საკმაოდ კარგად იყო
გათვითცნობიერებული ქართული ენისა და ლიტერატურის
საკითხებში.

* Lang D.—Georgian Studies in Oxford, Oxford Slavonic Pa-
pers, Oxford, 1953, p 117

თავისი მრავალრიცხოვანი შრომებით საქართველოს ისტორიის, ხელოვნებისა და ლიტერატურის შესახებ მორფილმა დიდად შეუწყო ხელი ევროპაში ქართულ კულტურაზე სწორი წარმოდგენის შექმნას. *

მორფილმა არტურ ლაისტის მეშვეობით დაამყარა კონტაქტი ქართველ საზოგადო მოღვაწეებთან და 1888 წელს საქართველოში ჩამოვიდა. სამშობლოში დაბრუნების შემდეგ მან ეურნალ "Academy"-ში გამოაქვეყნა საინტერესო შრომა „ქართული ენა და ლიტერატურა“, რომელშიც ცდილობდა მიეწოდებინა ინგლისელი მკითხველისათვის ცნობები საქართველოს ისტორიის, ლიტერატურისა და ენის შესახებ. საკუთარი დაკვირვებისა და მეცნიერული ხედვის საფუძველზე მორფილმა თავისებურად განსაზღვრა ქართული ენის ადგილი ენათა მრავალრიცხოვან ოჯახებს შორის. მორფილის კალამს ეკუთვნის შრომა, რომელიც მან რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის საკითხს მიუძღვნა, „Памятники грузинской старины в Св. Земле и на Синае“, „Сведения и памятники грузинской письменности“ და სხვ.

განსაკუთრებული ყურადღება გამოიჩინა მორფილმა „ვეფხისტყაოსნისადმი“. თავის სტატიებში ის ეხება პოემის აგებულებას, ვერსიფიკაციას, ხელნაწერებს და სხვა საკითხებს.

ქართული მწერლობის შესახებ უცხოეთის პრესაში სისტემატურად აქვეყნებდნენ წერილებს ინგლისელი მეცნიერი კონიბირი, ავსტრიელი ლიტერატორი ბარონ ზუტნერი და მრავალი სხვა უცხოელი, მაგრამ ამათგან ქართველი ერის წინაშე ყველაზე დიდი ღვაწლი ინგლისელ და-ძმას ოლივერ და მარჯორი უორდროპებს მიუძღვით.

უორდროპებმა შეისწავლეს ქართველი ხალხის ისტორია, მწერლობა, ზნე-ჩვეულება და მიზნად დაისახეს, საქართველო ევროპელ მეცნიერთა შესწავლის საეციალურ საგნად გაეხადათ. ცნობილია, თუ რა დიდი რეზონანსი ჰქონდა ევროპაში ინგლისელი დიპლომატის ოლივერ უორდროპის მიერ 1888 წელს ლონდონში გამოცემულ წიგნს „The Kingdom of Geor-

* ორლოვსკაია ნატალია, მორფილის შრომები ქართული ფილოლოგიის დარგში. „ცისკარი“, 1964, № 6., გვ. 135.

გია“ (საქართველოს სამეფო), რომელშიც ავტორი მოუთხრობდა მკითხველს საქართველოს წარსულის, მისი ხელოვნების, ლიტერატურისა და მუსიკის შესახებ.

„კარგად განათლებულმა ხალხმაც კი მხოლოდ ის იცის, წერდა ო. უორდროპი თავის წიგნში,—რომ საქართველო განთქმულია ლამაზი ქალებით, მაგრამ არავენ იცის სპარსეთის, ოსმალეთის, თუ რუსეთის მფლობელობაში არიან ეს მშვენიერი ქმნილებანი... ათასში ერთმა თუ იცის, რომ ქართველები და ჩერქეზები სხვადასხვა ხალხია...“

საქართველოში განუზომელი მასალაა, რომელიც ჯერ სრულიად ხელუხლებელია. მთების მოყვარენი უკვე გააცნო ამ ქვეყანას მისტერ ფრეშფილდმა, სპორტულ თამაშობათა მოყვარენი—მისტერ უოლიმ. მხატვრებისათვის საქართველო სრულიად ახალი ასპარეზია, მაგრამ ყოველივე ამას აღემატება საქართველოს უმთავრესი ძალა და ეს ძალა თვით ქართველის ღირსებაა. ქართველი მარტო სახით კი არ არის სასიამოვნო სანახავი, ეს ხალხი ნამდვილად სანდომიანი ხალხია. ვისაც სურს თავი დააღწიოს სევდასა და მიზანტროპიას, იმაზე უკეთესს გზას ვერ იპოვის, რომ წავიდეს და იცხოვროს ამ მზიარულ, გულლია, პატიოსან და ალალ ხალხთან.*

ოლივერ უორდროპის თარგმანებით გაეცნო ინგლისელი მკითხველი საზოგადოება „ვისრამიანს“, სულხან-საბა ორბელიანის „სიბრძნე სიცრუისას“, ** „წმ. ნინოს ცხოვრებას“ და „წმ. იაკობის ცხოვრებას“. ოლივერ უორდროპი აქტიურ ენათმეცნიერულ მუშაობასაც ეწეოდა. 1911 წელს ოქსფორდში მან გამოაქვეყნა ინგლისურ-სვანური ლექსიკონი, რომელიც, როგორც თვითონ აღნიშნავდა წინასიტყვაობაში, წარმოად-

* Wardrop O.—The Kingdom of Georgia. London, 1888 p. vi—vij

** ამ რამდენიმე წლის წინათ, საგურამოს ილია ჭავჭავაძის სახლმუზეუმის შრომებში (თბ., 1958) გ. მიხელიძისა და კალანდაძის მიერ გამოქვეყნებულ სტატიაში „ილია ჭავჭავაძის სტუმრები საგურამოში“, სადაც მარჯორი უორდროპის შესახებაა საუბარი, შევდომია დაშვებული. შრომის 38-ე გვერდზე ნათქვამია: „მ. უორდროპმა, გამოსცა „ცხოვრება წმ. ნინოსი“, „განდეგილი“ ილია ჭავჭავაძისა, „ქართული ხალხური ზღაპრები“ და „სიბრძნე სიცრუისა“ (ხაზი ჩემია ლ. თ.) „სიბრძნე-სიცრუისა“ თარგმნა და გამოსცა არა მარჯორიმ, არამედ მისმა ძმამ ოლივერ უორდროპმა“

გენს ერთგვარ ტრამპლინს ინგლისელთა მხრივ სევანური ენის
შემდგომი შესწავლისათვის და უცხოელებს ყოველდღიური
სასაუბრო ენისათვის საჭირო ლექსიკას აწვდის. ო. უორდროპს
ეკუთვნის ოქსფორდის ბიბლიოთეკის ქართულ ხელნაწერ-
თა აღწერილობა, რომელიც მან ცნობილ არმენოლოგ კო-
ნიბირთან ერთად გამოსცა 1913 წელს. ოლივერ უორდროპის
ინიციატივითა და სახსრებით დაარსდა ოქსფორდში მარ-
ჯორი უორდროპის ფონდი, სადაც მრავალი უნიკალური
ხელნაწერი და დასტამბული წიგნი ინახება.

მიუხედავად იმისა, რომ ჩვენს მიერ ზემოთ მოყვანილი
მასალები არ იძლევიან უცხოელების მიერ ქართველი ხალხის,
მისი ისტორიის, ლიტერატურისა და ხელოვნების შესწავლის
დაწვრილებითსა და სრულყოფილ სურათს, ისინი, ზოგადად,
მაინც მიგვითითებენ იმ საერთო ვითარებაზე, რომელმაც შე-
უწყო ხელი საქართველოსადმი მარჯორი სკოტ უორდროპის
ინტერესის გაღრმავებას.

მარჯორი უორდროვის ურთიერთობა 1869-1909 წლების მონათესავე ნახევრის ქართულ საზოგადო მოღვაწეებთან

ქართული მწერლობის ნიმუშთა ცნობილი მთარგმნელი მარჯორი სკოტ უორდროვი დაიბადა ლონდონში, 1869 წლის 26 ნოემბერს ინგლისელი არისტოკრატის ოჯახში, გარდაიცვალა 1909 წლის შვიდ დეკემბერს, ბუქარესტში, დაკრძალულია სევენოუკში, ლონდონის მახლობლად.

მარჯორი უორდროვს თავისი დროისათვის ბრწყინვალე განათლება მიუღია. იგი თავისუფლად ფლობდა ექვს უცხო ენას: ფრანგულს, გერმანულს, რუსულს, რუმინულს, იტალიურს, ქართულს და მშობლიური ენისა და ლიტერატურის საუკეთესო მცოდნედ ითვლებოდა. მარჯორი უორდროვი ბევრს მოგზაურობდა. იგი წლების განმავლობაში ცხოვრობდა იტალიაში, საფრანგეთში, ჩრდილოეთ აფრიკაში, კუნძულ ჰაიტზე, რუსეთში, რუმინეთში, პოლონეთსა და სხვა ქვეყნებში და გულდასმით სწავლობდა ამ ქვეყნების ხალხთა ცხოვრებას, ლიტერატურასა და ისტორიას.

მარჯორი უორდროვმა განსაკუთრებული ყურადღება საქართველოსადმი გამოიჩინა. მან ქართული ენა და ლიტერატურა შესწავლის სპეციალურ საგნად გაიხადა და ქართული ლიტერატურის ნიმუშთა ინგლისურ ენაზე მთარგმნით, დიდად შეუწყო ხელი ინგლისში ქართული მწერლობის პოპულარიზაციის საქმეს. საქართველოსადმი ინტერესი მარჯორის მისმაცემამ ოლივერმა აღუძრა. აი, რას წერს თვით მარჯორი უორდროვი ამის შესახებ:

რამდენიმე წლის წინათ, ჩემი ძმის მიერ დაწერილმა წიგნმა (საუბარია ო. უორდროპის „საქართველოს სამეფოზე“ ლ. თ.) პირველად გააღვივა ჩემი ინტერესი „საქართველოს მისი მშვენიერი მკვიდრებისადმი“.

ჯერ კიდევ ინგლისში ყოფნისას დაიწყო მარჯორი უორდროპმა როგორც ძველი, ისე ახალი ქართულის შესწავლა. გულმოდგინე და მუყაითი შრომის შედეგად, იგი ისე მალე დაეუფლა ენას, რომ ქართული ხალხური ზღაპრების ინგლისურ ენაზე თარგმნას შეუდგა. მის ამ ცდას, რომელიც უმთავრესად, ენის შესწავლის მიზნით იყო ნაკარნახევი, იმთავითვე დიდი მოწონება ხვდა წილად. 1894 წელს, ლონდონში, ანტროპოლოგიური სკოლის ფუძემდებლის ი. ბ. ტეილორის წაქეზებით, მ. უორდროპმა ქართული ზღაპრების ინგლისური თარგმანი გამოაქვეყნა სათაურით „Georgian Folk Tales“ (ქართული ხალხური ზღაპრები). ამასთან დაკავშირებით ინგლისური პრესის ფურცლებზე დაიბეჭდა სპეციალური რეცენზიები ქართული ზღაპრებისა და მათი ინგლისური თარგმანის შესახებ. რამდენიმე რეცენზია ქართულად უთარგმნიათ და, „ივერიაში“ მოუთავსებიათ. მოგვყავს ნაწყვეტები ამ რეცენზიებიდან:

„ზღაპრები ყველა თანასწორი ღირსების არ არის, უმეტესი ნაწილი ამ ზღაპრებისა ჩვენთვის მთლად ახალია, ხოლო რამდენიმე კი ჩვენი სიყმაწვილის მეგობარია... ჩვენის აზრით-საუკეთესო ზღაპრებია „მეფის ძე და ვაშლი“, „ასფურცელა“, „ჭრიჭინა და ჭიანჭველა“ (იგივე რწყილი და ჭიანჭველა ლ. თ.). ეს უკანასკნელი ჰგავს ჩვენს ზღაპარს The house that Jack built. ** თუმცა ქართული ზღაპარი სჯობია. საქართვე-

* Georgian Folk Tales. London. 1894, p. 4

** „The House that Jack Built“ თავისი შინაარსით ქართულ „თხა და ვენახს“ უფრო ჰგავს, ვიდრე „რწყილსა და ჭიანჭველას“. საილუსტრაციოდ მოგვყავს ერთი სტროფი:

ინგლისური:	პქარვლი:	ქართული:
"This is the house That Jack built. This is the bread That lay in the house That Jack built.."	ეს არის სახლი, რომელიც ჯეკმა ააგო. ეს არის პური, რომელიც იყო სახლში, რომელიც ჯეკმა ააგო...	მოდო, ვნახოთ ვენახი რამ შექამა ვენახი? მიველ, ვნახე, ვენახი, თხამ შექამა ვენახი... მოდო, ვნახოთ თხა...

ლო საოცნებო ქვეყანას ჰგავს და მის ყოველდღიურ ცხოვრების წვრილმანს ჩვენთვის რომანული ხასიათი აქვს*
ლონდონის ჟურნალი "Saturday Review" წერდა: „ჯერ არ გამოცემულა წიგნი ასეთი მოხერხებით, რომელიც მისს მარჯორი უორდროპის "Georgian Folk Tales", გამოცემული ალფრედ ნეტის მიერ, რომლის გამოცემულ წიგნებსაც სწორედ ლამაზად ეწოდება „Grimm Library“, ეს მშვენიერი მონოგრაფიაა საერო სიტყვიერებისა არაკების სახით დაწერილი კრიტიკული გამოკვლევისათვის და დიდად სახალისო საშრომი საქმეა. ამ წიგნს კიდევ ისა ჰხდის ძვირფასად, რომ ბევრი მეცნიერისათვის უცნობ ენიდგან არის გამოთარგმნილი, რის გამოც წიგნი დიდად იზიდავს „Grimm Library“-ის ინგლისელ მკითხველების ყურადღებას.

Miss მარჯორი უორდროპს ქართულს საერო სიტყვიერებაში ძვირფასი საუნჯე უპოვია და თავის წიგნში მოუთავსებია, რაც ერთადერთი ახალი ამბავია ინგლისელ მკითხველებისათვის. ამ მიმზიდველ არაკების კრებულის სამი ნაწილი ქართლ-კახურ-მეგრულ-გურული არაკებისა, ერთმანეთისაგან განსხვავდება ხასიათითაც და წერის კილოთიც.

არსებითი განსხვავება არაკებში, როგორც სამართლიანად აღნიშნავს მთარგმნელი, არაფერია, რის მიზეზიც გეოგრაფიული მდებარეობა უნდა იყოს იმ ადგილებისა, სადაც არაკებია გაგონილი და ჰმოწმობს, რომ ბევრით ჰმსგავსებია ერთმანეთს აღმოსავლეთისა და დასავლეთის საერო სიტყვიერება“. **

ჟურნალი "Athenaeum"-ი წერდა: „საინტერესო წიგნი დაიბეჭდა ამას წინათ: „ქართული ზღაპრები“—თარგმანი უორდროპისა. უორდროპი პირველია, რომელმაც დაბადა აზრი, რომ სახალხო ზღაპრები დიდად საინტერესოა და მის წიგნს ვინც წაიკითხავს, მართლაც, გულში მადლობა აღეძვრება მისდამი“ ***

პროფ. მორფილი სიხარულით გამოეხმაურა „ქართული ზღაპრების“ ინგლისურ ენაზე გამოსვლას. ის წერდა:

* „ივერია“, 1894, № 247.

** „ივერია“, 1894, № 234.

*** „ივერია“, 1895, № 70.

„... დასაწყისი მშვენიერია... ინგლისური ენა თარგმანისა მეტად სადაა და უკრიმანჭულო და ძალიან უხდება შინაარსს. მით უფრო დიდის სიამოვნებით მივეგებებით ამ თარგმანს, რომ იგი პირველი მაგალითია ქართულიდან თარგმანისა“.*

„არა მარტო ინგლისელების ყურადღება მიიპყრო ამ ზღაპრებმა, არამედ ამერიკელებისაც. აი, მაგალითად, ნიუ-იორკის ერთ გაზეთში „Nation“ 27 ქრისტეშობისთვის წარსული წლის ნომერში დაბეჭდილია რეცენზია ამ წიგნზედ.“—** იუწყებოდა ქართული პრესა. რუსული პრესაც გამოეხმაურა უორდროპის თარგმანს. „Русская мысль“-მა გამოაქვეყნა სტატია „ქართული ზღაპრების“ ინგლისური თარგმანის შესახებ.

თარგმანის საერთო მოწონებით წახალისებულმა მ. უორდროპმა თავისი შესაძლებლობანი ახლა პოეზიაში სცადა. მან 1894 წელს ლექსად თარგმნა ილია ჭავჭავაძის „განდევილი“ და ილიას ქართულ ენაზე მოსწერა წერილი, რომელშიც თარგმანის გამოქვეყნების ნებას სთხოვდა. აი, ეს წერილიც:

„მოწყალეო ხელმწიფე!

ინგლისურად თარგმანი ვჭკმენ თქვენსა „განდევილსა“, რომელსა უკეთესისა ლექსისაა თქვენი მშვენიერი ენაში რომ მე ვკითხვე, და რომელსა ქონება ყველას მწერლობას დიდება უნდა იყოს.

მე დიდი სურვილი მაქვს გავუზიარო ჩემს თანამემამულეთ ის სიამოვნება, რომელიც მე ამ ლექსმა მაგრძნობინა. ამისთვის ვჭკადრებ თხოვნა თქვენი ნება ეს ჩემი თარგმანი გამოცემად.

ესცადე სიტყვითი სიტყვითად მას გამოთქმა, მაგრამ ბევრი მისი მშვენიერება უნდა იყოს, საჭიროდ, დაკარგული უცხო თარგმანში.

ჩემი ძმა დიდი პატივი ქონდა, რაოდენიმე წელიწადნი უკან, ტფილისში, თქვენი გაცნობა ქმნა, და მე დიდი იმედი მაქვს რომ მეც მაგასთან მალე მოვალ საქართველოში, ქვეყანა, რომელკენ მე გულწრფელი სიყვარული ვჭგრძნებ, და სუ-

* „ივერია“, 1895, № 298.

** „ივერია“, 1895, № 20.

რვილი მაქვს რომ მერე მე შევძლებ პირ და პირ გამოთქმა უღრმესი პატივისცემა თქვენის ნიქისათვის და დიდებული მსახურობისათვის მიცემული თქვენგან ძველმეურსე მფობას საქართველოსათვის.

მე ვარ, ბატონო, მომლოდინე ჩემთვის სასიხარულო ნებისა თქვენი პატივისმცემელი

Marjory Wardrop* . *

მარჯორი უორდროპის ეს წერილი „ივერიაში“ დაიბეჭდა. მას მოჰყვა ჩიორას (არტემ ახნაზაროვის) გამკილავე წერილი იმ ქართველი ქალების მიმართ, რომლებიც უკადრისობდნენ მშობლიურ ენას და პირველ პლანზე ყველაფერ უცხოურს აყენებდნენ. ჩიორა მკაცრი კრიტიკით გამოდის რუსიფიკაციის წინააღმდეგ და ქართველი ქალების სახით მთელ ქართველ ხალხს აქტიური მოქმედებისაკენ მოუწოდებს.

„ნეტა ეხლა რალას იტყვიან ჩვენი ქალები? ძველად, ბალმაც-კი იცის, წიგნის მცოდნენი ოჯახში ქალნი იყვნენ, ის მარად „ნეტარნი დედანი“, რომელთაც მზითვადაც-კი ხელთნაწერი „ვეფხისტყაოსანი“ მიჰქონდათ ხოლმე და ეს შეადგენდა მზითვის თვალსაჩინო ნივთეულობას. მას შემდეგ დრონი იცვალნენ, ძველებურმა დიდებამ თავისი ელფერი, თავისი ბრწყინვალეობა დაჰკარგა, მას შემდეგ „მწველელ ფურად გადავიქციეთ“ თავი ჩვენი, „ის აღარ ვართ, რაც ვიყავით“ და რაც ვართ, ის რომ აღარ ვიქმნეთ, დიდი სიკეთე იქნება ჩვენის ეროვნების თვითარსებობისათვის.

დიალ, დაჰბერა ცხოვრების ახალმა სიომ და, როგორც პოეტი ამბობს, „ტკბილ-ტაროსი“ შეგვეცვალა; ენა აირია, „ვეფხისტყაოსნის“ ადგილი პოლ დე-კოკისა და პორსონ დეტერიალის რომანებმა დაიჭირა, ისიც გერმანულს ენაზედ დაწერილმა; ტკბილ ქართული ენა წაირყვნა, ჩვენმა ქალმა სხვა ფრად დაიწყო ქღურტული, ქართული იუკადრისა, აითვალწუნა, ივანე „ვანიუხად“ გადიქცა და მარიამი „მაშინკად“. ამ ცხოვრების „გავანიუხებას“ და „გატერენტიებას“, რასაკვირველია, ის მოჰყვა, რაც მოსალოდნელი იყო. ქარ-

* საქ. ზელნაწერთა ინსტიტუტი. ილიას არქივი ზელნაწერი № 30.

თულს ოჯახებში, მეტადრე ქალაქ ადგილას, სადაც უცხოთა
გავლენას უფრო უკეთესი ნიადაგი ჰქონდა, ქართული ენა
წაბორძიკდა, დაჩლუნგდა, დაბლაგვდა; ისევე ~~პრინციპულად~~ ^{პრინციპულად} ~~ქალთ~~ ^{ქალთ} ~~თუ~~ ^{თუ} ~~პნახავთ~~ ^{პნახავთ} ~~ტკბილის~~ ^{ტკბილის} ~~ქართულით,~~ ^{ქართულით,} ისიც ~~ბრძანდებოდა~~ ^{ბრძანდებოდა} ~~ქალთ~~ ^{ქალთ} ~~რების~~ ^{რების} ~~გამო~~ ^{გამო} ~~გადუხპირებულით~~ ^{გადუხპირებულით} ~~მოსაუბრეს,~~ ^{მოსაუბრეს,} თორემ ნასწავლი
ქალი სწავლასთან უეჭველად ქართულსაც ივიწყებდა. საკვი-
რველი ის არის, რომ არც სცხვენოდათ დედა-ენის დავიწყე-
ბა, თავ-მოსაწონებლად, საქებრად მიაჩნდათ, „განათლების
ნიშნადა“ თვლიდნენ. ვისაც ესმოდა რამე და ჰგრძნობდა ამ
სირცხვილს, ის კიდევ იმითი ჰმართლულობდა თავს, რომ
სასწავლებელში არ გვასწავლიან ქართულს და საიდან ვისწა-
ვლიდითო.

ამ გასამართლებელს საბუთს რომ ფეხები მოკლე აქვს და
სავლელი მანძილი მცირე, ეს ყველასათვის აშკარაა, რადგან
ასეთს გარემოებაში ისე უნდა იყოს საქმე მოწყობილი, რომ
საძირკველი ქართულს ენას თვით ოჯახშივე ჰქონდეს ჩაყრი-
ლი და ყმაწვილი ოჯახშივე სწავლობდეს დედა-ენას საფუძე-
ლიანად და სავსებით. ეს გამართლება მოკლე-ფეხებიანი იყო,
მაგრამ მაინც სიტყვის მასალად გამოიყენებდნენ ხოლმე და
„მიზეზ-მიზეზ დოს მარილი“ მაინც აკლდა.

ეხლა კი ინგლისელმა ყმაწვილმა ქალმა Miss მარჯორი
ვარდროპმა, ეს მიზეზიც, ეს თავის გასამართლებელი საბუ-
თიც ჩამოართვა ჩვენს ქართველ ქალებს და ნეტა ვიცოდეთ,
ამიერიდან „მიზეზ-მიზეზობას“ რაღა გაუწევს! ხომ წაიკითხეთ
ამ ყმაწვილი ქალის წერილი, ილია ჭავჭავაძეს სახელზედ
წარმოგზავნილი და შეუმოკლებლად დაბეჭდილი „ივერიის“
მე-191 ნომერში. წერილი კარგის ქართულით არის დაწერი-
ლი, ისეთი კარგის ქართულით, რომ ნეტა საქართველოს ყმა-
წვილმა ქალმა შესძლოს ასე დაწერა...

ეხლა რაღას იტყვით, ქალბატონო მშვენიერო და არამ-
შვენიერო, ტურფანო და ჰაეროვანო არსებანო?!

თუ ინგლისელმა ქალმა შესძლო ლონდონში, ქართულის
ერთი სიტყვის გაუგონრადაც კი, ასე ლამაზად შესწავლა ქარ-
თულის ენისა, ნუთუ აქ, საქართველოში, თქვენ არ შეგიძლიანთ
ქართული შეისწავლოთ, ის ენა, რომლის „ნანათიც“ ურწე-
ვია დედას თქვენი აკვანი, რომელიც დაბადებითგანვე ყურში

გაქვთ ჩაწვეთებული?! სდუმთ განა, სდუმთ, მაგრამ აქ დღეშილი არა კმარა. მიჰბაძეთ ჩქარა თქვენს უცხოელ ფას და თქვენც გაინთავისუფლეთ თავი სირცხვილისაგან და ჩვენს ქვეყანასაც ააშორეთ სირცხვილი.

საიდუმლოდ ერთ ამბავსაც გეტყვით: როგორც ყური მოგვარით, ქართველ ყმაწვილ კაცებს, რომელთაც მის მარჯორი უორდროპის წერილი წაუკითხავთ, გადაუწყვეტიათ, რომ არც ერთი ქართველი ქალი არ შევირთოთ, თუ საფუძვლიანად არ იცის ქართული ენაო. ეხლა რაღას იტყვით, არც ეს გასჭრის? * — წერდა ჩიორა თავის სტატიაში.

ამ წერილმა იმდროინდელ არისტოკრატ ქალთა დიდი მითქმა-მოთქმა გამოიწვია. ჩიორას წერილს მოჰყვა ბარბარე სულხანიშვილის პასუხი, ** რომელშიც ის ჩიორას სახით მთელ ქართველ მამაკაცებს უსაყვედურებდა იმის გამო, რომ სწორედ მათ აიძულეს ქართველი ქალები დაევიწყებინათ მშობლიური ენა და „ვეფხისტყაოსანიც“ უცხოური რომანებით შეეცვალათ. ამის მიზეზად ბ. სულხანიშვილი მიიჩნევდა იმ საზოგადოებრივ უუფლებო მდგომარეობას, რომელშიც ქართველი ქალები იყვნენ. სულ სხვაგვარი ალლოთი და ცხოვრების ღრმა ცოდნით არის დაწერილი ცნობილი ქართველი მწერალი ქალის ეკ. გაბაშვილის პასუხი, რომელიც მკითხველს ხიბლავს თავისი წინდახედულობითა და მომავლის ნათელი რწმენით. აი, რას წერს ეკ. გაბაშვილი:

„განსხვავება ჩვენს შორის, — მიმართავს ეკ. გაბაშვილი ჩიორას მოპაექრეს, — ის არის, რომ რაც მე მიმაჩნდა შეუძლებლად ქალების მხრივ მაშინ, კაცების დაუხმარებლად, ეხლა ისე აღარ არის. ეხლა ყოველ ყმაწვილ ქალს, თუ სრულიად ენერგიას მოკლებული არ არის, შეუძლიან თავისუფლად იმოქმედოს, უმაღლეს სწავლამდის მიაღწიოს, და სწავლით აღჭურვილი ადამიანი-კი ვიღასლა შეეპუება ეხლანდელს დროში. უმაღლესის სწავლით ფრთებ-შესხმული ქალი რადღა მოიხრის თავს მამაკაცის წინ: ინებე და (უწლოვანი შენი ქეთის ნებაზედ) მონად ამიყვანეო.

* „ივერია“, 1894, № 193.

** „ივერია“, 1894, № 209.

ეხლა ქალებს მომეტებული უფლება გაქვთ, მომეტებული
ლონე, კაცებს არ გეეჭვებინოთ (სწავლა ყველას ათანასწო-
რებს) და საჭიროება მოითხოვს ქართველებისათვის, უნდა
წინაც გავუსწროთ. განა ქალები საუკეთესო მქადაგებლებს
ყოფილან ყოველს კეთილის მოძღვრებისა ჩვენში? განა მრავალი
მაგალითი არ არის ჩვენს ისტორიაში, რომ დედა-კაცს
აღედგინოს ის, რაც დროთა ვითარებას დაექციოს? განა ქარ-
თული ანდაზა არ ამბობს: „დედა-კაცის აგებული ღმერთმაც
ვერ დააქციაო?“.

მაშ კაცების კიეინი მოყვრის რჩევად მიიღეთ, ახალგაზრ-
და ქალებო, და აასრულეთ ის ყველა ქართველის სურვილი,
რომელიც ჩიორამ გისაყვედურათ, ქართველები იყავით გუ-
ლით და ნუ გადაშენდებით იმ მიზეზთა ზეგავლენის წყალობით,
რომელიც ჩვენს მოსწავლე ქალებს მართლა-და ამახინ-
ჯებს. ნუ ვინუგეშებთ თავს იმითი, რომ კაცებიც გადაგვარე-
ბულნი არიან.

დეე იმათ ჩვენ გვისაყვედურონ, ჩვენ იმათ ვუსაყვედუროთ
და ერთმანეთის ქიშპით საერთო საქმე, საერთო იდეალი,
საერთო სურვილი უკეთ მოვაწყოთ, უკეთ ვაწარმოოთ“.

არა ნაკლებ საინტერესოა მარიამ დემურის პასუხიც, რო-
მელშიც მწერალი ქალი პირდაპირ მოუწოდებდა ქართველ
ქალებს:

„ქართველი ქალები მტკიცე ხასიათითა და გრძნობით
აღვიჭურვნეთ და ვისაც რა აზრი გვაქვს ქართულ საზოგადო
საქმის გასაუმჯობესებლად, იმ აზრს ვემსახუროთ, მტკიცედ
დავიცვათ და არ დავემონოთ საზოგადოდ შედგენილს შემც-
დარს აზრებს...“

ეხლა კი ვეცადნეთ ქალნიც და კაცნიც ყოველ საზოგადო
საქმეში დავიფიწყოთ პირადობა და და-ძმურად გავუწოდოთ
ერთმანეთს ხელი...“ **

ქართული ენის დაცვის გამო გამართულმა ამ პაექრობამ
გამოავლინა არა მხოლოდ მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრის
საქართველოს საზოგადოებრივი ცხოვრების მანკიერი მხარე-

* „ივერია“, 1894, № 221.

** „ივერია“, 1894, № 233.

ბი, არამედ მწვავედ დასვა ქალთა ემანსიპაციის მეტად მნიშვნელოვანი საკითხიც. ქართველ ინტელიგენტ ქალთა უმრავლესობა მიხვდა, რომ ურთიერთ ბრალისდადებამ და წინაშე მდებარე თის კიცხვა მხოლოდ უკან დასწევდა საერთო მსახურს, მათსავე საჭირო იყო ქართველობას შეერთებული ძალებით შეენარჩუნებინა და განემტკიცებინა თავისი ეროვნული მეობა.

„დროა, ვგონებ, გონებაზედ მოვიდეთ, გამოვფხიზლდეთ, მაიმუნურს ქცევას თავი დავანებოთ, ჩვენს ყოფა-ცხოვრებას ჩავუკვირდეთ და ისე გავიხადოთ საქმე, რომ საქმენი ვიყვნეთ და არა საკითხინებელი და გასაკიცხნი“ * წერდა „ივერიაში“ ზემო-ქართლელი ქალი. **

ილია ქავჭავაძე, დიდად ნასიამოვნები იმით, რომ საქართველომ უცხოელის ყურადღება მიიპყრო, რასაკვირველია, დათანხმდა თარგმანის გამოქვეყნებაზე და საპასუხო ბარათიც დაუყოვნებლივ გაუგზავნა ინგლისელ მთარგმნელს:

„მოწყალეო ხელმწიფევე,

დიდად მოხარული ვარ, რომ ჩემს „განდეგილს“ თქვენი ყურადღება მიუქცევია. სასახელოდ მიმაჩნია, რომ მოგიწადინებიათ და გადაგითარგმნიათ ინგლისურად. დიდებულმა ინგლისმა მეტად ცოტა რამ იცის ჩვენის უბედურის ქვეყნისა და დაობლებულის ერისა, რომელსაც ერთს დროს თავისი სახელოვანი წარსული ჰქონია, თავისი გმირნი, მეცნიერნი-მწერალნი და პოეტები ჰყოლია, და მათის მეოხებით გულდაგულ დახვედრია განათლების მტრებს—ბარბაროზებს.

ყოველს ქართველს თავ-მოსაწონებლად ექმნება, რომ თქვენ და თქვენს პატივცემულს ძმას ჩვენი ყველასაგან დავიწყებული ქვეყანა შეგყვარებიათ და მოგიწადინებიათ თქვენს ერს მისი ავი და კარგი აღწყობა იმ სიყვარულით, რომელიც ასე ამშვენებს ადამიანს და გულისტკივილით, რომელიც დაუფასებელი ნუგეშია ბედისაგან ჩაგრულთათვის.

სასურველია, სახელოვანმა ერმა ინგლისისამ იცოდეს, რომ ამ ჩვენს პატარა ქვეყანაშიც საქმობს გონება და იძვრის

* „ივერია“, 1896, № 246.

** ზოგიერთი მკვლევარის აზრით ზემო-ქართლელი ქალი ელისაბედ ჩერქეზიშვილი უნდა იყოს.

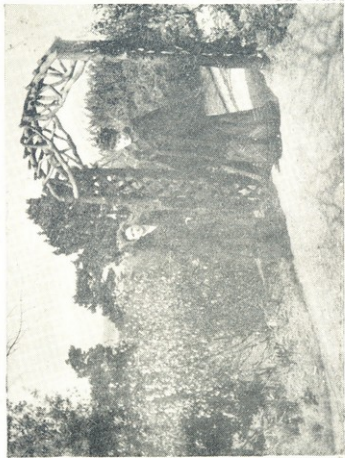
ქართული
ბიბლიოთეკა

მარჯორი უორდროპი ქართულ ტანსაცმელში.

ქართული
ზიგლიოტიკა

შარკობი უორდროპი დედასთან

გული, რომ აქაც აქვთ თავისი ნატვრა და თავისი იმედი, რომ აქაც არის წამება და წვალება უკეთესს დღეთათვის და არა რას კაცობრიულს არ ეუცხოებიან.

ყოველივე ეს ზედ დაჩნეული აქვს ჩვენს პატრიარქს, რომელსაც ბას, რამოდენადაც გარემოება ნებას იძლევა. ამიტომაც გადალება ინგლისურად ჩვენის მწერლობისა, გადალება ჩვენის გულისცემისა, ჩვენის გულითადის ნატვრისა, ჩვენის ჭირისა და ლხინისა, ჩვენის გონების და გრძნობის ძალ-ლონისა საყოველთაოდ საცნობელად.

ამ მხრით თქვენი განათლებული და გულშემატკივარი მეცადინეობა ჩვენის გონების ნაწარმოებთა თარგმანისათვის დიდ სამსახურად იქნება მიჩნეული ყოველის ქართველისაგან და ჩვენს მადლობას სამზღვარი არ ექმნება.

ჩემი „განდევილი“ მომირთმევია თქვენთვის, როგორც გენებოთ, ისე იმსახურეთ. დარწმუნებული ვარ, რომ ჩემს ნაწერს თქვენზე უკეთესს პატრონსა და მფარველს ვერ ავუჩენდი.

გვპირდებით ჩვენში მობრძანებას, სიხარულით დაგვხდებით. იმედიც გვაქვს, რომ ჩვენი უბედური, მაგრამ მშვენიერი ქვეყანა თავს მოგაწონებთ და დაგანახვებთ, რომ იგი ღირსია თქვენი ყურადღებისა და სიყვარულისა.

უმორჩილესად გთხოვთ, წინადაც გვაცნობოთ როდის და რა გზით მობრძანდებით.

თქვენის მობრძანების სახარულით მომლოდინე და ღრმად-პატივისმცემელი

ილია ქავჭავაძე*.

1894 წლის 3 დეკემბერს მარჯორი უორდრობი თავის ძმასთან ერთად მართლაც ეწვია საქართველოს. ისინი რამდენიმე თვის განმავლობაში მოგზაურობდნენ და, ძირითადად დასავლეთ საქართველოს გაეცნენ. ბათუმი-თბილისი-ქუთაისი-გელათა-მოწამეთა-ნიგოეთი-ჯუმათი-სუფსა-ოზურგეთი - შემოქმედი-ბათუმი—ასეთი ყოფილა მათი მარშრუტი. ქართველობა ყველგან დიდი სიხარულით ხვდებოდა უცხოელ სტუმრებს. ქართული პრესა ხშირად აქვეყნებდა წერილებს უორდრობე-

* საქ. ლიტ. მუზეუმი. ხელნაწერი № 1783-6.

ბის მოგზაურობის შესახებ. „ივერიის“ ერთ-ერთ ნომერში
 ვკითხულობთ კორესპოდენტციას ოზურგეთიდან *ქრქვენი*

„ამ თვის 25 (1895 წლის იანვარი ლ. ფქტსურცხუქუქუ)
 გვეწვიენ ინგლისელი სტუმრები და-ძმა უორდროპნი და ოც-
 დაექვსში დაათვალიერეს შემოქმედის მონასტერი, მისი ძვირ-
 ფასი დიდი სიმდიდრე და ხელოვნება — ხოლო 27 შემოვიდნენ
 ჩვენს წიგნის მაღაზიაში და წიგნთსაცავში, საიდანაც 10-12
 მანეთის წიგნები წაიღეს, რომელიც თბილისში ვერ ეშოვათ.

მართალი უნდა მოგახსენოთ, რომ ჩემს სიხარულს და
 აღტაცებას საზღვარი აღარ ჰქონდა, როდესაც მშვენიერის
 ქართულით მითხრეს: „ახალ სენაკში და ოზურგეთში დაბეჭ-
 დილი წიგნები რაც გაქვთ, მოიტანეთო“. ჩვენი ქართველი
 „ბარიშნები“ და „დამები“ რომ შემოდიან მაღაზიაში, მეუბ-
 ნებიან: „აკაკის საჩინენიას“ შენს ტიპოგრაფიაში რატომ არ
 ბეჭდავო, ან კიდევ „ნოვო სენაკის“ ტიპოგრაფიაში უფრო
 „დახოდი“ გაქვს, თუ ოზურგეთისაშიო“ და სხვა.

აბა მოდი, და ამ დროს ნუ მოხვალ აღტაცებაში, როდე-
 საც იმ შესანიშნავი და ჩვენზედ დიდად დაშორებულ სახელ-
 მწიფოთაგან, სადაც ხსენება ქართველისა არ არის, მოდის
 ადამიანი, რომელსაც თავისით შეუსწავლია ქართული ენა და
 მელაპარაკება ჩინებულის ქართული ენით — „ახალ სენაკისა
 და ოზურგეთის სტამბების გამოცემა მომაწოდეთო“...

დღესვე იყო ოზურგეთის საზოგადოებისაგან გამართული
 სადილი ჩვენის იშვიათი სტუმრების პატივსაცემად, სადაც
 80-ზე მეტი ქალი და კაცი დაესწრო და ბევრი გრძნობიერი
 სიტყვა წარმოითქვა... * *

საქართველოში მოგზაურობის შთაბეჭდილებანი მარჯორი
 უორდროპს გადმოცემული აქვს ნარკვევში — „შენიშვნები 1894-
 95 წლებში საქართველოში მოგზაურობის შესახებ“, რომელიც
 ოქსფორდის ბიბლიოთეკაში ინახება და მეტად საინტერესო
 მასალას შეიცავს.

ქვემოთ მოგვყავს ამ ნარკვევის თარგმანი, რადგან ვფიქ-
 რობთ, მკითხველი დაინტერესდება მ. უორდროპის შთაბეჭ-
 დილებით იმდენად, რამდენადაც საქართველოში მოგზაურო-

* „ივერია“. 1895, № 25

ბამ გარკვეული გავლენა მოახდინა მ. უორდროპის შემდგომ მთარგმნელობით მუშაობაზე და კიდევ უფრო გააღრმავა მისი თაყვანისცემა ქართველი ხალხისადმი. 1894 წლის დეკემბრის შუა

ერთ დილით, 1894 წლის დეკემბრის შუა სელიდან ცამეტი დღის მოგზაურობის შემდეგ შევიტყე, რომ ჩვენი გემი ბათუმის ნავსადგურს უახლოვდება.

რიყრაჟი იყო და ქალაქი ბურუსში გახვეულიყო, მაგრამ დრო-და-დრო შორეული მთები მაინც გაივლევდნენ.

ეს იყო ჩემთვის პირველი ხილვა ქვეყნისა, რომელსაც ხშირად ვიხატავდი ჩემს გონებაში—ლამის ჩვენებებსა თუ დღის ოცნებებში, მას შემდეგ, რაც გამეღვიძა ინტერესი საქართველოს უძველესი სამეფოს, მის მშვენიერ სანახაობათა, მისი მამაცი და ლამაზი მკვიდრების, მისი მდიდარი ლიტერატურისა და, ყველაზე მეტად, მისი სევდიანი, მაგრამ დიდებული ისტორიისადმი. ვნატრობდი იმ დღეს, როდესაც შევიძლებდი ვწვეოდი ადგილებს, რომელთა შესახებაც ბევრს ვკითხულობდი და ვფიქრობდი, სადაც, ალბათ, შევხვდებოდი იმ პოეტებს, რომელთა ნაწერებს ჩემთვის ბევრი სიამოვნება მოუნიჭებიათ.

საქართველო ჩემთვის ზღაპრული ქვეყანა იყო და სწორედ ახლა შევდიოდი ამ მომჯადოებელი ქვეყნის საზღვრებში.

მხოლოდ ერთ დღეს დავრჩით ბათუმში—ქალაქში, რომელიც ყოველ დღე იზრდება კომერციული თვალსაზრისით, მაგრამ მოგზაურისათვის ცოტა რამით არის საინტერესო. ბათუმში პირველად განვიცადეთ ის სტუმართმოყვარეობა, რომლითაც სახელგანთქმულნი არიან ქართველები, შევხვდით რამდენიმე საინტერესო პიროვნებას, რომლებმაც გულთბილად მიგვიღეს თავის ქვეყანაში. მეორე დღეს დავტოვეთ ბათუმი და მატარებლით წავედით თბილისისაკენ. შავი ზღვის გაყოლებით რამდენიმე მილი გავიარეთ და მივედით ჩაქვში, სადაც ამ ბოლო დროს ჩაის პლანტაციები გააშენეს.

გაოცებული დავრჩი, როცა სადგურზე მატარებლის შესახვედრად მოსულ თვალწარმტაც გურულთა შორის ნაციონალურ ტანსაცმელში გამოწყობილი ნაწნავიანი თორმეტიოდნე ჩინელი დავინახე.

ბათუმიდან თბილისამდე მგზავრობამ კარგა ხანს გასტანა,

მაგრამ ეს უფრო სასიხარულოა იმ მოგზაურისათვის, რომელსაც საშუალება ეძლევა იხილოს წარმტყვეპებული თანდათან რომ იშლება მის თვალწინ. ღრუბლები უფრო და და მიწის მწვენების ულამაზესი სურათი წარმოგვიდგა: ერთმანეთს მისდევენ გორაკები, რომელთაც უძველესი ციხე-კოშკები ამშვენებენ; სუროთი შემოსილ მათ რღვეულ კედლებს წარსულ დღეთა მრავალი ლეგენდა შემოხვევია; ანკარა წყაროები, რომელთა წყალიც ხშირად შეღებილა გმირთა სისხლით; ჩრდილოვანი ტყეები, რომელთა დევთა შესაფერ სიღრმეში მხდალი ადამიანი ვერც კი შეკბედავს; ხოლო შორს, ჩრდილოეთით, ყინულოვანი კავკასიონი, მარადი თოვლით შემოსილი მწვერვალებით... თითქოს ბუნებას ელაღატნა თავისი წესისათვის—ზამთარი იყო, მაგრამ ყველაფერი მწვანეში ჩაფლულიყო. ყველა დრო ერთად შერწყმულიყო, რომ სურათი უფრო ნარნარად ექცია—გაზაფხულს ლურჯი იების ხალიჩა დაეფინა იმ დროს, როცა ხეებს ჯერ კიდევ უხვად ფარავდა ზაფხულის ფოთლების სიმწვანე, შემოდგომის ნათელ ფერებს რომ ექიშებოდა; შორს კი, ყინულოვანი მთის მწვერვალებიდან კრძალვით იმზირებოდა ზამთარი, რომელსაც ვერ გაეხედნა ამ საოცარი ქვეყნის გაუდაბურება.

სალამოს ათი საათი იქნებოდა, როცა მცხეთაში შევედით, ძველ სამეფო დედაქალაქში, სადაც მეოთხე საუკუნეში წმ. ნინომ ქრისტიანობა იქადაგა და მეფე მირიანსა და მთელ საქართველოს მიაღებინა სარწმუნოება, რომლისთვისაც ასე მამაცურად იბრძოდა ივერიელი ერი.

მცხეთაში შევხვდით რამდენიმე კეთილშობილ ქართველს, რომლებიც შემოგვხვდნენ, რომ მოგვსალმებოდნენ და თან გაგვყოლოდნენ თავის დედაქალაქისაკენ. მათ შორის იყვნენ დიდი პოეტი თავადი ილია ჭავჭავაძე მეუღლით და დით და ეკატერინე გაბაშვილი, სახელგანთქმული მწერალი ქალი. მანძილი მცხეთიდან თბილისამდე მალე გავიარეთ და თერთმეტის ნახევარზე ჩამოვედით. დაღლილობას არ ვგრძნობდით, ვნანობდით მხოლოდ, რომ ეს სასიამოვნო მგზავრობა დასასრულს მიუახლოვდა.

თბილისი, სადაც სამი კვირა გავატარეთ, მომხიბლავი ქალაქია, როგორც აღმოსავლეთის, ისე დასავლეთის დამახასია-

თებელი ნიშნებით. ინგლისელებს გააოცებდა საუკეთესო ქო-
თული ოჯახების ფუფუნება და დახვეწილი გემოვნება. გააო-
ცვირებდა მალაზიები გოლოვინის პროსპექტზე, რომელიც
Regent Street-ს წაავას. მეორეს მხრივ, თუკი ერთ საათს
გაატარებთ აღმოსავლურ ბაზარში, ნახავთ შავგვრემან სპარ-
სელებსა და ბაიკის შვილებს, რომლებიც ფესმორთხმულნი
სხედან თავიანთ საქონელთან და გამვლელებს ეპატიყებიან.

თბილისის საუკეთესო ხედებზე წმ. დავითის მონასტრიდან-
მთაწმინდიდან და ბოტანიკური ბაღიდან იშლება. ამ უკანას-
კნელის სახელწოდების ისტორია მეტად უცნაურია: თავდა-
პირველად ქართველებმა მას ბატონის ბაღი უწოდეს, ვინაი-
დან იგი მათ მეფეს ეკუთვნოდა; როცა შემოვიდნენ რუსები,
რომელთაც ქართული ენა არ ესმოდათ, „ბატონის ბაღის“
ნაცვლად მას „Ботанический сад“ უწოდეს და ახლა ის მარ-
თლაც ბოტანიკურ ბაღად იქცა. შენობათა სახურავები მეტ-
წილად ბრტყელია, შეღებილია ლურჯად, ცისფრად და ძალზე
ლამაზია. ციხე-სიმაგრე გადმოსცქერის ქალაქის შუაგულში
მიმდინარე „მშვიდსა და მღვრიე“ მტკვარს. ყოველ გორაკს,
ქალაქსა და დაბლობს ზემოდან გადაჰფენია ვარდისფერი ბუ-
რუსი, რომელიც ხედს მომჯადოებელ იერს აძლევს.

თბილისში ბევრი რამ არის საინტერესო. იქ არის რამდენიმე უძველესი ტაძარი. სიონი, რომელიც 445 წელს * მიეკუთვნება, უდიდესია მათ შორის. საკურთხეველის წინ დასვენებულია სუროს ორი რტოსაგან წმ. ნინოს თმით შეკრული ჯვარი, რომელიც მუდამ უწმინდესი რელიქვია იყო საქართველოში.

მეტეხის ციხე-სიმაგრის ეკლესიაც აგრეთვე მე-5 საუკუნეს მიეკუთვნება, იქ განისვენებს წმ. შუშანიკი, მეფის წამებული ასული. **

მუშტაიდი მშვენიერი ბაღია მტკვრის ნაპირზე, მიხეილის ქუჩის ბოლოში. აქ 1889 წელს მოეწყო კავკასიის გამოფენა და ძველი შენობები გარდაიქმნა მებაბრეშუმეობისა და მეფუტ-

* მ. უორდროპის ეს აზრი მცდარია. ყველა ქართული მატთანე სიონის აგებას მე-6-7 საუკუნეებს მიაწერს.

** ამ შემთხვევაში მ. უორდროპი ალბათ გადმოცემებით ხელმძღვანელობს.

კრეობის სკოლად, რომელსაც კარგად მოწყობილი მუზეუმი აქვს.

თბილისში რამდენიმე თეატრია და თბილისელები ხხევე, როგორც ყველა ქართველი, გართობის მოყვარულნი და მხიარულნი არიან. ქართული თეატრი ეროვნული დრამატურგების პიესებით საზრდოობს და მას მრავალი ნიჭიერი მსახიობი ჰყავს.

საქართველოში მრავალია მწერალი, რომელთა შორის ბევრია მწერალი ქალიც, რაც აღმოსავლეთისათვის უჩვეულო რამაა. უძველესი დროიდან მოყოლებული, ქართველი ქალები უდიდეს გავლენას ახდენდნენ მთელ ერზე; ეს, ალბათ, ქრისტიანობის ადრეულ მიღებას უნდა მივაწეროთ: მაშინ, როდესაც მამაკაცები მედგრად იბრძოდნენ ისლამის წინააღმდეგობებში, რასაც თავს ახვევდნენ საქართველოს, ქალები შინ იყვნენ, ასწავლიდნენ ბავშვებს წერა-კითხვას და ისეთ ხელოვნებას, რაც ზოგჯერ უცნობი იყო მამაკაცთათვის. ლიტერატურის უდიდესი ნაწილი ქალთა მეშვეობით გადაურჩა მივიწყებას. ისინი ეწაფებოდნენ თავიანთ უძველეს კლასიკოსებს, რომელთა უმრავლესობასაც ზეპირად სწავლობდნენ. ამ ქვეყანაში დღესაც მრავლად შეხვდებით ქალს, რომელიც ზამთრის გრძელ საღამოებს იმით კლავს, რომ შოთა რუსთაველის მშვენიერ ეპიურ პოემას „ვიფხისტყაოსანს“ კითხულობს ზეპირად. პოემა 6000 სტრიქონზე მეტს შეიცავს. ესაა სიყვარულისა და თავგადასავალის დიდებული პოემა, სავსე აღმაფრთოვანებული ადგილებით, და მით უფრო გასაოცარია, როცა ვიხსენებთ, თუ რა ადრეა ის დაწერილი, დანტეს დაბადებამდე. თვით პოეტი ბევრ ადგილას ლაპარაკობს სქესთა თანასწორობაზე. მაგალითად, ხშირად ხმარობენ ციტატას „ლეკვი ლომისა სწორია, ძუ იყოს თუნდა ხვადია“. თანამედროვე ქართველი ქალები უძველეს ტრადიციებს იცავენ. თბილისში თქვენ შეხვდებით როგორც გაზეთის რედაქტორ, ასევე ლიტერატურულ თანამშრომელ ქალებსაც. მაგრამ ქართველი ქალები მარტო ქვეყნის მშვიდობიანი ცხოვრების დროს როდი იყვნენ დახელოვნებულნი. სწორედ აქ იბრძოდნენ ამორძალები და დღესაც შემორჩენილა მრავალი თქმულება იმ საოპარ, საგმირო საქმეთა შესახებ, ფუფუნებაში აღზრდილ ქართველ ქალებს

რომ ჩაუდენიათ. აბჯრით შემოსილ დიდ დედოფლებს თამარს და ქეთევანს არა ერთგზის წაუყვანიათ თავისი ჯარები სპარსელების წინააღმდეგ.

თბილისში სიამოვნებით გატარებული სამი წელიწადი, გადავწყვიტეთ ვწვეოდით ქუთაისს, იმერეთის სატახტო ქალაქს, რომელიც ქართლის დასავლეთით მდებარეობს. თბილისში ამ კუთხის სიმშვენიერის ბევრი ქება გვესმოდა და ჩვენც გვწყუროდა ის საკუთარი თვალით გვენახა. დაებრუნდით იმავე გზით, რომლითაც თბილისში მოვედით, რიონთან გადავსხედით სხვა მატარებელში და ოც წუთში ქუთაისში ვიყავით. სადგურზე დიდძალი ხალხი დაგვიხვდა, რადგან ჩვენმა კეთილმა თბილისელმა მეგობრებმა გვაიძულეს, ქალაქისათვის ჩვენი ჩასვლის დღე შეგვეტყობინებინა.

ქართველებს უყვართ სტუმარი. სტუმრის პატივისცემა მათი ერთ-ერთი პირველი ღირსებათაგანია. გარდა უცხოელისადმი მათი ბუნებრივი სიყვარულისა, ისინი განსაკუთრებით დაინტერესდნენ ჩვენით, რადგან ჩვენ ქართული ენა შევისწავლეთ და მათ სანახავად მოვედით.

გულითად და აღფრთოვანებულ შეხვედრებს გვიწყობდნენ ყველგან და ეს შეხვედრები გვინაზღაურებდნენ იმ დიდ ცდასა და მძიმე საათებს, რაც მათი ენისა და რთული ქართული ზმნის შესწავლას მოვანდომეთ. ქუთაისში ჩვენს პატივსაცემად დიდი წვეულება გამართეს და, რადგანაც ქართული ნადიმი ერთგვარად განსხვავდება ევროპულისაგან, მე მას აგიწერთ: ადგილობრივი მმართველობის მიერ გამოგზავნილი ეტლით წაგვიყვანეს გორაკზე მდებარე შენობისაკენ, რომელიც იმოდენა იყო, რომ თავისუფლად იტევდა ჩვენს პატივსაცემად მოსულ 150 კაცს. გაცნობის ოფიციალური ცერემონიის შემდეგ, შევედით სანადიმო დარბაზში, სადაც მაგიდები კედლების გასწვრივ და გარდიგარდმო იდგა. ჩვენ მთავარ მაგიდასთან ვისხედით, შუაში, თავადაზნაურობის მეთაურთან, ქალაქის თავთან და სხვა წარჩინებულ პირებთან ერთად, რომელთაც ცოლებიც ახლდნენ. სადილი კარგა ხნის დაწყებული იყო, როცა სუფრის მეთაური (ტოლუმბაში) აირჩიეს. მან ყველას შესთავაზა ჩვენი სადღევრქელო. თვითეული მოხდენილი სიტყვებით მოგვმართავდა და სცლიდა სასმისებს. ამავე

დროს გვერდით ოთახში, ნაციონალური საკრავების თანხლებით, მომღერლებმა დააგუგუნეს ეროვნული სიმღერები — „მრავალგამიერი“, „ღმერთმა ინებოს“ და საპანსონო „მანდელქაშის ბელი ვარ“. შეისვა ყველა იქ დამსწრისა და ბუნებრივად ჩვენ ნათესავ-მეგობართა სადღეგრძელო და ადვილი გასაგებია, რომ ეს მართლაც განსაცდელი იყო ღვინის სმას შეუჩვეველთათვის, მაგრამ ქართული კაცი თავაზიანი მასპინძელია და უცხოს შეუძლია ისე მოიქცეს, როგორც ესიამოვნება. მრავალი ქართული მელოდია იმღერეს. ერთმა მანდილოსანმა საუცხოოდ შეასრულა მომხიბლავი „ნანა“. ორი თუ სამი საათის შემდეგ დარბაზი გაათავისუფლეს ეროვნული ცეკვისათვის. ვაკეთდა წრე და საკრავთა აკომპონიმენტს ყველამ ტაში ააყოლა. პირველად ექვსი წლის პატარა მშვენიერმა თამარმა იცეკვა თავის დედასთან, ულამაზეს თავადის ქალთან ერთად. ის მდიდრული ფარჩებით იყო შემოსილი, შემდეგ ჩერქეზულ ტანსაცმელში გამოწყობილი ვაჟი მოქნილი რხევით მიუახლოვდა ქალს და ხელის შესაბამისი მოძრაობით გამოიწვია. ცოტა თხოვნის შემდეგ ქალი დათანხმდა და დაიწყო ნარნარ მოძრაობათა მთელი სერიები. თეთრად შემოსილ ქალს ერთი ხელი თავს ზემოთ აეწია, მეორე — მხრის გასწვრივ გაეშალა და თავისუფალი მიხვრა-მოხვრით თითქმის შეუმჩნეველად მისრიალეებდა. უკან მას მღვეარი მიჰყვებოდა. ქალი ხან შეჩერდებოდა, სანამ ვაჟი მის გარშემო ტრიალებდა, ხან კი ისე ჩაუქროლებდა დარბაზს, თითქოს ამ გულმოდგინე მთხოვნელი-საგან თავის დაღწევას ლამობდა. ქალი ხანდახან თავს მიიბრუნებდა ვაჟისაკენ და ვაჟიც ცდილობდა დასწეოდა, მაგრამ ამოდ, ახლა ქალი უკან იხევდა. ქართული ცეკვა შეიცავს მოძრაობათა მთელ პოეტურობას, იგი გვარწმუნებს, რომ ცეკვა ხელოვნებაა, სავსებით განსხვავებული მოუხეშავი, თავბრუდამხვევი სამეფლისო ვალსისაგან. როცა დაიღალნენ, ერთი წყვილი მეორემ შეცვალა. დამსწრენი ტაშისკვრას განაგრძობდნენ.

ჩვენ იმერეთში ვართ, რომანტიულ ქვეყანაში. აქ, ქუთაისში, უჭველეს ქუთაისში, კოლხეთში, რიონის ჩრდილოვან ტყეებს შორის მოსულა იაზონი ოქროს საწმისის საქებრად. აქ კპოვა მან ის განძიც — რომელსაც დიდხანს ეძებდა და

აქვე ჩასჩურჩულებდა სიყვარულის ზღაპრებს მშვენიერ ჯადო-
ქარ მედეას.

აი, იქ უფატრავდა გულს ზეცის სასტიკი ^{ქარქვენქლი} კლდეზე მიჯაჭვულ პრომეთეს ზეცის ფრთოსანი ძაღლი. მრავალი ძველი ლეგენდა შემოუნახავს გლებთა მესხიერებას. ერთი მათგანი არის ლეგენდა ამირანის შესახებ, რომელიც სხვა არა არის რა თუ არა კლასიკური მოთხრობა პრომეთეს შესახებ. მედეა და იაზონი დღემდე საკუთარ სახელებად იხმარება საქართველოში და თქვენ შეხვდებით ტელემაქს, იუნონას და ვენერასაც კი ამ საინტერესო ქვეყნის ლამაზ მკვიდრთა შორის.

ქუთაისი ერთ-ერთი საინტერესო ქალაქია. მას საუცხოო მდებარეობა აქვს. იგი მკერდზე ეკვრის რიონის დაბლობს, რომელსაც გარს ყოველი მხრიდან მაღალი მთები აკრავს. ქალაქს ბაგრატის ტაძრის ნანგრევები გადმოაყურებს, ცოტა მოშორებით კი, ტყით დაფარულ გორაკზე ჩიტის ბუდესავეით მოჩანს გელათის მშვენიერი თეთრი ტაძარი.

ჰავა სასიამოვნოდ გრილია ზაფხულში და რბილი — ზამთარში.

ქუთაისში ყოფნისას დრო უქმად როდი დაგვიკარგავს. მეორე დღეს ეტლით წავედით გელათის ეკლესიაში, რომელიც მეფე დავით აღმაშენებლის მიერაა აგებული მე-11 საუკუნეში. მეტად ძნელად სავალი გზა რიონის კლდოვან ნაპირებს მიჰყვება და საუცხოო სურათებს გვიხატავს. როგორც იქნა, თანდათან ჩამოვედით ციციბო კლდეზე და გელათს მივადექით. გელათის შესახებ ალტაცებით წერს ბევრი ქართველი პოეტი და მართლაც ლამაზი აღგვილია, შემკული მდელოებითა და ტკბილსურნელოვანი ყვავილებით. აქ არის ადრეული ხანის შენობა, * სადაც მარხია მეფე დავითი—გიგანტური ძალისა და აგებულების მონარქი, რომელმაც ბევრი რამ გააკეთა თავისი ქვეყნისათვის ახალი ძეგლების აგებისა და ძველის აღდგენის საქმეში. არსებობს გადმოცემა, რომ

* სინამდვილეს არ შეეფერება ის აზრი, თითქოს ის შენობა, სადაც დავით აღმაშენებელია დაკრძალული, გელათის ძირითად შენობაზე უფრო ადრეული იყოს.

მას თვით აუტანია ერთ-ერთი ქვა ეკლესიის ასაგებად. ეს უზარმაზარი ლოდი დღესაც კედელშია გამოშვერილი და დღითის საფლავის ქვაზე წარწერილია სიტყვები: **სიკვდილის ქვა**

„როს ნაპარმაგვეს შეფენი შვილნივე პურად დამესხეს, თურქნი, სპარსნი და არაზნი საზღუართა იქით გამესხეს...“

დავითის შვილთაშვილი იყო ბრწყინვალე დედოფალი თამარი, რომლის მეფობა საქართველოს ისტორიისა და ლიტერატურის ოქროს ხანაა. ზოგი ფიქრობს, რომ ისიც აქვე უნდა იყოს დაკრძალული. ტაძარში ბევრი ძვირფასი რელიქვიაა. მათ შორის არის მე-ნ საუკუნის ბერძნული ხელნაწერი... აქ შემორჩენილა ხახულის ღვთისმშობლის ხატი, რომლის შესახებ შემდეგი ლეგენდა არსებობს: როდესაც ქრისტეს სიკვდილის შემდეგ, წმ. ანდრია პალესტინას ტოვებდა და კავკასიონისკენ მოეშურებოდა, ღვთისმშობელმა სამოსი სახეზე მიიღო, ზედ თავისი სახის გამოსახულება აღბეჭდა და შემდეგ მოციქულებს გადასცა. წმ. ანდრია სწორედ იმ დროს ჩამოვიდა საქართველოში, როცა დედოფალს პირმშო გარდაეცვალა. როგორც კი სამოსით შეეხენ მიცვალებულს, იგი მაშინვე აღსდგა. ამის შემდეგ ქრისტიანობა ბევრმა მიიღო, მაგრამ წარმართ ქურუმებს ანდრიას სასწაულებისა არაფერი სწამდათ და ძალის გამოსაცდელად მიიწვიეს. ველზე აღმართულ კარავში ერთ მხარეს წმინდა ხატი დაასვენეს, მეორეზე — ადგილობრივი კერპები, დილით კერპები დამხობილი დახვდათ, სასწაულმოქმედი ხატი კი უძრავად იდგა. ეს სასწაული ხალხის მოქცევის საშუალებად იქცა, ხოლო სასწაულის ადგილას ეკლესია ააგეს. წმინდა გამოსახულება აქვე ინახებოდა, სანამ მაკმადიანთა შემოსევების გამო, ქართველებმა არ გადამალეს. ახლა ის გელათში ინახება თვალმარგალიტით მოოჭვილ ძვირფას ყუთში. ვერაფერს ვიტყვით იმის შესახებ, თუ რამდენად მართალია ეს გადმოცემა, მაგრამ ერთი რამ უდაოდ ცხადია: ვინაიდან ეს წმინდა ხატი ადრეული ხანის ზოგ მწერალთან მოიხსენიება, უეჭველად უძველეს დროს უნდა ეკუთვნოდეს. თვით ეკლესიას ბიზანტიური ჯვრის ფორმა აქვს; თაღზე კარგადაა შემონახული მოზაიკა ღვთისმშობელი უფლისწულით და მოციქულები — მიქაელი და გაბრიელი. ეს მო-

ზაიკა ალექსი კომნენს უჩუქებია დავით აღმაშენებლისათვის*.
 აქვე ინახება დარუბანდის** ერთ-ერთი უძველესი ალექსანდრე
 რები, რომელიც მოწმობს, რომ იგი 1063 წელს უფლებიანად
 კეთებული. მეორე კარს, როგორც გადმოგვცემენ, ეკლესიის
 სახურავზე გადასაფარებლად ხმარობდნენ.

იანვარი იყო, მაგრამ გარეთ, სუროს ფოთლების ჩრდილში
 ვისაუზმეთ. ცაზე არც ერთი ღრუბელი არ ჩანდა. თუმც შუა
 ზამთარი იდგა, ჰაერი ისეთი გამჭირვალე იყო, როგორიც
 იტალიაში იცის ხოლმე მაისის თვეში.

გელათიდან სამი მილის მოშორებით მდებარეობს მოწამე-
 თას (წამებულთა ადგილი) მონასტერი, რომელიც მე-11 საუ-
 კუნეში აუგია ბაგრატ დიდს. მონასტერი ხიდით უკავშირდე-
 ბა გარე სამყაროს. კლდე, რომელზედაც აღმართულია შენობა
 ნახევარკუნძულს წააგავს. ხეებითა და სუროთი დაფარულ
 კლდეს ჩამოუდის სწრაფი წყალწითელა (ასე უწოდებენ მდი-
 ნარეს, ვინაიდან ნიადაგის ქანების გამო წითლად იღებება).
 ამაზე უფრო უდაბურსა და განმარტოებულ ადგილს ძნელად
 თუ წარმოიდგენს ადამიანი. აქ განისვენებს დავითი და კონ-
 სტანტინე, ორი ქართველი წმინდანი. გადმოცემის მიხედვით,
 მტრებთან ბრძოლაში მათი სისხლით შეღებილა მდინარის
 ტალღები და ამიტომაც დაურქმევიათ ამ მდინარისთვის „წყალ-
 წითელა“. სიკვდილის წინ გმირებს უთხოვიათ ღვთისთვის,
 რომ მათი სხეული გაუხრწნელად შეენახა და მათთვის კი გან-
 მკურნებელი ძალა მიენიჭებინა. დღესაც ბევრი გადმოცემა
 არსებობს იმ სასწაულების შესახებ, რაც მათი შეხებით ხდე-
 ბოდა.

იმერეთის ახლანდელი ეპისკოპოსი თუმც მთლად თმად-
 თოვლილი მოხუცია, მაგრამ მისი ძლიერი გავლენა არასოდეს
 განქარდება. გაბრიელ ეპისკოპოსის ქადაგებანი, ორ ტომად,
 რომელიც გამოირჩევა ჰუმანიურობით, ენის დახვეწილობითა
 და აზრის დიდებულებით, თბილისში გამოქვეყნდა და მას

* გელათის მოზაიკა წმინდა ქართული მოზაიკაა, შესრულებული 1125-30 წლებში.

** დარუბანდის კი არა, განძის კარია დავით აღმაშენებლის შვილის
 დემეტრე I-ის მიერ წამოღებული განძის აღების შემდეგ.

შემდეგ ბევრჯერ ხელახლა გამოიკა. აწ განსვენებულმა მალან-
 მა ამ ქადაგებათაგან ზოგიერთი ინგლისურად დაწერილია.
 არასოდეს დამავიწყდება ჩენი სტუმრობა კობოსთან. ის თავის სამუშაო ოთახში იჯდა. მნახველი გულ-
 დამშვიდებით ვერ შეხედავდა მისი მშვენიერი ცხოვრების
 დაისს. თმა თოვლივით გათეთრებოდა, თვალებსაც დაკარგო-
 დათ ახალგაზრდული ცეცხლი, მაგრამ მის დახვეწილ ნაკვთებ-
 ში გამოსჭვიოდა კმაყოფილების მშვიდი გამომეტყველება,
 რაც იმ სიცოცხლის დასასრულზე მეტყველებდა, რომლის გან-
 მავლობაშიც ის ხალხს მხოლოდ სიკეთისაკენ მიუძღოდა.

მან აივანზე გაგვიყვანა და დიდი აღფრთოვანებით გვაჩ-
 ვენა მრავალი საინტერესო საგანი ბუნების ამ მომხიბლავ წი-
 აღში.

გაბრიელ ეპისკოპოსის სასახლიდან ქვის სროლის სიშო-
 რზე დგას ბაგრატის ტაძრის ნანგრევები. სასახლე 1032
 წელს აუშენებია ბაგრატ მეფეს, 1090 წელს კი ის თურქებს გა-
 უნადგურებიათ. * აქ ბევრი ქართული წარწერაა, ერთ-ერთი
 წარწერა მიგვითითებს ამ შესანიშნავი ნაგებობის შემქმნელზე.
 ეკლესია ქართულ-ბიზანტიურ სტილშია. შიგნით მრავლადაა
 ამოჩუქურთმებული ქვა. შენობა გარშემორტყმულია უძველესი
 კედლის ნანგრევებით—მხოლოდ ესღა დარჩენილა დიდებული
 ნაგებობიდან.

ქუთაისის დღევანდელი მკვიდრნი სიამაყით მიგვითითე-
 ბენ თავისი ქალაქის ადრინდელ საზღვრებზე, რომელიც
 ბაგრატის სასახლიდან რიონის მარცხენა ნაპირებამდე
 ვრცელდებოდა. ამბობენ, რომ ქალაქი ადრე 100 000 მცხოვ-
 რებს ითვლიდა, ახლა კი 20 000 ძლივს არის.

ქუთაისელებს დავბირდით, რომ კვლავ დავბრუნდებოდით,
 დავტოვეთ იქაურობა და ჩვენს თავაზიან მასპინძლებთან ერ-
 თად ვეწვიეთ თავად მაქუტაძის მეუღლეს ნიგოეთში. ეს ქალი
 ინგლისელია, თავისი სიკეთისათვის დიდად პატივცემული.
 იგი დღენი ადავ ზრუნავს თავის გლეხებზე, გულისხმიერი ადა-
 მიანია და გლეხობაც ავადმყოფობისა თუ გასაჭირის დროს,

* ბაგრატის ტაძრის მშენებლობა დამთავრებულია 1003 წელს, ხოლო,
 1691 წელს დაუნგრევიათ ის თურქებს.

მას ხშირად მიმართავს რჩევისა და ნუგეშისათვის. მისი შვი-
 ლები ისევე თავისუფლად ლაპარაკობენ ინგლისურს, რაოდენობა
 ქართულს. მაკუტაძეები დიდი სტუმართმოყვარეობით მიიღებენ
 მასპინძლდნენ. ნიგოეთიდან ექსკურსიაზე წავედით ჯუმათში.
 ჯუმათის მონასტერი მაღალ მთაზე მდებარეობს, იქ დაკრძა-
 ლულია გურიის ზოგიერთი მმართველი, თუმც იანვრის დასა-
 წყისი იყო, ყველგან გაშლილიყო შხამას, ენძელებისა და ფე-
 რისულების წარმტაცი ხალიჩა. განსაკუთრებით გამოიჩინოდა
 სილამაზით შხამას ყვავილები მათი მკრთალი ყვითელი ფერი
 ვარდისფერში იღვრებოდა. დაბლობში გზებსა და ბილიკებზე
 ხუთი მილი რომ გავიარეთ, აღმართი დაიწყო. მთებში ორი
 საათის სიარულის შემდეგ, პანორამა თანდათან გაფართოვდა.

ჯუმათი მდებარეობს ჩოხატაურის მთების ჯაჭვის ერთ-
 ერთ შტოზე; იგი რიონის აუზს გამოჰყოფს სუფსისაგან,
 ზღვის დონიდან დაახლოებით 1644 ფუტის სიმაღლეზეა და
 ერთ-ერთ უმაღლეს მთას წარმოადგენს. მთების ხედს ჯუმა-
 თიდან რომ იშლება, არაფერი შეედრება: ჩრდილოეთით გა-
 დაქიმულია კავკასიონის მთების მთავარი ჯაჭვი, რომლის ყო-
 ველი ყინულოვანი მწვერვალი მკაფიოდ იხატება ლავეარდ
 ცაზე; ამ მთებს შორის მდებარეობს ენგურის, ხობის, რიონის,
 წყალწითელას მდიდარი ველები; აღმოსავლეთით, ქართლ-იმე-
 რეთის ქედია აღმართული, სამხრეთით — თოვლით დაფარული
 აჭარა-ახალციხის მთები, რომლებიც კედელს უქმნიან გურიის
 მობიბინე მდელოებს; ქვემოთ მოჩანს ბათუმის ყურე და ისე-
 თი შთაბეჭდილება გრჩებათ, თითქოს ეს მშვენიერი ნაპირი
 ტრაპეზუნდამდე გრძელდება. დასავლეთით შორეულ ბურუსში
 ინთქმება შავი ზღვის სანაპირო თავისი ყურეებით. კარგად
 ჩანს პალიასტომის ტბასთან მდებარე ფოთიც.

ჯუმათში გაგვიმასპინძლდა მამა არსენი, სათნო, უბრალო,
 კეთილი ბერი — დამკვიდრებული სიმარტოვის გუშაგი. მან
 გვიჩვენა ყველაფერი, რაც კი საინტერესო იყო. უწინდელ
 დროში მონასტერი ძალიან მდიდარი ყოფილა, რადგანაც
 ეპარქიის კათედრას წარმოადგენდა. იქ დღესაც ბევრი მშვე-
 ნიერი ხატია დაცული. ოცი წლის წინათ მონასტერი ნაცრის-
 ფერი ქვით მოუპირკეთებიათ.

ჯუმათიდან წავედით სუფსაში, სადაც ორი დღე გავატა-

რეთ გურიის თავადის რეზიდენციაში. ეს თავადი მე-19 საუკუნის დასასრულამდე მართავდა მთელ პროვინციას. მისი ოჯახი ყოველმხრივ შესანიშნავია. მის მეტად განსხვავებულია. სხვა დამახასიათებელ თვისებათა შორის აღსანიშნავია მათი საუცხოო ხუჭუჭი თმა. გურული იშვიათად ატარებს ქუდს, რადგან თმა კარგად იფარავს მას ზამთრის სიცივისა და ზაფხულის სიცხისაგან. მისი განსაკუთრებით სწორი და დახვეწილი ნაკვეთები გასხივოსნებულია ისეთი გამომეტყველებით, რომელშიც ჩანს ინტელიქტიცა და დაუცხრომელი სულიც.

ერი რომ მეომარი ყოფილა, ამას ყველა შეამჩნევს და უთუოდ ირწმუნებს იმ უამრავ ამბებს, რასაც გადმოგვცემენ მისი სიმამაცის შესახებ. გურია მქვეყანას მისცა ქართველ პოეტთა შორის ერთ-ერთი საუკეთესო—მამია გურიელი, რომელიც დაახლოებით 1892 წელს გარდაიცვალა. მთელი ქვეყანა იცნობს მის ლექსებს, თუმცა ყველა მათგანი დასტამბული არ ყოფილა. ტელემაქ გურიელი—ოჯახის ახლანდელი უფროსი, მშობლიური ლიტერატურის დიდი ენთუზიასტია.

სუფსაში ეროვნულ ტანსაცმელში გამოწყობილი მრავალი თავადი და თავადის ქალი მოვიდა ინგლისელი სტუმრების სანახავად. წარმოდგენა რომ ვიქონიოთ ქალთა ჩაცმულობაზე, აგიწერთ სამოსს, რომელიც კარგი აღნაგობის ყმაწვილ ქალს ეცვა.

მდიდრული აბრეშუმის „სადედოფლო“ მოლისფერი კაბის თეთრი გულისპირი ოქროთია ამოქარგული. წელიდან ფეხებამდე ჩამოშვებულია ოქროთივე ნაქარგი თეთრი ქამარი. ქალის შიშველ ყელს ამკობს ძვირფასი ყელსაბამი. სახელოები იდაყვს ქვემოთ თავისუფლად იშლება. ქართველ ქალთა თავსამკაული შემდეგია: ძვირფასი ქვებით შემკულ და აბრეშუმის ძაფით ამოქარგულ ჩიხტს იხურავენ შუბლზე; ჩიხტი კეთას სწვდება; აქედან მხრებზე ეშვება მაქმნიანი ლეჩაქი. თმა უკან ორ ნაწნავადაა დაწნული, წინ კი ორ კულულად ივარცხნება. გურული თავსამკაული წარმოადგენს შავი ან თეთრი ბაბთის თავსაბურავს. თმა გრძელ ნაწნავებადაა ჩამოშვებული. ორივე ეს თავმორთულობა მეტად ლამაზია. გურული თავსამკაული ქალს ახალგაზრდულ იერს აძლევს, ქართ-

ლური კი უფრო დარბაისლურია. ეს ალბათ ამ სხვადასხვა პროვინციების მცხოვრებთა ხასიათს შეეფერება. ქართველი სერიაოზულია და დაფიქრებული, გურული კი მკვირავი და მხიარული.

სუფსიდან ოზურგეთისაკენ, გურიის დედაქალაქისაკენ გავეშურეთ. ქალაქი პატარაა. ძლივს აღმატება დიდ სოფელს. მისი მკვიდრნი დიდ ინტერესს იჩენენ ლიტერატურისადმი, აქვთ თავისი საბეჭდი მანქანა და მრავალ საყურადღებო წიგნს აქვეყნებენ.

ვეწვიეთ უძველეს ათაბაგთა (ახალციხის განმგებელთა) ჩამომავალს, რომელმაც დიდი სიხარულით მიგვიღო. ოზურგეთიდან წავედით შემოქმედის მონასტერში, რომელიც მდინარე ჟუჯის პირას მდებარეობს და, სხვა ძველ მონასტერთა მსგავსად, წინათ გამაგრებული ციხე-სიმაგრე ყოფილა. მონასტერს თურმე დიდძალი მიწა ეკუთვნოდა და მთელი გურიაც მას ემორჩილებოდა. ტაძარი ორნაწიანია, განათებულია რვაკუთხოვანი თაღებით. შენობა აგურისაა, გარედან დროთა ვითარებაში ძალიან შელახულა. აქვეა გურიელთა სამარხებიც.

მოძღვარმა ამბროსმა, მალალმა, მომხიბლავმა ქართველმა, გულთბილად მიგვიღო. მეორე დღეს შემოგვითვალა, სადილად ვწვეოდით. ჩვენც წავედით და მხიარულად გავატარეთ დრო.

ოზურგეთიდან გამგზავრებისას ქალაქმა გამოსამშვიდობებელი წვეულება გაგვიმართა კლუბში და მე არასოდეს დამავიწყდება ამ კეთილი გურულების ენთუზიაზმი და საუკეთესო სურვილები. ყველანი გვეპატიებოდნენ, უამრავი ოჯახი გვიწვევდა.

წვეულება ორ საათს გაგრძელდა და მხოლოდ იმის გამო წამოვიშალეთ, რომ ბათუმში მიმავალ მატარებელს უნდა გავყოლოდით. გამომშვიდობებისას, კეთილი მგზავრობა გვისურვეს და ერთ-ერთმა სულმოუთქმელად დალია ადგილობრივი შამპანიურის მთელი ბოთლი. ბოლოს, თავმოყრილ სტუმართა შეძახილებით დავტოვეთ ოზურგეთი და გზას გავუდგეით.

ივერიელთა სტუმართმოყვარეობაში ეჭვი არასოდეს შეუტანია ვინმეს. მათი უდიდესი პოეტი რუსთაველი ამბობს: „რასაცა ვასცემ, შენია, რას არა, დაკარგულია“ და მის თანა-

მემამულეებს არ უღალატიათ ამ ნაანდერძევისათვის. ქართული გამოთქმა „სტუმარი ღვთისაა“ საყოველთაოდ აღიქმული და სიძუნწე მართლაც უცხოა ქართველისათვის. თბილ, უბრალო, წარმოსახვის დიდი უნარით დაჯილდოებული ხალხის სოციალური ცხოვრება ძალზე მიმზიდველია მათთვის, ვინც მიჩვეულია თანამედროვე ცხოვრების პირობითობას. ისეთ სასიამოვნო მყუდროებას, რომელსაც ჰპოვებთ ზოგიერთ ქართულ სოფელში, ძნელად თუ შეხვდებით სადმე.

აქ გლახებსაც აქვთ თავისი კულტურა, დამყარებული თავის კლასიკოსთა საფუძვლიან ცოდნაზე.

ქართული ენა შესანიშნავად ემორჩილება რიტმსა და რითმას. საქართველოში თითქმის ყველა ადამიანი ბუნებით მელექსეა. სახალხო მთქმელები ახლაც დადიან სოფლიდან სოფელში, უკრავენ საზანდარზე (მუსიკალური საკრავია), თხზავენ არაკებსა და ლექსებს ვაეკაცობასა და სიყვარულზე.

უამრავ ქართველ მწერალთა შორის თავად ილია ჭავჭავაძეს უპირველესი ადგილი უჭირავს. იგი არა მარტო პოეტია, არამედ ნოველისტიც, სათავადაზნაურო ბანკის დირექტორი, ყოველდღიური ლიტერატურულ-პოლიტიკური გაზეთ „ვერია“-ს რედაქტორი. მისი ლექსები ღირსშესანიშნავია აზრის დიდებულებითა და ენის სიღარბაისლით, მისი ნაწარმოებები ღრმა პატრიოტიზმით სუნთქავენ. ბუნების მგზნებარე მოსიყვარულე და ამ ბუნების მიერვე შთაგონებული, იგი იგონებს თავისი ქვეყნის წარსულ დიდებას და ვერცხლისფერი არაგვის პირას დასტირის წარსულს, იგონებს იმ დღეებს, როცა იქ გრგვინავდა მტრის წინააღმდეგ ამხედრებულ ქართველთა ხმა; იხსენებს, თუ რა ხშირად შეღებებოდა არაგვის ანკარა წყალი თავისუფლებისათვის დაღვრილი სისხლით. როცა გაზაფხული მიწას ახალი ცხოვრებისათვის აღვიძებს, პოეტი ნატრობს იმ დღეს, როცა მისი საყვარელი მამულიც აყვავდება.

თავადი აკაკი წერეთელი თანამედროვეთაგან ისევე ღრმად პატივცემული პოეტია, როგორც ილია ჭავჭავაძე. მისი მუზა უფრო მსუბუქია. მას მზიარულება უყვარს და თავის ძლიერ სატირას იყენებს აწმყოს გასაკრიტიკებლად. აკაკი თავისი ქვეყნის ბედნიერებისათვის იღწვის და არაჩვეულებრივად პოპულარულია.

მარკოზი უორდროპი დედასთან

ქართული
ზღვრიწიფიწიწი

ივანე შამბელია ოჯახი წყნეთში

ინგლისელთა მხრივ უდიდესი ყურადღების ღირსია თავადი ივანე მაჩაბელი, როგორც შექსპირის შესანიშნავი მოწაფე. მან ბრწყინვალედ თარგმნა ქართულად შექსპირის ნაწარმოებები და დენიშე პიესა, რომლებმაც საყოველთაო აღიარება დაიმსახურეს.

როგორც, საერთოდ, მთაში მცხოვრებ ხალხს, ქართველებსაც წარმოსახვის ნათელი უნარი აქვთ და ძლიერ უყვართ პოეზია. აქ შეუძლებელია მოვიხსენიოთ ყველა პოეტი და პოეტი ქალი, რომელთაც სახელი გაითქვეს საქართველოში, მაგრამ, ვიმედოვნებ, ინგლისელი საზოგადოება მალე უფრო უკეთ გაეცნობა ამ ხალხის ძველსა და ახალ ლიტერატურას, რომელიც დასავლეთისათვის თითქმის სრულიად უცნობია, მიუხედავად იმისა, რომ საქართველო ყოველთვის დასავლეთისაკენ უფრო ისწრაფოდა, ვიდრე აღმოსავლეთისაკენ. ჯერ კიდევ მე-11-12 საუკუნეებში მათი ახალგაზრდა დიდებულები განათლების მისაღებად საბერძნეთს იგზავნებოდნენ და დღემდე ქართველები განათლების მიღებას დასავლეთში ცდილობენ.

„ივერიის“ გარდა, აქ რამდენიმე ჟურნალი და გაზეთი გამოდის ქართულ ენაზე. ყოველთვიური ლიტერატურული და სამეცნიერო ჟურნალია „კვალი“, სამეურნეო საკითხებს ეძღვნება „მეურნე“, გამოდის საბავშვო ჟურნალი „ჯეჯილი“, რელიგიური ჟურნალი „მწყემსი“ და სხვა.*

ზემოთ მოყვანილ ნარკვევში გელავნდება არა მხოლოდ ქართველთათვის დამახასიათებელ თვისებათა სათანადო შეფასება, არამედ, საერთოდ, ხელოვნებისა და, კერძოდ, არქიტექტურის ღრმა და საფუძვლიანი ცოდნა, რომელიც ინგლისელმა ქალმა ჩვენი მატერიალური კულტურის ძეგლთა შეფასების დროს გამოიჩინა. მარჯორი ზერელედ არაფერს ათვალისკვამის. ის ყველგან იძიებს და იკვლევს ამა თუ იმ მოვლენის მიზეზს და, ძირითადად სწორი დასკვნები გამოაქვს. ამ მხრივ საინტერესოა მისი დაკვირვება იმ საკითხზე, რომ „გლებებსაც აქვთ თავისი საკუთარი კულტურა, დამყარებული თავიანთ კლასიკოსთა საფუძვლიან ცოდნაზე“, რომ ქარ-

* M. Wardrop—Notes of Journey in Georgia in 1894—95.

თულ ენას საოცარი რიტმულობა ახასიათებს. რომ გველ ქართველი ბუნებით პოეტია და სხვა. მარჯორე უფროსი იტაცებს არა მხოლოდ საქართველოს თვალწინდელი ძეგლები, არამედ, ქართველთა ჩაცმულობა, ჩვეულებები, კულტურა, მათი ხასიათი. ნარკვევის ყოველ სტრიქონში ჩანს დიდი აღტაცება და სიყვარული, რომელიც შემდეგში კიდევ უფრო გაღრმავდა და საბოლოოდ საქართველოსადმი დიდი თაყვანისცემის გრძნობაში გადაიზარდა.

1895 წლის შვიდ ნოემბერს მარჯორი უორდრობი საქართველოდან ოდესის გავლით ლონდონს გაემგზავრა. ოდესის რკინიგზის სადგურზე ქართველ ახალგაზრდობას მთელი ქართველი ხალხის სახელით მარჯორისათვის მიურომეცია * შესანიშნავი ყვავილების თაიგული წარწერით.

რომ ბედში მყოფი შენ ძმად მიგანდეს,
 ეგ ვერაფერი სიყვარულია.
 საქმე ის არის, კაცს ის უყვარდეს,
 ვინც ბედისაგან დაჩაგრულია.

ილია ჭავჭავაძე „კაკო ყაჩაღი“.

საქართველოდან გამგზავრების შემდეგ, მ. უორდრობს არ შეუწყვეტია ურთიერთობა თავის ქართველ მეგობრებთან, რომელთაც ის ხშირად მიმართავდა რჩევისა თუ განმარტებისათვის.

1895 წელს ლონდონში გამოვიდა მარჯორი უორდრობის მიერ თარგმნილი ილია ჭავჭავაძის „განდევილი“. ამ თარგმანის შესახებ ინგლისური პრესა შემდეგს წერდა:

„ეს პოემა ნათარგმნია ქართული ენიდან, დიდად საყურადღებოა ვითარცა ნიმუში უცხო მწერლისა, თავადი ილია ჭავჭავაძე, უეჭველია, საუკეთესო პოეტი უნდა იყოს თავის ქვეყანაში. ამ პოემის დამწერს აშკარად ეტყობა დიადი ნიჭი და ძლიერება პოეტური ფანტაზიისა. უორდრობი სრულ საშუალებას გვაძლევს, ისეთი ქართველი ნიჭიერი პოეტი, როგორიც არის ილია ჭავჭავაძე, სავსებით გავითვალისწინოთ და პატივი ვსცეთ მის შესანიშნავ მოღვაწეობას.“ **

* „იერია“, 1895, № 38.
 ** „ცნობის ფურცელი“ 1896, № 1.

ეურნალ „Academy“-ს ერთ-ერთ ნომერში მოთავსებული იყო „განდეგილის“ შინაარსი და ინგლისური თარგმანები ლიზი. აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ „განდეგილის“ ნებაზე, გამოხმაურება ჰპოვა ქართულ კრიტიკაშიაც. „განდეგილის“ მნიშვნელობის საკითხს ეხება ცნობილი ქართველი კრიტიკოსი კიტა აბაშიძე თავის წერილში „განდეგილი“ პოემა თავად ი. ჭავჭავაძისა“, რომელიც მან მარჯორი უორდროპს მიუძღვნა. აი, რას წერს კ. აბაშიძე:

„ქ-ნი უორდროპი თურმე ამბობს, რომ განდეგილი თავ. ჭავჭავაძის ზომისა, საქართველოს სიმბოლიური გამომხატველია და მშვენიერი ქალი—მეცნიერებისა და ახალი კულტურისაო და, აუტორის აზრით, თუ საქართველომ მეცნიერება და კულტურა არ შეითვისა, დაიღუპებაო. ჩვენ სასიამოვნოდ მიგვაჩნია, რომ პატივცემულმა მწერალმა ქალმა ასეთი აზრი გამოიტანა ი. ჭავჭავაძის პოემიდან. ეს ამტკიცებს, რა ღრმა შინაარსი აქვს ამ პოემას. ქ-ნი უორდროპის აზრი შეიძლება მივიღოთ კერძო, უფრო ვიწრო ნაწილად იმ საზოგადო აზრისა, რომლის გამომხატველადაც მიგვაჩნია ეს პოემა. მართლაც, მეცნიერება ხომ ერთი უდიდესი იარაღია ცხოვრებისა და მისი უარისმყოფელი ვერ ისარგებლებს სავსებით და ხეირიანად ცხოვრებით და ჩანს, ცხოვრების ბრძოლაში დამარცხებული დარჩება“. *

1896 წლის გაზაფხულზე, მარჯორი უორდროპი ხელმეორედ ეწვია საქართველოს, ამჯერად მშობლებისა და მეორე ძმის—თომასის თანხლებით. „მე გაიმბეთ ამ საოცნებო ქვეყნის შესახებ,—უთქვამს მათთვის მარჯორის,—რის თქმაც ენით ვერ მოვახერხებ, თქვენ თქვენი თვალთ ნახეთ“. **

თუ პირველი სტუმრობის დროს, იგი, უმთავრესად, ინტელიგენციის წრეში ტრიალებდა, ახლა ის უფრო ახლოს მივიდა ქართველ ხალხთან. მარჯორიმ იმოგზაურა როგორც აღმოსავლეთ, ისე დასავლეთ საქართველოში. დიდი ინტერესით ადევნებდა თვალყურს უორდროპებს ქართული პრესა, რომლის ცნობებითაც შეგვიძლია წარმოდგენა ვიქონიოთ მარჯორი უორდროპის მეორე მოგზაურობის შესახებ.

* „მოამბე“, 1896, № 9-10.

** „სახალხო გაზეთი“, 1912, № 635.

კახეთში მ. უორდროპი სწვევია გამოჩენილი ქართველი პედაგოგისა და საზოგადო მოღვაწის ივანე როსტომაშვილის ოჯახს. * შემდეგში მარჯორი ხშირად იგონებდა მოყვარე ოჯახში გატარებულ დღეებს. როსტომაშვილის აწ განსვენებულმა მეუღლე ელენემ მოგვითხრო მასპინძლების შემწეობით უორდროპებს დაუთვალეობიან ქართველი ხალხის მატერიალური კულტურის მრავალი ძეგლი გრემი, იყალთო, ნეკრესი, შუამთა და სხვა. უორნალ „კვალის“ სიღნაღელი კორესპონდენტი გვატყობინებს, რომ იქ ჩავიდა „ჩვენი ენა-ლიტერატურის მოყვარული ქალი მარჯორი უორდროპი თავის ძმა-მშობლებითურთ. ქიზიყ-სიღნაღის ინტელიგენციამ დიდი პატივით მიიღო ძვირფასი სტუმრები. ქალაქის დათვალეობის შემდეგ სასურველი სტუმრები წაბრძანდნენ წმინდა ნინოს მონასტერში, ქვემო მაჩხაანში, და ინახულეს ქიზიყის დეპოც. სიღნაღის მაღალ მთის კორწოხის ბაღში, რომელიც ამჟამად გადაპყურებს დიდებულ სურათს—ალაზნის ველს, ქ-ნ უორდროპის პატივსაცემად იყო გამართული სადილი, რომელზედაც დაესწრო მთელი სიღნაღის შეგნებული ქართველობა: ქალი და კაცი. სადილზე შესაფერი და საგულისხმო სიტყვები წარმოთქვეს შემდეგმა პირებმა: მ. დეკანოზმა, ს. ბეგიაშვილმა, დ. მაჩხანელმა, ა. ხაინდრაყამ, კ. მაღალაშვილმა, მ. ნასიძემ და სხვებმა. მომღერალთა გუნდი საქებურათ მღერდა „თამარის დროშა ვაშალეს“, „აღსდგე, გმირთ-გმირო ნუ გძინავს“, „ქართველო, ხელი ხმაღს იკარ“ და ტკბილი დუდუკიც მწარე კენესით ხმას აძლევდა იმათ ტკბილ-მწუხარე ხმას. საღამოზე გაიმართა ლექსური ციკვა და ძვირფასი სტუმრები დიდათ ნასიამოვნები ქართველთა სტუმართმოყვარეობით და ქიზიყის მშვენიერი ბუნების დიდებულებით, გამოემშვიდობნენ ყველა იქ მყოფთ. ბევრი ქართველი ქალი და კაცი დააფიქრა საკეთილოდ ქ-ნ უორდროპის ტკბილმა ქართულმა სიტყვა-პასუხმა...“ **

სიღნაღიდან მარჯორი უორდროპი თბილისისაკენ გაემგ-

* ამ ოჯახს ის დანათესავებია კიდევ—მოუნათლავს მათი ქალიშვილი ელენე, რომელიც თორმეტი წლის ასაკში გარდაცვლილა.

** „კვალი“, 1896, № 30, გვ. 534.

ზაფრა. გზაზე, სიღნაღის მახლობელ მინდორში ერთა მრავლის
ქვეშ მან შეკრიბა ახლომახლო ყანებიდან მომავალი მუშა-
მომკელები, გადაიღო ფოტოგრაფიული აპარატით მათი
რათი, დაპატიჟა მუშები პურ-ღვინოზე, უთხრა მათ, რომ მათ
ძმური სიტყვა და დაასაჩუქრა ფულითაც. მუშებმა რომ გაი-
გეს ქ-ნ უორდროპის ვინაობა, გმირულ ხმაზე უმღერეს მუშუ-
რი და აღტაცებული „გაუმარჯოს“ ძახილით გააცილეს უცხო
სტუმრები*.

თბილისიდან უორდროპები გამგზავრებულან დასავლეთ
საქართველოში, სადაც ისინი გ. წერეთელს მიუწვევია თავის
მშობლიურ სოფელ ქალაში.

„სოფ. ქალა, — წერს „კვალი“ —, ერთი უმშვენიერესი სო-
ფელია საქართველოში. ის შეუყვება მდინარე ყვირილას გალ-
მა-გამოღმით მოგრაგნილ მთების ყელს, იმის მახლობლად,
სადაც ლიხის ქედი, კავკასიის დიდი მთებიდან შტოთ გამო-
სული, მოიხრება დასავლეთისაკენ და იკეთებს მრავალფერო-
ვან ბუნებით შემკულ უბეს. აქ შფოთავენ და ქოთვენ დაუც-
ხრომელ ყვირილასთან სხვა მრავალი ხევის წყლებიცა...

ს. ქალის საზოგადოება ბრწყინვალეთ დაუხვდა და ძველ-
ბური სტუმართმოყვარეობა უჩვენა უორდროპების ოჯახს.
ქალელმა ქალებმა გამართეს მასპინძლობა მდინარის ყვირი-
ლას პირზე. კაცებს დაავალეს მდინარის ტოტის გადაგდება
და უჩვენეს, თუ როგორ იჭერენ ხოლმე ქალი და კაცი თევ-
ზებს დაწრეტილ წყალში. მარჯორი უორდროპი ისე გაიტაცა
ამ სანახაობამ, რომ კინალამ ფეხთ არ გაიხადა და არ ჩაბტა
წყალში, რომ მასაც დაეჭირა თევზი ხელით ქვეშ ქვეშ. შემ-
დეგ დასხდნენ დიდ კაკლის ქვეშ მდინარის პირათ, მწვანეზე,
და გაშალეს ძველებურათ ნოშოზე სუფრა. მარჯორის ოჯახი-
სათვის იყო ცალკე ამალღებულ ძელზე სუფრა გაშლილი, მა-
გრამ მარჯორი და მისი ძმა გადმობტენ ძირს და ქართულად
მუხლები მოიკეცეს ნოშოზე. იქვე დაანთეს ცეცხლი, მოხარ-
შეს ცოცხალი კალმახები და შეიქნა ნადიმი. ამას მოჰყვა
სადღეგრძელოები. ახალგაზრდა ქალ-ვაჟნი ამკობდნენ ქ-ნს
მარჯორის და მის ოჯახს მშვენიერი სიტყვებით. შემდეგ გაი-

* „კვალი“, 1896, № 30, გვ. 534.

მართა მრავალნაირი ძველი და ახალი ჰანგების სიმღერები: „სუფრული“, „ჩონგური“, „მიწურულ იყო გაზაფხული“, „არვალო“, „ორი დელა“ „ხელხვავი“, ძველი „მრავალნაირი“ სხვა.

განსაკუთრებით ისახელეს თავი მშვენიერი და ნამდვილი ქართული კილოს სიმღერებით ივანე აბაშიძის ქალებმა. ბოლოს გაიმართა მინდორზე ლექური, დავლური და იმერული ცეკვა-როკვა.

ქალიდან უორდროპის ოჯახი გადაიწვია დიმიტრი აბაშიძემ სოფელ სავანეს, სადაც მარჯორიმ გაიციო ძველი, დიდებული ნაშენი ეკლესია ბაგრატ მეოთხის დროისა და გადაილო ფოტოგრაფიით. აქედან უორდროპები გადავიდნენ საჩხერეს და დაათვალიერეს მოდინახეს ციხე.

საზოგადოდ, ამ პატივცემულს ინგლისელ ოჯახს დიდათ მოეწონათ ზემო იმერეთი და აღუთქვეს გ. წერეთელს უფრო ხანგრძლივად წვევა მომავალ დროისათვის.

დაბა საჩხერეს იმათ გაათიეს ერთი ლამე თ. ბეეან წერეთლის ოჯახში და დილით გაემგზავრნენ ქიათურას. ისინი ჩქარობდნენ, რომ ოც მკათათვისთვის წვეოდნენ ილია ქავაძეს საგურამოსს.*

საგურამოში ილია ქავაძეაძე დიდი პატივით დაუხვდა უცხოელ სტუმრებს, „უორდროპის ასული ცდილობდა თავის ახლო ნაცნობებთან ქართულად ებაასნა, ქართულად გაეზიარებინა თავისი შთაბეჭდილებანი; მხოლოდ ხანდისხან უკვირდა, რომ თანამობაასეთა, განსაკუთრებით მანდილოსნების, სახეზე გაკვირვების ნიშანს ჰკითხულობდა და სწუხდა, ნუთუ გარკვევით ვერ გამოვსთქვი ქართულიო. თითქო იმედი ჰქონდა, რომ სწორედ ლაპარაკობდა, და დიდს ხანსაც გაგრძელდებოდა მისი ვაოცებაცა და დარდიცა, რომ არ აეხსნათ ამ გაუგებრობის მიზეზი. როგორც ვიცით, განსვენებულმა ქართულის სწავლა ინგლისში დაიწყო და პირველად ისწავლა არა თანამედროვე ენა, დღევანდელი ქართველი რომ ლაპარაკობს, არამედ ენა სახარებისა, მე-9 ან კიდევ უფრო ადრინდელ საუკუნეში ნახმარი: „გარქ-

* „ქვალი“ 1896, № 32, გვ. 568.

ვით "გითხარით"-ის მაგიერ, "არ ძალმედვა" არ შენე
ძლოს" წილ და სხვა. სტუმარს აუხსნეს ჩვენი ქალების
სისუსტე ძველის ქართულის ცოდნის მხრივ და ~~ქვეყნის~~
ამ ამბავმა არა ერთი და ორი ქალი ჩააგდო ~~ქვეყნის~~
არა ერთი და ორი დააფიქრა ჩვენ მიერ დედა-ენის დავიწყე-
ბის შესახებ და შემდეგში უცხოელის მაგალითი თვალწინ
ედგათ თავიანთის ნაკლის მამხილებლად". *

ბევრი ქვეყანა მოიარა მარჯორი უორდროპმა, მრავალ
ხალხს გაეცნო და დაუახლოვდა, მაგრამ საქართველო მისთ-
ვის განსაკუთრებული ქვეყანა იყო. მარჯორიმ შეიყვარა და
შეითვისა ყოველივე ქართული. "საქართველო ჩემი მეორე
სამშობლოაო", ხშირად ამბობდა ის და არ ყოფილა არც
ერთი წუთი, რომ მას საქართველოზე ფიქრი შეეწყვიტა. ის
ქართველ ხალხთან იყო ქირშიც და ლხინშიც. ცნობილია,
რომ მას არა ერთხელ გაუწევია მატერიალური დახმარება
სტიქიური უბედურებით დაზარალებული ქართველი გლეხო-
ბისათვის. 1896 წელს ქუთაისის გუბერნიის თავადაზნაურთა
მეთაურის სიმონ წერეთლისადმი გაგზავნილ ბარათში მარ-
ჯორი უორდროპი წერდა:

"დიდათ პატივცემულო თავადო სვიმონ წერეთელი!
ამასთანავე გიგზავნით ას მანეთს, და უმორჩილესად გთხოვთ
მიიღოთ წყალდიდობისაგან დაზარალებულ გლეხთა შესაწევ-
ნათ. ჩემი ძმა და მეც ვგრძნობთ უდიდესი წუხარება უბე-
დურობისათვის საქართველოში და სურვილი მაქვს, რომ შემო-
წირულება ბევრი იქნება..." **

მარჯორისათვის იმდენად ძვირფასი იყო ყველაფერი, რაც
კი მას საქართველოსთან აკავშირებდა, რომ რომელ ქვეყანა-
შიც არ უნდა ყოფილიყო, პქონდა სპეციალური ოთახი,
ქართული ადათის მიხედვით მოწყობილი, მორთული ქარ-
თველ მოღვაწეთა სურათებით, რომელსაც ის "ქართულ
ოთახს" უწოდებდა.

მარჯორი უყურადღებოდ არ ტოვებდა ქართული პერიო-

* საბოკია თ.—"ვეფხისტყაოსანი" ინგლისურად და მარჯორი უორ-
დროპის ასული", "სახალხო ვაზეთი", 1912 № 635.

** მარქსის სახ. თბილისის საჯარო ბიბლიოთეკა, ხელ. № S-65

დული გამოცემის არც ერთ ნომერს, არც ერთ წიგნსა და
ძველ ქართულ ხელნაწერს; რაზედაც ხელი მიუწვდებოდა, ყვე-
ლაფერს იძენდა და სათუთად ინახავდა თავის ქართულ ბიბ-
ლიოთეკაში. სწორედ ამ ბიბლიოთეკის საფუძველზე შეიქმნა
ოქსფორდში მარჯორი უორდროპის ქართული ფონდი, სა-
დაც უამრავი ქართული წიგნი და ძვირფასი ხელნაწერი ინა-
ხება.

ამ დიდ საქმეს თითქმის მთელი სიცოცხლე მოანდომეს
უორდროპებმა და, ცხადია, ისინი ვერაფერს მიაღწევდნენ,
ახლოს რომ არ ყოფილიყვნენ ქართველ ხალხთან, ერის მო-
წინავე ადამიანებთან. მარჯორი უორდროპი იმთავითვე დიდი
სიმპათიით გაიმსჭვალა რუსეთში მოღვაწე ქართველი პრო-
ფესორების აღ. ხახანაშვილისა და აღ. ცაგარელის მი-
მართ. მათმა შრომებმა საქართველოს ისტორიისა და ლიტე-
რატურის დარგში კიდევ უფრო მეტად დააინტერესა ინგლი-
სელი ქალი ჩვენი ქვეყნით. ამ მეცნიერებთან დაახლოვებამ
დიდი გავლენა მოახდინა მარჯორი უორდროპზე, რომელიც
ხშირად მიმართავდა აღ. ხახანაშვილს საჭირო ლიტერატუ-
რისა და სათარგმნი ნაწარმოების ზოგიერთი ბუნდოვანი ად-
გილის განმარტებისათვის. ასე, მაგალითად, 1896 წელს ის
აღ. ხახანაშვილს წერს, * რომ მიიღო მისი სტატია შოთა
რუსთაველზე. რომ ოლივერთან ერთად დაამთავრა წმიდა
ნინოს ცხოვრების თარგმანი, რომელსაც სხვადასხვა ვერსიებ-
თან შეჯერება სჭირდება. ამ წერილიდან ჩანს, რომ წინა
წერილში მ. უორდროპს აღ. ხახანაშვილისათვის უთხოვნია
მასალები შ. რუსთაველის შესახებ. ირკვევა რომ წმიდა ნი-
ნოს ცხოვრების ინგლისური თარგმანი უორდროპებს ჯერ
კიდევ 1896 წელს დაუმთავრებიათ და მხოლოდ ოთხი წლის
მუშაობის შემდეგ გამოუქვეყნებიათ. კრეფდნენ რა მასალებს,
ქართულ ეურნალ-გაზეთებს, წიგნებსა და ხელნაწერებს, უორ-
დროპები მოსვენებას კარგავდნენ, როგორც კი მათთვის
საჭირო მასალა იგვიანებდა. ამის შესახებ ისინი დაუყოვნებ-
ლივ ატყობინებდნენ თავის ქართველ მეგობრებს და დახმა-
რებას სთხოვდნენ. 1900 წლის ერთ-ერთ წერილში მარჯორი

* ხელნაწერთა ინსტიტუტი. ხახანაშვილის არქივი ხელ. 123.

დიდ მადლობას უხდის ალ. ხახანაშვილს, მის მიერ მიწოდებული მასალის გამო: „ეს შრომები ძვირფასი შენაძენია ჩვენი ქართული ბიბლიოთეკისათვის, რომელიც მუდამ იზრდება ამჟამად შეიცავს თითქმის შვიდასამდე წიგნს“.

აქვე ატყობინებს ალ. ხახანაშვილს, რომ იბეჭდება „ნინოს ცხოვრება“ და ძალზე სჭირდება მისი წიგნი — „Источники по введению христианства в Грузию“, რომ „შავად უკვე დავასრულე „ვეფხისტყაოსნის“ სრული თარგმანი და ვიმედოვნებ, კვლავ ვიმუშაო მასზე. მალე გავაუმჯობესებ და შევასწორებ.“

მარჯორი უორდროპს მეგობრული ურთიერთობა ჰქონდა ან. თუმანიშვილ-წერეთელთანაც, რომელსაც ხშირად წერდა თავისი მთარგმნელობითი საქმიანობის შესახებ. ერთ-ერთ წერილში მარჯორი ატყობინებდა ტასოს, რომ „ვეფხისტყაოსანი კიდევ დასაწყისიდან გადავთარგმნებ, ამისთვის, რომ ჩემი პირველი თარგმანი არ მომწონდა, მე ეხლა ნახევარი ვაკეთებ და სურვილი მაქვს, რომ გაზაფხულის წინეთ დავასრულო. ეს მხოლოდ კვახი თარგმანი იქნება და დიდი შრომა და მოთმინება უნდა წინათ დაიბეჭდის“.

მარჯორი უორდროპი ყოველთვის დიდი სიყვარულითა და პატივისცემით იხსენიებდა ჩვენს დიდ მთარგმნელს ივ. მაჩაბელს, რომლის თარგმანებს მუდამ ალტაცებაში მოჰყავდა იგი. მარჯორი და ოლივერ უორდროპები ხომ პირველი შემფასებელნი იყვნენ მაჩაბლისეული თარგმანებისა. მარჯორი ახლოს იყო როგორც ივ. მაჩაბელთან, ასევე მის მეუღლე ტასოსთან, რომელსაც ის ხშირად სთხოვდა ხოლმე მისთვის გაუგებარი ქართული ტერმინის განმარტებას. ივანე მაჩაბლის დაკარგვით შეწუხებულ მარჯორის მთელი წლის განმავლობაში არაფერი მოუწერია მაჩაბლის ქვრივისათვის, კიდევ იმედი ჰქონდა იქნებ სადმე გამოჩნდესო, მაგრამ მაჩაბლის კვალის მიგნების იმედი ამოი იყო და მარჯორმაც ღრმა თანაგრძნობის წერილი გამოუგზავნა ტასოს:

* ხელნაწერთა ინსტიტუტი, ხახანაშვილის არქივი, № 123. წერილი დაწერილია ინგლისურ ენაზე.

** საქ. ხელნაწერთა ინსტიტუტი. თუმანიშვილის არქივი № 415

ერთი წელიწადია, რაც ყოველდღე მინდობდა გავიზიარე ჩვენი ღრმა თანაგრძნობა თქვენთან და თქვენი ოჯახისთან თქვენს დიდ უბედურებაში: ვფიქრობდეთ და ვაძიებდით ვით, რომ თქვენი პატიოსანი ქმარი დაკარგულა. რამ მხოლოდ წასულ იყო და რომ თქვენ იცოდეთ მისი სადაურობა... ჩვენ დიდად შეწუხებული ვართ, თქვენთვის და საქართველოსთვის, რომ ასეთი დიდებული მოღვაწე დაკარგულია; ჩვენც უღრმესი პატივი ვსცეთ თავადს მაჩაბელს*.

საქართველოში ყოფნისას, მარჯორი უორდროში საგურამოს ხშირი და საყვარელი სტუმარი გახდა. ის დაუმეგობრდა ილია ქავჭავაძეს, ოლლას—მის მეუღლეს, და დას—ელისაბედ ქავჭავაძე-საგინაშვილისას, რომლებთანაც სიკვდილამდე არ შეუწყვეტია მიწერ-მოწერა. ბუქარესტიდან 1908 წელს გამოგზავნილ ერთ-ერთ წერილში მარჯორი იწერებოდა, რომ „ილიას სურათი მუდამ ჰდგას ჩვენს ოთახში—ერთი შინ და ერთიც აქ“. ყველა მასალა, რაც კი ხელთ გვაქვს, გვიდასტურებს, რომ ილიასადმი მარჯორის გრძნობა არ იყო მხოლოდ პატივისცემა. ეს იყო სიყვარულიც, მოწიწებაც და თავიანთსცემაც ერთად შერწყმული. ამიტომ, გასაგებია, თუ რა დიდი თავზარი იქნებოდა მისთვის ილიას სიკვდილი. ამ საშინელი ამბის გამგონე მარჯორი უორდროში საქართველოს მწუხარების თანამოზიარე კი არა, გულმდულარე ჭირისუფალი იყო, ვერაგული მკვლევლობის გამო შეძრწუნებული.

„... ვერ გამომიტყვამს სიტყვით ჩემი გულის დარდი. თქვენმა უბედურებამ ჩვენც გაგვაუბედურა... ჯერ ეხლა ვერ მჯერა, რომ ილია აღარ არის“—წერდა ის ილიას დას.

ასე სტკიოდა ინგლისელ ქალს საქართველოს სატკივარი და სისხლხორცეულად განიცდიდა ყველაფერს, რაც აღელვებდა და აფიქრებდა მთელ ქართველ ხალხს.

1900 წელს ოქსფორდში გამოვიდა „წმ. ნინოს ცხოვრების“ ინგლისური თარგმანი, აი, რას წერდა „ივერია“ ამ თარგმანის შესახებ:

„ამ უკანასკნელ ხანებში (და-ძმა უორდროპებმა ლ. თ.) აღბეჭდეს სამეცნიერო შრომა „ცხოვრება წმ. ნინოსი“ საყუ-

* საქ. ლიტერატურის მუზეუმი № 1444—6.

რადღებო წინასიტყვაობითა და შეგნებული შენიშვნებით. ამ ახალს თავის თხზულებაში პატივცემული და-ძმა დავეცნობენ სრულიად ახალს მოღვაწეობის ფარგალში. მათ შერსწავლენ რამოდენიმე საისტორიო წყარო წმინდა ნინოს შესახებ. ცნირულის კრიტიკის თვალთ დაათვას იგი. ამათი შეხედულება ჩვენი ისტორიისა და განათლების უძველეს ხანაზედ საყურადღებოდ მისაჩნევია შემდგომის გამოძიება-გამოკვლევისათვის.* *

„წმ. ნინოს ცხოვრების“ თარგმანი საყურადღებო ნაშრომია. უორდროპებმა დიდი ინტერესით შეისწავლეს წმიდა ნინოს ცხოვრების რამდენიმე ვერსია, მათ შორის სომხურიც, რომლის თარგმანი ინგლისელ პროფესორ კონიბირს ეკუთვნის.

1909 წლის ნოემბერში კლექით დაავადებული მარჯორი გულდაწყვეტით სწერდა ოლლა ქავკავაძეს:

„აქ დიდი ზამთარია; ყოველ დღე ყინვა არის და ჰჩანს არ მოდის გაზაფხული ამ წელს...“ **

არ მოვიდა მისთვის გაზაფხული, ის 1909 წლის დეკემბერს გარდაიცვალა ბუქარესტში, შორს სამშობლოდან და საქართველოდან, რომელსაც ყოველ წუთს ნატრობდა:

„მეც ღმერთსა ვთხოვ ყოველთვის მალირსოს თქვენი ნახვა და საქართველოში წასვლა. ყოველ წელიწადს ვგონებ რომ მომავალში შეიძლება მოვალ იქითკენ, მაგრამ ჯერ ჩემ ბედში არ წერილია. ცამეთი წელიწადია არ ვყოფილვარ საქართველოში. ჩემი გული სიყვარულით მისკენ უქუნისამდე ბრუნდება“ ***

არ ყოფილა არც ერთი ჟურნალი და გაზეთი, რაც მაშინდელ საქართველოში გამოდიოდა, რომ ნეკროლოგი არ მიედღვნა მარჯორი უორდროპის ხსოვნისათვის. გაზ. „დროება“ წერდა:

„განსვენებულის სიკვდილით საქართველომ დაჰქარგა დიდი მცოდნე ჩვენის ისტორიისა და ლიტერატურისა და ამასთან ერთგული მეგობარი. არ გავაზვიადებ, თუ ვიტყვი, რომ

* „ვერია“, 1900, №280.

** ზელნაწერთა ინსტიტუტი. ილია ქავკავაძის არქივი, ლია ბარათი.

*** ზელნაწერთა ინსტიტუტი. ილია ქავკავაძის არქივი, ხელ. № 14.

განსვენებული სცოცხლობდა ჩვენის ქვეყნის სიხარულით და ვარამით, იგი დღითი-დღე გაფაციცებით ადევნებდა თვალყურს ჩვენს ცხოვრებას ჩვენივე გაზეთებით, სადაც მისი ფილიყვენ განსვენებული და მისი უფროსი ძმის, ავტორი წიგნისა „საქართველოს სამეფო“, ოლივერ უორდროპი, ლონდონში, ბეტერბურგში, ჰაიტის კუნძულებზე თუ ბუხარეტსში—ქართული გაზეთები და ჟურნალები განუწყვეტლივ მოსდიოდათ, ჰქონდათ ხშირი მიწერ-მოწერა ქართველ მეგობრებთან და კავშირი საქართველოსთან არასოდეს შეუწყვეტიათ. მარჯორი უორდროპს უკანასკნელ წუთამდე არც მუშაობა შეუწყვეტია საქართველოს ლიტერატურასა და ისტორიაზე...

იგი საუცხოო ადამიანი იყო. მასში შეერთებულიყო უმაღლესი და უკეთილშობილესი თვისებანი დედაკაცისა მამაკაცის გულადობასა და შრომისმოყვარეობასთან ერთად. ლმობიერი, მოსიყვარულე მისი გული ანდამატი იყო... პატარა თავისუფალი ჩიტებიც-კი, ბელურები, შოშიები და შაშვები ჰგრძნობდნენ იმის მოსიყვარულე გულს, მისი სახლი სავსე იყო ამ ფრინველებით და ხშირად თავს დასტრიალებდნენ...

ასეთი იყო მშვიდობიანი და ლმობიერი, ნასწავლი და ნიჭიერი მეგობარი ქართველებისა. მისი მშვენიერი სახე სამუდამოდ დარჩება ჩვენს ხსოვნაში და მომავალში იგი არა ერთ ქართველ ქალს აღაფრთოვანებს შრომისა, სიყვარულისა და თანაგრძნობისათვის*.

„საქართველოს მოამბე“ ასე ემშვიდობებოდა მ. უორდროპს: „საუკუნოდ იყოს ხსენება შენი, კეთილშობილო და დიდბუნებოვანო ადამიანო, საუკუნოდ იყოს ხსენება შენი, როგორც შენს ძმა-მეგობარის ოლივერისათვის, ისე ჩვენ შორის, შენთვის უცხო, მაგრამ ძვირფასს მეგობარ ქართველთა შორის. ღვაწლი შენი დიდი იყო ჩვენს წინაშე და მადლობელი ქართველი ერიც ეცდება დაუფიწყარ ჰყოს შენი სახელი, სანამ საქართველო იარსებებს“.**

საქართველო დასტიროდა კიდევ ერთ დიდ დანაკარგს—

* „დროება“, 1909, № 280.
 ** „საქართველოს მოამბე“, 1909, № 8.

ადამიანს, რომელმაც მის სახელსა და დიდებას შესწირა თავისი ახალგაზრდული მჩქეფარე სიცოცხლე.

მე-19 საუკუნის ბოლო მეოთხედისა და მე-20 საუკუნის დასაწყისის ქართულ პრესაში ხშირად შეხვდებოდა რომლებშიც ქართველი მოღვაწენი თავის აზრს გამოთქვამენ მარჯორი უორდროპის პიროვნების შესახებ. ყოველ მათგანში ჩანს ალტაცება ღრმა ცოდნისა და დიდი განათლების მქონე, უბრალო, ხალისიანი, მოსიყვარულე ინგლისელი ქალისადმი, რომელსაც არა ერთი ღამე შემოსთენებია ქართულ ნაწარმოებთა ინგლისურად თარგმანის დროს. ამ მხრივ საინტერესოა ჩვენი დიდი მგოსნის აკაკის მოგონება—„საუბარი ინგლისელ ქალთან“, სადაც ის წერს:

„ამას წინათ ერთი ახალგაზრდა, ცქრიალა ინგლისელი ქალი გამაცნეს, რომელიც კარგათ ლაპარაკობდა ქართულათ, მხოლოთ გურულათ კი უჭკევდა კილოს, მე, რასაკვირველია, ის ჩვენი დაბადებული და აქვე გაზრდილი მეგონა, მაგრამ გამოდგა, რომ სტუმრად მოსულა ერთ მის ნათესავთან და მას აქეთ, რაც მოსულა, ორი წელიწადის მეტი არ გასულა! გამიკვირდა და ვკითხე: ასე ჩქარა როგორ შეისწავლეთ-მეთქი? სიცილით მიპასუხა: „თუკი მოინდომა, ორი წლის განმავლობაში კაცმა ენა რომ ვერ ისწავლოს, აბდალი უნდა იყოსო“.

ეს რომ თქვა, ალბათ იფიქრა ჩემზე, რომ გურულ სიტყვას „აბდალს“ ვერ გავიგებდი და გადაასწორა: „უფარგისიო“. უნდა მოგახსენოთ, მისს უორდროპისა არ იყოს, პატივისცემა ვიგრძენი არა მარტო ამ ქალისადმი, თვით იმ ხალხისაც კი, რომელსაც ამგვარი ქალები ეკუთვნიან. და განა მარტო მისთვის, რომ ქართული უსწავლიათ? სრულიადაც არა. მე მომწონს იმათი ცნობის-მოყვარეობა და ხასიათი, რომ გარეშე არა ეუცხოებათ-რა და ზიზღითა და დაცინვით არ უყურებენ სხვა ტომის ხალხს“. ამ საუბარში რომ იყვნენ, მათ მიუახლოვდა ერთი ახალგაზრდა ქართველი მანდილოსანი, რომელმაც სხვათა შორის შენიშნა, რომ ქართულად ლაპარაკი არისტოკრატიულ საზოგადოებაში უხერხულია. ამ სიტყვების გავონებაზე „ინგლისელმა ქალმა თვალეზი დააქყიტა და ჰკითხა: „როგორ განა აკრძალული გაქვთ, ნებას არ გაძლევინ ლაპარაკოთ?“

— ვის უნდა აეკრძალა?! მაგრამ უცხო ენებში უფრო ვაყვარებ ხერხება და მართალი რომ ვთქვათ, მაინცა და მაინც სასიამოვნო ენა ვერ არის ქართული, ყურს ეჩოთიერება. [ქართული] კმელადაც ძნელია: „წ, ძ, ყ, ჭ, ...“ სანამ გამოსთქვამს [ქართული] ცი, ენას დაიმტვრევს. ამას წინეთ კოლა შემოვიდა ჩვენთან და გვითხრა: „აბა, ქალებო, თუ იტყვი: ბაყაყი წყალში ყიყინებსო? ბევრი ვეცადეთ, მაგრამ ვერავენ მოვახერხეთ და სულ „ბაკაკი ცქალში ქიქინებს“ ვამბობდით. ბევრიც ვიცინეთ.— მაგნაირი რამეები განა სხვა ენებში კი არ არის?— ამბობდა გულისწყრომით მარჯორი— ყველა ენასა აქვს თავისი ღირსებაცა და ნაკლიც. ჩვენ, ინგლისელები, თითქმის პირს არ ვაღებთ საუბრის დროს, კბილებზე კბილებს ვაჭერთ სიტყვების გამოთქმის დროს, მაგრამ ჩვენი ენა მაინც კეთილშოვნანი გვგონია და არავისაში არ გავცვლით. ფრანკუზები ცხვირში დუღდუნებენ და მოსწონთ. თქვენ კი...

— საკვირველია, — ამბობდა მარჯორი — გონებაგახსნილმა და განვითარებულმა ადამიანმა როგორ არ უნდა იცოდეს იმ ქვეყნისა და ხალხის ენა, სადაც დაბადებულა და გაზრდილა, გინდ თვითონ არც კი ეკუთვნოდეს მკვიდრთაგანს*.

აკაკი მოხიბლული იყო მარჯორის კეთილგონიერებითა და ღრმა ცოდნით. მარჯორი კარგად ერკვეოდა არა მხოლოდ ლიტერატურისა და ხელოვნების, არამედ პოლიტიკისა და ეკონომიკის რთულ საკითხებშიც. ბუნებით ნაზი და საოცრად გულისხმიერი, თავისაღმი ღრმა პატივისცემის გრძნობით განაწყობდა ყველას, ვისაც კი ჰქონდა მასთან შეხვედრის ბედნიერება. ამიტომ იყო, რომ აკაკი წერეთელმა უზადო სიყვარულით გამთბარი ლექსი მიუძღვნა მის ხსოვნას:

მარჯორი უოკადროვის სახსოვარი

სახელგანთქმულ ინგლისიდან
შემოფრინდა ჩვენში ობლად,
ვით მერცხალი მოქიკვიკე
გაზაფხულის მახარობლად.

* აკაკის კრებული, 1898, № 10.

აქტივობა და აგვისტოს
წინაპართა გახსნა კვლი!
შეუწონა აწმყო წარსულს
და განვერიტა მომავალი.

გვიტხრა: ტყვილა გულს ნუ იტყბო,
თქვენგან მე ბევრს გამოველი.
არ მოკვდება არა ერი,
ვინც წარმოშვა რუსთაველი.

ეს გვიტხრა და სხვაც რამ კიდევ
ბევრი ჰქონდა მას სათქმელი,
ვისაც ასე ჯერ უღროვოდ
საუკუნოდ ფარავს ბნელი.

მაგრამ მაინც იმ ბნელიდან
მზის ცაგად მოგვეფენს ნათელს,
და მიტომაც საქართველო
არ ივიწყებს იმის სახელს.

ქართული პრესა, მოწინავე ქართველობა მარჯორი უორდრობის მაგალითით აღაგზნებდა ქართველ ქალებს შრომის, სწავლისა და სამშობლოს სიყვარულისათვის. გაზ. „ივერიის“ ლონდონელი კორესპოდენტი Vasiani ქართველ საზოგადოებას შემდეგს მოუთხრობდა იმ ოჯახის შესახებ, სადაც დაიბადა და აღიზარდა მარჯორი უორდრობი:

„სახლში, რომელიც მწვანეშია ჩაფლული და მეზობლად მყოფ სახლებისაგან განაწილებული, გაობლებულია ბალითა და ბალჩით, უორდრობის სახლობა ცხოვრობს. როდესაც ჯერ ტალანში შევედი და შემდეგ სასტუმროში, რომელიც ინგლისელთა აწინდელს გემოვნებაზედ არის მოწყობილი, ფიქრათ გამიარა, ამ სახლის პატრონები წინ დამახვედრებენ-მეთქი მშრალს ზრდილობა-მართებულობას და გაზვიადებულს თავ-მომწონეობას შეძლებულისა და კეთილშობილის კაცისას, მით უფრო, რომ ასეთი ამბავი ჩვენ ყველას ინგლისელთა შესახებ არა ერთხელ გაგვიგონია და წაკვიკითხავს. მაგრამ შევხედე ო. უორდრობს, „The Kingdom of Georgia“-ს (საქართველოს სამეფო) ავტორს, იმის შინაურს ტანთ-საცმელს, რბილს უქუსლო ფეხთ-საცმელს, პაწია რბილს მაუღის ქუდს, ყოველ-

სავე ამ წვრილმანს მოწყობილობას, ინგლისის სოფლის ბაღ-
გართობა-შექცევით საესე თავისუფალ ცხოვრებას და ერთ
წამს განმიქრა გულიდან ყოველივე შიში. **ქარქენსუკი**

მართლაც, თქვენის მოგზაურის დედა, ეს **ქარქენსუკი**
ბერებელის სახის მანდილოსანი დიდის სტუმართმოყვარეობით
დამიხვდა. ამ მასპინძლობის დროს არც ფრანგულ გადაჭარ-
ბებულ მოფერება-მოლაქუცებისათვის მიუშართავს, არც პრან-
კვა-გრეხიაობისთვის და არც სურვილი გამოუშეღავენებია
„სხვა გვარად“ თავის ჩვენებისა... არა, ყოველი მისი ყოფა-
ქცევა სადა იყო, ადამიანური, მოსაწონი. პირველ სიტყვების
თქმისთანავე ლაპარაკი შეეხო თქვენს მშვენიერს ქვეყანას,
რომელსაც ქ-ნი უორდროში თვალყურს ადევნებს და რომლის
ამბებსაც ისიც სიამოვნებით ისმენს. ეს თქვენის ქვეყნის სიყ-
ვარული შეიღებისაგან თუ გადასდებია. ამ ლაპარაკში ვიყუ-
ით, რომ miss უორდროში შემოვიდა...

უორდროში მეტად წყნარია და ცოტა მორცხვიც-კი, თუმ-
ცა ამ ტანადს, მოხდენილს, წყნარსა და მორცხვს ქალს დიდი
ცოდნა აქვს, ცოდნა საკუთრის შრომითა, სურვილითა და
მოწადინებით შეძენილი. მაგალითებრ, ქართული ენა ლიტო-
გრაფიაში დაბეჭდილ ბროსეს გრამატიკით ისწავლა, ისე,
რომ არც ერთი ქართული სიტყვა არ გაუგონია, მხოლოდ
ქართულს სახარებით კითხულობდა. წარმოიდგინეთ რამდენი
მეცადინეობა და გულმოდგინება უნდა გამოეჩინა, და ესეც
მაშინ, როდესაც მას ახალგაზრდობის საუკეთესო დრო დაუდგა,
როდესაც გარს ათასი საზოგადო გასართობი, თავ-შესაქცე-
ვარი და გამამხიარულებელი ახვევია.

მაგრამ, წარმოიდგინეთ, მკითხველო, რომ ახალგაზრდა,
მეცნიერი ქალი არ გაურბოდა არც გასართობსა და შესაქცე-
ვარს, არც მხიარულებას. მინდვრად, ბალკონის წინ, გაშლი-
ლია მწვანე, მოკლედ შეკვეცილი მოლი „ლოუნ ტენისის“ ერთ-
გვარ ბურთაობის სათამაშოდ, რომელიც ძალიან უყვართ ახა-
ლგაზრდა მანდილოსნებსა და ყმაწვილ კაცებს...“ *

მარჯორი უორდრობის ოჯახისა და თვით მარჯორის
შემოთმოყვანილი დახასიათება არ წარმოადგენს მიკერძოვ-

*Vasiani—ესლანდელი ინგლისის დედაკაცი, „ივერია“, 1894, № 163

ბულ, ბრმა ხოტბა-დიდებას. ეს არის ქართველი ადამიანის მიერ უშუალოდ განცდილისა და ნანახის ზუსტი ასახვა. იჯახის წევრებს შორის გამეფებული ურთიერთპატივისცემისა და მეგობრობის ატმოსფეროში აღზრდილი ქალოცხელი ქალებდა გაეზიარებინა ადამიანთა სიხარული და გულისტკივილი, მეგობრისათვის ნამდვილი მეგობრობა გაეწია. ამიტომ იყო, რომ ქართველი ქალები დიდი მოწინებით მიმართავენ მათი ქვეყნისათვის თავდადებულ ინგლისელ ქალს:

ვუძღვნი მარჯორი უორდროპის ქალს

უცხოა მხრიდან მოფრენილო,
 უცხო სტუმარო,
 გრძნობით აღვხილო, მხიარული
 ტკბილ მოუბარო.
 ჩვენ თანამგრძნობელს, აწ ჩვენ მკობელს
 და მეგობარსა,
 მეც აწ მოგიძღვნი ტკბილათ სალანს,
 ქართველთ მკობარსა,
 რომ ჩვენი ენა შეიყვარე და შეითვისე,
 ჩვენც თანამგრძნობით, როგორც ჩვენ შეიღს
 გიყურებთ ისე.
 შენ გსურს გააცნო უცხო ტომთა
 ჩვენი ზნეობა,
 წარსულთა ძველთა, ქართველ გმირთა
 ბრძოლა, მხნეობა.
 სისბლით მორწყული საქართველო
 მტერთგან დევნული,
 მამა-პაპათა მძლავრი მკლავით
 აწ განდევნილი.
 შენ შეგვიყვარე, შეგვიერთდი
 უცხო ტომთ სქესი,
 ჩვენ გულში ღრმით არს შენი ხსოვნა
 შენგან ნათესი.*

1912 წელს, მარჯორის გარდაცვალებიდან სამი წლის შემდეგ. ოლივერ უორდროპმა ლონდონში გამოსცა მარჯორის

* ნინო თარბელიანი, ვუძღვნი მარჯორი უორდროპის ქალს, „კვალი“ 1896, № 26 გვ. 458

მიერ ინგლისურად თარგმნილი „ვეფხისტყაოსანი“, ნაწარ-
მოები, რომელზედაც თვრამეტი წლის განმავლობაში დაუღა-
ლავედ მუშაობდა ინგლისელი ქალი და რომლის თარგმნას
მან თავისი ახალგაზრდობის საუკეთესო წლები შეაღწია.

წინამდებარე მონოგრაფია მიზნად ისახავს ზემოხსენებულ
თარგმანთა და ქართული დედნების ურთიერთშედარებისა და
შესწავლის საფუძველზე წარმოდგენა შეუქმნას მკითხველს მარ-
ჯორი უორდროპის მიერ შესრულებულ თარგმანებზე, შეის-
წავლოს ის ხერხები და მეთოდი, რომელსაც იყენებდა მთარ-
გმნელი მუშაობის დროს, შეაფასოს მარჯორი უორდროპის
ღვაწლი ქართული კულტურისა და, კერძოდ, ქართული
სიტყვაკაზმული მწერლობის წინაშე.

ქართული ლიტერატურა მარჯორი უორდროპის ინგლისურ თარგმანებში

ქართული ხალხური ზღაპრები

პირველი თარგმანი, რომელიც მ. უორდროპმა შესთავაზა ინგლისელ მკითხველ საზოგადოებას იყო „Georgian Folk Tales“ (ქართული ხალხური ზღაპრები), რომელსაც დიდი მოწონება ხვდა წილად, თუმც მთარგმნელს ის თავიდანვე გამოსაქვეყნებლად არ ჰქონდა გამიზნული. როგორც ქართულ ფოლკლორულ ნიმუშთა ინგლისურ ენაზე თარგმნის პირველი ცდა,* ეს თარგმანი გარკვეულ მნიშვნელობას ინარჩუნებს დღემდე, რადგან ამჟღავნებს მთარგმნელის ფაქიზ ალღოს და მდიდარ მასალას აწვდის ფოლკლორით დაინტერესებულ პირთ.

ქართული ზღაპრების წინასიტყვაობაში მარჯორი მიგვითითებს თავისი თარგმანის წყაროებზე. ესენია:

1. ლადო აღნიაშვილის კოლექცია, გამოქვეყნებული თბილისში, 1890 წელს, ფოლკლორისტთა საზოგადოების მიერ სათაურით „ქართული ხალხური ზღაპრები“;
2. პროფ. ალ. ცაგარელის „Мингрельские этюды“-ში შეტანილი მეგრული ზღაპრები, პეტერბურგი, 1880 წ. (მეგრულ და რუსულ ენებზე);
3. ანონიმური კოლექცია სათაურით—„Грузинские народные сказки“. პეტერბურგი, 1884 წ.

* ქართული ზღაპრების პირველი თარგმანი ევროპულ ენაზე, კერძოდ, ფრანგულად, შესრულებული იქვს ე. მერიეს. ამის შესახებ გვატყობინებს გაზ. „მრომა“, 1882 წლის № 20.

როგორც აღვნიშნეთ, „ქართული ხალხური ზღაპრების“ ინგლისური თარგმანის ერთ-ერთი წყარო ლადო აღნიშნული კრებული ყოფილა. სწორედ ამ კრებულშიცაა შესრულებული ზღაპრების უმეტესი ნაწილის თარგმანები. აღნიშნული გამოქვეყნებული აქვს თოთხმეტი ზღაპარი. მარჯორი უორდროპს ამ ზღაპრებისათვის ქართული ქრესტომათიდან დაუმატებია „მეფის ძე და ვაშლი“ და ყველა ზღაპარი მოუთავსებია კრებულის პირველ ნაწილში, რომლისთვისაც Georgian (ქართული) უწოდებია. როგორც მთარგმნელი აღნიშნავს, გურული და მეგრული ზღაპრები მეგრულიდანაა შესრულებული, და რადგან ისინი თარგმანის თარგმანს წარმოადგენენ, მათ განხილვაზე აღარ შევჩერდებით.

მარჯორი უორდროპს ქართული ზღაპრები დაყოფილი აქვს სამ ნაწილად: 1. Georgian (ქართული), 2. Mengrelian (მეგრული), 3. Gurian (გურული). ასეთი დასათაურების გამო, მკითხველს ბუნებრივად ექმნება შთაბეჭდილება, რომ ქართულიც ისეთივე დიალექტს წარმოადგენს, როგორც, ვთქვათ გურული. ამიტომ უფრო სწორი იქნებოდა, მთარგმნელს Georgian-ის ნაცვლად Kartlian (ქართლური) და Kakhetian (კახური) ეხმარა, მით უმეტეს, რომ ის, ალბათ, ამასვე გულისხმობდა, როცა თარგმანს საერთო სათაურად „Georgian Folk Tales“-ს (ქართული ხალხური ზღაპრები) აძლევდა.

ქართულ ფოლკლორულ ნიმუშთა ინგლისური თარგმანების ღირსება-ნაკლოვანებათა ცხადპყოფის მიზნით საჭიროა გამორკვეულ იქნას:

ა) თუ როგორ გადააქვს მარჯორი უორდროპს ორიგინალის შინაარსობლივი მხარე;

ბ) როგორ იცავს ის ქართული სინამდვილისათვის დამახასიათებელ საყოფაცხოვრებო დეტალებს;

გ) რა ხერხებს მიმართავს ქართული ფრაზეოლოგიის გადასატანად.

მარჯორი უორდროპის მიერ შესრულებული ინგლისური თარგმანის გაცნობისთანავე ნათელი ხდება, რომ მთარგმნელი კარგად გადმოსცემს დედნის შინაარსს, ცდილობს რა მაქსიმალურად დაიცვას ფოლკლორის ენისათვის დამახასიათებელი სისადავე და თხრობის ლალი მდინარება. ამ აზრის საილუსტ-

ზაციოდ ბევრი მაგალითის მოყვანა შეიძლება. ავიღოთ რამდენიმე მათგანი.

ქრქუნუქნი
გმგქქქქქქქქ

ორიგინალი:

„აქედან გაფრენაში მე ყველაზე წინ მოვექცევი, უკან დაბრუნებაში ყველაზე უკან ჩამოვრჩები და როცა ოსტატმა გკითხოს, რომელია შენი შვილი, შენ ჩემზე უჩვენე. გაუხარდა გლენს და ოსტატის მოლოდინში გულდაიმედებული იყო“.

თარგმანი:

“In the flight I shall fly before all and in the return I shall be behind of all and if the master asks thee which is thy son, thou wilt show to me. The peasant rejoiced and awaited the master with the hopeful heart“.

ორიგინალი:

„გაუშვებდა ამ ორივე კურდღელს, გამოუდგებოდა და ორივეს ერთად იჭერდა. უყურა, უყურა ამ კაცს ასფურცელამ და ბოლოს დაუძახა: კაცო რას შერები, მაგ კურდღლებს როგორ იჭერ?—ასფურცელამ ასთავიანი დევი მოკლა და მე რო ორი კურდღელი დავიჭირო, რაში გაგკვირვებიაო?—უთხრა კურდღლიჭერიამ:“

თარგმანი:

“He let the hares away, and then caught both again. Asp’hurtsela gazed and gazed at the man and then said: “Man, what art thou doing? how can thou catch these hares?—“Asp’hurtsela killed a hundred headed devi, and what is remarkable in catching two hares?—“said the hare-catcher“.

როგორც ზემოთ მოყვანილი მაგალითებიდან ჩანს, მარჯორი უორდროპი კეთილსინდისიერად მიჰყვება ტექსტს და კარგად გადმოგვცემს მის უშუალოებას, მაგრამ, თარგმანში ვხვდებით ისეთ ადგილებსაც, საიდანაც ჩანს, რომ მთარგმნელს ორიგინალის აზრი სწორად არ ესმის. ეს განსაკუთრებით ითქმის კრებულის პირველ ნაწილში მოთავსებული რამდენიმე ზღაპრის შესახებ. ასე მაგალითად,

„ერთხელ ცოლი აუტყდა ნაცარქექიას: გინდა თუ არა, ხელ/ მწიფე უნდა დავპატივოთო“.

ნიუანსი სიტყვისა „აუტყდა“ მთარგმნელს ^{საჩინოა} აქვეს გადმოცემული. მარჯორი ხმარობს „said“, რაც ^{საჩინოა} რა“-ს ნიშნავს, უნდა ყოფილიყო *bothered, insisted* ან სხვა მსგავსი სიტყვა.

არც შემდეგ წინადადებაში გამოხატული აზრია სწორად გაგებული—„დედაჩემი რო ამ სოფლით მიიცვალა, თან ერთი ბექედი გაპყვა“. აქ „ამ სოფლით“ მთარგმნელს გაგებულ აქვეს პირდაპირი მნიშვნელობით—ამ სოფელში *“in this village”* რაც, რასაკვირველია, სწორი არ არის. არც შემდეგი წინადადების აზრია მართებულად თარგმნილი—„თუ პირის ბანაში, წყალი სისხლად გექცეს, გაჭირვებაში ვიქნები და მომეშველეო“. ორიგინალის აზრი შემდეგია: თუ პირის ბანის დროს წყალი სისხლად გექცეს და სხვ. როგორც ჩანს, მთარგმნელს ფორმა „ბანაში“ გაუგია როგორც „ბანი“ და ასევე გადაუტანია ის ინგლისურ თარგმანში—*“roof”*.

საინტერესოა, თუ რამდენად ერკვევა მარჯორი უორდროპი ქართველი ხალხის ზნე-ჩვეულებების, ადათ-წესებისა და ეთნოგრაფიული საგნების გაგებაში. ავიღოთ ზღაპარი *„Good-for-nothing“*—ნაცარქექია, რომელშიც ერთ ადგილას ნათქვამია—„შევიდა, ყველას ძმობა უთხრა, დევებმა ხმა არ გასცეს“ ე. ი. არაფერი ავნეს. იგივე წინადადება ასე გადააქვეს მარჯორი უორდროპს—*“He came to the devis and spoke in a friendly manner to them”*.

თარგმანში არ არის გადმოცემული ორიგინალის მნიშვნელოვანი ნიუანსი ძმობის, დაძმობილების შესახებ; მაგრამ, აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ამ ხარვეზს მთარგმნელი მომდევნო ზღაპრებშივე ასწორებს.

სწორად არ არის გადატანილი შემდეგი წინადადების აზრიც—*„ტირიან, ტირიან, რო პირი-სახეს სუ ფრჩხილით იკაწ. რავენ“*. მარჯორი თარგმნის „იტირეს, იტირეს, სანამ სახე მთლად არ გაუფითრდათ“. ეს პატარა, თითქოს უმნიშვნელო დეტალი მოწმობს, რომ მთარგმნელი ჯერ კიდევ საკმაოდ კარგად არ იცნობს ქართველთა ჩვეულებებს. ინგლისელთათვის პირისახის კაწვრა უჩვეულო რამ არის, მაშინ როდესაც

იმდროინდელი ქართველი ქალისათვის დიდი უბედურების დროს ეს ჩვეულებრივი ამბავი იყო. აქვე უნდა ვთქვათ, რომ „ვეფხისტყაოსანში“, სადაც ხშირად გვხვდება ეს გამოთქმა მარჯორის სწორად აქვს ის თარგმნილი. — „scratcher the face“.

არადამაკმაყოფილებლად არის თარგმნილი სიტყვა „ბანი“. იმისათვის, რომ ინგლისელებმა თვალნათლივ წარმოიდგინონ ქართველთა საცხოვრებელი შენობა, მას აუცილებლად უნდა ვქონოდა დართული სათანადო შენიშვნა.

მთარგმნელი, ძირითადად, კარგად ახერხებს ქართული კოლორიტის დაცვას თარგმანში. ეთნოგრაფიულ საგანთა სახელწოდებები როგორიცაა: „ლიტრა“, „დოქი“, „კოქი“, „ყანწი“, „კოდი“ და სხვა, პირდაპირ გადააქვს და შენიშვნაში იძლევა მათ განმარტებას, თუმც იშვიათად ვხვდებით ისეთ შემთხვევებსაც, როდესაც მთარგმნელს ავიწყდება მის მიერ არჩეული გზა და „ნაბადს“ თარგმნის „a piece of felt“, „ქალამანს“ — „shoe“, „ფეშხვას“ — „basketful“ და სხვა.

ქართული ზღაპრის სპეციფიკურობის შენარჩუნების მიზნით, მ. უორდრობი გვაძლევს ზღაპრის დასაწყისისა და ზღაპრისათვის დამახასიათებელ გამოთქმათა კარგ თარგმანს. ასე მაგალითად, „იყო და არა იყო რა“ თარგმნილია „there was and there was not at all“. „ჩემი შიშით ცაში ფრინველს ვერ გაუვლია და დედამიწაზე ჭიანჭველას — „for fear of me, bird cannot fly under heaven, nor even ant can crawl on earth“ და სხვა.

მ. უორდრობი ინგლისურ თარგმანში ტოვებს ზღაპრების ქართულ სახელწოდებას „კონკიაელარუნას“, „ასფურცელას“ და სხვა, მაგრამ, რატომღაც ასე არ იქცევა, როდესაც საკმე ეხება „ნაცარქექიას“, საქართველოში ყველაზე გავრცელებულ ზღაპარს, რომელიც გადატანილია „Good-for nothing“ — ანუ უსაქმური.

რაც შეეხება, მ. უორდრობის მიერ ქართული ფრაზეოლოგიის გაგების საკითხს, უნდა ითქვას, რომ მთარგმნელს, უმრავლეს შემთხვევაში, მართებულად აქვს გაშიფრული მათი მნიშვნელობა.

ორიგინალის გამოთქმები: „შენ ხელი არა გქონდესო“

თარგმნილია—„ის შენთვის დაკარგულია; „პირ კატა ეკა“
გაოგნებული დარჩა. „ასე იდგა ყურებჩამოყრილი“ — ასე
იდგა ნალვლიანი, „სულ გულ-მუცელი ამოიწრო“ — მსოფლიო
აღელდა და სხვა.

როგორც ვხედავთ, ქართული ხატოვანი თქმები ძირითადად დაუძლეველი არ აღმოჩნდა მ. უორდროპისათვის. მან ხატოვანი თქმების სწორი გაშიფვრა მოგვცა, მაგრამ ჩვენის აზრით, თარგმანი უფრო მოიგებდა, მთარგმნელს ინგლისურ ფრაზეოლოგიაში რომ მოეძებნა შესაფერისი პარალელური იდიომები და ხატოვანი თქმები. ასე, მაგალითად, „ყურებჩამოყრილი“-ს—“he was sad“ ნაცვლად უმჯობესი იყო ამ შემთხვევაში მთარგმნელს გამოეყენებინა “He was in despair“, ვინაიდან ეს გამოთქმა უფრო უკეთ გამოხატავს მოქმედი პირის განწყობილებას (ვატაკს ბაყაყი შეხვდა ცოლად, ცხადია, აქ ნალვლიანი სუსტად გამოხატავს ორიგინალში ნაგულისხმევ აზრს); ან კიდევ, „ყველა თავში უფაჩუნებდა“ გადატანილია როგორც „სდევნიდა“. აქაც უნდა ყოფილიყო ისეთი გამოთქმა, რომელიც მკვეთრად გამოხატავს აბუჩად აგდებას, შეურაცხყოფას. ჩვენი აზრით, აქ უმჯობესი იქნებოდა მთარგმნელს გამოეყენებინა “Put an ape in his hood“ ან მისი მსგავსი გამოთქმა.

მარჯორი უორდროპს მოხდენილად გადააქვს ინგლისურ ენაზე როგორც ქართული გამოთქმის აზრი, ასევე ლაკონურობაც. ასე მაგალითად, „დარჩა ხახამშრალი“ გადატანილია “he was left with dry throat“; „დარჩა ბურთი და მოედანი“—“He was left the master of the field“; „მთელი ქვეყნის ტალახი თავზე ჩამოაქცია“—“cast all the dirt of the world on his head“ და სხვა. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, თარგმანში აღგილი აქვს ისეთ შემთხვევებსაც, როდესაც მთარგმნელს სწორად არ ესმის ესა თუ ის ქართული გამოთქმა. ასე მაგალითად, „პუბლუცზე დაგვსხამს“, მარჯორი უორდროპს გადატანილი აქვს „ციხეში ჩაგვსვამს“, „პუბლუცზე დაგვსხამს“ კი ნიშნავს ცარიელზე დაგვტოვებს; გამოთქმა „ქვა შეაგდო და თავი შეუშვირა“ მარჯორის გაგებულნი აქვს დათმობის მნიშვნელობით, საპირიპირო აზრი კი უნდა ყოფილიყო—გაეჩინა და, გაჯიუტდა; არც შემდეგი წინადადების

აზრი ესმის მთარგმნელს მართებულად: „არც არაფერს საქმლის გამკეთებელი ჰყავდა, არც სახლ-კარის ყურის მიმგდები“ როგორც ინგლისურად ასეა თარგმნილი: „არც არაფერს საქმლის გამკეთებელი ჰყავდა, არც სახლის კარებთან“ როგორც ვხედავთ, „სახლ-კარის ყურის მიმგდები“ გადატანილია „სახლ-კარის მოღარაჯედ“, სინამდვილეში კი ეს გამოთქმა ოჯახის მოვლა-პატრონობას ნიშნავს და სხვ.

აღნიშნული ხარვეზები ნაწილობრივ უნდა აიხსნას იმ გარემოებით, რომ მ. უორდროპი ზღაპრებზე მუშაობის პროცესში ჯერ კიდევ უშუალოდ არ იცნობდა ქართველი ხალხის ცხოვრებას, მის ყოველდღიურ სასაუბრო ენას, რომელსაც ხატოვანი თქმებისა და იდიომების დიდი სიუხვე ახასიათებს. მიუხედავად ამისა, მარჯორი უორდროპმა მოგვცა კრებულის ჯეროვანად შესრულებული თარგმანი, რომლის ყოველ ზღაპარში ისმის გონებამახვილური, ნათელი, სადა, უშუალო თხრობა და ჩანს ასახული მოქმედების დინამიურობა. თავისი მშობლიური ფოლკლორის საუკეთესო მცოდნემ, მ. უორდროპმა ინგლისურ შესატყვისთა ზუსტი და მოხერხებული გამოყენებით შეძლო შესაფერისად წარმოედგინა ქართული ხალხური ზღაპრები, არა მხოლოდ ინგლისელ, არამედ, საერთოდ, ევროპელი მკითხველისათვის.*

თუ რა დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა მ. უორდროპი ფოლკლორს, გვიდასტურებს, როგორც წინამდებარე თარგმანი, ასევე, ოლივერ უორდროპის მიერ გამოცემულ ინგლისურ-სვანური ლექსიკონის წინასიტყვაობა, სადაც ნათქვამია, რომ მ. უორდროპს ხელნაწერის სახით დარჩენია სვანური ხალხური ზღაპრების თარგმანი. ამ თარგმანის შესახებ სამეცნიერო ლიტერატურაში დღემდე არაფერია ცნობილი და, ცხადია, მისი მიკვლევა დიდ ინტერესს გამოიწვევს.

„ქართული ხალხური ზღაპრების“ ინგლისური თარგმანი გვიჩვენებს, რომ, ამ პერიოდში, მ. უორდროპს უკვე აქვს

* ცნობილია, რომ გერმანელი მეცნიერები ვოლფერი და ნერინგი მ. უორდროპის თარგმანით გაეცნენ მეგრულ ზღაპარ „სანართის“, რომელიც შემდეგში მწვავე ლიტერატურული მსჯელობის საგნად იქცა. ამის შესახებ იხ. შ. რევიშვილის წერილი გაზ. „თბილისში“, 1963 წ. № 208-209.

შესაფერისი საფუძველი ქართულ ლიტერატურულ ძეგლთა
თარგმნისთვის, შესწევს უნარი სწორად აუღოს ალღო სხვა-
დასხვა ნაწარმოებს, ჩასწვდეს მის ხასიათს და ნათლად წარ-
მოგვიდგინოს ამა თუ იმ მწერლის შემოქმედებითი ნახე.

„მგზავრის წერილები“

უკანასკნელ დრომდე მარჯორი უორდროპის თარგმანებს
შორის ილია ჭავჭავაძის „მგზავრის წერილებს“ არსად იხსე-
ნიებდნენ. არაფერს ამბობდა მისი არსებობის შესახებ არც
იმდროინდელი ქართული პრესა და არც ოლივერ უორდრო-
პის წინასიტყვაობა „ვეფხისტყაოსნის“ ინგლისური თარგმა-
ნისათვის.

„მგზავრის წერილების“ ინგლისური თარგმანი ოქსფორ-
დის ბიბლიოთეკის მ. უორდროპის ფონდში აღმოჩნდა. შე-
საძლებელია, რომ მარჯორი მის შესახებ სწერდა კიდევ თა-
ვის ქართველ მეგობრებს, მაგრამ ასეთი მასალა ჯერჯერო-
ბით აღმოჩენილი არ არის, და თარგმანის დათარიღებაც
დღესდღეობით შეუძლებელი ხდება.

საფიქრებელია, რომ თარგმნის პროცესში, მარჯორი
უორდროპს ხელთ ჰქონდა „მგზავრის წერილების“ ორი გა-
მოცემა. ერთი გამოქვეყნებული 1871 წელს, ხოლო მეორე—
1892 წელს, ქართველთა ამხანაგობის გამოცემა. როგორც
ირკვევა, მარჯორის უხელმძღვანელია ქართველთა ამხანაგო-
ბის გამოცემით, რადგან 1871 წლის გამოცემის ტექსტში
მთლიანად იყო ამოშლილი პირველი თავი და რიგი ადგილი.
მ. უორდროპისეულ თარგმანში კი პირველი თავიც და ცენ-
ზურის მიერ 1871 წლის გამოცემის ტექსტიდან ამოღებული
ადგილები თარგმნილია.

მ. უორდროპის თარგმანში ჩანს დიდი ილია, მისი დახვე-
წილი, თავშეკავებული მსჯელობა, გესლიანი სარკაზმი და

მახვილი ენა. ყოველივე ამას მთარგმნელი ინგლისური სიტყვის ზუსტი და მოხერხებული გამოყენებით აღწევს.

ცდილობს რა ყოველთვის ახლოს იყოს დედამისისა და დედასთან სიმალურად გადმოსცეს მისი შინაარსი, მთარგმნელი სიტყვათა მრავალმნიშვნელობას სწავლობს და იკვლევს. მაგალითისათვის ავიღოთ „მგზავრის წერილების“ მეოთხე თავი, სადაც ილია სხვადასხვა მნიშვნელობით ხმარობს სიტყვას „დიდებული“. თუ ერთგან მწერალს ეს სიტყვა სჭირდება მყინვარის სიდიადის, მისი ამაყი იერის დასახატად, მარჯორი იყენებს „great it is“; მეორეგან, როცა მწერალი ახასიათებს მყინვარს როგორც მდიდრულსა და ზვიადს, მარჯორი ხმარობს სიტყვას „grandeur“, სხვა შემთხვევებში როდესაც საუბარია მყინვარის მეფურ სახეზე თარგმანში ვხვდებით „noble“-ს.

როგორც ვხედავთ, სიტყვა „დიდებული“ სხვადასხვაგვარად შეიძლება იქნეს გაგებული. ამ მრავალმნიშვნელოვანი აზრის გადატანა ერთი ინგლისური სიტყვით შეუძლებელია. ასეთ შემთხვევაში საჭიროა მთარგმნელის მიერ ქართულ სიტყვათა ნიუანსების ღრმა ცოდნა, რაც მარჯორის უკვე აქვს. ორიგინალის ხატოვან თქმებს მთარგმნელი გვაძლევს აღწერის გზით. „მგზავრის წერილებში“ ვხვდებით ასეთ ხატოვან თქმებს:

„ცა ქუდად არ მიაჩნია და დედამიწა ქალამნად“, რომელიც უორდრობს შემდეგნაირად აქვს თარგმნილი: „The heavens are my headdress and the earth my slippers“; „რანესტარითაცა ხარ ნაჩხვლეტი“—“How thou art pierced with lancets“ და სხვ.

თუ პირველი ხატოვანი თქმის გადატანის დროს მ. უორდრობმა კარგად შეინარჩუნა ორიგინალის სურათოვნება, მერე თქმისათვის, თუმცა ის ზუსტად გამოხატავს ორიგინალში ნაგულისხმევ აზრს, უმჯობესი იყო მთარგმნელს გამოეყენებინა მისი ინგლისური ეკვივალენტი—“What is eating you“, რადგან ეს გამოთქმა უფრო გაუადვილებდა ინგლისელ მკითხველს ორიგინალის აზრის გაგებას.

თარგმანში, მიუხედავად მ. უორდრობის თარგმნისათვის დამახასიათებელი სისწორისა, აქა-იქ მაინც გაპარულა ზოგი-

ერთი უზუსტობა. ერთ ადგილას ილია ამბობს „დიდებულნი
რამ არის ეგ მყინვარი“. მთარგმნელს ვერ გაუგია ნიუანსი
სიტყვისა „რამ“ და პირდაპირ გადაუთარგმნია „რამ“
მოც, დაირღვა წინადადების აზრი და მწერალს წინადადებები
შესუსტდა. მარჯორი თარგმნის—„რალაც არის მყინვარში
დიდებული“. გამოდის, რომ მყინვარი მთლიანად კი არ არის
აღვსილი დიდებულებით, არამედ მხოლოდ დიდებულების ნა-
წილია მასში.

ერთ ადგილას, სადაც ილია ამბობს თერგზე „მოდის და
მობლავის და აბლავლებს გარეშემოსა“, მარჯორი თარგმნის—
„მოდის და მობლავის“. თარგმანში ამოვარდნილია მნიშვნე-
ლოვანი სახე „აბლავლებს გარეშემოსა“, რაც გარკვეულ დას
აჩენს პასაჟის ზემოქმედებით ძალას.

მეოთხე თავში, სადაც ილია წერს თერგზე „რაკი გაუ-
მინდკრებია და გაუვაკნია, ის დევ-გმირული ხმა ჩასწყვე-
ტია“-ო, მთარგმნელს სიტყვა „დევ-გმირული“—შუაზე გაუყ-
ვია, ერთი ნაწილი გადაუთარგმნია როგორც „დემონური
მეორე კი—როგორც „გმირული“. თუ მთარგმნელმა გადაი-
ტანა თერგის ხმის სიძლიერე, სასურველი იყო მას შეენარჩუ-
ნებინა ის ნიუანსიც კეთილშობილურისა, რომელიც ქართულ
„დევ-გმირულს“ ახასიათებს, დემონურისაგან განსხვავებით.

ერთგან ილია წერს: „თერგის მღვრიე წყალში ჩანს ქვეყ-
ნის უბედურების ნაცარ-ტუტა“. მთარგმნელს აქაც არასწო-
რად გაუგია ორიგინალის აზრი. ის თარგმნის: „მის მღვრიე
წყალში შეგიძლიათ იპოვოთ ნაცარ-ტუტა მთელი ქვეყნის
უბედურების ჩამოსარეცხად“. ცხადია, თარგმანში სულ სხვა
აზრია გატარებული.

„მგზავრის წერილების“ ინგლისურ თარგმანში ვხვდებით
ერთ დეტალს, რომელიც მოწმობს, რომ მ. უორდროპი ჯერ
კიდევ საკმაოდ კარგად არ იცნობს საქართველოს ცხოვრ-
ების ზოგიერთ მნიშვნელოვან საკითხს, კერძოდ, ამ შემთხვე-
ვაში, მხედველობაში გვაქვს სიტყვა „თერგდალეულის“ თარგ-
მანი, რომელიც მთარგმნელს გადააქვს „თერგთან მცხოვრე-
ბის“ მნიშვნელობით, რაც იმაზე მიგვიჩივებს, რომ ამ სიტყ-
ვის მნიშვნელობა, ნაწარმოების თარგმნის პროცესში, მარ-
ჯორისათვის უცნობი იყო. ეს კი გვაფიქრებინებს, რომ მარ-

ჯორი უორდროპს „მგზავრის წერილების“ თარგმანი შესრუ-
ლებული აქვს საქართველოში ჩამოსვლამდე.*

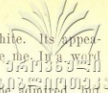
„მგზავრის წერილების“ ინგლისურ თარგმანში ^{მეცხე წერილი} რობი დიდ მხატვრულ ოსტატობას ამჟღავნებს. ^{მთარგმნელი} პროეტური შეგრძნებით გადააქვს ორიგინალის მხატვრული სა-
ხეები, დიალოგები, აღწერები. ასე მაგალითად, თერგის სახე
ისეთივე სიმძაფრით წარმოუდგება ინგლისელ მკითხველს,
როგორც ქართველს. ვკითხულობთ თარგმანს და ვხედავთ
გამძვინვარებული, შეუპოვარი, დაუმონავი თერგის კლდეებ-
თან შერკინებას და გვესმის მისი გაცოფებული ტალღების
თავზარდამცემი შხუილი. მთარგმნელის უტყუარ ნიჭზე მეტყ-
ველებს მყინვარის სახის დედნისებური სიძლიერით გადმო-
ცემა. ინგლისური თარგმანის ამ ნაწყვეტის წაკითხვა ააღელ-
ვებს ყველას, ვისაც კი ოდესმე ილიასეული აღწერა სმენია:

„ერთი მუჰის ოდენი ღრუბელიც არა ჰფარავდა მის მა-
ღალ შუბლსა, მის ყინვით შევერცხლილ თავსა, ერთადერთი
ვარსკვლავი, მეტად ბრწყინვალე ზედ დაჰნათიდა, ერთს ალა-
გას გაჩერებული, თითქო მყინვარის დიდებულ სახეს განუც-
ვიფრებიაო. მყინვარი! დიდებულა მყუდრო და მშვიდობიან-
ნი, მაგრამ ცივია და თეთრი. დანახვა მისი მაკვირვებს და
არ მალეღვებს, მაციებს და არ მათბობს. ერთი სიტყვით,
მყინვარია. მყინვარი მთელი თავისი დიდებულებით საკვირვე-
ლია და არა შესაყვარებელი. აბა რად მინდა მისი დიდებუ-
ლება? ჭვეყნის ყაყანი, ჭვეყნის ქარიშხალი, ქროლვა, ჭვეყნის
ავ-კარგი მის მაღალ შუბლზე ერთ ძარღვსაც არ აატოკებს.
ძირი თუმც დედამიწაზე უღდას, თავი ცას მიუბჯენია, განზედ
გამდგარა, მიუკარებელია“...

იგივე ინგლისურად:

“Not a cloud, even of the size of a man's hand, dim-
med its lofty brow. Its head silvered with frost. One so-
litary star of great brilliance shone steadily as if marvel-
ling at Mqinvari's noble mien. Mqinvari! Great it is

* „მგზავრის წერილების“ ინგლისური თარგმანი გამოუქვეყნებელია. ის
ოქსფორდში ინახება.

calm and peaceful, but it is cold and white. Its appearance makes me wonder and does not move me. In a word it is Mqinvari (frozen).

Mqinvari with all its grandeur is to be admired but not to be loved and what do I want with its greatness? The world's hum, the world's whirlwind and breezes, the world's ill and weal makes not even a nerve in his lofty brow twitch. Although his base stands on mother earth his head rests in heaven; it is isolated“...

„მგზავრის წერილების“ ინგლისური თარგმანის შესწავლა გვიჩვენებს, რომ მთარგმნელმა შეძლო მოხდენილად გადმოეცა ილიას მიერ დახატული თერგისა და მყინვარის დიდებული სურათები. ინგლისელი მკითხველი იგრძნობს, ერთის მხრივ, იმ დიდ კონტრასტს, რომელიც ახასიათებს დარიალის ხეობაში აბობოქრებულ, გამალებით მსრბოლ და შემდეგ დაბლობზე ზანტად მიმდინარე, დამდოვრებულ, უსიცოცხლო თერგსა, ხოლო მეორეს მხრივ, ქვეყნის ცხოვრებით აბობოქრებულ თერგსა და ცხოვრებისაგან განმდგარ გულცივ მყინვარს შორის.

„მგზავრის წერილების“ შინაგანი მუსიკის დაცვის მიზნით მ. უორდროპი ილიასეულ მხატვრულ ხერხებს მიმართავს. თარგმანში არა ერთხელ შეორდება „დაღამდა“, „გათენდა“ და ორიგინალში ემფატიურობის მიზნით გამოყენებული სხვა სიტყვები. მარჯორი უორდროპს განსაკუთრებით ემარჯვება ილიას იუმორით აღსავსე დიალოგების სხარტად გადატანა. მისთვის ყოველ ქართულ სიტყვას შინაარსობლივად ზუსტი ინგლისური ეკვივალენტი შეესაბამება. მარჯორის მიერ თარგმნილი „მგზავრის წერილების“ რომელი პასაჟიც არ უნდა ავილოთ, ცხადად ჩანს, თუ რა საოცრად გრძნობს მთარგმნელი ძარღვიანი ქართული სიტყვის ძალას. მას დაჰკერილი აქვს ნაწარმოების შინაგანი რიტმი და კარგად აქვს ის ატლერებული ინგლისურ თარგმანში. უორდროპი დიდი სიფრთხილით არჩევს სიტყვებს, დიდი მუსიკალური შეგრძნებით აწყობს მათ წინადადებებში და სასურველ შედეგსაც აღწევს—მისი თარგმანი თეთრი ლექსივით მსუბუქია, ნატიფი, ამაღლებული.

მ. უორდროპის თარგმანი ორიგინალის მექანიკური გად-
ლება კი არ არის, ის მაღალპოეტური აღმადრენისა და დიდი
ნიჭიერების ნაყოფია. თუ „ქართული ხალხური მუსიკის“
თარგმანში მ. უორდროპმა გამოაჩინა თავისი შემოქმედ-
ბითი შესაძლებლობანი, ნათელჰყო, რომ მას შესწევს უნარი
სწორად აულოს ალლო ამა თუ იმ ნაწარმოებს, „მგზავრის
წერილების“ თარგმანით ის უფრო შორს წავიდა—მან დახვეწა
თავისი მეთოდი, გაამახვილა ყურადღება არა მხოლოდ შინა-
არსის სრულყოფილად გადმოცემაზე, არამედ ორიგინალის
სიტყვიერ სამკაულებზე და შინაგან რიტმზე, რაც ასე საჭი-
როა მხატვრული თარგმანისათვის. ამ თარგმანზე მუშაობის
დროს მიღებულმა პრაქტიკულმა გამოცდილებამ გააბედინა
მარჯორი უორდროპს ხელი მოეკიდა მე-19 საუკუნის ქართუ-
ლი პოეზიის მშვენიების, ილია ჭავჭავაძის „განდეგილისათვის“.

„გ ა ნ დ ე გ ი ლ ი“

ილია ჭავჭავაძის „განდეგილის“ ინგლისურ თარგმანში
ყველაზე მეტად გამოიმეტავენდა მარჯორი უორდროპის მთარგმ-
ნელობითი ხელოვნება და მისმა თარგმნის მეთოდმაც სავსებით
ჩამოყალიბებული სახე მიიღო. მარჯორი უორდროპის ეს შე-
მოქმედებითი გამარჯვება განაპირობა, როგორც პოემა „გან-
დეგილის“ იდეურ-მხატვრულმა ღირსებებმა, ასევე ქართული
ლექსისათვის შესაფერისი ფორმის შერჩევამ და ავტორისეუ-
ლი სტილის მაქსიმალურად ამეტყველებამ თარგმანში. „გან-
დეგილის“ ზოგად-საკაცობრიო იდეამ, გმირთა მაღალმა ში-
ნაგანმა სამყარომ, პოემის კომპოზიციურმა დახვეწილობამ და
მომხიბლავმა მხატვრულმა სახეებმა მიიპყრო მთარგმნელის
ყურადღება. მოეუსმინოთ რას ამბობს ამის შესახებ თვით
მარჯორი:

„დაწყებული უძველესი ბუდისტური ლეგენდიდან - თანა-

მედროვე ფრანგულ რომანამდე, მრავალი მოთხრობა დაწერილა წმიდა განდევილთა ცთუნების შესახებ. „განდევილი“ განსხვავდება ყველა ამათგან თავისი აღმაფრთხილებით და სადავით. აქ არ არის თეატრალური ხელოვნების ნებანი იმ ძალისა, რომელსაც სურს შეაცდინოს მწირი, გამოიყვანოს ის მარტოობიდან, სიღარიბიდან, ტანჯვიდან. არც კლეოპატრასა და სემირამის მოჩვენებებს ძალუძს ააცდინოს განდევილი თავისი მოვალეობის გზას. მხოლოდ უბრალო ასულმა შესძლო ეს, უმანკომ და მშვენიერმა. ის უამბობს მწიროს ადამიანური სიყვარულისა და ცხოვრების სიხარულის შესახებ. მაინც, რაც უფრო უბრალოა ეს ცთუნება, მით უფრო ეგრძნობთ მის სიმწვავესა და სიძლიერეს“.*

მთარგმნელი კარგად იცნობს როგორც აღმოსავლეთის და ისე დასავლეთის ლიტერატურას, იცის მრავალი მოთხრობა წმიდა განდევილთა ცთუნების შესახებ, მაგრამ საკითხის იმგვარი გადაწყვეტა, როგორც ილიამ მოგვცა, მას არსად შეხვედრია.

„განა განდევილი არ გამოხატავს მიდიევიზმს, — წერს მარჯორი, — და მწყემსი ქალი კი ასეთი მომჯადოებელი და ნათელი რენესანსი არ არის, რომელიც საქართველოში დასავლეთზე ბევრად უფრო გვიან მოვიდა? მისი მშვენიერებისა და მხიარულების წინაშე დრომოკმული ცხოვრება დიდხანს ვერ იზეიმებს, მან ან უნდა გაიზიაროს მისი აღფრთოვანება, ან მოკვდეს“.**

როგორც ვხედავთ, მარჯორი უორდრობი ასკეტიზმის წინააღმდეგ შეუწინააღმდეგებელი ბრძოლის გარდა, პოემაში ხედავს რენესანსული იდეების ტრიუმფს, თუმცა ის სწორი არ არის, როცა ამბობს, რენესანსი საქართველოში დასავლეთზე ბევრად უფრო გვიან მოვიდაო.

თარგმანის წინასიტყვაობაში მ. უორდრობი გადმოგვცემს ილია ქავჭავაძის მოკლე ბიოგრაფიულ ცნობებს და ცდილობს უცხოელ მკითხველს მწერლის მრავალმხრივი მოღვაწეობის მთლიანი სურათი წარმოუდგინოს.

* Iliа Chavchavadze—The Hermit, London, 1895 p. 3

** იქვე. გვ. 3

Georgian Folk Tales

საქართველოს
ზოგადი ინფორმაცია

TRANSLATED BY

Marjory Wardrop

Published by David Nutt
in the Strand, London

ქართული ხალხური ზღაპრების ინგლისური თარგმანის ტიტული

341953/1
30110333

ORIENTAL TRANSLATION FUND
NEW SERIES
VOL. XXI

THE
MAN IN THE PANTHER'S SKIN

A ROMANTIC EPIC

BY

SHOTHA RUSTHAVELI

A CLOSE RENDERING FROM THE GEORGIAN

ATTEMPTED BY

MARJORY SCOTT WARDROP

LONDON

PUBLISHED BY THE ROYAL ASIATIC SOCIETY

22, ALBEMARLE STREET, W.

1912

„ვეფხისტყაოსნის“ ინგლისური თარგმანის ტიტულა

სანამ მ. უორდროპისეული ინგლისური თარგმანის უშუალო განხილვაზე გადავიდოდეთ, გვინდა გაკვირვებულნი მოგვთქვათ სიძნელეებს, რასაც წააწყდა მთარგმნელი ქართული ლექსის ინგლისურ ენაზე გადატანის დროს.

როგორც ცნობილია, ქართულ ლექსს უდიდესი ტრადიცია აქვს. მის უძველეს ფორმებს დღესაც ვხვდებით ძველ ქართულ ხალხურ ანდაზებში, გამოცანებსა და პოემებში. დღემდე შემორჩენილი უძველესი ლექსები ქორე-დაქტილურ საზომზეა დაფუძნებული (ხევსურული, სვანური). ქართველ მეცნიერთა—პროფ. პ. ბერაძის, პროფ. აკ. გაწერელიას და სხვათა კვლევა-ძიების შედეგად საბოლოოდ დამტკიცდა, რომ ქართული ლექსის, სიმღერისა და ცეკვის ძირითადი მეტრი ქორე-დაქტილია. საყურადღებოა ის გარემოება, რომ მე-12 საუკუნეში და უფრო ადრეც, როცა ქართულმა ლექსმა თავისი განვითარების მაღალ საფეხურს მიაღწია (ექვსტერფიანი დაქტილი), ინგლისურ პოეზიაში ჯერ იამბი ჩამოყალიბებული არ იყო. შეიძლება ითქვას, რომ ინგლისში, ნორმანების შემოსვლამდე, გართიმული ლექსი არც კი არსებობდა.

მე-15-16 საუკუნეებში ხალხური ბალადების განვითარებასთან ერთად, იამბი საბოლოოდ განმტკიცდა ინგლისურ ლექსთწყობაში და ძირითად, დამახასიათებელ ტერფად იქცა. ქორეული ტერფი, რომელიც ქართულისათვის დამახასიათებელი ტერფია, ინგლისურში იშვიათობას წარმოადგენს; იამბი კი სრულიად შეუფერებელი ტერფია ქართული ლექსთწყობისათვის. აქედან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ ქართულ და ინგლისურ ლექსთწყობას ერთმანეთის საწინააღმდეგო კანონები ახასიათებს. თუ ქართულში ყველა ორმარცვლიანი სიტყვა ქორეულია (წა-დი, კა-რი, მო-დი, ჯა-რი და სხვ.), ინგლისურში, უმრავლეს შემთხვევაში, იამბურია (re-ceive, de-fine, re-fuse და სხვა).

დაქტილს, ქართულისათვის ძირითად ტერფს, ინგლისურში ძალზე იშვიათად ვხვდებით. ქართული ლექსი დაღმავალი რიტმით ხასიათდება—ერთი მახვილიანი და ერთი უმახვილო (—), ან ერთი მახვილიანი და ორი უმახვილო (— —), ინგლისური კი, პირიქით, ერთი უმახვილო და ერთი მახვილიანი (—), ან ერთი უმახვილო და ორი მახვილიანი (— — —).

ინგლისურში ლექსის სტრიქონთა მეტრი, ძირითადად, დამოკიდებულია მახვილთა რაოდენობაზე, *ქართულში* „ლექსის რიტმი ემყარება მახვილიანი და უმახვილო წყვილებს. ლექსის კანონზომიერ თანმიმდევრობას ტაქტში, სიტყვიერი მარცვლების პოტენციურ ხარისხს“.*

ინგლისელი პოეტი სამუელ კოლრიჯი (1772—1834) ინგლისური ლექსის თავისებურების ნათელ დახასიათებას გვაძლევს: „დათვალეთ მახვილთა რაოდენობა სტრიქონში და არა მარცვალთა რაოდენობა, თუმცა მარცვალთა რაოდენობა იცვლება შვიდიდან თორმეტამდე, ყოველ სტრიქონში მხოლოდ ოთხი მარცვალია“.**

ქართულ ენას ფლექსიური ფორმების სიჭარბე მეტ მოქნილობასა და ლაკონიურობას მატებს, ინგლისურ ენას კი ასეთი ფორმები არ გააჩნია. როცა ვამბობთ: „დააწერინა“, გასაგებია, რომ „დააწერინა მან მას ის“. ინგლისურში ვერ ვიტყვით მხოლოდ „write“-ს, იგივე აზრის გამოსახატად აუცილებლად უნდა შემოვიტანოთ მთელი კონსტრუქცია. ასეთი ვითარება, თავის მხრივ აგრძელებს ინგლისური ლექსის სტრიქონს და ხშირად იძულებულს ხდის მთარგმნელს ორიგინალის დინამიურობის დაცვის მიზნით შეცვალოს ლექსის ფორმა.

როგორც ვხედავთ, ინგლისური ლექსთწყობა რადიკალურად განსხვავდება ქართული ლექსთწყობისაგან. ამიტომ მთარგმნელმა ისეთი მეტრი უნდა მონახოს სათარგმნ ენაზე, რომელიც ყველაზე მეტად უდგება დედნის მეტრს. სწორედ ასე მოიქცა მარჯორი უორდროპიც, რომელმაც იამბიკური პენტამეტრი მიუყენა დედნის ათმარცვლიან ლოგაედურ მეტრს (ქორე-დაქტილური) თვალსაჩინოებისათვის ავიღოთ პოემის დასაწყისი სტროფი:

სადაც დიდებულ მთასა მყინვარსა
 ორბნი, არწიენი ვერ შეხებებიან,
 სად წვიმა-ქარი ყინულად ქმნილნი
 მზისგან არასდროს არა დნებიან.“

— — / — — — / — — / — — —
 — — / — — — / — — / — — —
 — — / — — — / — — / — — —
 — — / — — — / — — / — — —

* გაწერელია აკ.—ქართული კლასიკური ლექსი, თბ., 1955, გვ. 15

** Coleridge S.—Preface to "Christabel", London, 1816

იგივე ინგლისურად:

"There, where Mount Kazbek rears his noble

brow, ~-/-~ქაზბეგის მთაღმართს

Where eagle cannot soar, nor vulture fly, ~-/-~სადაც არც ფიქსი და არც ვიწრო

Where, never melted by the sun's warm

rays, ~-/-~სადაც არც მზის სხივების

The frozen rain and snow eternal lie." ~-/-~გამყინებული წვიმა და თოვლი

თავის თარგმანში მარჯორი უორდროპი, დედნის მსგავსად, ყველგან ინარჩუნებს ჯვარედინ რითმას.

„განდევლის“ ინგლისური თარგმანი წარმოადგენს რეალისტური თარგმნის შესანიშნავ მაგალითს, არაჩვეულებრივი სიციხველით გადმოგვცემს რა დედნის აზრსა და მხატვრულ სახეებს.

ორიგინალი:

„არავინ იყო... ხოლო ცეცხლა-პირს

ქალს დაღალულსა მისძინებოდა;

და ცეცხლის შუქი მის ტურფა სახეს,

ვით საყვარელსა, ზედ დაჰხაროდა.

საოცარ იყო მიძინებული,

იგი სიტურფე, იგი მშვენება!

თითქოს მის შუქმნას ერთად ცდილანო

თვით სიყვარული და ნეტარება...“

თარგმანი:

"But none was there... none save the wearied maid,

Who, sunk in slumbers soft, in silence lay,

While lovingly on her the firelight glowed

And flickered o'er her fair face, glad and gay.

Bewitching was she as she lay asleep,

Adorned in beauty and all charms of love,

As if, seeking to make her fair and good-

Both love and happiness together strove“.

თუმცა მ. უორდროპი ყველგან დიდი კეთილსინდისიერებით მიჰყვება დედნის ტიქსტს, თარგმანში არის შემთხვევები, როდესაც ფლექსიური ფორმების უქონლობის, ან არჩეული სალექსო მეტრის გამო, მთარგმნელი იძულებული ხდება მიმართოს მრავალსიტყვაობას, ან შეცვალოს ზოგიერთი სიტყვა.

მაგალითად, ერთგან ერთი ქართული სიტყვის „გადმოწმდვარიყო“-ს ნაცვლად მ. უორდროპი იძულებულია მთელი წინადადება შემოიტანოს—“Forth through the door he dragged his limbs“, ხოლო მეორეგან, იამბურ ტერფთა შენარჩუნების მიზნით სიტყვას „მყინვარი“, ცვლის “Kazbek“-ით, ვინაიდან პირველი დაქტილია (— —), ხოლო მეორე—იამბი (— —).

საინტერესოა, თუ რამდენად ახერხებს მ. უორდროპი ილია ჭავჭავაძის სტილისტურ თავისებურებათა გადატანას. უპირველეს ყოვლისა, უნდა აღინიშნოს, რომ ილია მეტი გამომსახველობის მიღწევის მიზნით, არა ერთხელ მიმართავს არქაიზმებს. მარჯორი უორდროპიც ასევე იქცევა. ის დიდი სიფრთხილითა და ზომიერებით ეკიდება არქაულ სიტყვებსა და გამოთქმებს. პოემის მხატვრულ სახეთა გადატანის დროს კი, თუ შესაძლებელია, პირდაპირ გადააქვს ისინი, თუ არა და, ერთ სახეს მიახლოებული სახით ცვლის, ცდილობს რა ყოველთვის ახლოს იყოს ორიგინალთან. ასე მაგალითად:

„და მთის მწვერვალზე ვით ცეცხლის ბორბალი
ირგვლივ სხივგაშლით ანთებულოყო“.

თარგმანში „ცეცხლის ბორბალის“ ნაცვლად ვხედავთ— „აალებულ ცეცხლის მარაოს“, მაგრამ თარგმანში არსებითად არაფერი იცვლება, ვინაიდან სახეთა ასეთი შენაცვლება ერთსა და იმავე ასოციაციას იწვევს. სათარგმნი ტექსტისადმი ასეთი მიდგომის მიუხედავად, მ. უორდროპის თარგმანში, თუმცა იშვიათად, მაგრამ მაინც ვხვდებით დედნის მხატვრული მხარის ერთგვარ შესუსტებასაც. ასე მაგალითად, ილია ამბობს:

„და იმ ყინულში შეთხრილ ღვთის ტაძარს,
ბეთლემს უწოდებს დღესაცა ერი.“

ინგლისურ თარგმანში, სრულიად ამოვარდნილა სახე „ყინულში შეთხრილს“, რის გამოც ინგლისელ მკითხველს ვერ ექმნება სრული წარმოდგენა ბეთლემის ადგილ-მდებარეობისა, ნაწარმოების ამ ადგილას აღწერილი ბუნების შესახებ. პოემის არც შემდეგი მხატვრული სახეა სწორად გადატანილი ინგლისურ თარგმანში:

„და მყინვარიდან ვითა ვეშაპი,
შავი ღრუბელი დაიძრა მძიმედ.“

მ. უორდროპს თარგმანში თითქოს უმნიშვნელო ცვლილებები შეუტანია, „ვეშაპი“ შეუცვლია „გველით“ გამო, სრულიად იცვლება მხატვრული სახე. ილიასთან პირ-ქუში ჯანლი ვეშაპივით მძიმედ იძვრის. ილია სიტყვას „ვეშაპივით“ ხმარობს გრანდიოზულობის საჩვენებლად, თარგმანში კი ვხედავთ სურათს, სადაც შავი ღრუბელი გველივით სწრაფად მიიკლავება. განსხვავება ამ ორ სახეს შორის აშკარაა.

ინგლისურ ენას მოკლე სიტყვები ახასიათებს და ქართული ლექსის მუსიკის დასაცავად მთარგმნელი ხშირად იძულებული ხდება, ინგლისური ლექსის სტრიქონში სიტყვები დაუმატოს. ამის გამო, თარგმანში არის შემთხვევები, როდესაც ილიას მხატვრულ სახეებს მარჯორი უორდროპი კი არ აკნინებს, არამედ, თუ შეიძლება ითქვას, აძლიერებს კიდევ. ასე მაგალითად:

„ცოდვაა გარეთ დაგტოვო ამ დროს“.

თარგმნილია:

“It were a sin to leave thee to the storm a prey“.

ანუ ცოდვა იქნებოდა ქარიშხლის მსხვერპლად დამეტოვებინე.

ან კიდევ;

„მზე გადახრილი ჯერ კიდევ სრულად
მთისა გადაღმა არ დასულიყო.“

თარგმანი:

“The setting sun had not sunk to rest
Behind the mountain's summit still he beamed.“

რაც ნიშნავს—ჩამავალი მზე მოსასვენებლად არ ჩაძირულიყო, ჯერ კიდევ სხივებად იშლებოდა მთის მწვერვალ-დან და სხვა.

ასე რომ, თუ ზოგიერთი მხატვრული სახე ზუსტად ვერ არის გადმოცემული, სამაგიეროდ, უმრავლეს შემთხვევებში, მარჯორი უორდროპი კარგად ინარჩუნებს ორიგინალის შინაარსსა და საერთო განწყობილებას.

განსაკუთრებულ წარმატებას აღწევს მ. უორდროპი ილიას-
ეული პეიზაჟების გადატანისას. მისი თარგმანით ინგლისელ
მკითხველს მთელი სისრულით წარმოუდგება ^{ქვეყნის სიბრტე} ^{მისი}
ზვიადი მომხიბლავი სანახაობა. თუ „განდევილის“ ^{წარმოუდგება}
ში ჩვენ თვალწინაა ცადმიბჯენილი, მზის სხივებით გაცისკროვ-
ნებული ჰალარა მყინვარი, სულ სხვაა იგივე მყინვარი ავდარ-
ში—სახეჩაშავებული, მწუხრის ღრუბლებითა და ელვის გრაგ-
ნილებით გარშემორტყმული. ამ შესანიშნავი პეიზაჟების ფონ-
ზე მომხიბლავად გამოიყურება თარგმანში განდევილისა
და მწყემსი გოგონას ორი ურთიერთსაწინააღმდეგო სახე.
მწირი—„სახეგამხდარი, კუშტი და მწყრალი, ლოცვით და
მარხვით ხორცთუძღურქმნილი“ საოცარ სულიერ გარდატე-
ხას განიცდის. მასში იღვიძებს ხელოვნურად ჩაკლული, მიძი-
ნებული გრძნობა. ამქვეყნიური ცხოვრების სადიდებელი პიმი-
ნი ისმის ილიას ყოველ სტრიქონში და ამასვე ვგრძნობთ ინგ-
ლისურ თარგმანშიც. რა უბრალოდ, რა უშუალოდ გვიხატავს
მარჯორი უორდროპი ცეცხლის პირას მიძინებული მწყემსი
გოგონას მშვენიერებას! რა დიდი ძალით იგრძნობა ამ აღწე-
რაში სიცოცხლის სუნთქვა, მისი ძლიერი მაჯისცემა.

ინგლისელი მთარგმნელის სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ
ის დიდი ხელოვნებით იყენებს ინგლისური ენის მდიდარ ლექ-
სიკას. მოსაწყენი რომ არ გახდეს თარგმანი, მარჯორი დიდი
სიფრთხილით არჩევს სინონიმებს და თავის თარგმანში კონ-
ტექსტის შესაბამისად იყენებს მათ.

„განდევილის“ ინგლისურ თარგმანში მ. უორდროპმა შესძ-
ლოა გადმოეცა ილიასათვის დამახასიათებელი ღრმა ლირიზმი,
კოცხალი, სხარტი ენა, ლაკონიური და მომხიბლავი მხატვ-
რული სახეები. ამ თარგმანით მარჯორი უორდროპი წარ-
მოგვიდგა, როგორც თარგმნის ხელოვნებას დაუფლებული,
მომწიფებული შემოქმედი, რომელიც უკვე სავსებით ჩამოყა-
ლიბებული მეთოდით ხელმძღვანელობს: ის ცდილობს არა
მხოლოდ ორიგინალის შინაარსის მაქსიმალურად დაცვას,
არამედ დიდი პოეტური შეგრძნებით გადააქვს თარგმანში
ორიგინალისათვის დამახასიათებელი სურათოვნება. მარჯორი
მაქსიმალურად იცავს ორიგინალის ლექსის ელერადობას და
თავის თარგმანში მაღალმხატვრობას აღწევს. ამ თარგმა-

ნით* მარჯორი უორდროპმა გარკვეული სამსახური გაუწია ინგლისელ საზოგადოებას ქართული პოეზიის ერთ-ერთი საუკეთესო ქმნილების „განდევლის“ გაცნობის საქმეში.

„წმიდა ნინოს ცხოვრება“

შემდეგი თარგმანი, რომლითაც მარჯორი უორდროპი თავის ძმა ოლივერთან ერთად წარუდგა ინგლისელ მკითხველსაზოგადოებას, „წმ. ნინოს ცხოვრება“ იყო. ეს თარგმანი 1900 წელს გამოქვეყნდა ოქსფორდში. ის გარემოება, რომ უორდროპებმა სათარგმნელად ეს ნაწარმოები აირჩიეს, კიდევ ერთხელ ადასტურებს აზრს, რომ ისინი ყოველმხრივ ცდილობდნენ უცხოელთა ყურადღება მიექციათ საქართველოსადმი, რომელმაც აღმოსავლეთში ერთ-ერთმა პირველთაგანმა აღიარა ქრისტიანული სარწმუნოება.

„წმ. ნინოს ცხოვრების“ თარგმანს დართული აქვს მთარგმნელთა წინასიტყვაობა, ნაწყვეტები რუფინუსიდან და ცნობილი არმენოლოგის კონიბირის მიერ სომხურიდან შესრულებული „ქართლის ცხოვრების“ ინგლისური თარგმანი.

თარგმანის წინასიტყვაობიდან ჩანს, რომ მთარგმნელებს უსარგებლიათ 1882 წელს მიხ. საბინინის მიერ გამოცემულ ქართველ წმინდანთა ცხოვრების კრებულით — „საქართველოს

* აქვე გვინდა შევნიშნოთ, რომ „განდევლის“ მ. უორდროპისეული თარგმანით უსარგებლია გ. მურიეს, როცა ის პოემის ფრანგულ პროზაულ თარგმანზე მუშაობდა. ამ საკითხზე ყურადღება გაამახვილა დოც. ფატი გოციელმა თავის შრომაში — „ილია ქაჯკავაძის შემოქმედება ფრანგულ თარგმნით ლიტერატურაში“. შრომის ავტორმა „განდევლის“ ინგლისური და ფრანგული თარგმანების შედარების საფუძველზე სავსებით მართებული დასკვნები გამოიტანა. მურიეს თარგმანში ვხვდებით მარჯორი უორდროპის მიერ გავრცობილ წინადადებებს, რომლებიც უორდროპთან სალექსო ფორმითაა განპირობებული და მურიეს პროზაულ თარგმანში შესაძლებელი იყო მათი ისევე გადატანა, როგორც ორიგინალშია, მარჯორი უორდროპის მიერ შეცვლილ მხატვრულ სახეებსა და სხვა.

სამოთხე“. მთარგმნელები იქვე მიუთითებენ, რომ მათ ერთ-მანეთისათვის შეუღარებიათ ექვთ. თაყაიშვილის მიერ 1892 წელს გამოქვეყნებული „ახალი ვარიანტი წმ. ნინოს ცხოვრებისა“ და შემწნეული განსხვავება „ახალ ვარიანტსა“ და ს. ს. ბინინის ტექსტს შორის შენიშვნაში შეუტანიათ. აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ მთარგმნელებს ექვთ. თაყაიშვილის „ახალი ვარიანტი“ უძველეს ტექსტად მიაჩნდათ, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, თარგმნეს არა „ახალი ვარიანტი“, არამედ საბინინის მიერ გამოცემული ტექსტი. თავისი არჩევანის გასამართლებლად მთარგმნელები წერენ:

„საბინინის ტექსტს ის ღირსება აქვს, რომ გვაძლევს ურთიერთდაკავშირებულ თხრობას“.

თუმცა უორდრობებმა ერთმანეთს შეუღარეს მათ მიერ თარგმნილი ძეგლის რამდენიმე ვერსია, მაგრამ მათი მეცნიერული გაანალიზება ვერ შეძლეს. ეს გარემოება იმთავითვე შენიშნა ნ. მარმა, რომელმაც სპეციალური წერილი მიუძღვნა უორდრობების ინგლისურ თარგმანს. მოგვყავს პატარა ამონაწერი ამ წერილიდან:

„В первом предисловии и примечаниях принадлежащих его авторам, встречаемся с краткими указаниями, в общем точными на издания и лежащими в их основания рукописи, но не находим достаточного знакомства литературою предмета, довольно бедною. Что же касается критического отношения к переводимому тексту, то у Марджори и Оливер Уордроп нет его и тени.“*

მეორე წერილში აკად. ნ. მარი მთარგმნელებს ედავება ზოგიერთი სიტყვის, კერძოდ, სიტყვა „Evadagi“-ის** გამო,

* Март Н.—Жития св. Нины, текс. и раз., кн. V, 1900 г., ст. 49.

** 1896 წლის წერილში მ. უორდრობი ოღლა ჰავევაძეს თხოვს ამ სიტყვის განმარტებას. აი, რას წერს ის: „წმ. ნინოს ცხოვრება გადავთარგმნე, მაგრამ ვერსად ვერ ვპოვე რას ნიშნავს „ევადაგი შეფეთა“ (იქვეა შინაწერი „ნათესავი თუ ტომი“) და „უორეს შენებულისა“. მე დიდათ მადლობელი ვიქმნები, თუ შეგიძლიათ ნიშანს მითხრობა“ (ხელნაწერთა ინსტიტუტი. ილიას არქივი. ხელ. № 6). თუ როგორი განმარტება მისცა მთარგმნელს ო. ჰავევაძემ, ამის შესახებ ვერაფერს ვიტყვით, მაგრამ ერთი რამ ცხადია, მარჯორი არ დაკმაყოფილებულა ამ განმარტებით და საკითხი მაინც ღიად დაუტოვებია, თუმცა „ევადაგი“ ინგლისურ თარგმანში თავი ასოთი დაუწერია.

რომელიც მთარგმნელებს საკუთარი სახელის წერის წესით აქვე მოცემული. აქვე გვინდა შევნიშნოთ, რომ მთარგმნელები ამ სიტყვას იქვე სათანადო შენიშვნას ურთავთ, რომელიც მიუთითებს, რომ "Evadagi"-ის მნიშვნელობა ჯერჯერობით გაურკვეველი და დაუდგენელია.

„წმ. ნინოს ცხოვრების“ ინგლისური თარგმანი კეთილსინდისიერად შესრულებული ნაშრომია. მასში მთარგმნელებმა ზედმიწევნით გადმოსცეს ორიგინალის შინაარსი და ჰაგიოგრაფიულ ნაწარმოებთათვის დამახასიათებელი სტილისტური თავისებურებანი.

მარჯორი და ოლივერ უორდრობები არ ცდილობენ მექანიკურად გადაიტანონ ინგლისურ თარგმანში ქართულ წინადადებათა წყობა.

მათ, უპირველესად ყოვლისა, აინტერესებთ დედნის აზრის სრულყოფილად გადატანა ინგლისურ ეკვივალენტთა შეხამების გზით.

უორდრობების თარგმანი განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს სახარებისათვის დამახასიათებელი, უშუალო, სადა, ამიღლებული სტილის გამო. თარგმანის გაცნობისას, პირველივე წინადადებებიდან იგრძნობა ფარული რიტმული მდინარება, რაც თარგმანს თავისებურ სიღარბაისლესა და ზემოქმედებით ძალას მატებს. არქაიზმების ზომიერი გამოყენება, მოხდენილი ინვერსიები, რაც განსაკუთრებით იგრძნობა ინგლისურ წინადადებაში, რომელსაც სიტყვათა მტკიცე წყობა ახასიათებს, ბიბლიური ტექტების სტილისტურ თავისებურებათა ღრმა და საფუძვლიანი ცოდნა, დასახული მიზნის წარმატებით განხორციელებაში ხელს უწყობს მთარგმნელს. ზემოთქმულის საილუსტრაციოდ მოგვყავს ერთი ფრაგმენტი „წმ. ნინოს ცხოვრების“ ინგლისური თარგმანიდან:

"I see, my child, thy strength, like the strength of the lioness, whose roar is louder than of any other four-footed animal, or like the female eagle, which, soaring in the highest air, beyond the male, and with the pupil of her eye, seeing all the country tiny as a pearl, stops, searches like lightning perceiving her prey-she plumes her wings and immediately swoops upon it".

თავის თარგმანში უორდროპები ყოველმხრივ ცდილობენ ორიგინალის კოლორიტის დაცვას. მათ პირდაპირ ეწინააღმდეგება ქართული ყოფისათვის დამახასიათებელი ტიპური ნიშნაში მათ განმარტებას გვაძლევენ. საყურადღებოა ის გარემოება, რომ მთარგმნელები გეოგრაფიულ სახელწოდებებსა და საკუთარ სახელებს წერენ ისე, როგორც ისინი გამოითქმის ქართულში; ამის გამო, ინგლისურ თარგმანში თითქმის არც ერთი სახელი და სახელწოდება არ არის დამახინჯებული, რასაც ხშირად ვხვდებით დასავლეთ ევროპის მწერალთა როგორც ქართულ, ასევე რუსულ იმდროინდელ თარგმანებში.

თუმცა თარგმანში აქა-იქ ადგილი აქვს ზოგიერთ უზუსტობას, ის მაინც ინარჩუნებს გარკვეულ მნიშვნელობას, რადგან დაინტერესებულ პირთ სწორ წარმოდგენას უქმნის ქართული ჰაგიოგრაფიული ლიტერატურის ერთ-ერთ თვალსაჩინო ნიმუშზე.

„ვეფხისტყაოსანი“

„ვეფხისტყაოსნის“ ევროპულ ენებზე თარგმნას, ისევე, როგორც, საერთოდ, ქართული მწერლობის ნიმუშთა თარგმნას, არცთუ ისეთი დიდი ხნის ისტორია აქვს.

„ვეფხისტყაოსნის“ ფრანგულ ენაზე თარგმნის პირველი ცდა ეკუთვნის ცნობილ ქართველოლოგს მ. ფ. ბროსეს, რომელმაც შეასრულა „ვეფხისტყაოსნის“ პროლოგისა და დასაწყისის სტროფების თარგმანი. ეს თარგმანი „Journal Asiatique“-ში გამოქვეყნდა, მაგრამ ქართული ლიტერატურა და თვით საქართველო იმდენად უცნობი იყო ევროპელთათვის, რომ რუსთაველის პოემის ფრანგულ პარაფრაზულ თარგმანებს არც კი მიაქციეს ყურადღება. მიუხედავად ამისა, ბროსემ მთელი პოემა თარგმნა და სიცოცხლის უკანასკნელ ხანებამდე ასწორებდა და ხვეწდა მას.

ბროსეს შემდეგ „ვეფხისტყაოსანი“ ი. მეუნარგიამ თარგმ-
 ნა ფრანგულად. მართალია, არც ეს თარგმანი გამოქვეყნებულა,
 ლა, მისი წინამორბედის მსგავსად, მაგრამ მისი მემკვიდრე
 გაეცნო რუსთაველს ცნობილი ავსტრიელი ლიტერატორი ბა-
 რონ ზუტნერი, რომელმაც არა ერთი წერილი გამოაქვეყნა
 „ვეფხისტყაოსნის“ შესახებ, რითაც, თავის მხრივ, ნიადა-
 ვი მოამზადა ამ ნაწარმოებით უცხოელთა დაინტერესების-
 სათვის.

რუსთაველის პოემისადმი ინტერესი გამოიჩინეს პოლონე-
 ლებმაც. 1863 წელს ვარშავაში, პოლონურ ენაზე გამოვიდა
 კაზიმირ ლაფჩინსკის მიერ თარგმნილი „ვეფხისტყაოსანი“.

1889 წელს ლაიპციგში გამოვიდა არტურ ლაისტის მიერ
 თეთრ ლექსად თარგმნილი „ვეფხისტყაოსანი“. ბევრი ნაკლის
 მიუხედავად, ლაისტის თარგმანმა მნიშვნელოვნად შეუწყო
 ხელი ამ ძეგლით და საერთოდ, ქართული მწერლობით დაინ-
 ტერესების საქმეს.

როცა უცხოელი მეცნიერები და მკვლევარები „ვეფხის-
 ტყაოსანს“ გაეცნენ, მათ ისეთი შეხედულება შეექმნათ, რომ
 შეუძლებელია რუსთაველის თარგმნა მისი ლექსის უნაკლო
 ფორმის, შინაარსით განპირობებული ალიტერაციისა და აფო-
 რიზმთა სიმრავლის გამო. ზოგიერთი მათგანი „ვეფხისტყა-
 ოსნის“ თარგმნის უარყოფამდეც კი მივიდა. ფრანგი ფილო-
 ლოგი ე. მურიე პირდაპირ აცხადებდა, რომ „რუსთაველის
 თარგმნა სასურველ შედეგს ვერ მიაღწევს, რადგან მისი თა-
 ვისებურება, ორიგინალობა და მხატვრული სიდიადე, რაც
 საყოველთაოდ ცნობილია, დაიკარგება და რუსთაველის გან-
 თქმული სახელი დამცირდება“.*

ზემოხსენებულ სიძნელეთა მიუხედავად, მ. უორდროპმა
 განიზრახა მოეცა „ვეფხისტყაოსნის“ პოეტური თარგმანი.
 ამ აზრს ადასტურებს ეჟრნალ „კვალის“ ცნობა, რომელშიც
 ნათქვამია:

„... მ. უორდროპი „ვეფხისტყაოსანს“ თარგმნის. ნახევა-
 რი გადაუთარგმნია სიტყვა-სიტყვით პროზად, შემდეგ სურს

* იმედაშვილი გ.—რუსთველოლოგიური ლიტერატურა, თბ., 1957,
 გვ. 113.

გალექსვა. ოლივერის აზრით, უმჯობესად საჭიროა ლექსად დაიბეჭდოს, მხოლოდ მაშინ დაათვათებს ინგლისურ სპოეზადღებო, თუმცა გალექსვა ძალიან უჭირს“.

მ. უორდროპი რომ „ვეფხისტყაოსნის“ გალექსვას აპირებდა, მოწმობს „ვეფხისტყაოსნისათვის“ დართული წინასიტყვაობაც, რომელშიც ოლივერ უორდროპი მიგვითითებს, რომ მთარგმნელი კიდევ ათი წლის განმავლობაში აპირებდა თარგმანზე მუშაობას. შეუძლებელია მ. უორდროპს ათი წელი (მას შემდეგ, რაც თვრამეტი წელი უკვე იმუშავა ლ. თ.) ემუშავა ისევ პროზაულ თარგმანზე, როცა ტექსტოლოგიური ხასიათის მთავარი სირთულე დაძლეული ჰქონდა. „ვეფხისტყაოსნის“ ინგლისური თარგმანის სტროფთა შინაარსი, უდაოდ, მიგვითითებს მთარგმნელის საბოლოო მიზანზე პოეტურ თარგმანზე, თუმცა მთარგმნელი ძალიან კარგად გრძნობდა მასზე დაკისრებულ უდიდეს პასუხისმგებლობას.

თითქმის თვრამეტი წელი იმუშავა მარჯორი უორდროპმა პოემის თარგმანზე—კრეფდა მასალას, სწავლობდა ეპოქას. როგორც ეს „ვეფხისტყაოსნის“ ინგლისური თარგმანის წინასიტყვაობიდან ირკვევა, მ. უორდროპს ნაწარმოების თარგმანზე მუშაობა დაუწყია 1891 წელს, კენტში, ძველი ქართული ენის დაუფლებისთანავე, თავისი პირველი თარგმანის „Georgian Folk Tales“-ის გამოქვეყნებამდე სამი წლით ადრე. ცხადია, „ვეფხისტყაოსანზე“ მუშაობის პროცესში, მარჯორი უორდროპი გარკვეულ სიძნელეებს წააწყდებოდა, რაც გამოწვეული იყო ქართული ენის თავისებური ქცევებითა და გამოთქმებით. მთარგმნელი მიხვედრილა, რომ რუსთაველის პოეზიის ფესვები ღრმად არის გადგმული ხალხურ შემოქმედებაში და საკმარისი არ არის მხოლოდ მწიგნობრული ენის ცოდნა. ის დარწმუნებულა, რომ საჭიროა კარგად გაერკვეს ცოცხალი, სამეტყველო ენის ნიუანსებში, დაეუფლოს ხატოვან თქმებს, სადად, ლაკონიურად გამოთქმულ ყოველ აზრს და, უთუოდ, ამიტომ მოუკიდა ხელი ქართულ ფოლკლორულ ნიმუშთა შესწავლა-თარგმნისათვის. „ვეფხისტყაოსნის“ თარგმნის პროცესში, მარჯორი უორდროპი პარალელურად მუშაობდა სხვა თარგმანებზედაც (რაზედაც წინა თავებში გვქონდა საუბარი ლ. თ.). მარჯორის პირადი წერილებიდან

ირკვევა, რომ ის არასოდეს კმაყოფილდებოდა მოღწეულით.
ყოველი ახალი მასალის გაცნობისას, კიდევ და კიდევ უბ-
რუნდებოდა მის მიერ თარგმნილ თავებს, ხვეწდა და ვსწრებოდა
რებდა მათ.

მიუხედავად იმისა, რომ არა ერთხელ გადაუმუშავებია
თავისი თარგმანი, მ. უორდროპი თვლიდა, რომ მას „სულ
ცოტა ათი წლის შრომა დასჭირდებოდა თარგმანისათვის სა-
ბოლოო ფორმის მისაცემად“.* ამასთან დაკავშირებით გვინ-
და შევჩერდეთ ერთ გარემოებაზე: მკითხველ საზოგადოებას,
ვინც უშუალოდ არ იცნობს „ვეფხისტყაოსნის“ მარჯორი
უორდროპისეულ თარგმანს, ეს თარგმანი პროზაულ, მაგრამ
სავსებით დასრულებულ თარგმანად მიაჩნია. ამ შეხედულების
გავრცელებას ხელი შეუწყო როგორც თვით თარგმანის გა-
მოქვეყნებამ, ისე „ვეფხისტყაოსნის“ ინგლისური ტექსტის
წინასიტყვაობის, თ. სახოკიას მიერ შესრულებულმა თარგმან-
მა, რომელიც „სახალხო გაზეთში“ დაიბეჭდა. ამ თარგმანში
არასწორადაა გადატანილი წინასიტყვაობის ის ადგილი, რო-
მელიც ზემოხსენებულ საკითხს ეხება. მარჯორი უორდროპს,
როგორც ოლივერი გადმოგვცემს, მიაჩნდა, რომ თავისი შრო-
მის დასასრულებლად კიდევ ათი წელი დასჭირდებოდა.
თ. სახოკიას კი უორდროპის ეს აზრი ისე აქვს გაგებული,
თითქოს მთარგმნელმა „ათ წელზე მეტი ხნის შრომის შემ-
დეგ, გადასწყვიტა დასრულებულად მიეჩნია შრომა“.**

აზრი იმის შესახებ, რომ „ვეფხისტყაოსნის“ მ. უორდრო-
პისეული თარგმანი დასრულებულ ნაწარმოებს წარმოადგენს
უფრო განამტკიცა სოლ. იორდანიშვილისა და ელ. ორბე-
ლიანის მიერ 1938 წელს გამოქვეყნებულმა „ვეფხისტყაოს-
ნის“ მ. უორდროპისეული თარგმანის მეორე გამოცემამ. ამ
უკანასკნელის მიხედვით იქმნება აზრი, რომ ჩვენ ხელთ გვაქვს
პროზაული, მაგრამ სავსებით შევსებული და შესწორებული
უორდროპისეული თარგმანი, რაც, როგორც ქვემოთ დავი-
ნახავთ, სინამდვილეს არ შეეფერება.

* Rust'haveli—The Man in the Panther's Skin, London, 1912. p. XIII.

** თ. სახოკია „ვეფხისტყაოსანი“ ინგლისურად და მარჯორი უორდროპის ასული“, „სახალხო გაზეთი“, 1912, № 635

მ. უორდროპს „ვეფხისტყაოსნის“ თარგმნა თავის შთავაზრ მიზნად მიაჩნდა და მუშაობის დროს ითვალისწინებდა ყველა სირთულეს, რომელიც ამ ნაწარმოების თარგმნასთან დაკავშირებული. მთარგმნელმა გადაწყვიტა მკითხველი საზოგადოებისათვის მიეწოდებინა ისეთი თარგმანი, რომელიც რუსთაველზე შესაფერის წარმოდგენას შეუქმნიდა მას.

1896 წელს მარჯორი უორდროპი წინასწარგანზრახული მიზნით ჩამოვიდა საქართველოში. მას უნდოდა ქართველ მეგობართა დახმარებით განემარტა პოემის ზოგიერთი ბუნდოვანი ადგილი. აი, რას წერდა ამის შესახებ ჟურნალი „კვალი“:

„მ. უორდროპს შავად უკვე გადაუთარგმნია „ვეფხისტყაოსანი“ და სურს ქართულის ზედმიწევნით მცოდნე კაცებთან ერთად განმარტოს ზოგიერთი ბუნდოვანი ადგილის აზრი“.*

მ. უორდროპის მიერ გაწეულ უდიდეს შრომაზე მეტყველებს ან. თუმანიშვილისადმი გამოგზავნილი წერილიც, რომელშიც მარჯორი ატყობინებს ტასოს, რომ „ვეფხისტყაოსანი“ კიდევ დასაწყისიდან გადავთარგმნე, ამისათვის, რომ ჩემი პირველი თარგმანი არ მომწონდა. მე ახლა ნახევარი ვაკეთე და სურვილი მაქვს, რომ გაზაფხულის წინათ დავასრულო ეს მხოლოდ კვახი (ე. ი. მკვახე, უხეში) თარგმანი იქნება და და დიდი შრომა და მოთმინება უნდა წინეთ სანამ დაიბეჭდის“.**

როგორც აღნიშნული გვქონდა, „ვეფხისტყაოსნის“ ინგლისური თარგმანი მხოლოდ მთარგმნელის სიკვდილის შემდეგ, 1912 წელს გამოქვეყნდა ოლივერ უორდროპის დიდი მეცადინეობის შედეგად. ოლივერმა თარგმანს დაურთო წინასიტყვაობა, მარის მიერ განმარტებულ სტროფთა თარგმანი, ბიბლიოგრაფიული ცნობები „ვეფხისტყაოსნის“ შესახებ, სახელთა, პირთა და გეოგრაფიულ სახელწოდებათა საძიებლები.

პოემის წინასიტყვაობაში ო. უორდროპი მკითხველს აცნობდა რუსთაველის ვინაობას და თავის მოსაზრებას გამოთქ-

* „კვალი“, 1896, № 26

** ხელნაწერთა ინსტიტუტი. ან. თუმანიშვილის არქივი. № 170

ვამდა რუსთაველის პოემის რაობაზე. ო. უორდროპის წყ-
რადღებას იქცევს რუსთაველის მსოფლმხედველობის საკითხზე.
მისი აზრით, მოსალოდნელი იყო რუსთაველი, ქრისტიანულ
დოგმათა მქადაგებლად მოგვევლინებოდა, მაგრამ ის წარმო-
გვიდგა ისეთ თავისუფალ მოაზროვნე მწერლად, რომ ორ-
თოდოქსული ეკლესია მე-18 საუკუნემდე სდევნიდა და ანად-
გურებდა მისი პოემის ხელნაწერებს. ო. უორდროპი ხედავს,
რომ რუსთაველი კრიტიკულად უდგება ყველა ფილოსოფიურ
მიმდინარეობას და ცხოვრებაზე თავის საკუთარ შეხედულებას
აყალიბებს. წინასიტყვაობის ავტორი ამასთან დაკავშირებით
იმოწმებს აკად. მარსა და მიხ. თამარაშვილს, რომ იმდრო-
ინდელი ქართველები დიდი ინტერესით ეხმაურებოდნენ და-
სავლეთის მოწინავე აზროვნების სფეროში დასმულ ყოველ
საკითხს.

წინასიტყვაობის ავტორს სრულიად კანონზომიერ მოვლენად
მიაჩნია ის გარემოება, რომ შვიდასი წლის განმავლობა-
ში ქართველი ხალხი სათუთად ინახავდა რუსთაველის გენია-
ლურ პოემას, რადგან ამ ნაწარმოებს ის თვლის ისეთ კმნი-
ლებად, რომელიც ქართულ სინამდვილეში პოულობს ფეს-
ვებს.

ო. უორდროპი თვლის, რომ რუსთაველის პოემის გაცნო-
ბა სასარგებლოა მთელი კაცობრიობისათვის, რადგან ის გმი-
რობის, ვაჟკაცობის, მეგობრობის, თავდადებისა და წმიდა
სიყვარულის იდეებს შთააგონებს ადამიანებს.

თავის წინასიტყვაობაში ო. უორდროპი ეხება აგრეთვე
„ვეფხისტყაოსნის“ ორიგინალობის საკითხსაც. „ვეფხისტყა-
ოსნის“ ინგლისური თარგმანის გამოქვეყნება დაემთხვა იმ
პერიოდს, როდესაც ნ. მარი ცდილობდა დაემტკიცებინა,
რომ „ვეფხისტყაოსანი“ თარგმნილია სპარსული „შარიან-ნა-
მედან“, რომელიც ბრიტანეთის მუზეუმში ინახება. ამასთან
დაკავშირებით ო. უორდროპი შემდეგს წერს:

„დღემდე ამის მსგავსი ამბის კვალიც კი არ აღმოუჩენიათ
და აღმოჩენილიც რომ იყოს, ჩვენი ავტორის სახელსა და დი-
დებას ისევე არაფერი დააკლდება, როგორც შექსპირისას არა
დაჰკლებია ლუიჯი და პორტოს ამბის გამო.“*

* Rust'haveli—The Man in the Panther's Skin, London, 1912, p. XI

ო. უორდროპი იცნობს როგორც მარის, ასევე ალ. ხახუნაშვილის შეხედულებებს ქართული ხალხური გადმოცემებისა და რუსთაველის პოემის ურთიერთმიმართებში. მისი წყაროები „ცქიზიარებს ალ. ხახუნაშვილის აზრს, რომელიც იტყობინება, რომ „ვეფხისტყაოსანი“ ქართულ ხალხურ თქმულებებს ემყარება.

თარგმანის წინასიტყვაობაში ო. უორდროპს მითითებული აქვს რამდენიმე მომენტი, რომელთაც შეიძლება არასასიამოვნო შთაბეჭდილება დატოვონ ინგლისელ მკითხველზე. ესენია განზოროებით გამოწვეული მწუხარების ჰიპერბოლური აღწერები და ადამიანთა გარეგნობის მოჭარბებული ასტრალური შედარებანი. ო. უორდროპი ცდილობს ახსნას რუსთაველის ამ პოეტური ხერხების გამოყენების გამომწვევი მიზეზი. ის ფიქრობს, რომ განზოროება სიკვდილს ემსგავსის „ვეფხისტყაოსნის“ გმირთათვის და ამიტომაც არის ის ასეთი ფერებით დახატული. რაც შეეხება ასტრალურ შედარებებს, ისინი, ოლივერის აზრით, გმირთა სულიერი სიმშვენიერიდან გამომდინარეობენ. ასეთი შედარებების უამრავ მაგალითს ვხვდებითო ამბობს ის, როგორც ინგლისურ, ისე ევროპულ მწერლობაში.

ო. უორდროპი ანალოგიას პოულობს ტარიელისა და ჰამლეტის ხასიათებში და აღნიშნავს, რომ მათი გულფიცხოვა გამოწვეულია იმ დიდი დანაკარგით, რაც ამ გმირებმა განიცადეს.

წინასიტყვაობაში ო. უორდროპი გაკვრით ეხება საერთოდ ქართული ენის მუსიკალურ მხარეს, რუსთაველის პოემის ვერსიფიკაციის საკითხებს და მოკლედ გადმოგვცემს ზარჯორი უორდროპის ბიოგრაფიულ ცნობებს, მის ურთიერთობას ქართველ საზოგადო მოღვაწეებთან.

ასეთია, ზოგადად, ის საკითხები, რომლებზედაც ჩერდება წინასიტყვაობის ავტორი. ახლა გვინდა „ვეფხისტყაოსნის“ უშუალო განხილვაზე გადავიდეთ.

როდესაც „ვეფხისტყაოსნის“ უორდროპისეულ თარგმანს ვეხებით, საჭიროა გავითვალისწინოთ ყველა პირობა, რომელშიც მთარგმნელს უხდებოდა მუშაობა. თუ ერთის მხრივ, ქართულ ტექსტზე მუშაობისას, შეიძლება ითქვას, გადაწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდა ძველი ქართული ენის საფუძვლიან

THE HERMIT

A LEGEND

BY PRINCE ILIA CHAVCHAVADZE

TRANSLATED FROM THE GEORGIAN

BY MARIORY WARDROP

BERNARD QUARITCH

15 PICCADILLY

LONDON

1895

ILIA CHAVCHAVADZE

ილია ჭავჭავაძე

„განდებულს“ ინგლისური თარგმანის ტიტული

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

კოდნას (მოვიგონოთ რომ მარჯორი უორდროპმა ქართული ენა სახარებით ისწავლა), მეორეს მხრივ, მთარგმნელს ამოკოლებდა ის გარემოება, რომ რუსთველოლოგია მარქსისტულად ხებოდა და „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტი მეცნიერების მის შეუსწავლელი იყო.

ინგლისური თარგმანის სათანადოდ შეფასების მიზნით დაგვეჭირდა მ. უორდროპისეული თარგმანის დედნის (ქართული-შვილისეული გამოცემის) და „ვეფხისტყაოსნის“ უკანასკნელი ე. ი. 1957 წლის გამოცემის ურთიერთშედარებითი შესწავლა, საშუალება რომ გვექონოდა თარგმანი რუსთველოლოგიის დღევანდელი პოზიციიდან დაგვენახა.

წინამდებარე მონოგრაფიის მიზანს არ წარმოადგენს „ვეფხისტყაოსნის“ ტერმინოლოგიის რთული საკითხების გარკვევა, ჩვენ შემოვიფარგლეთ, უმთავრესად, იმ საკითხებით, რაც მ. უორდროპისეულ თარგმანთან დაკავშირებით დაისმის.

საინტერესოა, თუ რამდენად შეძლო მ. უორდროპმა როგორც „ვეფხისტყაოსნის“ შინაარსობლივი მხარის, ისე, რუსთაველის მხატვრული მეტყველების ელემენტების ინგლისურ ენაზე გადატანა.

როცა ვეხებით საკითხს იმის შესახებ, თუ რამდენად სწორად გაიგო მ. უორდროპმა „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტი, უნდა გავითვალისწინოთ ის სიძნელეები, რასაც „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტის კითხვის დროს ყოველ ნაბიჯზე ხვდებოდა იმდროინდელი მკითხველი. ადვილად წარმოსადგენია, თუ რა დიდი პასუხისმგებლობა ეკისრებოდა უცხოელ მთარგმნელს, რომელიც იწყებდა მეცნიერთა მიერ ახლადხელშენახები ნაწარმოების შესწავლა-თარგმნას. ცხადია, მას დასჭირდებოდა გონების თვალთ აეწონა თვით ორიგინალის ტექსტი. თუ „წმ. ნინოს ცხოვრების“ ინგლისური თარგმანი კრიტიკულ თარგმანს არ წარმოადგენს, ამას ვერ ვიტყვით „ვეფხისტყაოსნის“ ინგლისური თარგმანის შესახებ. მარჯორი უორდროპი გულდასმით უდარებს ერთმანეთს ნაწარმოების სხვადასხვა გამოცემებს (კარიჭაშვილის, ჩუბინაშვილის, ქართული-შვილის), აანალიზებს ნაწარმოების ამა თუ იმ პასაჟისა თუ სიტყვის გამო გამოთქმულ სხვადასხვა მოსაზრებებს. ზოგჯერ ეთანხმება ამ მოსაზრებათა ავტორებს, ზოგჯერ კი თავის ინტერპრეტაციას გვთავაზობს.

ჯერ განვიხილოთ ის შემთხვევები, როდესაც „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტის გაგებისას, მ. უორდროპი რამდენიმე მკვლევარის მოსაზრებიდან ერთ რომელიმეს აძლევს შემოკლებულ ტიტს.

„ქალი მზებრ უკვრეტს ყოველთა, ცნობითა ზე-მხედველთა“ (სტ. 45).
თარგმანი:

“The maiden looks on with understanding, all seeing, like the sun“.

(აბულაძისეული ინტერპრეტაცია).

ორიგინალი

„ერთი სამეფო საკარგემო, უბოძა ამირბარობა“ (სტ. 316).

თარგმანი:

“He bestowed on him one kingdom well worthy of a good knight and the dignity of Amirbar“ (მარისეული ინტერპრეტაცია).
და სხვა.

საერთოდ შეინიშნება, რომ სტროფთა მ. უორდროპისეული ინტერპრეტაცია მარისეულ ინტერპრეტაციას ემთხვევა.*

თარგმანში იშვიათი არ არის შემთხვევა, როდესაც მთარგმნელი თავის საკუთარ გაგებას გვთავაზობს. ასე მაგალითად:

ორიგინალი:

„მაგრა არა მცალს დღე-კრულსა, ცეცხლი მწვავს მოუთმინები“ (სტ. 1045).

* ამასთან დაკავშირებით უნდა შევნიშნოთ, რომ მარის შრომები „Вступительные и заключительные строфы“ და „Культ женщины“ გამოქვეყნებული იყო 1910 წელს, როდესაც მარჯორი უორდროპი უკვე აღარ იყო ცოცხალი. ამიტომ ვასაგებია, რომ მთარგმნელი მათ ვერ გამოიყენებდა. საფიქრებელია, რომ მარჯორი უორდროპს პეტერბურგში ყოფნისას კონსულტაციას უწევდა ნ. მარი, მაგრამ არც ის არის გამორიცხული, რომ მთარგმნელმა მარისაგან დამოუკიდებლად გამოიტანა აზრი ამა თუ იმ პასაჟისა, თუ სიტყვის გაგებისათვის, მით უმეტეს, რომ ასეთ მაგალითებს თარგმანში არც თუ ისე იშვიათად ვხვდებით.

აკად. ნ. მართან ხშირი კორესპოდენცია პქონდა ო. უორდროპს, რომელმაც მთარგმნელის მიერ ვეფხისტყაოსნისათვის* მომზადებული შენიშვნები სისტემაში მოიყვანა და დაურთო პოემის ზოგიერთი სიტყვისა და ადგილის მარისეული ინტერპრეტაცია. ო. უორდროპს რომ ვეფხისტყაოსნის ინგლისურ ტექსტში არავითარი ცვლილება არ შეუტანია, მოწმობს ის გარემოება, რომ მარის გამარტებთა ერთი ნაწილი თუმცა გათვალისწინებულია და, მიღებული ოლივერის მიერ, მარჯორი უორდროპისეული ტექსტი ჩაუსწორებლად არის დატოვებული. მაგალითისათვის ავიღოთ პოემის მეოთხე სტროფის გამოთქმა „ნა რხული“, რომლის მარისეული ინტერპრეტაცია ო. უორდროპს სწორად მიაჩნია, მაგრამ ინგლისურ ტექსტში ისევ „pliant crystal“-ს ტოვებს:

მარჯორი უორდრობი შენიშვნაში მიუთითებს სიტყვა „დღე-
კრულის“ ჩუბინაშვილისეულ განმარტებაზე, მაგრამ არ ეთანხმება
ხმება მას. მთარგმნელის აზრით, „კრული“ ნიშნავს „ხედილი“,
„fettered“, ისევე როგორც სიტყვას „cursed“. ამიტომ,
მისი აზრით, დედანი უნდა გულისხმობდეს, ტარიელთან ავ-
თანდილის დაბრუნების დანიშნულ დღეს და სტრიქონს შემ-
დგენაირად თარგმნის:

“But I unhappy have not time to stay: another fire consu-
mes me“.

ენახოთ სხვა შემთხვევებიც.

ორიგინალი:

„უამიერად უბრძანებდეს საუბარსა მათსა ფერსა“ (სტ. 469).

თარგმანი:

“He entertained the king of Khatavians, he caressed him, he
conversed with him for a long time“.

მთარგმნელი აქაც არ იზიარებს კარიკაშვილისეულ გან-
მარტებას— „შესაფერის დროს“ და თარგმნის „დიდხანს“.

ორიგინალი:

„ლხინად მიჩნს შეყრა მოყვრისა, მის შენგან შეუყრელისა“.

თარგმანი:

“It seems to me a joy to meet the friend thou hast not
met“.

მთარგმნელი აქაც უარს ამბობს კარიკაშვილისეულ განმარ-
ტებაზე, რომლის მიხედვითაც „მის“ მიეკუთვნება არა „მოყვ-
რისა“-ს, არამედ „შენგან შეუყრელისა“-ს. შემდეგ.

ორიგინალი:

„იტყოდა: მომკლავს უცილოდ ტანი, ალვისა მოხისა“.

თარგმანი.

“She said: “undoubtedly I am slain by him whose form is
like aloe-tree“.

ამ შემთხვევაში მარჯორი უორდრობი არ ეთანხმება ჩუ-
ბინაშვილს, რომელსაც სიტყვა „მოხისა“ მიაჩნია „მოხი“-ს
ფორმად (ანუ ხავსი) და თარგმანში გადააქვს ის „ალვის
ხედ“, რაც უდგება ორიგინალის შინაარსს და დღევანდელ
გაგებას ემთხვევა.

ორიგინალი:

„მუნ გვიმასპინძლოს ასმათმან, მან უც ხორციისა სმელუბუ“

თარგმანი:

“There will Asmat'h entertain us, she hath smoked meat“.

მთარგმნელი აანალიზებს ჩუბინაშვილის განმარტებას meagerness (არასაკმარისი, მკლე), კარიჭაშვილის roast meat (შემწვარი ხორცი) და არც ერთს იზიარებს, არც მეორეს. მთარგმნელი გვაძლევს თავის ინტერპრეტაციას smoked meat (შებოლილი ხორცი), რაც უფრო შეეფერება მოცემული სტროფის შინაარსს.

ზემოთ მოყვანილი მაგალითები ცხადად მიგვითითებენ იმაზე, რომ მთარგმნელი ფრთხილად ეკიდება „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტს და, უმეტეს შემთხვევაში, სწორად გადმოსცემს დედნის შინაარსს. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, თარგმანში ადგილი აქვს ისეთ შემთხვევებსაც, როდესაც პოემის ცალკეულ სიტყვათა და სტრიქონთა აზრი სწორად არ ესმის მთარგმნელს* საილუსტრაციოდ მოგვყავს რამდენიმე მაგალითი.

ორიგინალი:

„ერთ არ დამტკბარია“ (სტრ. 244)

თარგმანი:

“She is not sweetened“.

ქართულში „დამტკბარი“ გარდა იმისა, რომ ტკბილს ნიშნავს, იხმარება „გულმომბალი“-ს, „დამშვიდებული“-ს მნიშვნელობითაც. ** ინგლისურში კი ამგვარი მნიშვნელობა „sweetened“ არა აქვს. ის უმეტესად განმარტებით ნიშნავს:

“Pleasing to the taste, pleasing or agreeable in general, dear beloved, having a fresh taste, sweet quality“.

როგორც ვხედავთ ქართული სიტყვის „დამტკბარი“-ს

* ამასთან დაკავშირებით გვინდა შევნიშნოთ, რომ ცნობილმა ინგლისელმა ქართველოლოგმა რ. სტივენსონმა იმდენად არადამაკმაყოფილებლად ჩასთვალა მ. უორდრობის თარგმანი, რომ თვით თარგმნა ინგლისურ ენაზე შემოკლებული პროზით „ვეფხისტყაოსანი“.

** ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, ტ. 3. თბ, 1953, გვ. 547.

*** Webster's Collegiate Dictionary, U. S. A, p. 1007

შესაბამისი მეორე მნიშვნელობა ინგლისურ "sweetened"-ს არა აქვს, ამიტომ მთარგმნელს უნდა გამოეყენებინა "sweeten", არამედ "softened", ან იგივე მნიშვნელობის სხვა რომელიმე სიტყვა.

ან კიდევ ავიღოთ სიტყვა „შეგვამწიფნა“ (სტრ. 207), რომელიც მარჯორი უორდროპს თარგმნილი აქვს შემდეგნაირად: "with his whip he ripened us". ქართული „მათრახითა შეგვამწიფნა“-ს წაკითხვისთანავე თვალწინ წარმოგვიდგება მათრახით ნაცემი, აწითლებული, გასიებული ადამიანი, ინგლისური "ripen" სწორად არ გადმოსცემს ორიგინალის აზრს, რადგან ის ნიშნავს: "To grow or make ripe, to become mature as grain, or fruit". * დამწიფებას, პირდაპირი გაგებით.

რუსთაველის პოემის ზოგი სხვა ადგილიც არ არის სწორედ თარგმნილი. მაგალითად:

„ერთგულთა შექმნეს ვაება, მტერთა ხსენება იშისა“

თარგმანი:

"The loyal began to mourn, and recall reproaches of their enemies".

ინგლისური თარგმანის აზრი შემდეგია: ერთგულებმა შექმნეს გლოვა და გაიხსენეს მტერთა საყვედურები. სტრიქონის მეორე ნაწილის აზრი შემდეგნაირად უნდა ყოფილიყო გადატანილი:

"His enemies began to rejoice".

თარგმანში ვხვდებით ისეთ შემთხვევებსაც, როდესაც მ. უორდროპს სწორად არ გადააქვს „მონა“-ს მნიშვნელობა. იმ შემთხვევაში, როდესაც რუსთაველი „მონა“-ს ხმარობს „ვასალის“ მნიშვნელობით, მთარგმნელს გადააქვს ის "slave"-ად. ასე მაგალითად, „მონა შერმადინ“ თარგმნილია "slave Sherman" რაც სწორი არ არის. არც შემდეგ სტრიქონშია სწორად გადატანილი ამ სიტყვის მნიშვნელობა:

„თვით მეფედ მათად მას ხედვენ მონები მკლავმაგრები“ (სტ. 286).

თარგმანი:

"Her lusty-armed servants now view her as their king".

* Webster's Collegiate Dictionary, U. S. A.p. 1007

აქ „მონა“ გაგებული აქვს მთარგმნელს „მსახურის“ მნიშვნელობით, სინამდვილეში კი უნდა ყოფილიყო მებრძოლი.

არც ნაწარმოების სათაურია მართებულად თარგმნილი: „The Man in the Panther's Skin“, უნდა ყოფილიყო: „The Man in the Tiger's Skin“ და სხვა.

ინტერესს არ არის მოკლებული საკითხი იმის შესახებ თუ როგორ გადააქვს მ. უორდროპს რუსთაველის სიტყვათწარმოება, რაც პოეტის მხატვრული მეტყველების მნიშვნელოვან დამახასიათებელ თავისებურებას წარმოადგენს. მარჯორი უორდროპი ყურადღებას ამახვილებს სიტყვათწარმოების მართებულ გაშიფვრაზე. მაგალითად, ორიგინალი:

„თინათინ მზესა სწუნობდა, მაგრამ მზე თინათინებდა“ (სტ. 51).

თარგმანი:

„T'hinat'hin contemned the sun, but the sun aped T'hinat'hin“

მთარგმნელს სიტყვა „თინათინებდა“ გადააქვს „მიბაძვის“ მნიშვნელობით.

ორიგინალი:

„ვერ მოვეყავ აქლემითა, აზავრები ვაზავრე“.

თარგმანი.

„I could not get enough camels, I loaded bullocks with the burdens“

მ. უორდროპს აქაც სწორად ესმის ორიგინალის აზრი. „ვაზავრე“ მთარგმნელს გადატანილი აქვს „დატვირთვის“ მნიშვნელობით. ასევე ესმის ეს წარმოებული სიტყვა აკად. აკ. შანიძესაც, რომელიც წერს: „აზავრები თავისი დანიშნულებით გამოვიყენო, ე. ი. ხარებს ბარგი ავკიდე“. *

მართებულად აქვს გაგებული მარჯორი უორდროპს წარმოებულ სიტყვათა მნიშვნელობა სხვა შემთხვევებშიც. მაგალითად.

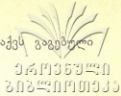
„მეკეთა ესე თათბირი, ვაზირთა ნავაზირვეი“ (სტ. 426).

თარგმანი.

„This advice counceled by the viziers pleased me“.

* რუსთაველი—„ვეფხისტყაოსანი“, თბ., 1957, გვ. 347

ამ შემთხვევაში „ნავაზირევი“-ც სწორად აქვს გაგებულნი /
მარჯორი უორდროპს.

ორიგინალი:

„ორისაგან ერთი მოყავ: ტყვე მქმენ, ანუ მათაბე“.

თარგმანი:

“One of two things do thou to me: make me prisoner or set me free“.

ზემოთ მოყვანილი მაგალითებიდან ჩანს, რომ მარჯორი უორდროპს სწორად ესმის რუსთაველის სიტყვათწარმოება და გვაძლევს წარმოებულ სიტყვების გავრცობილ ინგლისურ თარგმანს.

როგორ გადააქვს მ. უორდროპს რუსთაველის მხატვრული სახეები, შედარებანი, მეტაფორები, ეპითეტები, პერიფრაზი?

უნდა აღინიშნოს, რომ თარგმანში ვხვდებით შედარებათა, ეპითეტებისა და პერიფრაზის პირდაპირ თარგმანს, ყოველგვარი ცვლილების გარეშე. იმ შემთხვევაში, როცა შეიძლება ესა თუ ის სიტყვა ან ადგილი ბუნდოვანი აღმოჩნდეს მკითხველისათვის, მთარგმნელი ან სქოლიოში, ანდა ტექსტში ურთავს სათანადო შენიშვნას და ამხსნელ სიტყვებს.

მაგალითად ისეთი მეტაფორა, რომელიც შესაძლებელია ინგლისელმა ვერ გაიგოს, შემდეგნაირად აქვს გადატანილი მთარგმნელს:

“The black knife of jet (of her eyelashes) cut off the flow of tears“;

“There, amid the roses (of her cheeks) shone in beauty coral-pearl twins (lips and rows of teeth) და სხვა.

საინტერესოა, თუ როგორ ესმის მ. უორდროპს ზოგიერთი ისეთი მეტაფორა, რომელიც დღემდე აზრთა სხვადასხვაობას იწვევს. მაგალითისათვის ავიღოთ:

„ბროლისა ველსა სტურფობდეს გიშრისა მუნ საყენია“ (სტ, 193).

ამ წინადადების სიტყვა „საყე“-ს აზრი აკად. კ. კეკელიძეს შემდეგნაირად ესმის:

„საყე“ ნიშნავს საზეიმო მაგიდასთან მდგომს: საროს მსგავსს. მეტაფორული თქმის აზრი ასეთია: როგორც „საყენი“ ან ღვინის მწდენი ამშვენებენ ხოლმე საზეიმო სუფრას, რომ-

ლის გარშემო ისინი დგანან, ისე ამართული შავი (ვიზრის) წამწამნი და უღვაში ამკობდა, ამშვენებდა, ^{კვეფისტულის} „ბროლის ველს“ ან ლოყას.“

ბიბლიოციტა

ჩუბინაშვილი „საყე“-ს მიიჩნევს ამართულ ძელად. **

აკად. აკ. შანიძე—„სათიბის ჯოხად“. ***

რუსთველოლოგი ვ. ნოზაძე აღნიშნავს, რომ სიტყვა „საყე“ სხვათა ენათა ბიბლიაში ნათარგმნია სიტყვით ჯოხი, სარი, რუსულად ვეხი. ს. ს. ორბელიანის განმარტებით „საყე“—არის ხალა. ხალა არის გრძელი წვრილი ჯოხი. წარმოშობით ეს სიტყვა „საყე“ არის სპარსული—„წვრილნი სარნი, ანუ გრძელი შავი წამწამნი“. ****

მარჯორი უორდრობსაც დაახლოებით ასევე ესმის ეს სიტყვა. ის თარგმნის მას როგორც „წვერს“.

ავიღოთ სხვა მეტაფორა.

ორიგინალი:

„ენახე მოწსა მარგალიტი, გარე ტურფად მოემარა“ (სტ. 536).

ამ მეტაფორას პროფ. ალ. ბარამიძე შემდეგნაირად განმარტავს:

„ღრძილებზე ტურფად იყო შემოწყობილი, მიბჯენილი კბილები“. ***** აკ. შანიძის განმარტება იგივე მეტაფორისა შემდეგია: „წითელი ბაგეები გარეთ ტურფად შემოვლებოდა კბილებს“. *** **

მარჯორი უორდრობი შემდეგნაირად თარგმნის ამ მეტაფორას: მე დავინახე მარგალიტი მარჯანში, მარგალიტის გარშემო მარჯანი ფაჭიზად დაკეცილიყო.

როგორც შემომოყვანილი მაგალითიდან ჩანს, მარჯორი უორდრობის გაგება აკ. შანიძის ინტერპრეტაციას ემთხვევა და, ჩვენი აზრით, უფრო სწორი უნდა იყოს.

* კველიძე კ.—ქართული ლიტ. ისტ. თბ., 1951, ტ. 2, გვ. 389

** ჩუბინაშვილი ნ.—ქართული ლექსიკონი, თბ., 1961, გვ. 138

*** „ვეფხისტყაოსანი“—თბ. 1957, გვ. 281

**** ნოზაძე ვ.—„ვეფხისტყაოსნის“ ფერთამეტყველება, ბუენოს აირეს 1953 გვ. 284

***** ბარამიძე ალ.—შოთა რუსთაველი, თბ., 1958, გვ. 240

***** „ვეფხისტყაოსანი“—თბ., 1957, გვ.

ასეთია, ზოგადად, მარჯორი უორდროპის დამოკიდებულება „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტისადმი. ვფიქრობთ, რომ „ვეფხისტყაოსნის“ რიგი ადგილის მარჯორი ტერმინები სულელი ინტერპრეტაცია გარკვეულ შეცნიერულ ტექსტულ ცვლილებებს და აუცილებლად უნდა იყოს გათვალისწინებული რუსთაველოლოგიური კვლევა-ძიების პროცესში.

ინტერესს არ არის მოკლებული საკითხი იმის შესახებ, თუ როგორ გადააქვს მარჯორი უორდროპს ორიგინალის აფორიზმები, რომლებიც საუკუნეთა მანძილზე შეუსისხლბორცდა ქართული ხალხის ზეპირმეტყველებას.

ახერხებს თუ არა მარჯორი უორდროპი დაიცვას რუსთაველის აფორიზმთა სული და სისხარტე?

ცნობილია, რომ ინგლისურ ენას ხატოვანი თქმების, ანდაზებისა და აფორიზმების უაღრესად დიდი მარაგი აქვს. ინგლისურ მხატვრულ ლიტერატურასა და ზეპირმეტყველებაში ხშირად ვხვდებით როგორც საკუთრივ ინგლისურ, ისე აღმოსავლეთისა და დასავლეთის ქვეყნების სხარტად გამოთქმულ სიბრძნეს.

უნდა ითქვას, რომ მ. უორდროპის მიერ თარგმნილი „ვეფხისტყაოსნის“ აფორიზმთა ერთი ნაწილი ვერ ინარჩუნებს რუსთაველისათვის დამახასიათებელ მოქნილობას, თუმცა ზუსტად გადმოსცემს ავტორის აზრს. მათი თარგმნის დროს მ. უორდროპი მრავალსიტყვაობს, კარგავს რუსთაველის პოეტური მეტყველებისათვის დამახასიათებელ ლაკონიურობას: ვინაიდან ამჯერად საქმე გვქონდა პროზაულ თარგმანთან, მთარგმნელს შეეძლო შესაფერისად გადაეტანა აფორიზმები, მით უმეტეს, რომ ის საკმაოდ იყო გათვითცნობიერებული ინგლისურ მხატვრულ მეტყველებაში, კერძოდ კი აფორიზმებისა და ანდაზების, „ვეფხისტყაოსანზე“ მუშაობის პროცესში, ლაკონურად თარგმნის ერთგვარი გამოცდილებაც ჰქონდა. „ქართული ხალხური ზღაპრების“ ინგლისურ თარგმანში მარჯორი უორდროპმა მოგვცა პოპულარული მეგრული ანდაზების ჩინებული თარგმანი (თუმცა ისინი რუსულიდანაა თარგმნილი). მოგვყავს რამდენიმე მათგანი:

1 „Пожелай соседу быка, и бог пошлет его тебе“.

“Wish the neighbour to have an ox and God will give it to thee”.

2 „У бабушки нет зубов, и не любит видеть их у других“.
“Our granny has no teeth, so she likes not others' teeth to see“

3 „Твоя бронза лучше чужого золота“.
“Better is copper of thine own than gold that is another's“

თუ „ვეფხისტყაოსნის“ აფორიზმთა ერთი ნაწილი მძიმე ენითაა თარგმნილი, მოკლებულია ლაკონიურობას, მეორე ნაწილი ისეა გადატანილი, რომ ისინი გარკვეულ ადგილს დაიკვირნენ ინგლისური მხატვრული მეტყველების საუნჯეში. ასეთებია:

„სკობს სიკოცხლესა ნაზრახსა, სიკვდილი სახელოვანი“.

“Better a glorious death than shameful life“

„ლეკვი ლომისა სწორია, ძუ იყოს, თუნდა ზეაღია“.

“The lion's whelps are equal, be they male or female“.

„კაკი ბრძენი ვერ გასწირავს მოყვარესა მოყვარულსა“.

“A wise man cannot abandon his beloved friend“.

როგორც წინა თავებიდან დავინახეთ, მ. უორდროპი მის მიერ თარგმნილი ყოველი ქართული ნაწარმოებებისათვის შესაფერის ენობრივ გასაღებს პოულობს. „ქართული ხალხური ზღაპრების“ თარგმანი ფოლკლორისათვის დამახასიათებელი სისადავითა და უშუალობით ხასიათდება, „განდევნილში“ ისმის ილიას ლექსის მუსიკა, დაკულია პოემის სახეები და მხატვრული თავისებურებანი. „მგზავრის წერილების“ თარგმანში ჩანს ილიას დახვეწილი სტილი. „ცხოვრება წმ. ნინოსი“ ჰაგიოგრაფიული ნაწარმოებთათვის დამახასიათებელი ამალღებული ტონით ხასიათდება. გასაგებია, რომ მწერლის ჩანაფიქრის, მისი წერის მანერისა და სტილის თავისებურებას, სხვა ფაქტორებთან ერთად, სიტყვათა შერჩევა განსაზღვრავს.

ინგლისური ენა მსოფლიოში ერთ-ერთ უმდიდრეს ენადაა აღიარებული. ამას მოწმობს თუნდაც ის ფაქტი, რომ ცნობილი როჯეტის ლექსიკონისიტყვისათვის „resent“ დაახლოებით 176 სინონიმს გვაძლევს, სიტყვისათვის „give“ სამოცდაათზე მეტ ზმნას, 108 არსებით სახელს, 12 ზედსართავ სახელსა და სხვა.

საკირო აზრისათვის ზუსტი სიტყვის ხმარება ემოციურს, ექსპრესიულს, ნათელსა და ზემოქმედს ხდის ამა თუ იმ მწერ-

ლის ჩანაფიქრს. ამიტომ არის, რომ მარჯორი უორდრობმა განსაკუთრებით გაამახვილა ყურადღება ამ მეტად საკითხო პირობაზე. ის უხვად ხმარობს არა მხოლოდ ინგლისურ სინონიმებს, არამედ სინონიმურ ფრაზებსაც. ასე მაგალითად: „მწუხარების“ გამოსახატად მარჯორის თარგმანში ვხვდებით:

grief, sorrow, woe, suffering, distress, affliction, gloom, heavy heart, aching heart, unhappiness, misery, despair, anguish, agony, torture და სხვა.

„ვეფხისტყაოსნის“ თარგმანში ვხვდებით ასეთ სინონიმურ ფრაზებს.

*physician—skilled in pulse;
falls sick—illness afflicts him;
bound in a net—caught in a snare;
I'll steal away,—unknown shall I depart;
hide it—let not the flame of fire be seen* და სხვა.

მარჯორი უორდროპი „ვეფხისტყაოსნის“ თარგმნისას ცდილობს რაც შეიძლება ახლოს იყოს დედანთან და ნათლად და სადად გადმოსცეს პოემის ცალკეულ სტროფთა და ხანდახან ცალკეულ მეტაფორათა შინაარსი. მარჯორისათვის ყოველ ქართულ სიტყვას შინაარსობლივად ზუსტი ინგლისური ეკვივალენტი შეესაბამება. საილუსტრაციოდ მოგვყავს ერთი მაგალითი:

ორიგინალი:

„ხამს მელექსე ნაჭირვებსა მისსა ცუდად არ აბრკობდეს, ერთი უჩნდეს სამიჯნურო, ერთსა ვისმე აშვიკობდეს, ყოვლსა მისთვის ხელოვნობდეს, მას აქებდეს, მას ამკობდეს, მისგან კიღე ნურა უნდა, მისთვის ენა მუსიკობდეს“.

თარგმანი:

“The poet must not spend his toil in vain. One should seem to him worthy of love; he must be devoted to one, he must employ all his art for her, he must praise her, he must set forth the glory of his beloved, he must wish for nought else, for her alone must his tongue be tuneful“.

„ვეფხისტყაოსნის“ ინგლისურ თარგმანს, თუმცა ის სიტყვა-სიტყვითი პროზით არის შესრულებული, კარგად ემჩნევა ფაქიზი პოეტის ხელი. იმ მხატვრულ ხერხებს შორის, რომელ-

საც მარჯორი უორდრობი მიმართავს, ინვერსიას ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს. მთარგმნელმა ეცეს, რომ კარგად ნახმარი ინვერსია ემოციურობასა და ზემოქმედებით ძალას მატებს წინადადებას და დიდი ზომიერებით მიმართავს მას.

მაგალითისათვის ავიღოთ განსაზღვრების ინვერსია, რომელსაც მ. უორდრობი ხშირად იყენებს. ინგლისურ წინადადებაში განსაზღვრება (ზედსართავი სახელი) წინ უძღვის განსაზღვრ სიტყვას, მაგრამ არის ისეთი შემთხვევები, როდესაც განსაზღვრება ქვემდებარის შემდეგ დაისმის, თუ ის იხმარება „of“ წინდებულთან ერთად:

“lance of adamant“; “pierce a heart of stone“

განსაზღვრების ინვერსიით მთარგმნელი ქვემდებარის თვისებებზე ამახვილებს ყურადღებას. მაგალითად:

“There was in Arabia Rostevan, a king by the grace of God happy, generous, modest“;

“Suddenly there appeared a knight, morose and gloomy of visage, seated on a black horse“ და სხვა.

მარჯორი უორდრობი მიმართავს ვითარების გარემოების ინვერსიასაც (ზმინიზედა):

“Tenderly indeed we cherish his memory“;

“The maiden discreetly hearkened to her father's advice“

მარჯორი უორდრობის თარგმანში ქვემდებარისა და შემასმენლის გადანაცვლებაც ემფატიურობის მიზანს ემსახურება. წესით, ინგლისურ მტკიცებით წინადადებაში ქვემდებარეს უნდა მოსდევდეს შემასმენელი, თარგმანში კი ხშირად საწინააღმდეგოს ვხედავთ, მიუხედავად იმისა, რომ ის პროზად არის შესრულებული. მაგალითად:

“Now want I tongue, heart and skill for utterance“;

“So is it with the poet“;

“At the head sat the sun-faced Avt'handil“.

თარგმანში ვხვდებით შედგენილი შემასმენლის ნაწილების — მაკავშირებელი ზმნის და სახელადი ნაწილის გადაადგილების შემთხვევებსაც. ასე მაგალითად:

“Merciless as a leopard is she“

“Blind is the heart“

“Accursed is the heart of men“

ზემოთ მოყვანილი მაგალითები მოწმობენ, რომ მ. უორდროპს აქვს დიდად განვითარებული მხატვრული გემოვნება და გვიდასტურებენ, რომ ის არ დაკმაყოფილებულა იმ ლოდ პროზაული თარგმანით, შემდეგში, თავისეულად მიხედვით, უთუოდ, შეასწორებდა თავისი პროზაული თარგმანის ბევრ გაუმართავ ადგილს და გარითმავდა მას.

თავის თარგმანში მ. უორდროპი არა ერთხელ მიმართავს გამეორებებსაც, რაც, დედნის მსგავსად, ამა თუ იმ აზრის ხაზის გასასმელად გამოიყენება:

„ბრძენი ვინ ბრძენი, რა ბრძენი, ხელი ვითა იქნს ბრძნობასა“.

თარგმანი:

“Wise, who is wise, what is wise, how can a madman act wisely?”.

ან და კიდევ,

„შაბაშ, სიტყვა, შაბაშ კაცი, შაბაშ საქმე მისგან ქმნილი“.

„Brave word, brave man, brave the deed done by him“ და სხვა.

წინდებულთა ქარბი გამოყენებაც კი, უორდროპისეულ თარგმანში კარგად ჟღერს:

“Of that lion, whom the use of lance, shield and sword adorns, of the king..”

“To whom could I tell my secret save thee; none is worthy, to whom can I entrust the lordship save thee?”

... „for whom I am overpowered by melancholy, for whom flow streams of blood“.

„ვეფხისტყაოსნის“ შინაარსობლივ და მხატვრულ მხარესთან ერთად გვხიბლავს მისი ლექსის საოცარი ჟღერადობა, რაც შინაგან რიტმსა და რითმაში მდგომარეობს, თარგმანზე მუშაობის პროცესში მ. უორდროპი იმდენად გაიმსჭვალა პოემის კეთილზმოვანებით, რომ თვითონაც დამორჩილდა მგოსნის მომჯადოებელ სტიქიონს და ბევრ ადგილას წარმატებით გადაიტანა „ვეფხისტყაოსნის“ ალიტერაცია. ასე მაგალითად.

“Day dawned, the maiden came forth clad in the same colour”

“Give me the longing of lovers even unto death, lightning of sins”;

"A knife cannot cure a wound, it cuts or causes swelling";
"Wending his way he laments to the sky, he speaks: O sun,
to thee I pray, thou mighty of mightiest mightს" [ქდასწენს] [ქდასწენს]

ბუნებრივია, რომ ალიტერაციის იგივე ზღვრებში [ქდასწენს] [ქდასწენს] ტანა, რაც ორიგინალშია, შეუძლებელია. ასეთი სირთულის მიუხედავად, უორდროპისეულ თარგმანში ვხვდებით შემთხვევებს, როდესაც მთარგმნელი წარმატებით იცავს რუსთაველის ალიტერაციას.

მაგალითად:

„უმძლესთა მძლესთა მძლესა“,

თარგმნილია:

“Thou mighty of the mightiest might”.

„ქალი წინა მომეგება მზიარული, მოციხარი“.

“The maiden met me merry, smiling”

„იმღერს ლექსთა საბრალოთა ლეთისაებრი ცრემლნი სდიან“.

“He sings sad songs, tears flow like a fount” და სხვა.

მიუხედავად იმისა, რომ „ვეფხისტყაოსნის“ თარგმანი სიტყვასიტყვითი პროზით არის შესრულებული, მან ქართული ლიტერატურისადმი უცხოელ მეცნიერთა და მკვლევართა დიდი ინტერესი გამოიწვია.

ინგლისელი პროფესორი უ. რ. მორფილი, რომელიც ჯერ კიდევ ხელნაწერებში გაეცნო „ვეფხისტყაოსნის“ ინგლისურ თარგმანს, წერდა:

„ის პოეტი, რომელიც ერთ-ნახევარი საუკუნით ადრე ცხოვრობდა დანტეზედ, სამი საუკუნით ადრე არიოსტოზედ, რომელმაც მხოლოდ ფანტასტიური პოემა “Rolando furioso” შექმნა და თითქმის ოთხი საუკუნით ადრე ტორკვატო ტასოზედ, რასაკვირველია, ისეთივე დიდებული პოეტი იყო, როგორც ეს იტალიის მწერალნი არიან. ინგლისის სალიტერატურო კრიტიკა შეიძლებს და ღირსეულად დააფასებს თვით რუსთაველის ნიჭის ძალასაც და თქვენი ერის განათლების ხარისხსაც იმ შორეულ ხანაში, რომელსაც ისტორიკოსები სახელად „შუასაუკუნეების ევროპის, გონებრივი ცხოვრების წყვდიადს უწოდებენ“. რუსთაველი დიდებულია, მეცნიერება და მკოდნენი ღირსეულ მსჯავრს დასდებენ“.*

* „ივერია“, 1894, № 198

გერმანელი მწერალი რ. ბლაიხშტაინერი წერდა:

„პირველი თარგმანისათვის უნდა ვამჯობინო, ზუსტი, ტექსტის ზედმიწევნითი ერთგული თარგმანი, არტურული სრულიად მარცხით დამთავრებულ თარგმანზე ადარსებომა მის მარჯორი უორდროპის თარგმანი, მიუხედავად იმისა, რომ მაშინ მას არ ჰქონდა კრიტიკულად განხილული ტექსტი ორიგინალისა, დღესაც ჯერ კიდევ ძალიან სასარგებლოა.“

ცნობილი ინგლისელი ისტორიკოსი ალენი, თავის წიგნში „ქართველი ხალხის ისტორია“ რუსთაველის შესახებ შემდეგს წერს:

„ვეფხისტყაოსანი“ მიმზიდველია თავისი ფილოსოფიით ცხოვრებაზე, მდიდარია მკაფიო აღწერებითა და ხასიათების ღრმა ცოდნით... ის მეტად ძვირფასია როგორც შუასაუკუნეების აზროვნების დოკუმენტი და წარმოადგენს იმდროინდელი ქართველობის სულის სარკეს. *

„ვეფხისტყაოსნის“ ინგლისური თარგმანი ზოგიერთისათვის შთაგონების წყაროდაც კი იქცა. ცნობილია, თუ რა წარუშლელი შთაბეჭდილება მოახდინა ამ თარგმანმა რუს პოეტ კ. ბალმონტზე, რომელიც მას კორექტურაში გაეცნო. აი, რას წერდა ბალმონტი ამის შესახებ:

„Я впервые узнал Руставели в океанском просторе, невдали от Канарских островов, на английском корабле, носившем имя красиво-мудрой богини—АФины, где я познакомился с Оливером Уордропом, который дал мне прочесть находившегося при нем в корректурах английский перевод „Витязя в тигровой шкуре“, сделанный с великой любовью его сестрой—Марджори С. Уордроп.“

Прикоснуться к грузинской розе в просторах океанских зорь, при благом соучастии Солнца, Моря, Звезд, дружбы и любви, и диких вихрей и свирепой бури; это—впечатление, которого забыть нельзя...

Народ, если он великий, создает песню и выносит в лоне своем мирового поэта. таким венценосцем в веках, еще доселе неузнанный русскими, был избранник Грузин Шота

* Allen—A History of Georgian People, London, 1932, p. 319

Руставели, давший в XII веке родине знамя и зов — „Вепхის ტკაოსანი“ — эта лучшая поэма любви, какая когда-либо была создана в Европе, радуга любви, огневой восторг, освещающий небо и землю.

Как Гомер есть Эллада, Данте — Италия, Шекспир — Англия, Кальдерон и Сервантес — Испания, Руставели есть Грузия. Каждое из этих имен не только имя поэта, вознесенное вечной славой, но и лучезарное означание души, которая сумела воплотить в себе сокровищницу духа целого народа, этой душой бессиявшего, в этой душе расцветшего цветком пышным и неповторяющимся*,*

მარჯორის თარგმანმა ბალმონტს აღუძრა დაუოკებელი სურვილი რუსულ ენაზე შეექმნა რუსთაველი.

თანამედროვე ინგლისელმა ფილოლოგმა ს. მ. ბაურამ, რომელიც დიდ ავტორიტეტად ითვლება ანტიკური და ევროპის ქვეყნების ლიტერატურის მკოდნეთა შორის, თავის წიგნში „შთაგონება და პოეზია“ (Inspiration and Poetry), მთელი თავი მიუძღვნა „ვეფხისტყაოსნის“ განხილვას.

„რუსთაველი გათვითცნობიერებული იყო, — წერს ბაურა, — არა მხოლოდ საკუთარი ქვეყნის მწერლობაში, არამედ, ის კარგად იცნობდა უფრო განვითარებულ სპარსულ პოეზიასა და ფართოდ გავრცელებულ მის თანამედროვე ფილოსოფიასაც. სიყვარულის ავტორისეული კონცეფცია ისე ძლიერად განაგებს „ვეფხისტყაოსანს“, როგორც არც ერთ სხვა სარაინდო პოემას.

ნიზამის „ლეილა და მეჯნუნ“ და „ხოსროვ და შირინ“ მოგვითხრობს ძლიერ გრძნობებსა და თავგადასავლებზე, მაგრამ იქ არაფერია რუსთაველის სიღრმის, თანმიმდევრულობისა და იმ დიდი ხელოვნების მსგავსი, რომელიც სიყვარულს შთაგონებულ ძალად და კაცობრიობის სკოლად აქცევს. რუსთაველის ორიგინალობა სწორედ იმაში მდგომარეობს, რომ ის სიყვარულს მიიჩნევს ისეთ ძალად, რომელიც საუკეთესო თვისებებს გამოავლენს ადამიანებში, რომელთაც განაგებს“.**

თავის წიგნში „ინდოეთის გზებზე“ ცნობილი ქართველი პოეტი ი. აბაშიძე შემდეგს გადმოგვცემს:

* Бальмонт К.—„Витязь в тигровой шкуре“, Москва, 1937, стр. 21

** Boura C. M.—Inspiration and Poetry, London, 1953, p—52

ინდოეთის ლიტერატურისა და ხელოვნების აკადემიის ხელმძღვანელებს მე გადავეცი „ვეფხისტყაოსნის“ უორდრომის პისეული თარგმანი, 1938 წლის მოსკოვის გამოცემა. სამწუხაროდ, არც ერთ მათგანს, ინდოეთის ინტელიგენციის ამ მოწინავე და დიდად განათლებულ წარმომადგენლებს რუსთაველის ამ უკვდავ ქმნილებაზე არავითარი წარმოდგენა არ ჰქონდათ. მე ვთხოვე მათ: კონფერენციის მსვლელობის დღეებში, ჩემი იქ ყოფნის დროს, როგორმე ეშოვათ დრო და წაეკითხათ იგი... ის ღამე პრაბაქარ მაჩვეს რუსთაველმა თეთრად გაათენებინა. დილით მივიღეთ მისგან უსაზღვროდ აღფროვანებული წერილი. წერილს თან ერთვოდა „ვეფხისტყაოსნის“ ადგილების თარგმანი, ურდუს ენაზე, რომელიც ამ ღამენათვე კაცს განთიადისას შეუსრულებია.*

იმდროინდელმა ქართველმა საზოგადოებამ მაღალი შეფასება მისცა „ვეფხისტყაოსნის“ უორდრომისეულ თარგმანს. თ. სახოკია „სახალხო გაზეთში“ წერდა:

„ვერც ერთი ცდა განათლებულ და თუგინდ მეცნიერ ქართველ პროფესორთა, რუსულად გადაეცათ რუსთაველის ქმნილება ვერ შეედრება მისს მარჯორი უორდრომის თარგმანს... „ვეფხისტყაოსანი“ მისს მარჯორი უორდრომისა საშუალებას მისცემს როგორც უმაღლესი პოეზიის მოტრფიალეთ, ისე ლიტერატურის ისტორიკოსთ და მსწავლულ ორიენტალისტებს ღირსეულად დააფასონ რუსთაველის პოეზიის როგორც აზრთა, გრძნობათა სიმაღლე, ისე მე-12-13 საუკუნეების ეპოქა და კულტურა იმ ერისა, რომელმაც პოეტი წარმოშვა“.

ნ. მარიც კი, რომელიც ძვირად ვინმეს შეაქებდა, დიდად აფასებდა მარჯორი უორდრომის თარგმანს, როცა ო. უორდრომს წერდა: „რაც შეეხება „ვეფხისტყაოსნის“ ინგლისურ თარგმანს, შემძლია დავამოწმო, რომ, საზოგადოდ, სიზუსტის მიხედვით, ის საუკეთესო თარგმანია, ხოლო წვრილმანები თანდათანობით შეიძლება გაუმჯობესდეს“.**

„მის მარჯორი უორდრომის სასახელოდ უნდა ითქვას,—

* აბაშიძე ი.—ინდოეთის გზებზე, თბ., 1957, გვ. 27

** მარის ეს წერილი დაკულია ოქსფორდის ბიბლიოთეკაში. ფოტოპირი ინახება ჭვენთან ლ. თ.

წერდა სოლ. იორდანიშვილი, — რომ თარგმანი შესრულებულია დიდი კეთილსინიდისიერებით და თუ თარგმანზე ვაძიებთ, ალაგ-ალაგ არასწორი სტრიქონები და შეცდომები, ეს, ნაწილობრივ, აიხსნება იმითაც, რომ იმდროისათვის „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტი არასაკმარისად იყო შესწავლილი თვით იმ ქართველთა მიერ, რომელთაც ის მიმართავდა დახმარებისათვის.*

აღნიშნავდა რა „ვეფხისტყაოსნის“ ინგლისური თარგმანის ღირსებებს, თ. სახოკია დასძენდა:

„იქნება ინგლისელის მიერ გაწეულმა ამ უებრო შრომამ გულისხმაში ჩაგვაგდოს ქართველობა და ჩვენს გონებრივ საუნჯეს უფრო მეტის ყურადღებით და ზრუნვით მოვეპყრათ, ვიდრე აქამდე გამოგვიჩენია ეს ზრუნვა და ყურადღება. იქნება ჩვენც დავიარსოთ რუსთაველის პოემის და ენის შესასწავლი საზოგადოება (თუ საზოგადოებანი არა), მსგავსად იტალიელთა, რომელთაც თითქმის ყოველ ქალაქში აქვთ დაარსებული ეგრეთწოდებული „დანტეს საზოგადოება“, სადაც მათის უკვდავის პოეტის და შოთას თითქმის თანამედროვე გენიოსის „ღვთაებრივ კომედიას“ მცოდნე პროფესორების ხელმძღვანელობითა სწავლობენ, იკვლევენ და ფართო მასებისთვის ხელმისაწვდომად ხდიან მის შინაარსს და შიგ დაცულ საუნჯეს ენისას“.**

ასეთია, უცხოელთა და ქართველ მეცნიერთა აზრი „ვეფხისტყაოსნის“ ინგლისურ თარგმანზე.

ახლა გვინდა თვალი გადავაავლოთ იმ შესწორებებსა და დამატებებს, რომლებიც უორდროპისეული თარგმანის 1938 წლის საიუბილეო გამოცემაში იქნა შეტანილი ცნობილი რუსთველოლოგის სოლ. იორდანიშვილისა და მთარგმნელი ქალის ელ. ორბელიანის მიერ.

1912 წლის ლონდონის გამოცემისაგან განსხვავებით (1888 წლის ქართველიშვილისეული გამოცემა, 1576 სტროფი, შედგება 47 კარისაგან, აქ ეპილოგი გამოყოფილი არ არის),

* იორდანიშვილი ს.—ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, თბ., 1953, გვ. 110.

** სახოკია თ.—„ვეფხისტყაოსანი“ ინგლისურად და მარჯორი უორდროპის ასული“, ვაზ. „სახალხო გაზეთი“ № 1912, № 633.

1938 წლის გამოცემაში გვაქვს 66 კარი პროლოგ-ეპილოგი-
თურთ.

როგორც ირკვევა, ს. იორდანიშვილს შეუსწორებდა უორდ-
როპისეული თარგმანი. ორიგინალისა და თარგმანის შედარე-
ბის შედეგად, რუსთველოლოგიის იმდროინდელი მონაპოვრე-
ბის საფუძველზე, მას თარგმანში ბევრი რამ შეუსწორებია და
ზოგიერთი ადგილი უფრო ნათლად წარმოუდგენია. ის შეც-
დომები, რომელიც დაშვებული აქვს მარჯვორი უორდროპს
თავის თარგმანში, შემდეგნაირად აქვს ჩამოყალიბებული მკვლე-
ვარს:

1. ყველგან, სადაც კი „ვეფხისტყაოსანში“ ვეფხი გვხვდე-
ბა ინგლისურ თარგმანში panther-ად არის თარგმნილი. უნდა
იყოს: tiger.

2. ღურაჯები თარგმნილია—partridges და wood partrid-
ges (კაკბებად და ტყის კაკბებად) უნდა დარჩეს durajis, რო-
გორც ენდემიკა.

3. „ვეფხისტყაოსანში“ მინაქრის მნიშვნელობით ხმარე-
ბული სიტყვა მინა მთარგმნელს ყველგან გაგებული აქვს შუ-
შის მნიშვნელობით (glass), უნდა იყოს: enamel.

4. სიტყვა ბადახში ყველგან თარგმნილია—ruby (ლალად)
უმჯობესი იქნებოდა: ruby of Badashkhan.

5. სიტყვა საწუთრო ყველგან თარგმნილია fate (ბედი).
უნდა იყოს: passing world.

6. ალაგ-ალაგ უსწოროდ არის თარგმნილი გარკვეული
ტერმინები. მაგ. სახნისი — ploughshare (1016) თარგმ-
ნილია — plough. ასევეა (1021, 1031) დრამა თარგმნილია—
sixpence 1183; ჩაჩნაგირი თარგმნილია—Chanchagir. უნდა
იყოს Chachnagir. ხშირად სოფელი world თარგმნილია fate-
ად მაგ. 1275, 1276.

არის უსწოროდ თარგმნილი სტრიქონებიც. მაგ. 70 —
„მო, დავსხდეთ, ტარიელისთვის ცრემლი გვდის შეუშრობელი
მისებრი მართ დაბადებით, ვინმეცა ყოფილა შობილი“.

“Come sit ye down, ye, who have been born under the
same fate. Let us shed never-drying tears for Tariel's
sake“.

ინგლისურ თარგმანში ამ ორი სტრიქონის აზრი ასეა გად-
მოცემული: „მოდით, დავსხდეთ, ვინც მის მსგავს ბედზე

ხართ დაბადებული: დაე, ვიდინოთ შეუშრობელი ტარელის გულისათვის.

დედნის მეორე სტრიქონში კი შემდეგია ნათქვამი: „მართლაც რომ დაბადებულთა შორის მისებრი არფის უნებნა (არ დაიბადება)“.

სტ. 34 „და ენა ბევრად ასული“ თარგმნილია:

“And a very eloquent tongue“ უნდა იყოს—a million tongues.

„მას ტანსა კაბა ემოსა, გარეთმა ვეფხის ტყავისა“ ინგლისურად თარგმნილია:

“His form was clad in a coat over which was thrown a panther's skin“.

სტ. 505 „ებურა მოშლით პიროქრო მე მივეც რიდე რომელი“. ინგლისურად თარგმნილია:

“Her golden face was carelessly covered by the golden veil I had given her“ უნდა იყოს:

“Her face was carelessly covered by the golden veil I had given her“.

რადგან პიროქრო რიდე იყო და არა ნესტანი.

სტ. 600 „ზღვასა შიგან იხვსა ჰგვანდა ხმელსა ზედან შევარდენსა“ ფრიდონის მიერ თავის ცხენზე ნათქვამი ინგლისურად ასეა თარგმნილი:

“It seemed as if there were a duck in the sea and a falcon on the land“. უნდა იყოს: In the sea (steed) seemed a duck and on the land a falcon“. „ხმას სცემს ჩანგი ჩალანასა“ ინგლისურად თარგმნილია: “Harp harmonized with lute“. უნდა იყოს: “Harp harmonized with castanets“ აქეთ-იქით იჯრებოდეს: ვუჭვრიტოთო ამას რულად“. ინგლისურად თარგმნილია: “They pressed on this side and that side, saying: we must gaze on him till sleeptime“.

(ე. ი. ვუჭვრიტოთო მას ძილისპირამდისო), მაშინ, როდესაც სტრიქონის აზრია: ერთმანეთს აწყდებოდნენ, აწვებოდნენ, რომ როგორმე ეყურებინათ ავთანდილისათვის. სტრიქონის მეორე ნაწილი უნდა ითარგმნოს: “How shall we gaze on him“.*

* იორდანიშვილი ს.—ნარკვევები ქართ. ლიტ. ისტ., თბ. 1953, გვ. 95—114.

გარდა მითითებული შეცდომებისა, 1938 წლის რედაქცი-
აში გვხვდება მრავალი ადგილი, რომელიც რედაქტორს შე-
უსწორებია, მაგრამ ჩვენ მათ განხილვაზე აღერდებით.
დებით.

1912 წლის გამოცემაში „ვეფხისტყაოსნის“
ნი ადგილების განმარტების მიზნით ბევრი შენიშვნაა მო-
ცემული, 1938 წლის გამოცემაში კი, ასეთი შენიშვნები
მომხსნილია. ხშირია შემთხვევა, როდესაც უორდროპისე-
ული გამოცემის შენიშვნაში შეტანილი რომელიმე ად-
გილის მეორე ვარიანტი ტექსტში შეუტანია რედაქტორს და
ამით ის უფრო გასაგები გაუხდია. მაგრამ, აქვე უნდა აღე-
ნიშნოთ, რომ, როდესაც ს. იორდანიშვილი უსაყვედურებდა
მ. უორდროპს, რომ მან ორიგინალის სპეციფიურობის დასა-
ცავად თარგმანში არ დატოვა „დურაჯი“, „ამირსპასალარი“
და სხვა, მის მიერ გამოცემულ ინგლისურ ტექსტშიც ვხვდებ-
ით ასეთ შემთხვევებს. თუ რედაქტორმა შეასწორა თარგმა-
ნი „ამირბარი“ და „ამირსპასალარი“ ისევე გადაიტანა, რო-
გორც ქართულშია, ის ასევე უნდა მოქცეულიყო, როდესაც
საქმე „ამილახორს“ ეხებოდა, რომელიც ისევე დატოვებული
მეორე გამოცემაში, როგორც პირველში იყო: „The master
of the horse“.

ახლა გვინდა შევხვთ „ვეფხისტყაოსნის“ ინგლისური
თარგმანის ზოგიერთ ხარვეზს, რომელიც მეორე გამოცემაში
რედაქტორის თვალს ან უნებურად გაჰპარვია, ანდა თვით
ორიგინალის ტექსტის ზოგიერთი ადგილის გაურკვევლობის
გამო, 1957 წლის გამოცემასთან შედარებით, არასწორადაა
გაგებულნი.

ქართველიშვილისეულ გამოცემაში: „და კალმად მინა
რხეული“.

1957 წლის გამოცემაში: „და კალმად მე ნა რხეული“.

უორდროპისეული თარგმანი, ლონდონის გამოცემა. „And
for a pen a pliant crystal“.

იორდანიშვილის გამოცემაში ხაზგასმული სიტყვები ასე-
ვე დატოვებული, მიუხედავად იმისა, რომ „ვეფხისტყაოსნის“
1912 წლის შენიშვნაში მოცემულია მარისეული განმარტებაც
„supple reed“, რომელიც დღევანდელი გაგებით სავსებით
სწორია.

„პირველ ყრმა ვარ წასვლა მინდა პატრონის სამსახურად“
(სტ. 153). 1957 წლის გამოცემაში იგივეა.

უორდროპის თარგმანში:

ქართული

“First I am a slave, I wish to go forth to serve my lady“.

ამ შემთხვევაში პატრონ-ყმურ ურთიერთობასთან გვაქვს საკმე და არა რაინდულ დავალებასთან. ამიტომ თარგმანი ასეთი სახით უნდა იყოს გამართული:

“First I am a vassal, I wish to go forth to serve my master“.

„ვისთვისმე ხელი უცილოდ მას ცრემლი ემალმალეზის“.
(სტ. 245).

1957 წ. გამოცემაში:

„ვისთვისმე ცხელი უცილოდ მას ცრემლი ემალმალეზის“
უორდროპის თარგმანი:

“Doubtless her hot tears flow faster (for that) she is mad for someone“. უნდა იყოს:

“Doubtless her hot tears flow faster for someone“.
სტ. 332.

„აწ საწუთროსა გამყარა პირმან ბროლ-ბადახშეულმან“.
1957 წლის გამოცემაში იგივეა.

უორდროპისეული თარგმანი:

“Now fate sundered me from the crystal-ruby-faced“.

უნდა იყოს.

“Now the crystal-ruby faced has sundered me from the world“. სტ. 431.

„მოციქულნი დავაყენენ, ხარგა დავდგი არ მაზრები“
1957 წლის გამოცემაში იგივეა.

უორდროპის თარგმანი:

“I put up a felt tent, I kept the messengers“.

ს. იორდანიშვილს შეეძლომით აქვს შესწორებული სტრიქონის მეორე ნაწილი—“I put up a felt tent not a rich one“.

აკად. აკ. შანიძის განმარტებით, „ხარგა უპირისპირდება მაზარას—უბრალო ქსოვილისაგან გაკეთებულ კარავს“ ე. ი. ტარიელს აღუმართავს, არა როგორც შესწორებაშია „არა-

მდიდრული კარვები“, არამედ, პირიქით, არაუბრალონი:
თარგმანი შემდეგნაირად უნდა ყოფილიყო შესწორებული.

“I put up a rich felt tent“.

„ხელსა ხრმლითა დავეკოდე, წყლულად მანდღა ჩინადეკა
ბად“. სტ. 453.

1957 წლის გამოცემაში იგივეა.

უორდროპის თარგმანი:

“I had wounded my arm with the sword. It seemed a
mere scratch to me“.

ტარიელის კრილობა რომ სერიოზული იყო და არა
მსუბუქი მოწმობს სხვა სტროფი, საიდანაც ჩანს, რომ მას
ხელი ჩამოკიდული აქვს. ამიტომ სტრიქონის აზრი ასე უნდა
იყოს გადატანილი:

“I had wounded my arm with the sword. It hurt me
so that I could not move it“.

როგორც ვხედავთ, 1938 წლის მ. უორდროპისეულ გამო-
ცემაში, იორდანიშილმა შეასწორა ბევრი ადგილი, მაგრამ
ბევრი რამ ისევ შეუსწორებელი დარჩა.

მარჯორი სკოტ უორდროპის მიერ ინგლისურ ენაზე
თარგმნილი ქართული ნაწარმოებების—„ქართული ხალხური
ზღაპრების“, ილია ქავჭავაძის „განდეგილის“, „მგზავრის წე-
რილების“, „წმ. ნინოს ცხოვრებისა“ და „ვეფხისტყაოსნის“
ინგლისურ თარგმანთა ანალიზიდან შეგვიძლია დავასკვნათ,
რომ მთარგმნელმა შეძლო ერთ მთლიანობაში წარმოედგინა
ქართული მწერლობა—ქართული ფოლკლორის, მხატვრული
ლიტერატურისა და ჰავიოგრაფიის ნაწარმოებთა კარგად შეს-
რულებული თარგმანებით ინგლისელი მკითხველი საზოგადო-
ებისათვის გაეცნო ქართული სიტყვაკაზმული მწერლობის სა-
უკეთესო ნიმუშები.

ქართულ დედანთა თარგმანებთან შედარებამ ცხადყო,
რომ მარჯორი დიდი კეთილსინდისიერებით მიჰყვება ქარ-
თულ ტექსტს, ერკვევა ქართული ენის თავისებურ ქცევებ-
სა და გამოთქმებში, უხვად და მოხერხებულად იყენებს
ინგლისური ენის მდიდარ ლექსიკას, იკვლევს და სწავ-
ლობს ქართულ სიტყვათა მრავალმნიშვნელობას და მათი

თარგმნის დროს ყოველთვის კონტექსტიდან გამოდის. მთარგმნელი შემოქმედებითად უდგება მის მიერ არჩეულ ნაწარმოებებს, მაქსიმალურად იცავს მწერლის ჩანათქრის სტილისტურ თავისებურებათა დაცვის გზით. ბიბლიოთეკის

სათარგმნი მასალისადმი ასეთმა მიდგომამ განაპირობა მარჯორი უორდროპის მიერ ქართულიდან თარგმნილ ნაწარმოებთა დიდი წარმატება და თვით მთარგმნელს საპატიო აღგილი დაუმკვიდრა მე-19 საუკუნის რეალისტ მთარგმნელთა შორის.

მარჯორი უორდროპის მოღვაწეობა მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ მისი თარგმნის მეთოდის მხრივ, არამედ იმ მხრივაც, რომ მან პირველმა ჩაუყარა საფუძველი ინგლისურ-ქართული ლიტერატურული ურთიერთობის საქმეს, რითაც გარკვეული წვლილი შეიტანა ინგლისელ და ქართველ ხალხებს შორის კულტურული ურთიერთობისა და ურთიერთგაგების დამყარებაში.

ამიტომ არის რომ ყოველი ქართველისათვის ძვირფასია მარჯორი უორდროპის სახელი, სახელი ადამიანისა, რომელსაც უკანასკნელ ამოსუნთქვამდე თვალწინ ედგა ჩვენი ქვეყანა, აქ სიხარულით გატარებული ყოველი წუთი.

სიკვდილის სარეცელზე მწოლ მარჯორის ენა წართმევია... რაკი ხმის ამოღება ვერ მოუხერხებია, ნახევრადგაყინული ხელით მოუხაზავს ჰაერში სიტყვა „საქართველო“, სახელი იმ ქვეყნისა, რომელსაც მთელი სიცოცხლის მანძილზე ხატად ისახავდა, რომელიც ასე სისხლხორცულად უყვარდა.

მადლიერი ქართველი ხალხი გულით ატარებს მარჯორი უორდროპის ნათელ ხსოვნას და მის სახელს მოწიწებითა და პატივისცემით იხსენიებს თავის ერთგულ მოამაგეთა შორის.

ქართული
ნაციონალური
ბიბლიოთეკა

მარჯორი უორდროპის წერილები

ილია ჯავახიშვილი

Chislehurst. Kent
England.

8 სექტემბერი 1894.

მოწყალეო ხელმწიფეე!*

ინგლისურად თარგმანი ვჭკმენ თქვენსა „განდგილსა“, რომელსა უკეთესისა ლექსისაა თქვენი მშვენიერი ენაში რომ მე ვკითხვე და რომელსა ქონება ყველას მწერლობას დიდება უნდა იყოს.

მე დიდი სურვილი მაქვს გავუზიარო ჩემს თანამემამულეთის სიამოვნება რომელიც მე ამ ლექსმა მაგრძნობინა. ამისთვის ვკადრებ თხოვნა თქვენი ნება ეს ჩემი თარგმანი გამოცემად.

ესცადე სიტყვითი სიტყვითად მას გამოთქმა, მაგრამ ბევრი მისი მშვენიერება უნდა იყოს, საჭიროდ, დაკარგული უცხო თარგმანში.

ჩემი ძმა! დიდი პატივი ქონდა, რაოდენიმე წელიწადნი უკან, ტფილისში, თქვენი გაცნობა ქმნა, და მე დიდი იმედი მაქვს, რომ მეც მაგასთან მალე მოვალ საქართველოში. ქვეყანა რომელკენ მე გულწრფელი სიყვარული ვჭრძნებ, და სურვილი მაქვს რომ მერე მე შევქსძლებ პირ და პირ გამოთქმა უღრმესი პატივისცემა თქვენის ნიჭისათვის და დიდებულის მსახურობისათვის მიცემული თქვენგან ძველებურს მეფობას საქართველოსათვის.

მე ვარ, ბატონო, მომლოდინე ჩემთვის სასიხარულო ნებისა
თქვენი პატივისმცემელი

Marjory Wardrop.

* ხელნაწერთა ინსტიტუტი. ილია ჯავახიშვილის ფონდი № 200 ხელნაწერი № 30.

ღრმით პატივცემულო თავადო ილიავ,*
დიდ სიამოვნით გავიგეთ რომ თქვენ აქ მობრძანებულხართ.
მოგვილოცავს გულით თქვენი ამორჩევაზე.

ფრიად მოხარულნი ვიქმნებით თქვენი ნახვით. თუ შეიძლება, გთხოვთ მობრძანდეთ ჩვენთან სადილათ პარასკევს საღამოთ რვის ნახევარზე.

ჩემმა ძმამ უგულითადესი მოკითხვა გიძღვნათ.
თქვენი ღრმით პატივისმცემელი

მარკორი უორდროპი.

ბაბაქი წარმოთქმს

მოწყალეო ხელმწიფე, დიდათ პატივცემულო ბატონო აკაკი!** მივიღე და წამიკითხია დიდ სიამოვნით თქვენი ჟურნალი „კრებული“. საუბედუროთ, ერთი წიგნი, № 11 იულისთვის, მაკლია. არ ვიცი ფოსტაში დაკარგული იყო ანუ შეცდომით გამოგზავნილ არ ყოფილა. გთხოვთ გამომიგზავნოთ ამ წიგნი მით, რომელ მინდა სრული ჟურნალი ერთად შევჭკრაგ.

ჩემი ძმა და მეც მოგვილოცავს ახალ წელიწადზე. ჩვენთვის ფრიად სანანელი იყო რომ აქ არ ვიყავით, როდესაც

* ხელნაწერთა ინსტიტუტი. ილია ჭავჭავაძის ფონდი № 200. ხელ. № 31

** ხელნაწერთა ინსტიტუტი. აკაკის ფონდი. № 460. ხელ. № 1.

თქვენ ქერჩში ჰბრძანდებოდით: ინგლისში ვიყავით. სურვილი გვაქვს რომ თუ თქვენ კიდევ მოგზაურობთ ამ ქვეყანაში, წინეთ ჩვენთან მოგვწეროთ მით, რომელ შინ გვუფლებოდით.
 თქვენი პატივისმცემელი

მარჯორი უორდროპი.

აღრესი ჩემია:
 Miss Wardrop.

Великобританское Консульство в г. Керчи.
 როდის გამოდის კიდე „კრებული?“.

დიდათ პატივცემულო თავადო აკაკი,* დღეს ვნახე რომ ერთი ნომერი „კრებულისა“ 1899 წ. მაქლია. თუ შეიძლება, მადლობელი ვიქმები თუ მიგზავნოთ ნომერი IV (აპრილის 1899 წ.) სრული გამოცემა დასაწყისთან მაქვს ამ ნომრის კიდე.

სურვილი მაქვს რომ თქვენი ჯანმრთელობა ეხლა სულ კარგი არის.

დიდ მწუხარებით გვესმოდა რომ ჩვენი ძვირფასი მეგობარი გიორგი წერეთელი² გარდაიცვალა.

ჩემმა ძმამ მრავალი მოკითხვა ვიძღვნათ. აგრეთვე ჩემმა გიერთაც გთხოვ გარდასცე ყველას ნაცნობებს საჩხერეში და ქალაში გულითადი მოკითხვა.

თქვენი ღრმათპატივისმცემელი

Marjory Wardrop.

ქერჩი

17/29—1 1909 წ.

* ზელნაწერთა ინსტიტუტი. აკაკის ფონდი № 460. ხელ. № H-1496/7.

უძვირფასესო ანეტა,

თქვენმა წერილმა ფრიად გამახარა. დიდი ხანია მეც მინდოდა წერილი მომეწერა და თქვენი ამბავი გაგვეგო, მაგრამ ადრესი არ ვიცოდი. ორი სამი კვირაა ვენერამ მომწერა რომ ახლა ალექსანდროპოლში ჰსცხოვრობენო და მერე მე მივიღე თქვენი ბარათი.

როდესაც დაბრუნებულვართ დასავლეთ ინდიებისგან ოლივერმა მიიღო ილიასაგან „კალმის მონასში“ რომლისთვისაც დიდ მადლობას მოახსენებს პატივცემულ მწერალს.

ჭაიტში გავატარეთ ერთი წელიწადის მეტი, და მერე როცა დაიწყო რუსის ომმა იაპანთან ჩემი ძმა დანიშნეს კონსული პეტერბურგში. იქ ვიყავით თითქმის სამი წელიწადი 1906 წ-მდე ზამთარს. ძალიან საინტერესო იყო: ნაცნობები ბევრი გვყვანდა და მათ შორის ქართველები იყვნენ. მაგრამ პეტერბურგის ჰავა მავნებელია და ორივე ავით ვიყავით. ამ მიზეზისათვის მთავრობამ დანიშნეს ილივერ კონსული ბუხარესტში და ორი წელიწადია აქა ვართ. ამ ორი წელი მე ძალიან სუსტად ვიყავი მაგრამ ეხლა უკეთ ვარ და ძმაც კარგათ არის.

შარშან ზაფხულს ინგლისში ვიყავით დედასთან და ძალიან კარგათ გავატარეთ დროს. დედა ჯანმრთელია და არავინ არ დაიჯერება რომ სამოცი და ათი წლის ქალია. ძმა თომაც¹ ჯერ გასათხოვარია და დედასთან ჰსცხოვრობს.

დიდ მადლობას მოგახსენებთ დაპატივებისთვის. ჩვენთვის დიდი სიამოვნება იქმნებოდა კიდევ თქვენ და ბ. ილიას ნახვა. ამ ზაფხულს მეშინიან რომ ვერ მოვდივართ საქართველოში. ძალიან ძნელია ძმისთვის წასვლა ამიტომ რომ ბევრი საქმე აქვს და შარშან სამი თვე იყო ინგლისში. ნატა გნახოთ მომავალში!

დიდის პატივისცემით მოგვიკითხეთ ბ-ნ ილიას, აგრეთვე
ოლივერი თქვენ და ბ-ნ ილიას ბევრ მოკითხვას მოგახსენებთ.
ნუ დამივიწყებთ, მომწერეთ კიდევ წერილს. მარად თქვენი მოყვარული

მარჯორი.

11 bis Strada Surorilor Bucharest

17/30 IV 1909.

ძვირფასო მეგობარო,

თქვენგან წერილი მივიღე და ძალიან გამახარა.

რაც შეეხება თქვენი სათხოვარი - ჩემგან არასოდეს გარ-
დათარგმნილიყო. მოთხოვნა ქართულათ: სამწუხაროთ თქვენი
ენა არ ვიცი საკმაოდ კარგათ. ერთხელ კი მინდოდა პატარა
სტატიებს ანუ ამბებს თარგმნა მაგრამ მხოლოდ ვარჯიშობი-
სათვის რომ უფრო მართლათ ვქსწერო. მას მერმეთ, თქვენ-
გან არაფერი ამბავი არ მივიღე.

დრო ჩქარათ დადის. მუდამ საქმე მაქვს და ამასთან ამ
ორი წელიწადი ჯანმრთელობა სუსტია. თუ მოვახერხე შემ-
დეგში გიგზავნო რამე თარგმანი თუ კეთილ ინებოთ გამის-
წოროთ.

აქ დიდი სიცხე არის 24°R ჩრდილში.

დიდის პატივისცემით მოგიკითხავთ თქვენ და ბატონ
ილიას ოლივერ; ჩემს მაგიერ აგრეთვე გულითადი მოკითხვა
მარად თქვენი მოყვარული

მარჯორი.

ქერჩი

4/16 აპანი. 1896 წ.

ჩემო ძვირფასო ანნეტა!

დიდათ დანაშაული ვარ რომ პასუხი თქვენს გულკეთილს
წერილს ვერ მოგწერ; თუმც სულ უქმი არის აქ ქერჩში, დრო
ვერ ვპაოვებ წერილისთვის—მეტადრე ქართული წერილის-

თვის. ბევრი ინგლისური ბარათი უნდა ვქსწერ, და გუდამ
მგონია რომ ხვალე ჩემი მეგობრებთან საქართველოში ვქსწერ-
როო!

ბიბლიოთეკა

და ხვალ, ვაიმე, დიდი ხანია!

ქერჩი ნამეტანი მოწყენილი არის, და ზამთარი უარესი
ჟამია. არე-მარეზე გაშლილა ზეწარს სპეტაკის თოვლისას,
რომელი დაჰფარავს აქაური გლახა ბუნება, მაგრამ, სამწუხა-
როთ, ვერ წავიდეთ გორებზე, და არ მომწონს ქალაქში
წასვლა.

ბოდინს ვიხდი რომ სურათები ჯერ ვერ გამოგზავნე; არ
დავივიწყებ ჩემი პირობა.

წავიკითხე საშინელს წყალ-დიდობას და ქირს შესახებ და
ვპგრძნობ უღრმესი თანალმობა საწყალო ხალხთან; იმედია
რომ მალე იქნება კომიტეტი და შემოწირულება წყალდიდო-
ბისაგან დაზარალებულთა დასახმარებლად; თუ არა დიდი
უბედურობა და შიმშილობა უნდა იყოს.

ხომ იცით სად არის ამბავი რომ ღვთის-მშობელი მისცა
ჯვარი წმინდა ნინოსთან? საბინინს საქართველოს სამოთხეში
არ არის არც ახალი ვარიანტში. ხომ მოთხრობაში არის
ანუ ლეგენდა? შეიძლება ქართლის ცხოვრება ჰამბობს ესა.
ჯვარი, მე ვიცი, თბილისში არის, და ნინოს თმით დაბმული
არის.

გილოცავთ ახალი წელიწადი!

ჩვენი უგულითადესი მოკითხვა ბ. ილიას, ბ. მირიანს,
თქვენი მამას, დედას, დებს და ყველას მეგობრებს.

მარად თქვენი ერთგული

Marjory Wardrop.

უკაცრავათ შეცდომისთვის, მაგრამ დღეს ცოტა მოკლა
მაქვს.

ბელმონტი უნივერსიტეტი

ბელმონტი უნივერსიტეტი

უსაყვარლესო და ღრმათ პატივცემულო კნეინა ოლღა,*
 ძალიან ვწუხვარ რომ ვერ შეგვიძლებიდა თქვენთან ხლება
 ჩვენი წასვლას წინ. დიდი სურვილი მქონდა თქვენი და თავადი
 ილიას ნახვა, მაგრამ ვერ მოვახერხე.

სახლში ყოფნა ფრთხილ სასიამოვნო არის. ჩვენი ბალი და
 აქაური სოფელი ასეთი მშვენიერობაა თითქო საქართველო-
 ში იყო. ჩვენი დედა და ძმა ძალიან კარგათ არიან და ხში-
 რათ ვლაპარაკობთ თქვენზე და საქართველოზე.

იმედი მაქვს რომ ეხლა კარგად ბრძანდებით. ბოდის
 ვიხდი თუ გლახათ ვსწერ: მოკლა არა მაქვს. ბევრი ნაცნობი
 მაქვს და ყოველ დღე სადმე ვარ სტუმრათ. თუმცა ცოტა
 ვსწერ ბევრჯელ ფიქრობ თქვენზე, ჩემო საყვარელო მეგო-
 ბარო და იმედი მაქვს რომ შემოდგომას კიდევ გნახავთ თქვენ
 და თქვენი ღრმათ პატივცემული ქმარი.

ჩემმა დედამ და ძმებმა გიძღვნათ უგულითადესი მოკითხ-
 ვა. გააკოცებ ურიცხვს და თქვენს ბედნიერ ცხოვრებას ღმერთს
 ვსთხოვ.

მარად თქვენი მოყვარული მეგობარი

მარკორო უორდროპ.

ქერჩ

29/10 თიბისა 1895 წ.

უძვირფასესო და ღრმათ პატივცემულო კნეინა ოლღა!**

დიდი ხანია მინდოდა თქვენი მიწერა და შენდობასა
 გთხოვთ რომ უმალეს ნება არა მქონდა, მაგრამ ინგლისში
 ინფლუენზა მპირდა და ქერჩში რადგანაც მოვსულვართ ძნიად
 წამზედ მომეცალა, ბევრჯერ ფიქრში მომივიდა თქვენთან ბა-
 რათს გაგზავნა. ჩვენი სახლში ბოლოს დაბინავებული ვართ,

* ხელნაწერთა ინსტიტუტი. ილიას ფონდი № 374. ხელ. № 1.

** ხელნაწერთა ინსტიტუტი. ილიას ფონდი №374.ხელ. № 3.

ამ ადგილში გორაზედ მდებარეა სადაც ქარია მფლამ ქაროს
ხეებს შორის და ჰაერი სულ გრილია; ეზოშია ცაპატარა ბაღი
ჰყვავის. ქარქვენულნი

ქერჩ მოწყენილი ქალაქია და საზოგადოებრივ ცხოვრებას
მაგრამ საქართველოს ახლოს ვართ და ამისთვის მომწონს.
რამდენჯერ ჩვენ აღმავალთ მიტრიდატეს მთაზედ, და შავსა
ზღუას ვადევნებ თვალს ვიდრემდის კიდევ ვნახავ საქართვე-
ლოს დიდებული მთები წვერთა მაღალთა ყინულით შემოსილ-
თა, მისი ტყეები და ძველებული ციხეები რომელნიცა ზღუ-
დეებს იმრგულივ ლეგენდა და ადრინდელი მოთხრობა მრავ-
ლად მოხვეული ჯერ არის; კიდევ ვნახავ ჩვენი საყვარელი
მეგობრები! ვაგლახ მე რომ მხოლოდ სიზმარია!

მე მეშინიან რომ ზამთარს წინათ ვერ შეგვიძლიან სა-
ქართველოში მობრუნება, მაგრამ, ჩვენი ძმა, რომელიც მალე
მოდის ჩვენი ნახვა, თვით აპირებს ერთი კვირა კავკასიაში
ატარება.

თქვენს ღრმათ პატივცემულს ქმარს, კნენა ლიზას,⁶ თ-
დავით მიქელაძეს,⁷ ივერიკოს⁸ და ყველას ნაცნობებს ჩვენი
უგულითადესი სალამი და მოკითხვა მოვახსენეთ.

მარად თქვენი ერთგული და ღრმათ პატივისმცემელი
მეგობარი

Marjory Wardrop.

ქერჩ

14/26 ივრია 1896 წ.

დიდათ პატივცემულო და უძვირფასესო კნენა ოლგა!*

დიდათ მადლობელი ვარ თქვენი მოყვარული და მშვენიერ-
ი წერილისათვის.

დღეს ვგზავნე ერთი ხელი „განდევგის“ რომელიც შეკრუ-
ლი იყვნ საკუთრად თქვენთვის; ამასთანა არის ორი პატარა
განხილვა თარგმანზედ. ივერიკო უთუოდ გადათარგმნის გან-
სხვავებით თქვენთვის და თქვენი პატივცემული ქმრისთვის.
ესენი პირველი განხილვა არის.

* ხელნაწერთა ინსტიტუტი. ილიას ფონდი № 374. ხელ. № 4.

ჩვენი დედ-მამა და მეორე ძმა მოსულ არიან ქვეყნიერეთი
კვირაა; ვარდობისთვეში ვაპირებთ საქართველოში მომბრძა-
ნება, და მოუთმენლად ველი თქვენს ნახვას. ~~ქვეყნიერეთი~~
გთხოვ მოახსენეთ ჩემმაგიერ უღრმესი მადლობა ~~ქვეყნიერეთი~~
ილიას მისი წერილისათვის.

გმადლობ ცნობისათვის ნინოს ცხოვრება შესახებ. ბოდიშს
ვიხდი რომ ასე ცოტას ვსწერ.

გთხოვთ ჩემი გულწრფელი პატივისცემა გადასცეთ თქვენს
ქმარს, კნენინა ლიზას, ივერიკოს და ყველას ნაცნობს.

დედა და ძმა ჩემმა მრავალი მოკითხვა მოგახსენათ.

სიყვარულით, მარად თქვენი ღრმათპატივისმცემელი

Marjory Wardrop.

ქერჩი

27/9 ქრისტეშობისთვე 1896 წ.

ღრმათ პატივცემულო და უძვირფასესო კნენინა ოლგა!*

დიდი ხანია რაც სულით და გულით მინდოდა წერილი
მოგწერეთ. ყოველ დღე ვჰფიქრობდი: დღეს უნდა მოვწერო
მაგრამ ვერ მოვახერხებდი.

ექვსი კვირაა რაც მშობლები და ძმა წასულ არიან აქით-
გან ახლა იტალიაში არიან—ნეაპოლის არემარეში, და ძალიან
კარგათ გაატარეს დრო. იქ მშვენიერი ამინდები არის, და
მგონია რომ იტალიაში დარჩებიან ზამთრის ბოლომდე.

აქ რა ცუდი ზამთარია! გუშინ დიდი თოვლი და ყინვა—
დღეს კი წვიმა და სიციხები. ბევრი ავთამყოფობა არის და
თუმცა ქრისტეშობისთვე, ძმას ციება ჰქონდა, მეც გავაცივე და
ერთი კვირაა რომ სულ სახლში ვიყავი. ზამთარი ძალიან
გრძელი ჩანს მაგრამ ბოლოს მოდის გაზაფხული და მერე წა-
ვალთ ინგლისში, სადაც ჩემი აზრში ყველაფერი კარგი და
სასიამოვნო ჰბრძანებს. ორი წელიწადი რუსეთში ძალიან
დიდი ხანია.

ბევრჯერ ვჰფიქრობ საქართველოზე; ახლა უფრო კარგათ
გავიცანე ქართველი ხასიათი—მისი კეთილსულობა და ავო-
ბაც, და მომავალში იქმნება კიდევ მოვალთ და ვნახოთ.

* ხელნაწერთა ინსტიტუტი. ილიას ფონდი № 374. ხელ. № 5.

მივიღე „ცნობის ფურცელი“. როდის გამოვა „ივერია“? /
ცნობის ფურცელი გვარიანია და იმედი მაქვს, რომ გვერდში
მალე მივიღო კიდევ.

გთხოვთ მომწერეთ მალე და მითხარით თქვენი აზრები.

ჩვენი უგულითადესი მოკითხვა და სალაში მოახსენეთ
თქვენს პატივცემულ ქმარს და კნეინა ლიზას.

მარად თქვენი პატივისმცემელი და მოყვარული

Marjory Wardrop.

ქერჩი.

3/15 აპრილი 1896 წ.

დიდათ პატივცემულო და უძვირფასესო კნეინა ოლგა!*

დიდ მადლობას ვითვლი თქვენი გულკეთილი ბარათის-
თვის; დიდათ მრცხვენნიან რომ ასეთი დიდხან გასულა, და
ვერ მოგწერე წერილი. იმედია მაპატივებთ, და ვაპირებ მო-
მავალს უფრო ხშირათ თქვენთან ბარათს გამოგვზავნო. ერთი
დღე არასოდეს არ გავიდა როდესაც მე არ მგონებდი თქვენ-
ზე და ვსცხოვრობ იმ დროში როდესაც კიდევ საქართველო-
ში ვიყო. მეშინიან რომ ქერჩში ზარმაცი ვარ, და მეტადრე
ჩემი თვალები დასუსტდებიან, მაგრამ ახლა უკეთესათ არიან,
და ეს არლარა საკმაო ბოდიშს იქნება.

ჩვენ დიდათ შევსწუხდებით რომ ძვირფასი კნეინა ლიზა
ავათმყოფი ყოფილა და სურვილი გვაქვს რომ ახლა უკეთ
არის.

ქერჩში ცოტათ მომეწყინა; ვისურვებთ რომ ნამეტანი დიდი
ხანი აქ არ ვიქნებით; ძმის შრომა გათავებული არის ვიდრე
მირკანისთვე, მაგრამ ქერჩიდან არ უნდა წავალთ, ამისთვის
რომ მხოლოთ ერთი წელიწადში უქმი დრო ნების დართუ-
ლია, და უფრო სასიამოვნო იქნებოდა გაზაფხულის ან ზაფ-
ხულს წასვლა.

ჩვენი დედ-მამა, და შეიძლება მეორე ძმაც აპირობენ ჩვენ-
თან სტუმრად ყოფნა ამ გაზაფხულს, და სურვილი მაქვს რომ

* ხელნაწერთა ინსტიტუტი. ილიას ფონდი № 374. ხელ. № 6.

მოახერხებენ თქვენ მშვენიერ სამშობლოს ნახვას, თუ დრო არის ჩვენც მათთან მოვბრძანოთ.

წავიკითხე საშინელს წყალდიდობას და ჭირს ~~მწკნელებს~~ ^{მწკნელებს} ეპგრძნებ უღრმესი თანაგრძნობა საწყალი ხალხისთვის. მასადავმე მეშინიან რომ დიდი უბედურობა და შიმშილობა იყოს. იმედია რომ მალე იქნება კომიტეტი და შემოწირულება წყალდიდობისაგან დაზარალებულთა დასახმარებლად.

დიდი ხანია რომ ნათარგმნი ჩემმაგიერ „განდეგილი“ გამოცემლის ხელებში ყოფილა, და ხანდახმულობის მიზეზი არ ვიცი. მე მგონია რომ ძალიან მალე წიგნაკი მივიღო და მყის თქვენთან გამოგვზავნო. წმინდა ნინოს ცხოვრება ვადავსთარგმნე მაგრამ არსად ვერ ვპოვე რას ნიშნავს „ვადავი მეფეთა“ (ახალი ვარიანტი 13. სტ. 71 და „უორეს შენებულისა“ საქართველოს სამოთხე-საბინინს გვ. 129 სტ. 23) *

მე დიდათ მადლობელი ვიქნები თუ შეგიძლიანთ ნიშანს მითხრობა.

ბატონი ვაზიანის² ამბავი ხან და ხან მსმენია, ამისთვის რომ ხშირათ სტუმრათ არის დედ-მამასთან; კარგათა ჰბრძანებს. როდესაც ჩვენ ვსწეროთ, ვუთხაროთ რომ ივერიკოს უნდა ჰსწეროს.

სურვილი მაქვს რომ თავადი ილია არ დაივიწყებს მისი პირობა ქერჩში მობრძანებას; ჩვენ უდიდესი სიამოვნება იქნება.

თავ. ილიას, კნ. ლიზას, კნ. ბარათაშვილს, თავ. მიქელაძეს, ივერიკოს და ყველას მეგობრებს ჩვენ მაგიერ უგულითადესი მოკითხვა და მოლოცვა ახალი წელიწადზე მოგახსენეს. ჩემმა ძმა გიძღვანასთ მოკითხვა და სალამი.

მარად თქვენი ღრმათპატივისმცემელი, ერთგული

Marjory Wardrop.

კერჩ

24 /5 აპანისა 1899 წ.

უძვირფასესო და ღრმათპატივცემულო კნენა ოლგა! ** მოვილოცავს ახალ წელიწადზე და სურვილი გვაქვს ჩემი

* წერილის კიდებუა შემდეგი მინაწერი: ვადავი—ნათესავი ანუ ტომი.

** ხელნაწერთა ინსტიტუტი. ილიას ფონდი № 374. ხელ. № 7.

ძმა და მე რომ თქვენთვის და თავადისა ილიასთვის 1899 წ. /
ძალიან ბედნიერი იქმება. სვემცა იყოს თქვენი სვეტანა და სვეტიცხოველი
დიდი ხანია რომ თქვენი ამბავი სრულიად უკეთესად იქმნება.
ხშირ-ხშირათ მინდოდა თქვენთან მოვხსწერდი. ამ ზაფხულს
ჩვენ ხუთი თვე ვიყავით ინგლისში; ჩემმან ძმამან ოლივერმან
ავად გახდა, მით რომელ ჩვენ გავატარეთ ორი-სამი თვე სო-
ფელში-ინგლისში და სკოტლანდიაშიც. ეხლა კი ძალიან კარ-
გათ არის, ამისთვის რომ მშვენიერი დარი ყოფილა ამ ზამ-
თარს კერძში. ჩვენ ვიყავით ოქსფორდშიც ერთი კვირა, სა-
დაც შეადგინეთ კატალოგი ყოველთა ქართულთა წიგნთა. ინ-
დიის ინსტიტუტში (Indian Institute). იქ არის ასი ტომი
მალანის¹⁰ ბიბლიოთეკაში. გვინახავს ჩვენი მეგობრები ბბ. მორ-
ფილი¹¹ და კონიბირი¹² და მათთან ბევრს ვპლაპარაკობდით სა-
ქართველოზე.

ჩვენ ვაპირებთ კიდევ წავალთ ინგლისში იგრიკის თვეში.
შეიძლება ვმოგზაურობთ კონსტანტინოპოლში, მალტაში, ტუ-
ნისში, ალჟირში და მუნიტგან მარსილიაში და ლონდონში;
მაგრამ ჯერ არ ვიცით თუ მოვახერხებთ.

რამთენიმე თვეა რომ გავათავე პირველი ჩემი თარგმანი
რუსთაველისა, ჯერ ძალიან ცუდად არის ინგლისურ ენაზე,
მაგრამ სურვილი მაქვს რომ წრეულს მეორეჯერ შევადარო
დედნთან. მინდა ძალიან კარგი იყოს, წინეთ რომ გამოდის
ინგლისურ ენაში.

ოლივერმა თარგმანი ჰქმნა ნახევარს ვისრამიანს, და წიგ-
ნი ფრიად მოსწონს. ყოველ დღე ჩვენ ერთად ვპკითხულობთ
ქართულად.

ბოდიშს ვიხდი რომ ასრე გლახათ ვხსწერ ქართულათ.
ცოტა ვარჯიშობა მაქვს და არ ვიცი როდესაც მართლად
ვხსწერ ანუ უმართლოდ.

ვთხოვთ მომწერეთ მალე და მითხარით თუ კარგათ ბრძა-
ნებთ. გარდასცეთ ჩვენი უგულითადესი მოკითხვა და საღამო
თქვენს ღრმად პატივცემულს კმარს, კნეინა ლიზას და ყველას
მეგობარს.

მრავალ კოცნით და სიყვარულით,
მარად თქვენი მოყვარული

Marjory Wardrop.

მადლობას მოგახსენებ გაზ. ივერიასთვის, რომელიც ყო-
ველთვის სიამოვნით წამიკითხავს.

საყვარელო და უძვირფასესო კნენია ოლგა ზინგლინიძე მხოლოდ გუშინ

ვკითხულობდი ქართულ გაზეთში რომ ღრმად პატივცემული თავადი ილია ავით ყოფილა. ამ სამწუხარმა ამბავმა გულით შეგვაწუხა; დიდი სურვილი გვაქვს რომ ეხლა ჯანმრთელი არის.

დიდი ხანია მინდოდა თქვენთან წერილის მოწერა. ვჰსწერე სამი წერილი თქვენთან მაგრამ არ მომწონდა.

მე ვიცი გლახათ ვჰსწერ ქართულად, და მრცხენიან; ვკითხულობ ბევრს და კარგათ მესმის მაგრამ არ ვიცი როდესაც მართლა ვჰსწერ თუ არა. სურვილი მაქვს რომ შეიძლება კიდევ მოვალთ საქართველოში და მერე იქნება შევისწავლო მართლა წერა ქართულად.

სამი თვეა ჩვენ ვარშავაში ვართ პოლონიაში. ინგლისელი კონსული წასულა ომში სამხრეთ აფრიკაში და ჩემი ძმა დანიშნულია მისს ალაგს ომის გათავებამდის. აქ ჩვენ დიდათ მოგვწონს ცხოვრება და საზოგადოება. ჩვენი ძმა თომა აქ იყო და დარჩა ჩვენთან ორი კვირა. თქვენ ხომ არ აპირებთ დასავლეთში მოგზაურობა? ჩვენ დიდი სურვილი გვაქვს თქვენ და თქვენს ქმარი კიდევ ვნახოთ. აქ ვნახე ერთი ქართველი ქალი, რომელიც გავიციანი ქუთაისში ვარია გაბაშვილის ქალი, ალექსანდრე ჭყონიას დისწული. ორჯერ ვნახე და მსურს რომ ხშირათ მოდის ჩემთან. მისი ქმარი რუსია და მსახურებს ლაშქარში.

გთხოვთ გარდასცეთ ჩვენ მაგიერ უგულითადესი მოკითხვა თქვენს ქმარს და კნენია ლიზას და ყველა ნაცნობებს.

ყოველ დღე ვფიქრობ სიყვარულით საქართველოზე და ნეტა თუ იქ ვიყავითო. უგულითადეს მოკითხვას და ნახვის ნატვრას უძღვნის თქვენ მარად მოყვარული

მარკორო უორდროპის ასული

* ხელნაწერთა ინსტიტუტი. ილიას ფონდი № 374. ხელ. № 8.

ჩვენი ადრესია:

Варшава

Великобританское Генеральное Консульство

უსალიმსკაია 71.

ერეკონსული

თბილისში

კერჩი

25 / 8 ქრისტეშობისთვე 1900 წ.

დიდათ პატივცემულო და უძვირფასესო კნენა ოლგა, *

უდიდეს სიამოვნით შევიტყობთ რომ თავადი ილია უკეთ არის. ჩვენ სურვილი გვქონდა რომ თქვენ ვარშავაზე მოგზაურობდეთ. მეც ბერლინში ვიყავი რამდენიმე დღე ჩემი ძმა თომასთან და სუყველგან მივიხედ-მოვიხედავდი ამ იმედში; ნეტა თუ ვნახოთ ჩვენი ქართველნი მეგობრებიო. სამწუხაროთ, ჩვენი ეტლი არ უნდოდა ჩვენის მოგებება ერთგან.

ორი თვეა ჩვენ კიდევ ამ მოწყენილბ, პატარა კერჩში ვართ; დრო ვარშავაში ნამეტნად ჩქარა გაფრენილა და გულის შეტკივებით გამოსულნივართ პოლონური დედაქალაქიდან. კაპიტანი მორრი დაბრუნდა მძიმედ დაშავებული ტრანსვაალის ომიდგან, მაგრამ მყისვე მისს საკონსულოში ვარშავაში მივიდა.

იქ, სხვათა შორის, გავიცანეთ ახალგაზრდა ქართველ მხედარს, თავ. ერისთავი, რომელიც ზოგჯელ ჩვენთან ჰთამაშობდა „ლაუნ ტენის“ ლაზენკაში.

ჩვენი დედ-მამა და ძმა ჩვენთან გაატარეს ორი კვირა და მერე მოგზაურებდნენ. ძალიან ხშირათ ლაპარაკობდენ თქვენზე და საქართველოზე და სურვილი გაქვთ მეორეჯელ, თქვენი მშვენიერი ქვეყანას ნახვას.

თუმცა კერჩი მოწყენილი ქალაქია ჩვენ შეჩვეულნი ვართ. ყოველ დღე ვჰსეირნობთ მიტრიდათის მთაზე შვიდი-რვა ვერსტი და ამ სიარული ძალიან კარგია ჯანმრთელობისათვის. ამის გარდა, სალხინოთ, დიდი სამწიგნობრო გვაქვს და არის ბევრნაირი წიგნი—ქართული და ევროპული.

გთხოვთ როდესაც მომწეროთ, თუ იცით, მითხარით

* ხელნაწერთა ინსტიტუტი. ილიას ფონდი № 374. ხელ. № 9.

„Le Caucase Illustré“ გამოდის ტფილისში თუ პარიზში/ ვსწერე სამჯერ ტფილისში, პირველად წერაკითხვას საზოგადოებაში და მერე ბატ. მურიესთან (M. Mouriel) ლენდონში „Le Caucase Illustré“ და არც ერთმა და არც მეორემ არ მებასუხა. მე მინდა ხელს ჩავრთავ ამ ჟურნალისა მისსდასაწყისიდან და მოჰავალშიც. რას უნდა ვაკეთებ?

გთხოვთ გარდაეციოთ ჩვენი უგულითადესი მოკითხვა თავადს ილიას, კნენა ლიზას და ყველას ნაცნობებს. ოლივერმა უნდობლესი პატივისცემა მოგახსენათ. ბევრს გაკოცებთ დიდათ პატივისცემელი თქვენი

Marjory Wardrop.

British Consulate
Bucharest

8, 21 მარტისა 1908 წ.

უძვირფასესო და ჩემთვის საყვარელო მეგობარო, *

ყოველ დღე ვლოცულობ თქვენთვის და ვჰსთხოვ რომ ღმერთმან ნუგეში გჰსცეს. არ ვიცი რა პფიქრობთ ჩემზე რომ აქამდის არ მოგწერთ წერილს, მაგრამ როგორ მოგახსენებთ რაც გულში მაქვს. ამისთანა მწუხარება, თანარგძნობა და ელდაც ნამეტანი ღრმაა გამოთქმისათვის. ძალიან ხშირათ დავიწყე წერას მაგრამ სიტყვები ველარ ვჰპოვე.

მივიღე თქვენი ძვირფასი დისგან წერილი და წიგნი დიდ მადლობას მოგახსენებს მისი მოხსენებისთვის და საყვარელ და დაუფიწყარ თავ. ილიას სახსოვრისთვის. გთხოვთ გარდაეციოთ ჩვენი უგულითადესი მოკითხვა არასოდეს ვერ დავივიწყებთ ილია და ილიას ცოლი და და. როდესაც პირველად გჰნახეთ მატარებელში მცხეთაში, თოთხმეტი წელიწადია, იმ წამში ყველა ჩამაჩნდა გულში და იქაც დარჩოთ სანამდის ცოცხალი ვიქმები.

ჩემმა დედამ და ორივე ძმებმა მრავალი და მრავალი მო-

* ხელ. № 10.

კითხვა გიძღვნენ თქვენ და კნეინა ლიზას. გკოცნი ურიცხვს
და ვინატრი თქვენი მშვიდობას და ნუგეშის ცეცხლს
მარად თქვენი მოსიყვარული და ღრმათ

Marjory Wardrop.

11 bis Strada Surorilor
Bucharest

8/21 ქრისტეშობისთვე 1908 წ.

დიდად პატივცემულო და უსაყვარლესო მეგობარო კნეინა
ოლგა, *

ექვსი კვირაა რაც ბუხარესტში ვართ, ორი ჩემთვის ძვირ-
ფასი წერილები მივიღე, და აქამდის ვერ მოვახერხე თქვენს
ბარათს გაგზავნა. პირველად, სასტუმროში ვიყავით და რო-
დესაც მოვსულვართ ჩვენი სადგომში მე ავით გავჭბდი და
ათი დღე ლოგინში ვსწევდი. მერე ბევრი საქმე მქონდა სანა-
მდისინ სახლში არ დაწესებულ ვიყავით. ახლა კი ყველაფერი
რიგიანად გავაწყე, ჩვენ კარგათ და ბედნიერათ ვართ და
ახალი ჩვენი ბინა ძალიან მოგვწონს. ამ ქუჩა მშვენიერია და
მშვენიერი პატარა ბალი გვაქვს.

მოხარული ვარ რომ სურათები ჩემგან გამოხატულნი მოგ-
წონთ გაზატხულში მეტი გიგზავნოთ ჩვენ აქაური კარ-მიდა-
მოებისა. დღეს გიპგზავნი დედის სურათი. ალბომში ჩემთან
არის გამოხატული მაგრამ ამ სურათი უფრო დიდია როდე-
საც ტფილისში ვიყავით როინიშვილმა დაჭაბატა.

ილიას სურათი მუდამ ჰდგას ჩვენი ოთახში—ერთი შინ,
ინგლისში, ერთიც აქ.

იმედი გვაქვს უძვირფასესო ოლგა, რომ ახლა თქვენი სა-
ყვარელი თვალები კარგათ არიან. ნეტა თუ ჩემ ძალში იყოს
თქვენი განკურნება. ვერ წარმოიდგენთ რანაირად მენატრები
თქვენი ნახვა. იმედი მაინც არ ვკარგავ რომ ოდესმე კი ვინა-
ხულებთ ერთმანეთს.

* ხელ. № 11.

ჩემი ძმა უგულითადესი მოკითხვას გიძღვნეს, კნენა
ლიზას სალამი და უგულითადესი მოკითხვა ჩვენ მეგობრულ
გაკონით ურიცხვს და გისურვებთ ბედნიერ ცხოვრებას
და ნუგეშისცემას.

მარად თქვენი ერთგული, მოყვარული მეგობარი

Marjory Wardrop.

11 bis Str. Surorilor
Bucharest

3/16 დეინობისთვე 1909 წ.

ღრმათბატივცემულო და უსაყვარლესო მეგობარო, კნენა
ოლგავ, *

თქვენი წერილი მომივიდა, დიდათ მადლობელი ვარ თქვე-
ნი მუდმივი მოგონებისათვის. მე დამნაშავე ვარ მოუწერ-
ლობისათვის, მაგრამ უქეიფოთ ვიყავი ბრონქიტით და ერთი
კვირა ლოგინში გავატარე. ახლა ორნივე კარგათ ვართ. ამ
შემოდგომას სტუმრები ბევრ იყო ჩვენთან და მათ შორის ბატ.
ვოგან ვილიამსი¹³ რომელიც ხშირათ ლაპარაკობდა საქარ-
თველოზე, სადაც მოგზაურობდა ათი წელიწადია და თქვენი
ღრმათბატივცემულ და დაუფიწყარ ილიასთან იყო.

მეც დიდათ მინდა თქვენი ნახვა. გულით მწუხვარ რომ
ავათმყოფებთ და თქვენი ძვირფას თვალებს სინათლე აკლია.
თქვენ ჰსწერთ ამდენ მშვენიერათ; ძნელია დავიჯეროთ რომ
კარგათ ვერ ჰხედავთ!

ჩვენი დედა შოტლანდიაში ყოფილა და თომა იქაც ნადი-
რობდა. სამწუხაროთ ავდარი ყოფილა. ამ წელს საზოგადოთ
ინგლისში ზაფხული წვიმიანი და ცივი იყო.

თქვენი სახლის აღწერა დიდათ მომწონს. ძალიან მშვენი-
ერი ალაგი უნდა იყოს მთაწმინდაზე და უეჭველოთ ჰავა უფ-
რო წმინდა არის.

ჩემი ძმა უგულითადი მოკითხვა და სალამი გიძღვნეს. იყა-

მით კარგათ და ბედნიერათ და მომწერეთ როდესაც დრო გექნებათ. თქვენი ამბავი და წერილი მუდამ დედას დასამარტობსა არის.

მრავალს ვაკოცებთ და დავრჩები თქვენი უღრმესი პატივისცემელი და გულით მეგობარი

Marjory Wardrop.

11 bis Strada Surorilor
Bucharest

5/18 აპონისა 1909 წ.

ღრმით პატივცემულო და უსაყვარლესო მეგობარო, *

თქვენი გულკეთილი ბარათი მივიღე. ვერ წარმოიდგენთ რა მოხარული ვართ როდესაც მომდის თქვენგან წერილი. ვჰკითხულობ ბევრჯელ და კიდევ ერთხელ ვჰკითხულობ ხოლმე. თუ მე დაუყონებლად პასუხს არ ვჰსწერ არ არის ამისთვის რომ არ მინდა, მაგრამ მოცლა ცოტა მაქვს. დღე მოკლეა და საქმე მუდამ საკმაო მაქვს.

დიდ მადლობას მოგახსენებთ გერმანული წიგნებისთვის. და სხვა ძვირფას საჩუქრისთვის. ჯერ არ მივიღე მაგრამ უსათუოდ მალე კარანტინი აიღებენ. მე არ ვიცოდი რომ ხოლერა იყო საქართველოში; გაზეთებში არ ჰსწერენ ამაზე.

აქ დიდი ზამთარი არ არის წელს. ერთი თვეა დიდი თოვლი და ყინვა იყო და ორი დღით მატარებელნი ვერ დადიოდნენ; ბევრი თოვლი ჯერ არის ქუჩებში და ბალებშიც მაგრამ შედარებით ცივი არ არის. ხან და ხან საშინელი ქარი ჰქრის ჩრდილოეთიდან. აქაურები ჰქვიან ამ ქარს „კრივეწ“. აქ ქუჩები არ არიან გაწმენდილნი როგორც რუსეთში და სიარული ძალიან ძნელია.

ჩვენ კარგათ და ბედნიერათ ვჰსცხოვრობთ. ჩემი ძმა და დის ხოლმე ორჯელ დღეში კანცელარიაში. სალამოს ჰკითხულობს ხმა მალღათ. რუმინელები ნამეტანი მზიარული ხალხია

* ხელ. № 14

და ყოველ დღე გაუმართავენ სადილებს, სალამოებს და კონცერტებს. ჩვენ უფრო მოგვწონს შინაური, მშვიდიანი ცხოვრება და თითქმის არსად დავდივართ.

„დროებაში“ წავიკითხვე თქვენი გულკეთილი ~~სტატია~~ რალ-გუმბერნატორთან თქვენმა მოწყალე გულმა შეგარაფრიად საქებელ საქმეს. თავის მკვლელის პატიება უფრო ადვილია ვიდრე საყვარელ ქმრის მკვლელების პატიება.

ჩემი დედა და ძმა თომა კარგად არიან და გულითადი მოკითხვა გიძღვნეს. საკვირველია რა კარგათ დედა მოიგონებს ყველაფერზე ნანახი საქართველოში. არ დაივიწყებს ნაცნობების სახე და არც სამოსელი. მე დავჰსწერე წერილში აკაკის იუბილეი და ვჰკითხე დედას თუ მოიგონებს მირიამ აბაშიძეა (რომელმაც იუბილეზე ჰსთქვა სიტყვა თეატრში) რომელთან ვიყავით სავანეში თორმეტი წელიწადიაო. დედამ პასუხს მომწერე ვრცელ აღწერით იმ დღის რომელიც გავატარეთ სავანეში და ყველაფერი მართალი; არც დაივიწყო რომ ცხენის თავის ქალა იყო ღობეზედ სავანის ეკლესიას ახლო. რაც ვაკეთებთ თქვენი მშვენიერი საგურამოში ყველას ისე კარგათ მოიგონებს და ხშირათ ჰლაპარაკობს იმ ბედნიერ დროზე.

როდესაც ვჰსწერ ვრცელი წერილი თქვენთან მეშინიან თუ ვერ მიხვდებით ქართული ენა ასრე დამახინჯებული. ვჰსწერ და ვჰსწერ მაგრამ არ ვიცი რამდენი შეცდომა არის და მასწავლებელი არა მაქვს. კითხვა ჩემთვის ახლა ადვილია ქართულად, მაგრამ კითხვა სხვა არის და მართლწერა სხვაა.

ნეტა თუ ერთხელ კიდევ მოვდივართ საქართველოში ვითა სამშობლო საყვარელი არის.

ჩვენი უღრმესი პატივისცემა გარდაეცით თქვენს ძვირფასს მულს კნენა ლიზას. თქვენ ხომ ჯერ ერთად ჰსცხოვრობთ?

მოგვიკითხეთ ყველა ნაცნობები. ჩემი ძმა ოლივერი უნდობლეს პატივისცემას მოგახსენებთ.

ბევრს ვაკოცებს, ჩემო უსაყვარლესო კნენა ოლგა და გისურვებთ თქვენ ბედნიერებას და ნუგეშისცემას ამ ახალ წელიწადში.

მარად თქვენი ერთგული მოყვარული მეგობარი და ღრმათ-პატივისმცემელი

მარჯორი უორდრობ.

დიდათ პატივცემულო და უძვირფასესო მეგობარო*,

არ ვიცი როგორ გამოვთქვა მადლობა ამდენი პატივისცემისთვის და თქვენგან ჩემი სიყვარულ-მეგობრობის ნიშნებისთვის, მე რომ ჯერ ვერაფრით გასიამოვნე ეს მაწუხებს. მივიღე მშვენიერი ქართული ხელსაქმე თქვენგან გამოგზავნილი. ჩვენი ქართული ოთახი ძალიან ლამაზი იქნება როდესაც თქვენი ძვირფასი საჩუქარი ამშვენებს კედელი. დიდათ დიდათ მადლობელი ვარ სახსოვარისთვის.

იმ ორი გერმანული წიგნი ჯერ არ მივიღე. შეიძლება სადმე ფოსტაში დაგვიანებული. წერა-კითხვა საზოგადოებამ გაგზავნა წიგნები დაბარებული ჩემისგან ბუხარში ბუხარესტის მაგირათ და რასაკვირველია ძალიან გვიან მომსულან. გთხოვთ მადლობას და მოკითხვას მოახსენოთ ბ. ლეისტს.¹⁴

ნუ გგონიათ რომ დავიწყებული ხართ! ყოვალ დღე თქვენზე ვფიქრობ და ღმერთს ვთხოვ თქვენს მშვიდობას და ნუგეშისცემას.

ზაფხული მალე დგება და ვფიქრობთ სოფელზე, მაგრამ ამ წელიწადი მგონია რომ აქ ვრჩებით. ამისთვის რომ შარშან დიდი ხანი გავატარეთ ინგლისში.

გამოგიგზავნე ღია წერილი რომელზედაც დახატული დედის სახლი დიდი თოვლში. მომავალ კვირას გიგზავნოთ ღია წერილი ჩვენი სახლისა აქ.

დიდ მწუხარებით გავიგე რომ თავ. დავ. მიქელაძე, ნ. თავდგირიძე¹⁵ და კიტა აბაშიძე¹⁶ დააპატიმრეს. იმედი მაქვს მალე გაანთავისუფლებენ.

უგულითადესი მოკითხვა გიძღვნეს თქვენ და კნ. ლიზას ჩემი ძმა. მოგეხვევით ჩემო საყვარელო ოლგა და გკოცნით ურიცხვს. ვინატრი თქვენს ბედნიერებას.

თქვენი ღრმათ პატივისმცემელი და მოყვარული

მარკარი უორდროპი.

* ხელნაწერი № 15

ქვემოთწერილი
მეგობარო

ღრმად პატივცემულო და უსაყვარლესო მეგობარო,
დიდი ხანია აღარ მომდის თქვენი ამბავი. როგორ ჰპოვე-
დებით? ღმერთმან ჰქმნას რომ მშვიდობიანად ჰსცხოვრობთ.
სამი კვირაა გამოგვიგზავნეთ პატარა სახსოვარი რუმინი-
დან. აქ გლეხქალები მშვენიერად ჰკერავენ ქარგაზედ და
ყოველგვარი ხელთ საქმარი აკეთებენ.

ჩვენი დედა და თომა აწ მოგზაურობენ ჩვენკენ. ჩამოდთან
ზღვით მარსელიიდან კონსტანტინოპოლში და ჩვენთან იქმ-
ნებიან მომავალ კვირას. ფრად მოხარულნი ვართ მათი მხო-
ლოდ იხნში(?)

ჩვენ შევითვისეთ გერმანიიდან ერთი ძვირფასი, ძველე-
ბური ქართული ხელთნაწერი „გალობა“ ხუცურად. ამბობენ
რომ მე-12 ანუ შეიძლება მე-11 საუკუნეში დაწერილია. სამწუ-
ხაროდ დასაწყისი და ბოლო დაკარგულია. მაგრამ ჯერ 150
გვერდი დარჩა.

ჩვენ ყოველთვის დიდ სიამოვნით ვჰსყიდულობთ ნამდვი-
ლი ძველებური ხელთნაწერები.

ოლივერმა გულითადად მოგიკითხავთ
ქნ. ლიზას და ყველას ნაცნობებს მოკითხვა. გთხოვთ გარ-
დაეცეთ ამ წერილი ბ. ლეისტს.

ბევრს გააკოცებთ და დავრჩები

თქვენი მარად მოყვარული

მარკორი უორდროპ.

11 bis Strada Surorilor
Bucharest

14/27 მარიაპოპოვისა 1909 წ.

დიდათ პატივცემულო და უსაყვარლესო მეგობარო, **
თქვენმა წერილმა რომელიც გუშინ მივიღე დიდათ გამახა-
რა. ვწუხვარ და მრცხვენიან რომ ასეთი დიდხან ვერ მოვა-

* ხელ. № 16.

** ხელ. № 17.

ხერხე ვრცელი წერილის წერა თქვენთან, როდესაც დედამ ჩვენთან იყო მთელი ორი თვე ერთად ვიყავით და დრო არა მქონდა. ეხლა ორი კვირაა კიდევ შინ არის მწიფისა. მწიფისა თან მე ვმოგზაურე ბუდაპესტამდე. სულ ყოველ დღე წავიყვანებოდი თელი არის და ახალგაზრდა ქალივით დადის.

დროებაში წავეკითხე რომ უნდოდათ თქვენი სახლის გადაბრუნება მუზეუმში, მაგრამ მერე სწერდეს რომ არ იქნება.

მეც ღმერთსა ვთხოვ ყოველთვის მაღირსოს თქვენი ნახვა და საქართველოში წასვლა. ყოველ წელიწადს ვგონებ რომ მომავალში შეიძლება მოვალ იქითკენ, მაგრამ ჯერ ჩემ ბედში არ წერილია, ცამეთი წელიწადია არ ვყოფილვარ საქართველოში. ჩემი გული სიყვარულით მისკენ უკუნისამდე ბრუნდება.

ჩემი ძმისაგან უნდობლესი მოკითხვა და სალაში. ურიცხვს გაკოცებთ და დავრჩები

თქვენი უღრმესი პატივისმცემელი და გულით მეგობარი
Marjory Wardrop.

ბუხარესტი.

მივიღე თქვენი კეთილი წერილები, უსაყვარლესო კნეინა ოლგა და მალე პასუხს მოგწეროთ. ავით ვიყავი, მაგრამ ახლა კიდევ სულ კარგათ ვარ. იყავით კარგათ. გკოცნით ბევრს. თქვენი მარად ერთგული

მარკორი.

ბუხარესტი

2/15 სარწყუინისა 1909 წ.

თქვენმა წერილმა დიდათ გამახარა უსაყვარლესო მეგობარო. იმედი მაქვს რომ მიიღეთ სურათები დახატულნი ჩვენი დედოფლისაგან და იმედი მაქვს რომ ბაყი არ გადაიხადეთ. აქ დიდი ზამთარია; ყოველ დღე დიდი ყინვა არის და ჰჩანს არ მოდის გაზაფხული ამ წელს. ბევრს გაკოცებ თქვენი ღრმით პატივისმცემელი

მარკორი.

ბუხარესტი

როგორ ბრძანდებით, საყვარელო მეგობარო? გესურვებო
ბედნიერ ცხოვრებას. თქვენი ძვირფასი წერილგ
მაღე მოგწერთ ვრცელი წერილიც. აქ ჰოთოს და ნამთარი
მოსულა. გეხვევით და მრავალს გკოცნით. თქვენი ღრმათპა-
ტივისმცემელი და მოყვარული

მარჯორი

ბუხარესტი

9/22 IX 1909 წ.

თქვენმა წერილმა დიდათ გამახარა, ჩემო საყვარელო მე-
გობარო, და მაღე მოგწერთ პასუხს. იყავით კარგათ და ბედ-
ნიერთ და ნუ დამივიწყებთ.

თქვენი მარად მოყვარული

მარჯორი

7/20 X 1908 წ.

გუშინ მივიღე ორი წერილი თქვენი, უძვირფასესო მეგო-
ბარო. მაღე მოგწერთ ბარათს. ახლა სულ კარგათ ვართ და
მხოლოთ ორი კვირა შემდეგ მოვდივარ რუმინააში სადაც
ჩემი ოლივერი ჰქებს ბინას.

მოგეხვევით და დაგკოცნი

თქვენი მარად ერთგული

მარჯორი.

18/31 X 1908.

როგორ ჰბრძანდები, ჩემო საყვარელო? ჩვენ ყველანი კარ-
გათ ვართ მშვენიერი დარი არის; გუშინ თბილი იყო ვითა
მაისის დღე. ჯერ არ ვიცი როდესაც მოვდივარ ოლივერთან
მაგრამ მგონია ამ კვირას იქნება.

მრავალი მოკითხვა თქვენი

მარჯორი.

13/III 1909 წ.

როგორ ბრძანდებით, უძვირფასესო მეგობარო, წერთ წერილს. ამ ღია წერილზე არის დახატული ჩვენი დედის სახლი ინგლისში იმ დიდ თოვლში რომელიც იყო ორი კვირას წინ. უგულითადესი მოკითხვა ძმისგან და ჩემგან, თქვენი მოყვარული და ღრმათ პატივისმცემელი

მარჯორი.

ბევრჯელ დავიწყე წერილი წერა თქვენთან, უსაყვარლესო მეგობარო, მაგრამ დრო არ მქონდა, ამისთვის რომ დედა აქ ყოფილა. მომავალი კვირას მოგწერო ვრცელი წერილი. ხვალ მივდივარ დედასთან ბუდაპესტში. ბევრს და ბევრს ვაკოცებთ. ძვირფასო, დედა და მეც.

თქვენი მარად მოყვარული

მარჯორი.

ბუხარესტი 30 ქრისტეშობისთვე 1908 წ.

მომილოცავს ახალ წელიწადზე, ჩემო უსაყვარლესო. მადლობას მოგახსენებთ თქვენი ძვირფასს წერილისათვის. მალე მოგწეროთ. ყოველთვის ბევრი საქმე მაქვს და თუმცა ყოველდღე მგონია დღეს მივწერო, ვერ მოვახერხებ. მუდამ ვფიქრობ თქვენზე.

თქვენი მარად მოყვარული

მარჯორი უორდროპი.

ბუხარესტი

11/X—09 წ.

კიდევ ერთი ღია წერილი! მაგრამ მალე მოგწერ. ცოტათ ავათმყოფი ვიყავი და ამისთვის ვერ მოგწერ. ეხლა თითქმის კარგათ ვარ. თქვენმა ძვირფასმა წერილმა დიდათ გამახარა. იყავით კარგათ და ბედნიერათ და ნუ დამივიწყებთ. გკოცნი მრავალს.

თქვენი პატივისმცემელი და მოყვარული ერთგული

მარჯორი.

უძვირფასესო და დიდათ პატივცემულო კნეინო ტასო! *
ჩემი ძმა და მე აქ ქერჩში თითქმის ერთი თვე ყოფილვართ
და ბოლოს დაბინავებული ვართ. ჩვენი სახლი გორაზედ
მდებარეა, და გვარიანი ლამაზი ადგილია; ეზოში პატარა
ბაღი ვარდით და შროშანით ჰყვავის და ჰაერი მუდამ გრილი
და სასიამოვნო არის.

ჩვენ ბედნიერი ვართ ამისთვის რომ საქართველოს ასეთი
ახლოს ვცხოვრობთ, და ბევრჯელ ვლაპარაკობთ თქვენს
მშვენიერს ქვეყანას და ძვირფასს ერს შესახებ; მეშინიან რომ
ამ ზაფხულს ვერ შეგვიძლიან მობრუნება იქით, მაგრამ ზამ-
თარში დიდი სურვილი მაქვს კიდევ თქვენ ვნახოთ.

ამ წერილში ჩემი სურათი გაგიგზავნებ და გთხოვ რომ
თქვენს თავადს გიორგის და ელიკოს¹⁸ მიბოძებს. ბოდიშს
მოვითხოვ რომ ბევრი შეცდომა არის ჩემი ბარათში.

მსურს სულით და გულით რომ თავადი აკაკი ახლა სულ
კარგათ არის. მას ჩვენი უგულითადესი მოკითხვა მოვახსენეთ.

თავ. გიორგის, ელიკოს, და თქვენი შეილებს ჩვენმაგიერ
სალამი და მოკითხვა გადაეცით.

თქვენი ერთგული მეგობარი

Marjory Wardrop.

ქერჩ

30 გორგობისთვე 1895.

ჩემო ძვირფასო კნეინა ტასო! **

ბოდიშს ვიხდი რომ აქამდინ ვერ მოგწერეთ დასაბეჭდვის
ფიცრების (კლიშების) შესახებ. ხანდაზმულობა არის ამისთ-
ვის რომ ინგლისში ერთმა ჩემმა წერილმა დაკარგული იყო
და მხოლოდ ამ დღეებში პასუხს მივიღეთ.

* წერილები ან. თუმანიშვილი-წერეთლისადმი დაცულია საქ. ხელნაწე-
რთა ინსტიტუტში. ან. თუმანიშვილი-წერეთლის ფონდი. ხელ. № 571

** ხელ. № 572

სამი ამხანაგებში ვსწერეთ:

1. The Religious Tract Society.
2. Cassels' Company Limited.
3. Nops' electrotype Agency.

1. The Religious Tract Society სწერს რომ სიამოვნით გიძღვნის საჩუქრად ფიცრები. მე მადლობას გარდავიხდი თქვენთვისაც ვგრე ჩემთვის. მალე გაგიგზავნოს ფიცრები თქვენში თბილისში. 2 და 3. გუშინ გამოგზავნეთ რამდენიმე სურათი Cassels'-იდგან და Nops'-იდგან, რომელისაც კლიშები ღირს 16 კაპეიკ. ოთხკუთხიანი დუიმისათვის (4pence per square inch); ეს ძალიან იაფი არის. თუ ვინდათ ყიდვა, უნდა გაგზავნოთ ამ სურათები, რომლებიცაც კლიშები ვინდათ. ორი პაკეთი არის—ერთი Nops'-დგან, მეორე Cassells'-დგან.

ჩვეულებრივი ფასი (პატარა უცხოელი ქვეყნისთვის) ინგლისური ჟურნალის ძველი ფიცარი არის 24 კაპ. ოთხკუთხიანი დუიმისთვის (6 pence per square inch) და ამ ფასს შეიძლება ყიდვა სურათები Illustrated London News-იდგან, Strand Magazine-იდგან, Lady's Pictorial-დგან, და სხვ. Nops' აღრესია:

Nops' Electrotype Agency
19 Ludgate Hill
London E. C.

Cassels' rs
mess-mrs Cassels' Company Limited
La Belle Sauvage
Ludgate Hill
London E. C.

სურვილი მაქვს რომ თქვენ კარგათ მიხვდით; საქმე ცოტას ძნელია ქართულად გამოთქმა!

ქერჩში ცხოვრება სულ მოწყენილი არის; ზამთარი მოდის და ყველაფერი აქ ბინძური და მარტო არის. ნეტა თუ ჩვენი საყვარელი საქართველოში შეგვიძლიან მოსვლა! ვაიმე! აქ ტყვენი ვართ!

ძმა ჩემმა უგულითადესი მოკითხვა გიძღვნესთ. თავ. გიორ-

გის, თავ. აკაკის, ელიკოს, თქვენს შვილებს და ყველას ნაც-
ნობს გთხოვთ გარდასცე მოკითხვა და სალამი ჩვენმაგვრად
თქვენი მარად ერთგული მეგობარი
Marjory Wardrop.

დიდათ გმადლობთ თამარის სურათისათვის.

ქერჩ

16/28 ვარდობისთვე 1896 წ.

ჩემო ძვირფასო კნეინა ანასტასია!*
თქვენთან დიდი დანაშაული ვარ, რომ ამდენს ხანს ვერ
მოგწერეთ. ამის მიზეზი იყო არა ჩემი უზრდელობა, არამედ
ის გარემოება რომ დედ-მამა და მეორე ძმა ჩვენთან სტუმრათ
არიან, და ცოტა მოცლა მქონდა. ჩვენ—დედ-მამა, მეორე ძმა
და მეც ვმოგზაურეთ ქრიმში, და მომავალს კვირას ვაპირებთ
მობრძანება საქართველოში. პირველათ ვაატაროთ რამდენიმე
დღე ტაგანროკში, როსტოვში, და შერე წავიდეთ ვლადიკავ-
კაზში და თბილისში. დიდათ მწუხვარ რომ ილივერიც ვერ
შეიძლიან მობრძანება, მაგრამ საქმე ნამეტანი არის.

მოუთმენლად ველით თქვენს ნახვას, შერე ყველაფერს
ახალს ვამბობ.

მოგვიკითხეთ მე და ოლივერს თქვენი ქმარი, შვილები და
ყველა ნაცნობები.

მარად თქვენი ერთგული

Marjory Wardrop.

ქერჩ

1/13 ქრისტეშობისთვე 1897 წ.

დიდათ პატივცემულო და ძვირფასო ბატონო ტასო!*
გუშინ მივიღე თქვენი სასურველი წერილი და სურათი.
თქვენი სურათი ძალიან მომწონს და მადლობას მოგახსენებ
ამისთვის. ვერ მივხვდი რათომ თქვენ არ მიიღეთ ჩემი წერი-

* ხელ. № 574

ლი; მე მივსწერე თქვენთან როდესაც მივიღე ჩემი დედის მანტილია და მოვახსენე რომ ჩვენ—ოლივერმა და მეც ვაპირებდით ინგლისში წასვლას. უეჭველათ იმ წერტილზე და პირველი ყოფილა გზაზე.

მეც ძალიან ვწუხვითყავი რომ ასეთ დიდიხანი თქვენი ამბავი არ ვიცოდი რა, და მხოლოდ ერთი კვირაა რაც მე დავიწყებდი წერილი მიწერა, მაგრამ დრო არ ქონდა.

ამ ზაფხულს ჩვენ ვიყავით ჩვენი დედ-მამასთან სამი თვე და მშვენიერათ გავატარეთ დროს. ვნახეთ მეფე ვიქტორიას¹⁹ გამარჯვებული დღეობა და არასდროს არ დავივიწყებთ ის საკვირველი და დიდებული სანახავი. ერთი კვირა ვიყავით პარიზში, სადაც მზიარულათ გავატარეთ დროს. მარიამობისთვის დავბრუნდეთ კერაში ქრისტიანიაზე, სტოკჰოლმზე, პეტერბურგზე და მოსკოვზე; ეს პირველათ იყო რომ მე ამ ქალაქებში ყოფილვარ და ძალიან სასიამოვნო იყო ჩემთვის.

კლარენდონ პრეს, ოქსფორდში, აპირებს დაიბეჭდოს ჩემი თარგმანი წმ. ნინოს ცხოვრება, მაგრამ ჯერ არ ვიცი როდის გამოდის. ბატ. კონიბერ (Conybeare) რომელიც ყურადღებით ადევნებს საეკლესიო ისტორია და იცის ქართული და სომხური ენები, მითხრა რომ ცხოვრება ნინოსი ძალიან საინტერესოა და იმან ჰსწერს, იქნება წინასიტყვაობა თარგმნისთვის.

„ფეხვის ტყაოსანი“ კიდევ დასაწყისიდან გადავთარგმნებ, ამისთვის რომ ჩემი პირველი თარგმანი არ მომწონდა. მე ეხლა ნახევარი ვაკეთე და სურვილი მაქვს რომ გაზაფხულის წინეთ დავასრულო. ეს მხოლოდ კვახი თარგმანი იქნება და დიდი ხანი, შრომა და მოთმინება უნდა წინეთ რომ დაიბეჭდის. მე არ მინდა რომ გლახათ ვჰქმენ, და სურვილი მაქვს რომ მშვენიერება რუსთაველისა დაიკარგოს ასეთი ცოტა რომ შემოიძლიან თარგმანში.

მე ვიცი რომ ჩემი წერილი სავსეა შეცდომით, მაგრამ გთხოვთ ბოდიშს ვიხდი.

მომიკითხეთ დიდი პატივისცემით თქვენს ქმარს, ელიკოს, თქვენ ვაჟებს, ქალ. ეკატერინე გაბაშვილს,²⁰ ყველას რედაქციაში და ყველას მეგობარს.

მარად თქვენი ერთგული მეგობარი

Marjory Wardrop.

ხშირათ ვაჭიქრობ იმ ბედნიერ დროზე, როდესაც ქალაქში
ვიყავით და თქვენი კეთილგულობა ჩვენათ. როგორ არიან
ჩემი მეგობრები თაფლო, ქაქლო და მისი დებე? მომეკითხეთ
ბატონს დიმიტრის, მის ცოლს და ყველას ქალაქში.
ნიშნული: 11/10/1899

Marjory Wardrop

ვერჩ

20/1 გიორგობისთვე. 1899 წ.

ძვირფასო და საყვარელო მეგობარო,*

დიდათ მასიამოვნა თქვენმა წერილმა, რომელიც მივიღე გა-
ზაფხულში როდესაც ჩვენ მზად ვიყავით ჩვენი წლიური მოგ-
ზაურობისთვის. ბოდიშს ვიხდი რომ აქამდის პასუხს არ მოგ-
წერეთ: ინგლისში ხანი ასეთი ჩქარა იარა ვერ მოვახერხე.

ლონდონში ვცხოვრობდით ექვსი კვირა მშობლებთან, მე-
რე გავატარეთ დრო საფრანგეთში და სოფელში. სულ სამი
თვე ვმოგზაურობდით; ძალიან სასიამოვნო იყო. ჩვენი მშობ-
ლები და ძმა თომაც გულით მოგიკითხვათ თქვენ და თქვენს
ქმარს და შვილებს. ხშირათ ვლაპარაკობდით საქართველოზე
და ყველას სურვილი აქვს კიდევ იქ მოგზაურობა.

მინდა თქვენთან ხშირათ ვსწერ, მაგრამ ჩემთვის ძნელია
ქართულს წერა და ნამდვილია რაც ელიკომ თქვა „ქვალში“:
„ცივი უგრძნობელი ქალაქი ვერაოდეს ვერ გარდაცემს
მეორე ადამიანს იმას, რასაცა დამწერი გრძნობს“.

ეგ მართალია თვით თუ ადამიანი ხმარობს მისი მშობლი-
ური, ენა რაზომჯერ უფრო მართალი როდესაც სხვისი ენაში
სწერს.

მე მივიღე თქვენი პატივცემულ ქმარის წიგნი: „Археоло-
гическая экскурсия по Квирильскому ущелью“. 21

გთხოვთ გადასცეთ ჩემი გულითადი მადლობა. ვკითხულო-
ბით დიდ სიამოვნით.

დიდ მადლობას მოგახსენეთ თქვენი ჟურნალებისათვის-
ორი ნუმერები „ჯეჯილის“ გვაქლია 1898-ისთვის. № 1 და 6.
თუ შეიძლება, გთხოვთ გავგიგზავნით.

* ხელ. № 575

თქვენ გინდოდათ რომ ელიკო წავა ინგლისელი ოჯახში
ამისთვის რომ შეისწავლის ინგლისელი ენა. საწმენდაროდ მე
არ ვიცი ერთი ოჯახი სადაც მიიღებენ ქალებზე ~~ქალებზე~~
გაგზავნა ქალი მარტო უცხო ხალხში. ჩვენთვის ~~ჩვენთვის~~
მოვნო ყოვილა თუ ელიკო ჩვენთან სტუმრობდა რამდენიმე
თვე, მაგრამ უბედუროთ, არ იქ ვართ, მაგრამ ამ მოწყენილ
ქერჩში. თუ დრო გექნებათ მოპწერეთ წერილი. ჩემმა ძმამ
და მეც მოვიკითხვათ გულით თქვენ, ბატონი გიორგის, ქალ-
ბატონი ელიკოს (ახალგაზრდა მწერალს) თქვენი შვილებს და
ყველა მეგობარს თქვენი წრეში.

ნუ დაივიწყებთ თქვენი ერთგული მარჯორი უორდროპის
ასული.

ვარშავა.
1900!

უძვირფასესო მეგობარო ანასტასია*

დიდი ხანია მინდოდა თქვენთან წერილის წერა, მაგრამ
სხვა და სხვა მიზეზებისათვის მოცლა არა მქონდა.

სამწუხარო ამბავი თქვენი ქმრის სიკვდილისა ჩვენ დიდათ
გვაწუხა. მისი ქვეყანა, ვითა მეგობრებიც, უფრო ღარიბი არის
უმისოთ. ჩვენი თანაგრძნობა თქვენთან, ელიკოსთან და მის
ძმებთან უღრმესი და უწრფელესი არის...

კონსული გენერალი ვარშავაში წავიდა ომში, ამისთვის
რომ წინათ კაპიტანი იყო ლაშქარში, და ჩემი ძმა ოლივერი
არის დროებით მოადგილე. ჩვენ აქ მოვსულვართ შაბათს
კერჩიდგან, და ჩანს რომ აქ დავრჩებით ომის გათავებამდის.
გთხოვთ გვიგზავნეთ შემდეგი ადრესით „კვალი“ და „ჯეჯი-
ლი“, და ახლა არა კერჩში. ადრესი:

Великобританское Генеральное Консульство.
Варшава.

ბოდის ვიხდი რომ გლახათ ვსწერ: დრო ცოტა მაქვს.
ჯერ ბევრი შრომა უნდა ჩვენი ახალი სახლში.

* ხელ. № 576

გთხოვთ გარდასცეთ ჩვენი უგულითადესი მოკითხვა თქვენს
შვილებს და ყველა ნაცნობებს.
მარად თქვენი ერთგული

ქართული

Marjory Wardrop.

კერძ
ნოემბერი 18, 1900 წ.

საყვარელო ქალბატონო ანასტასია,*

რამდენიმე დღეა შევიტყვე—„ივერიიდან“ რომ თქვენ
ავათმყოფათ ბრძანდებით; ამ ამბავმა დიდად შეგვაწუხა;
სურვილი გვაქვს რომ ეხლა კიდევ ჯანმრთელი ბრძანდებით.

ჩვენ შვიდი თვე ვარშავაში ამ ზაფხულს გავატარეთ მაგ-
რამ თითქმის ორი თვეა კიდევ კერძში ვართ. რასაკვირვე-
ლია, ცხოვრება ვარშავაში ბევრად უფრო მოსაწონი იყო
ვიდრე ამ პატარა, მოწყენილი ქალაქში. ჩვენი მშობლები და
ძმაც ჩვენთან სტუმრათ იყვნენ: მათის ნახვას ჩვენთვის დიდი
სიამოვნება იყო.

როდესაც ჩვენ დადებრუნდით კერძში მე შევატყობინე რე-
დაქციას „კვალისა“ და „ჯეჯილისა“ და ექვსი კვირაა ჩვენი
ეხლანდელე ადრესი მეორეჯერლ გამიგზავნე ბატონს რედაქ-
ტორს; მაგრამ დღემდის არ მივიღეთ არც კვალი არც ჯე-
ჯილი პირდაპირ. პირველათ ვარშავაში მიდის და მერე აქეთ.
გთხოვთ, თუ შეიძლება, შეატყობინეთ ბ. რედაქტორს რომ
კიდევ კერძში გახლავართ.

ვარშავის ინგლისელი კონსული, რომელიც ტრანსვაალის
ომში იყო, დაბრუნდა მძიმეთ დაშავებული, მაგრამ მოსული
იყო მის ალაგში წინეთ რომ ჩვენ მოსულ ვართ კერძში.

ბოლიშს ვიხდი ყველა ჩემი შეცდომისათვის ქართულ ენა-
ზე. მართლწერა ჩემთვის ძნელია ამისთვის რომ არავინ ქართ-
ველი არ არის შემისწორებს, და არ ვიცი მართლა ვჰსწერ
თუ არა.

გკოცნი მრავალს და მსურს რომ მოგიკეთებთ. ოლივერმა
მრავალი მოკითხვა გიძღვნათ. გთხოვთ გარდასცეთ ჩვენი
უგულითადესი მოკითხვა ელიკოს, თქვენ შვილებს, ჩემი დია-

* ხელ. № 577

სახლისების ივანე აბაშიძის ასულნი და თაფლოქს ქალაში და
ყველა ნაცნობს.

თქვენი მარათ მოყვარული მეგობარი **ქარქვენუკნი**
გინგლნიქთუქს

მომწერეთ მალე თუ შეიძლება.

Marjory Wardrop.

1905 წ. 4/17 მაისი

პეტერბურგი.

დიდათ პატივცემულო და ძვირფასო ქალბატონო ანასტასია,*
დიდი დანაშაული ვარ რომ აქამდის ვერ მოგწერე წერილი;
დიდი ხანია მინდოდა თქვენი ამბის გაგება მაგრამ სხვადასხვა
მიზეზების გამო ვერ მოვახერხე მოწერა.

რამდენიმე წელიწადია რაც ბევრს ვმოგზაურობთ და წი-
ნეთ მანამ ჩემი ძმა დანიშნული იყო კონსულად პეტერბურგ-
ში, ჩვენ გავატარეთ ერთი წელიწადი ჰაიტის კუნძულში (და-
სავლეთ ინდიებში). დიდი განსხვავება არის რუსეთსა და
ჰაიტის შორის: იქ მზე მუდამ ანათებს და ათბობს ქვეყანას;
ყვავილები ჰყვავიან, ჰაერს აქვს ყვავილების სუნი ზამთარში
როგორც ზაფხულში. ბუნება მდიდარი და მშვენიერია და
ყოველგვარი ტროპიკული ხილი და ხე იზრდება ბლომად.
კუნძული თავისუფალია; პრეზიდენტ და მისი ერიც ზანგები
არიან, შავ კაცს თეთრი ეჯავრებათ. თუმცა ზოგჯერ საშიში
იყო ჩვენთვის იქ ყოფნა მაგრამ ძალიან მოგვწონდა და გვეწ-
ყინა იქიდგან წამოსვლა.

ერთი წლის ნახევარია რაც პეტერბურგში ვართ და უსა-
თუოდ იქ ვიქნებით რამდენიმე წელიწადი თუ ცოცხალი ვიქ-
ნები. აქაც ბევრი საყურადღებო ამბავია.

მივიღე „ცნობის ფუცელი“ და „ივერია“ და უღრმესი
ყურადღებით ვკითხულობ საქართველოს ამბავი.

როგორ ბრძანდებით ძვირფასო მეგობარო? თუ შინ ბრძან-
დებიან თქვენი შვილები და ქალბატონი ელიკო? სურვილი
მაქვს რომ ყველა კარგათ არის.

რა აზრისა ხართ ამ მოძრაობაზე? რით გათავდება? სურ-

* ხელ. № 578

ვილი მაქვს გულით და სულით საქართველოსათვის როგორც
მთელი რუსეთისათვის ბედნიერება მოდის. მოველი თქვენს
წერილს მალე; მოიწერეთ ყველას ამბავი. *ქარქვენსკი*
ჩემმა ძმამ უგულითადესი სალამი გიძღვნათ *ქუთაისსკი*
მიკითხეთ ქალბატონს ელიკოს და ყველას ნაცნობებს.
თქვენი მარად ერთგული

Marjory Wardrop.

ჩვენ მალე ინგლისში მოვალთ ორი თვის გამოსვენებისათვის.
აქ ხშირათ მოდის ჩემთან კნ. ბაბო-ბაგრატიონ-დავითაშვი-
ლი²². ჩემთვის ძალიან სასიამოვნოა აქ ყოფნა.

British Consulate
Bucharest Roumania
24/6 1908

ჩემო საყვარელო მეგობარო,*

თქვენმა წერილმა ძალიან გამახარა, თუმცა თქვენმა ამ-
ბავმა თანაც დამალონა. გული მიწუხს თქვენთვის და საქარ-
ველოსთვის, და ყოველ დღე ვნატრი რომ მალე გათენდება
ბედნიერების დიღამ!

დიდათ ვწუხვარ რომ თქვენი ნიჭიერი ირაკლი²³ ისევ და-
კერილია. ვაკითხვე ინგლისურ ჟურნალში რომ დასჯილ იყო
გადასახლებითა.

ჩემმა უკანასკნელმა წერილმა დაგალონა ამისთვის, რომ
ქართულათ არ იყო დაწერილი. მაგრამ მეშინიან რომ ამ წე-
რილმა უფრო დაგალონოს როდესაც ჰნახოთ რა გლახათ
ვჰსწერ და გამოვჰსთქვამ ქართულათ. მრცხვენიან რომ აქამ-
დის უფრო კარგათ ვერ შევისწავლე თქვენი მშვენიერი ენა.
ჩემი პირიანი სურვილია რომ ოდესმე მოვალ საქართველოში
და ძირიანათ გავიცანო მისს მშვენიერობას მის ენას და ხალ-
ხსაც. ახლა დრო ფრენით მიდის: ჩვენ ვჰმოგზაურობთ აქეთ
და იქით და მოსვენება დიდი არა გვაქვს. როდესაც მოვალთ

* ხელ. № 580

ახალ ქვეყანაში ჰხამს ჩემთვის რომ შევითვისებ ცოტათი აღ-
გილობრივი ჩვეულება.

მაგალითად, ერთი წელიწადის ნახევარი ატრინს უნივერსიტეტი
მინიაში ვართ ჩემი მოსამსახურეები პლაპარაკობენ მხოლოდ
რუმინულათ. მხამს შესწავლა თუმცა ცოტა მაინც მათი ენა:
არც იციან ჩვენი ზნე-ჩვეულება. მერე როდესაც შეჩვეულნი
ვართ აქაური ცხოვრებით, ხალხით და ჰაერით უსათუოდ
მთავრობამ გამოგვასახლოს სხვა ქვეყანაში, სადაც უნდა და-
ვიწყოთ ერთხელ დასაწყისითგან.

ამის მიუხედავად, კონსულის ცხოვრება სასიამოვნოა მრავალ
მხრით. ვაჰინჯავთ მრავალ სხვა და სხვა ქვეყნები და
ერნი.

შარშან ქრისტეშობა თვეში გამოვიგზავნე წერაკითხვას
საზოგადოებაში ჩემი წლიური ხელის მოსაწერი ფული „ჯე-
ჯილისთვის“ 1908 წ., და სხვა ქართული ჟურნალისათვის.
აქამდის ვერ მივიღე ჟურნალები და მხოლოდ გუშინ გა-
ვიგე, რომ „ბ. ქუჩუკაშვილის“ მაგიერ, მე მიუწვდომელ მი-
ზეზისათვის, დამიწერია „ბ. იმედაშვილს“, გუშინ დავაწერე
ფოსტაში და იმედი მაქვს რომ ეხლა ფული მოსულა.

თქვენი ძვირფასი წერილში ჩემ დედ-მამას სალამს გარ-
დასცეთ. სამწუხაროთ ჩვენი საყვარელი მამა გარდაიცვალა
როდესაც ჩვენ ჰაიტში ვიყავით, ხუთი წელიწადია. დედა და
ძმები კარგათ არიან. დედა და თომა ცხოვრობენ სოფელში,
ორმოცი ვერსტი ლონდონითგან. ძმა მოდის ყოველ დღე ქა-
ლაქში მატარებლით და სალამოს კი დაბრუნებს ხოლმე სახლ-
ში. ჩვენ მივდივართ შინ ვარდობისთვეში და დავრჩებით ინგ-
ლისში ორი-სამი თვე.

ჩემმა ძმამ ოლივერმა მრავალი მოკითხვა გიძღვნეს თქვენ
და თქვენებს.

როდესაც მისწერეთ წერილი ელიკოს, აგრეთვე გიძღვ-
ნიან მოკითხვას დედა და ძმები და მეც.

კარგათ იყავით, ჩემო საყვარელო ტასო. გკოცნი ურიცხვს
და ვინატრი თქვენს მშვიდობას. იმედია მალე მომწერეთ
თქვენს ამბავს.

მარად თქვენი ერთგული მეგობარი

მარტორი უორდროპ.

უძვირფასესო და დიდათ პატივცემულო კნენია ტასო!*

ბევრჯელ მინდოდა თქვენთან ბარათს მიწერა მაგრამ ინგლისში როდესაც მოვსულვართ, ავით გავხდეთ ინფლუნჯას და მერე უნდა მოვიდეთ ქერჩში.

აქ თითქმის ერთ თვე ყოფილ ვართ და მხოლოდ ამ კვირას დაბინავებული ვართ ჩვენი სახლში, რომელიც გვარიანი ლამაზია. გორაზე მდებარეა და ეზოში პატარა ბაღი ვარდით და შროშანით ჰყვავის; ჰაერი მუდამ გრილია; მე ძალიან მიყვარს ქარი, და აქ ქარი ყოველთვის ჰქრის.

ჩვენ ბევრჯელ აღმავალთ მიტრიდატეს მთაზედ; ზღუის პირზედ, და როდესაც საქართველოსკენ თუალს ვადევნებ, კიდევ შემოძლიან ნახვა მისი მწვანით დაფენილი მთები მისი ყინულით ნაკვეთი წვერნი, და კიდევ ვნახავ ჩემი ძვირფასი ქართლელი მეგობრები.

მეშინიან რომ ვერ შეგვიძლიან მობრუნება საქართველოში ამ ზაფხულს ამისთვის რომ ძმა ჩემი საქმიანია, მაგრამ დიდი სურვილი მაქუს რომ ზამთარს ესე სასიამოვნება და ბედნიერება ჩემთვის იქნება.

ქერჩ მოწყენილი ქალაქია და საზოგადოებაც ცოტა არის; პატარა თეატრი ჩვენი ქუჩაში ბრძანებს, მაგრამ ჯერ არ ყოფილვართ.

ჩემი სურათი გაგიგზავნებ—ერთი თქვენთვის და ერთი ბაბოსთვის.

თავადს ივანეს, ბაბოს, პატარა ნიკოს და სუყველას ნაცნობებს ჩვენი უგულითადესი სალამი და მოკითხვა მოვახსენებთ.

ნუ დამივიწყებ!

თქვენი ერთგული მეგობარი

Marjory Wardrop.

* ლიტ. მუზეუმი. ხელნაწერი № 14442-6

უძვირფასესო და საყვარელო კნეინა ტასო ^{ქართული}
 ბოდიშს ვიხდი თქვენთან რომ ამდენი ხანი არ მოგწერეთ.
 როდესაც მე მივიღე თქვენგან მიწერილი ჩემთვის ძვირფასი
 წერილი ჩვენ მოვემზადებით წასვლა ინგლისში. როდესაც შინ
 ვიყავით დედ-მამასთან მე ძალიან ცოტათ დრო მქონდა, და
 თუმცა ბევრჯელ ვპტიქობდი თქვენზე და მანდოდა წერილი
 მოგწერო, მოცლა ვერ ვპოვე. რასაკვირველია ჩვენ მშვენიერ-
 რათ გავატარეთ დრო ინგლისში შემდეგ ორი წელიწადი რუ-
 სეთში ვნახეთ დიდი გამარჯვებული დღესასწაული ჩვენი დე-
 დოფლისთვის. ზარი და ზეიმი იყო! მე მგონია რომ არც
 ერთი მკვრეტელთაგან არ დაივიწყებს იმ დიდებული სანახა-
 ვი. სურვილია რომ ჩვენი საყვარელი მეფე ვიქტორასათვის
 კიდევ ბევრი დღეობა გადასახდელი იქმნება.

დავრჩეთ თითქმის სამი თვე ინგლისში: მშვენიერი დარი
 იყო და თუმცა ზაფხულის დრო, ჰაერი სულ გრილი და ამო
 იყო. მსურს რომ თქვენ კნეინა ბაბო და თქვენი ქმარი წაბრ-
 ძანით ინგლისის ნახვა ჩვენთან.

გავატარეთ ერთი კვირა პარიზში ძალიან მზიარულათ მერე
 დავბრუნდეთ ქერჩში ქრისტინიაზე, სტოკპოლმზე, პეტერ-
 ბურგზე და მოსკოვზე. ქრისტინია და სტოკპოლმ ძალიან
 მშვენიერი ქალაქები არიან და მოსკოვიც საყურადღებოა,
 მაგრამ პეტერბურგი ცოტათ მომწონდა.

მივიღებთ „მოამბე“ ყოველ თვე და ამ ჟურნალებისთვის
 დიდათ მადლობელი ვართ მისი რედაქტორების მიმართ.

არ ვიცი როდესაც ჩვენ კიდევ საქართველოში ვიქმებით.
 ახლოს ვართ და მითაც, ამისთვის რომ ძნელია არის წასვლა
 ქერჩიდან. ნეტა თუ მალე ვნახო თქვენი და ჩემიც საყვარე-
 ლი საქართველო და ჩვენი მეგობრები იქ!

დიდს პატივისცემით მოვიკითხავთ თქვენს ქმარს, თქვენს
 დებს და ყველას მეგობარს.

მარად თქვენი ერთგული მეგობარი

Marjory Wardrop.

დიდათ პატივცემულო და ძვირფასო კნენო ტასო!*

კალამს ვერ ვიღებ ხელში ისე მრცხვენთან რომ აქამდის ვერ მოგწერეთ წერილი. იმედია მაპატივებთ. აქ ქერჩში ასეთი მოწყენილი არის რომ ამბავი არ არის და ძალიან ძნელია წერილს მოწერა კიდევ ამბავს!

თქვენმა წერილმა ძალიან გამახარა მაგრამ ესწუხებიყავი რომ ბავშვები ავით გყვანდნენ ზაფხულს; დიდი სურვილია რომ ახლა თქვენ, ყველა, კარგათ ხართ.

ზამთარი აქ ძალიან გრძელი და სასტიკი ყოფილა, სამი თვე არის რომ ზღვა გაყინული არის. რა საშინელი თოვლები და წყალდიდობა ყოფილა საქართველოში! უღრმესი წუხილი ვჭგრძნებთ საწყალი ხალხისთვის.

ჩვენი დედ-მამა და მეორე ძმა აპირებენ ჩვენთან ზაფხულის გატარებას და მე მგონია რომ ორი თვეში მოვიდნენ. დიდი სურვილია, რომ საქართველოშიც მოგზაურობენ ჩემთან, მაგრამ ჯერ არ ვიცი ნამდვილად. დიდი სასიამოვნება ჩვენთვის იქნება მათი ნახვა.

„მოამბეში“ წავიკითხეთ თავ. ივანეს მიერ ნათარგმნი შექსპირის „იულიუს კეისარი“ და სულ გამოგვიკვირდებით რომ ასეთი ახლო დედანს არის; ფრიად ჩინებულად გადათარგმულა არის.

ჩვენ გადავთარგმნეთ ინგლისურს ენაზედ ცხოვრება წმინდა ნინოსი, და ახლა სხვა და სხვა ვარიანტებთან შევდარებთ. „ქართლის მოქცევაში“ არ მესმის რა პნიშნავს შემდეგი:

გვ. 14 სტრ. 4

„რომლისა საქმე მისი გამიიძია ელენე დედოფალმან“ და 14 სტრ. 15 „იგი“ პნიშნავს ნინო ანუ რიფსიმე? დიდი მადლობელი ვიქნებოდით თუ ეს სიტყვები ფრანგულად ანუ ინგლისურად შეგიძლიან გამოვლება.

* ხელ. № 14443-6

ძმა ჩემმა მრავალი მადლობა ხსოვნისათვის და თავისი მხრით პატივისცემით მოკითხვა მოგახსენათ. ჩვენი ერთად უგულთადესი მოკითხვა მოგახსენეთ ყველას. ჩვენ ვართ ვარ მუდამ თქვენი ერთგული მოყვარული

Marjory Wardrop.

P. S. დღეს ცოტა ხანია, მაგრამ მალე კიდევ მოგწერ თქვენთან.

კერძი
3/15 ენენობისა 1899 წ.

უძვირფასესო და საყვარელო კნეინა ტასო,*

დიდათ დამნაშავე ვარ თქვენს წინაშე, რომ აქამდე წერილი არ მოგწერეთ. ერთი წელიწადია რაც ყოველ დღე მინდოდა გავიზიარე ჩვენი ღრმა თანაგრძნობა თქვენთან და თქვენი ოჯახისთან თქვენ დიდ უბედურობაში: ვფიქრობდეთ და იმედში ვიყავით რომ თქვენი პატიოსანი ქმარი დაკარგული არ იყო. მაგრამ მხოლოდ წასულ იყო და რომ თქვენ იცოდეთ მისი სადაურობა. რამდენჯერ დავჯექი თქვენთან წერილ მოწერისთვის, მაგრამ ვერ ვპოვე სიტყვები ჩვენი თანაგრძნობა გამოვსთქვამ. ჩვენ დიდათ შეწუხებულნი ვართ თქვენთვის და საქართველოსათვის რომ ასეთი დიდებული მოღვაწე დაკარგულია. ჩვენც უღრმესი პატივი ვსცემთ თავადს მაჩაბელს.

ერთი თვეა რაც ჩვენ დავბრუნდეთ ინგლისიდან, სადაც გავატარეთ სამი თვე.

გთხოვთ მომწერეთ წერილი და მითხარით თქვენ ავკარგობა. ბოდიშს ვიხდი რომ ასეთი გლახათ და უმართლოთ

* ხელ. № 14444-6.

ვსწერ ქართულად. სურვილი მაქვს რომ შეგიძლიანთ მისე-
ლომა.

გარდასცეთ ჩვენი უგულვითადესი მოკითხვა კნტაჩიშვილს, მის
თქვენს დებს და ყველა მეგობარს, ბიბლიოთეკა

მარად თქვენი ერთგული და მოყვარული მეგობარი

მარკორი უორდროპის ასული.

კერძი

18/31 ოქტომბერი 1900 წ.

საყვარელო კნენა ტასო,*

დიდ სიამოვნით წუხელ მივიღე თქვენი წერილი. ბოდიშს
ვიხდი რომ ამ ჟამათ ვერ მოგწერე წერილს. ჩვენ დაბრუნე-
ბულნი ვართ კერძში მხოლოდ ერთი თვე. ვარშავაში ვიყა-
ვით შეიდი თვე. იქაური ინგლისელი გენერალური კონსული
წასულ იყო ტრანსვაალის ომში და ჩემი ძმა მისს ალაგს ელ-
ჩად იყო მის მოსვლამდის. ერთი თვე მისულა. როდესაც ჩვენ
ვარშავაში ვიყავით ჩვენ დედ-მამა და ძმა თომაც ჩვენთან
იყვნენ ორი კვირა.

ვარშავა კარგი ქალაქია და ძალიან მოგვწონდა. ბევრი
ნაცნობები გვყავდით სხვათა შორის ერთი ქართველი ქალი
ვარია, ილია ჭყონიას დისწული, დიაჩკოვის ცოლი, და ერთი
ქართველი ახალგაზრდა მხედარი თავადი ერისთავი რომელიც
თამაშობდა ხოლმა „ლაუნ-ტენის“.

ძალიან მოხარული ვართ რომ ქალბატონი ბაბო აპირებს
ინგლისში წასვლა. დღეს მე მივწერ მასთან და ჩემი დედას-
თან. ჩვენთა მშობელთა ადრესი არის:

Marjory Wardrop
Queen Ann's Mansions.
St. Jame's Park

London S. W.

* ხელ. № 14446-6

მაგრამ მეც ვუგზავნო ადრესი ბაბოს, არაფერს არ ვითარგმნე ამ ზაფხულს ამისთვის რომ მოცლა არ მქონდა ვარაუზი. ამ ზამთარს სურვილი მაქვს მესამედ შევიდარო ჩემს თარგმანი რუსთაველს დედნით, და შეიძლება კიდევ ბევრი შეცდომა შევასწორო.

ამ უამათ მინდოდა ვკითხულობდი ჩახრუხადე, მაგრამ ძალიან ცოტა მივხვდი—სიტყვები კი მესმის, მაგრამ აზრი არა. თქვენ სულ კარგათ მიხვდით?

ვკითხულობ სიამოვნით ქართული გაზეთები და ჟურნალები. გთხოვ გარდაეცეთ გულითადი მოკითხვა თქვენს დებს. ოლივერი მადლობას მოახსენებს მოკითხვისთვის.

ბევრს გაკოცებ

მარად თქვენი მოყვარული

Marjory Wardrop.

კერძ
11/24 თიბათვე 1902 წ.

საყვარელო და ძვირფასო კნეინა ტასო,*

რა უნდა ჰფიქრობდეთ ჩემზედ რომ აქამდის ვერ მოგწერეთ წერილი. გთხოვთ ნუ გგონიათ რომ ასეთი უმადლო ვარ როგორც ჩანს. ხშირათ მინდოდა წერა, მაგრამ ძმამ თომამ ჩვენთან დარჩა ერთი თვე და სიცხეები იყო: გთხოვთ მომიტევოთ.

ჩვენთვის ფრიად სასიამოვნო იყო ბაბოს ნახვა და მხოლოდ ერთ სანანურია რომ ასეთი მოკლე ხანი ჩვენთან იყო. დიდ მადლობელი ვარ თქვენი სურათისთვის და თქვენი ბარათისთვის. სიამოვნით ვნახე თქვენი ძვირფასი შეილების სურათი, ნიჭიერი, მშვენიერი ქალი და ვაჟი უნდა იყოს. სურვილი მაქვს რომ მომავალში გნახავთ თქვენ და შეილებიც.

ვპლაპარაკობდით თქვენ დასთან მისი განზრახვაზედ. თუ წაბრძანებს უცხოეთში რასაკვირველია ვაკეთებთ რაც შეგვიძლიან მისს მოხმარებისთვის.

* ხელ. № 14447-6.

გთხოვთ გარდავსცეთ თქვენს დას, კნენა წერეთლისას, ულრმესი პატივისცემა თანაგრძნობა ღმერთმან, ინებოს ნუგაზი გეშისცემა თქვენ და თქვენი დისთვის თქვენი მძინე მძინე ბაში.

ჩვენი ძმა ერთი კვირაა დაბრუნდა ინგლისკენ. მოგზაურობს ზღვით სტამბულში, ათინაში და მარსელში და მარსელითგან პარისზე.

ოლივერმა მრავალი გულითადი მოკითხვა მოგახსენებს. ვაკოცებ თქვენ და თქვენი შვილებს ურაცხვს და თქვენი ბედნიერებას ვინატრი.

მარად თქვენი ერთგული მეგობარი

Marjory Wardrop.

British Consulate
St. Petersburg

ღვინობისთვე 12/25 1906

საყვარელო და ძვირფასო მეგობარო,*

ამ წერილი მოიტანს ჩვენი მეგობარი ბ. ნევენსონ,²⁵ კარგი მწერალი და დიდი მოგზაური, რომელიც მოგზაურობს საქართველოში. მისი ამხანაგი ბ. მაუდ,²⁶ დიდათ აინტერესებს „დუხობორებში“ და იყო მათი ახალშენში კანადაში. ორივე ბაბოსთან იყვნეს და უსათუოთ თქვენ მიიღოთ წერილი ბაბოსგან ამ დღეებში.

კვირას ბაბო აქ იყო და გუშინ ჩემი ძმა ბ. ნევენსონ და ბ. მაუდ მასთან იყვნეს. ძალიან მოხარულნი ვართ რომ ამ ორი წლის ნახევარი იგივე ქალაქში ვსცხოვრობთ როგორც თქვენი საყვარელი და. სამწუხაროთ, პეტერბურგის ჰავა მდინებელია ჩემი ძმისთვის და ორი სამი კვირას შემდეგ მივდივართ ბუხარესტში, სადაც ჩემი ძმა დანიშნულია კონსულათ.

ძალიან ხშირათ ვჭლაპარაკობთ თქვენზე ბაბოსთან და ძა-

* ხელ. № 14448-6

ლიან მინდა თქვენის ნახვა. შეიძლება რუმინიაში მობრძანოთ / ჩვენთან.

მოგვიკითხეთ სიყვარულით თქვენი შეილება. ^{ქრისტე მაქვს} რომ სრულიათ კარგათ ბრძანებით. ^{გაკოცებთ, და ვისსე} ვებთ ყველა სიკეთეს.

ბოდიშს ვიხდი რომ ასეთი გლახა ბარათი მოგწერ. ეხლა მოცლა არა მაქვს, მაგრამ მალე კიდევ მოგწერ.

ჩემი ძმა გიძღვის უგულითადესი მოკითხვა.

მარად თქვენი ერთგული მეგობარი

მარკორი უორდროპი.

ელისაბედ როსტომაშვილთან?

ქერჩ.

10/22 აპრისი, 1898 წ.

ძვირფასო ნათლიდედაო!*

თითქმის ორი კვირაა რაც გაგიზავნე ჩემი ძვირფასი ელენესთვის²⁶ ერთი ინგლისელი ქუფრა. სურვილი მაქვს რომ თქვენთან მშვიდობით მოსულ არის.

დიდი ხანია რაც თქვენი ამბავი არათ არ ვიცი. დიდი სურვილი მაქვს რომ თქვენ ყველა კარგათ და ბედნიერათ ხართ. როგორ ჰბრძანებს ჩემი ნათლული? ეხლა მშვენიერი ქალიშვილი უნდა იყოს.

შარშან ვიყავით ჩემი ძმა და მეც ინგლისში, და სამი თვის შემდეგ ვაპირებთ კიდევ შინ დავბრუნოთ. ცხოვრება რუსეთში მოსაწყენია ჩვენთვის, და ძალიან მოხარულნი ვართ რომ ასეთი მალე წავალთ ჩენი საყვარელი ქვეყანაში.

მიწყით ვკითხულობ ქართულს და გადავთარგმნებ, მაგრამ

* ხელნაწერთა ინსტიტუტი ხელ. № $\frac{7120}{H-d}$

ჩემი თვალები ძალიან სუსტნი არიან, და ხშირათ არაფერს ვაკეთებ. ეს ჩემთვის მძიმე საქმეა და დიდი მომწონება მაქვს. როა. დიდი ბოდიშს ვიხდი რომ ასეთი მოკლედ დავიშავდი. ვპსწერ. სურვილი მაქვს რომ მალე მომწერო.

დიდის პატივისცემით მომიკითხე თქვენი ქმარი ბატონი ივანე და ყველა მეგობარი. ნუ დამივიწყებ. მრავალჯერ ჰკოცნეთ თქვენს შვილებს ჩემმაგიერ.

მარათ თქვენი ერთგული

Marjory Wardrop.

11 bis Strada Surorilor
Bucharest.

8, 21 აპრილი 1909 წ.

ჩემო ძვირფასო ნათლულო ელენე,*
მეშინიან რომ ჰფიქრობ ძალიან ავი ნათლის დედა მყავსო. არასოდეს არ მწერსო. ნუ გგონია, ჩემო კარგო. ამისთვის რომ არ ვპსწერ დავიწყებული ხარ. ხშირათ ვფიქრობ შენზე და ვისურვებ შენის ნახვას. ახლა თორმეტის წლის ქალი ხარ და უსათუოდ ქართული მართლწერა მშვენიერათ იცი. უნდა მომწერო ხანდახან და მე მომავალში უფრო კეთილი ნათლის-დედა ვიქმები.

იმედი მაქვს რომ ნამდვილი ქართველი ქალი ხარ. შარშან როდესაც ვიყავით ინგლისში მინახავს შენი ძმის სურათი ღია წერილზე ვინმე ქართველ მეგობართან. სად არიან ძმები ახლა? სულ პატარები იყვნენ ყველანი როდესაც ვიყავით საქართველოში. და დავივიწყე რომ დრო გადის ასე ჩქარათ იქ როგორც ჩვენთან. მიკვირს როდესაც მოვიგონებ რომ იმ დროს ბავშვი ახლა დიდი ქალია. თუ გაქვს შენი სურათი, გპთხოვ მაჩუქე რომ ვჰნახო შენი ძვირფასი სახე.

რას ჰსწავლობ? ინგლისურ ენას ხომ ცოტათ შეისწავლე? კარგი დიასახლისი ხომ ხარ?

* ხელ. № 7121
H—d

ამ თორმეტ წელიწადში ჩემმა ძმა რვა საკონსულო ადგი-
 ლი დაიჭირა და მე მასთან მომივლიეს სხვადასხვა ქვეყნებში: ინ-
 ტუნისი, ალჟერია, დასავლეთ ინდიის კუნძულები, სანტო-
 ვერ წარმოიდგენ რამეთენი შრომაა როდესაც მივდივართ
 ახალ ადგილში. ყველა ავეჯეულობა და ბარგი უნდა ჩავალა-
 გებთ და მერე კიდევ ახალ ბინაში უნდა მოვალაგებთ. ახალი
 მოსამსახურები უნდა ვისწავლი ჩვენი ჩვეულებანი—ხშირათ
 ახალი ენით.

იმედი მაქვს რომ დედ-მამა კარგათ არიან? მომილოცავს
 ახალ წელიწადზე და ვისურვებთ ყველას ბედნიერებას.

ხომ იცი რას აკეთებს და სად არის ჩემი მეორე ნათლუ-
 ლი ირაკლი როსტომის-ძე ავალიანი? აღარა მაქვს მისი მამის
 ადრესი.

ბევრს გაკოცებ, ჩემო ძვირფასო ნათლულო
 შენი მოყვარული

მარჯარი უორდროპი.

ადრესი ჩემია:

Miss^{ne} Marjory Wardrop, 11 bis Strada
 Surorilor
 Bucharest
 Roumania.

11 bis Strada Surorilor
 Bucharest

9 ენკენობისა 1909 წ.

ძვირფასო მეგობარო,*

დიდ-დიდ ბოდიშს ვიხდი თქვენს წინაშე რომ ამდენ ხანს ვერ
 მოგწერ წერილი. ნუ გგონიათ რომ წერილის მოუწერლობა
 დავიწყებას ანუ უგულობის ნიშანი არის. თქვენმა ამბავმა
 ფრიად მაწუხა და აქამომდე ვერ გგონია რომ ჩემი საყვარე-

* ხელნაწერთა ინსტიტუტი № 7121
 H-d

ლი პატარა ელენე აღარა გყავთ. ტკბილი ლამაზი პაწაწა
 ქალი იყო და მუდამ ჩემ ხსოვნაში იქნება. როდესაც ცნობილი
 სურათი და ჩურჩხელები გამომიგზავნეთ ეს ზარსა და ჩემს
 რილი იყო მიღებული ჩემგან ამ წლამდის. მეც მივსწერე რამ-
 თენიმე წერილები თქვენთან მაგრამ უეჭველოთ არ მიიღეთ.

ახლა ვნახე „დროებაში“ რომ თქვენ კიდევ ერთი ძვირ-
 ფასი ქალიშვილი დაიკარგეთ. დიდათ მწუხვარ. უღრმესი თა-
 ნაგრძობა მიიღეთ; თანა მელმის ამ ახალ ქორში.

თქვენი შვილის გადასახლების ამბავი კი გავიგე და ძა-
 ლიან მაწუხა. იმედი მაქვს დაბრუნდება კარგათ და ბედნიე-
 რათ უფრო ადრე ვიდრე გგონიათ.

ამ ზატხულს ჩვენი დედა და ძმა ჩვენთან სტუმრათ იყვნენ
 კარპატიის მთებში უნგრეთის საზღვარზე. რუმინიაც მშვენი-
 ერი ქვეყანა არის, მაგრამ სად არის სხვა საქართველო? დიდი
 სურვილი მაქვს რომ კიდევ მლირსებოდეს მისი ნახვა.

დიდ სიამოვნით წავიკითხე ყველა ამბები თქვენ წერილებ-
 ში შვილების შესახებ და იმედი მაქვს მომავალში გნახავთ
 ყველას.

კარგათ იყავით. მოგვიკითხეთ გულით ნუ დაგვივიწყებთ
 თქვენი მოყვარული ნათლია

Marjory Wardrop.

მოსე ჯანაშვილს*

მოწყალეო ხელმწიფეე, პატივცემულო ბატონო მოსე!*

დიდი დამნაშავე ვარ რომ აქამდის ვერ მოგწერე ბარათი:
 ბოდიშს ვიხდი. გთხოვ მიიღეთ ჩემი გულითადი მადლობა
 თქვენი ჩემთვის ძვირფასი საჩუქრისათვის. მე დიდათ მსურს

* ლიტერატურის მეზუეში ხელ. № 2206-7

რომ თქვენ მოწეროთ ყველა წიგნში თქვენი სახელი და
გვარი.

ხვალ მივდივართ კახეთში: როდესაც დავბრუნდებით კახეთში
ვილი მაქვს თქვენს გაცნობას და პირადათ მადლობას მოგახსენებ.
სენებას.

თქვენი პატივისმცემელი

მარჯორი უორდროპის ასული.

სასტუმრო ლონდონში

ჭ. თბილისი

წ. 1896 ივნისი 27 დღესა.

ვარშავი

1¹/₂, VIII 1900 წ.

მოწყალეო ხელმწიფეე.*

გუშინწინ მივიღე თქვენმიერ გამოგზავნილი წიგნი (სიტყ-
ვიერების თეორია, Драгоценные камни, их названия и сво-
иства, Повествование о чудодейственном благодатном камне
Давид-гаредж. пустыни ამბავი დავიდ გარეჯის უდაბნის...
ქვისა, ცხოვრება... ანტონ მესვეტისა, წმინდა დავით მე-3,
წმინდა მოწამე აბო ტფილელი). დიდ მადლობას მოგახსენებ
ამ თქვენი კეთილი სახსოვრისთვის. მუდამ უდიდეს სიამოვნ-
ონით მივიღებ და ვჰკითხულობ ქართული წიგნი, და სურვილი
მაქვს რომ ჩვენი ქართული წიგნის კრებული სრული იყოს.

მშვიდობით იყავით.

თქვენი პატივისმცემელი

მარჯორი უორდროპის ასული.

* საქ. ლიტ. მუზეუმი. ხელ. № 22013

პატივცემულო პროფესორო ხახანაშვილი!*

გუშინ მე მივიღე თქვენმიერ დაწერილი ბარათი და წერილიც შოთა რუსთაველზედ. ამათისვის დიდს მადლობას გიძღვნი. უღრმესის სიამოვნებით წაეკითხე ამ წერილი, რომელიც არის ჩემთვის ძალიან საყურადღები.

ჩვენ გადაეთარგმნეთ ინგლისურ ენაზედ ცხოვრება წმინდანინოსი. და აწ შევდარებთ სხვა და სხვა ვარიანტებთან; თქვენმა წერილმა ვოსტოჩნ ედრეენოსტ-ში დიდად მოგვიხმარე.

ბევრჯელ წაეკითხავ ხოლმე იმ ჩინებული წერილი, რომელიც მოსკოვში მოსწავლე ქართველმა სტუდენტებმა გამოგიგზავნენ როდესაც მე თქვენი მშვენიერი და ჩემგან საყვარელი სამშობლოში ვიყავი.

ძმამ ჩემმა მრავალი მადლობა ხსოვნისათვის და თავის მხრით პატივისცემით მოკითხვა მოგახსენეთ.

თქვენი ღრმათ პატივისცემელი

Marjory Wardrop.

ბრიტანეთის საკონსულო

ქერჩ. დეკემბერი 15/24

1899.

ძვირფასო ბ-ნო ხახანაშვილი,**

დაახლოებით ერთი თვის წინათ, თბილისში შევუყვეთ თქვენი წიგნი სათაურით „Телавский уезд“, წერა-კითხვის საზოგადოება მატყობინებს, რომ ყველა ეგზემპლარი გაყიდულია. შეიძლება შემატყობინოთ სად შეიძლება მისი შოვნა?

* წერილები ალ. ხახანაშვილთან დაცულია საქ. ხელნაწერთა ინსტიტუტში, ხელ. № 123.

** წერილი ინგლისურ ენაზეა.

-
15. Sur les influences étrangères sur la civilisation de la
Géorgie, Leyden 1896. ქართული
ლიბრარი
16. Из истории современной грузинской литературы
(Русская мысль-იდან).

ბრიტანეთის ვიცე საკონსულო
ქერჩი. იანვარი 1/13 1900

ძვირფასო ბატონო,*

დიდი მადლობა შემდეგი თქვენი წიგნებისათვის:

1. Экспедиция на Кавказе. 1892, 1893 и 95 г.
2. Грузинская рукописная поэма „Борсова Кожа“ из Московского архива.
3. Из истории современной груз. литер: Кн. Н. М. Бараташвили.
4. Из истории сношений Грузии с Россией в XVIII в.
5. Φυσίολογος en traduction Géorgienne.

ეს წიგნები ძვირფასი შენაძენია ჩვენი ქართული ბიბლიო-
თეკისათვის, რომელიც ყოველდღიურად იზრდება და ამჟამად
შეიცავს თითქმის შეიდასამდე წიგნს.

წმ. წმ. ნინოს ცხოვრება უკვე დიდი ხანია რაც გამომცემელ-
თა ხელშია, ოქსფორდის უნივერსიტეტის სტამბაში, და ვი-
მედროვნებ რომ მალე გამოვა. სიამოვნებით გამოგიგზავნით
მას თუკი თქვენ ინებებთ. საუბედუროდ, ხელთ არა მაქვს
თქვენი „Источники по введению христианства в Грузию“.
ეს წიგნი ჩემმა მეგობარმა მათხოვა. ჩემი ძმა დიდად არის
შეწუხებული რომ ვერ გაჩუქათ „სიბრძნე-სიცრუის“ მის მიერ
შესრულებული თარგმანი. ყველა ეგზემპლარი გაყიდულია და
შეუძლებელი გახდა ერთი წიგნის შოვნაც კი.

ამ ბოლო დროს ბევრი არაფერი მითარგმნია. შავად და-
ვამთავრე „ვეფხისტყაოსნის“ თარგმანი. იმედი მაქვს რომ
ხელახლა ვიმუშავებ მასზე, შევასწორებ და გავაუმჯობესებ.
ჩემმა ძმამ თითქმის დაამთავრა „ვისრამიანი“.

* ეს წერილი ინგლისურ ენაზეა.

რა დროც არ უნდა იყოს, თუ ქერჩს გაივლით, ნუ დაი-
შარებთ და გვინახულებთ. ნუ დაი-
შარებთ და გვინახულებთ.
მიიღეთ ჩვენი საუკეთესო სურვილები ახალმა წელსსა და
დიდი მადლობა თქვენი წიგნებისათვის
გულწრფელად თქვენი

მარჯორი უორდროპი.

იაკობ გოგებაშვილს

მოწყალეო ხელმწიფევე ბატონო იაკობ! *
დიდათ მადლობელი ვარ თქვენი მშვენიერი წიგნებისთვის
და თქვენი ბარათის, ჩემთვის სავსე თანაგრძნობით. ძალიან
ძვირფასი არის თქვენი საჩუქარი და მეტად ვწუხვარ რომ
თქვენი უტყუარობის გამო ვერ შემიძლია პირადი მადლობას
მოხსენება.

სურვილი მაქვს რომ თქვენ მალე ჯანმრთელი იქნებით
კიდევ ჩემი გულწრფელი

მადლობა მიიღეთ!

თქვენი ღრმადი პატივისცემელი

მარჯორი უორდროპისა

სასტუმრო ლონდონში
1896 წლის იანვრის 21 დღესა.

*- ხელნაწერთა ინსტიტუტი. ი. გოგებაშვილის ფონდი. ხელ. № 227.

ქართული ლიტერატურის

საქართველოს

დიდათ პატივცემულო თავადო სვიმონ წერეთელი!*
 ამასთანავე ვგზავნით ას მანეთს, და უმორჩილესათ ვთხოვთ
 მიიღოთ წყალდიდობისგან დაზარლებულ გლეხთა შესაწევ-
 ნათ. ჩემი ძმა და მეც ვგრძნობთ უდიდესი წუხარება უბედუ-
 რობისათვის საქართველოში, და სურვილი მაქვს რომ შემო-
 წირულება ბევრი იქნება.

თქვენი პატივცემული ცოლი მოიკითხვეთ ჩვენ მაგივრათ.
 თქვენი პატივმცემელი

· Marjory Wardrop.

ბაბო ბაბრატიონს

ქართული

7/70 თბილისი 1902

საყვარელო და ძვირფასო მეგობარო ბაბო,**

მივიღე თქვენი სასიამოვნო ბარათი, რომლითაც გავიგე
 თქვენი მშვიდობიანი მოგზაურობა პეტერბურგში. დიდ
 ბოდიშს ვიხდი რომ პასუხი ვერ მოგწერეთ: ჩვენი
 ძმა აქამდის ჩვენთან იყო და ეს მიზეზი იყო ჩემის
 სიჩუმისა; ვთხოვთ მომიტევეთ. დიდ მწუხარებით გავი-
 გე ამბავი თქვენი დის ავთიმოფობისა. სურვილი მაქვს
 რომ ეხლა კარგათ არის, და ამინდი თბილი და მშვე-
 ნიერი არის პეტერბურგში. იმედიც მაქვს რომ შეგიძ-
 ლიანთ თქვენი გულის ნება აღისრულინებთ და უცხოეთში ჯერ

* კ. მარქსის სახ. საყარო ბიბლიოთეკა. № S—65.

** საქ. ლიტ. მუზეუმი. ხელ. № 13872-6

წასულხართ. გთხოვთ მალე მომწერეთ და მითხარი თქვენი
განზრახვანი. თუ კიდევ აპირებთ დაბრუნდა საქართველოში
ნუ დაგვივიწყებთ; დიდ მხიარულობით კიდევ დაგვიწერეთ.
თან.

ჩვენი ძმა აქ იყო თითქმის ერთი თვე და წავიდა გემით
ნოვოროსსისკში ორშაბათს. ნოვოროსსისკიდან მიდის პირ და
პირ სტამბულში, საბერძნეთში და მარსელში ასეთი რომ ამ
უამათ არ მიდის, სამწუხაროთ ბათომში.

გუშინ გავიგეთ დიდ მწუხარებით ქართულ გაზეთებიდან
რომ აკაკი წერეთელი შიმშილ ავად გამხდარა. სურვილი გვაქვს
რომ მალე ჯანმრთელი იქნება.

მალე მომწერეთ ძვირფასო ბაბო. ჩემმა ძმა მოკითხვა და
მშვიდობის სურვილი მოგახსენებს.

გეხვევი და გკოცნი მოყვრულად
მარად თქვენი ერთგული

Marjory Wardrop.

მარლამ ჩერქეზიშვილს

25 აგვისტო 1906 წ.

ძვირფასო ბატონო ჩერქეზოვ,*

პეტერბურგში ჩემი ჩამოსვლის ორი დღის შემდეგ ვნახე
თქვენი კეთილი ბარათი. როგორც მწერთ, აპირებდით მხო-
ლოდ ერთ კვირას დარჩენას, ძირითადად, მოსკოვში და ამი-
ტომ ამ წერილს ტფილისში გიგზავნით. ვწუხვარ რომ დე-
კარგე ორავე თქვენგანის ნახვის შემთხვევა, მაგრამ ვიმედოვ-
ნებ რომ ისევ პეტერბურგში დაბრუნდებით. ჩემი ძმა აქ იყო
ამ უკანასკნელ თვეს. ჩვენ ერთად წამოვედით და რამდენიმე
დღეში ის ისევ უკან ბრუნდება.

* კ. მარქსის სახ. საჯარო ბიბლიოთეკა. ხელ. № S—160. წერილი
ინგლისურ ენაზეა.

ხომ წარმოიდგენთ რა სიხარული იქნებოდა ჩემთვის სა-
კუთარ სახლში ყოფნა! ინგლისში მშვენიერი ზღაპრული ქუჩა
სულ გარეთ ვიყავი: ვტკბებოდი ჰაერითა და მზის სხივებით
ხეებითა და ჩიტების გალობით. ბელურები ისე შემეჩვიენ,
რომ დაძახებისთანავე მოდიოდნენ და საკენკს ჩემი ხელიდან
კენკავდნენ.

ენახეთ რამდენიმე თქვენი მეგობარი, ყოველი მათგანი
თქვენს ამბავს გვეკითხებოდა.

რა სიკეთე იყო, თქვენის მხრივ, ქართული გაზეთების გა-
მოგზავნა, მაგრამ, სამწუხაროთ, არც ერთი არ მიგვიღია.
„შრომას“ და „ივერიას“ რეგულარულად ვიღებ ხელმოწერით
წლის დასაწყისიდან. სიამოვნებით მოვაწერდი ხელს ყველა
გაზეთს, რაც კი საქართველოში გამოდის, მაგრამ ამჟამად
ეს შეუძლებელია, რადგან ძველი გაზეთები იხურება და ახლე-
ბი გამოდის.

დიდი მადლობელი ვარ საქართველოში მოწვევისათვის.
ყოველთვის ველი იმ დროს, როცა შევიძლებ კავკასიაში და-
ბრუნებას, მაგრამ ამჯერად სამხრეთში წამოსვლის შესაძლებ-
ლობა არა გვაქვს.

დედაჩემი შოტლანდიაშია სტუმრად თავის ერთ ძველ მე-
გობართან. იმედი მქონდა, რომ ის ჩემთან ერთად წამოვი-
დოდა პეტერბურგში, მაგრამ გადავწყვიტეთ, რომ უმჯობესია
მოვიცადოთ სანამ სიმშვიდე დამყარდებოდეს. მოხარული ვარ
რომ ის არ წამოვიდა, რადგან აქ ამინდი საშინელია: ჭყლო-
პია და სიცივე, რასაც განსაკუთრებით ვგრძნობთ ინგლისში
გატარებული მშვენიერი თბილი ზაფხულის შემდეგ.

ბევრი სტატია დაიბეჭდა ამერიკაში საქართველოს შესა-
ხებზე? ჩვენ „Chicago Daily News“ ორი ნომერი მივიღეთ მხო-
ლოდ. აქ დაბეჭდილია სტატიები დედაქალაქის შესახებ.

ლონდონში ენახე miss W-ის დედა და ჩემი დაბრუნების
შემდეგ წერილი მივიღე მისგან. ის ძალიან სწუხს თავის ქა-
ლიშვილზე, რომელიც მართლაც სუსტია. თუ მას თბილისში
ნახავთ, გადაეცით ჩემი გულთბილი სიყვარული. რამდენიმე
თვეა მას ჩემთვის არაფერი მოუწერია, მაგრამ, ის ხომ სა-
ერთოდ არარეგულარულად წერს.

გავიგე რომ „მოამბე“ აღარ გამოდის. ნუთუ შეეცდი?

ამ ნაშუადღევს მე და ჩემი ძმა ვეწვიეთ როდესაც გენს-
კაიას იმ იმედით რომ ვნახავდით თავ. ილია ქაქუცავაძესა და
ქ-ნ ოლლას, მაგრამ აღმოჩნდა რომ თბილისში დასწრებით
ბულან.

გთხოვთ გულითადად მოგვეკითხოთ ისინი და ყველა მე-
გობრები. ჩემი ძმებიც ჩემთან ერთად მოკითხვას გითვლიან
საუკეთესო სურვილებითა და სიყვარულით, გულწრფელად

თქვენი მარკორი.

როდესაც მე შინ ვიყავი დედაჩემმა მიიღო თქვენი ღია
ბარათი სარატოვიდან.

ნიკო ბერიძეს

უძვირფასესო ნინო,*

იმედი მაქვს რომ ეხლა კარგათ ჰბრძანდებით. ზამთარი
რუმინიაში ძალიან სასტიკი იყო, მაგრამ მგონია გაზაფხული
მოდის.

ამ ღია წერილზე დახატულია ჩემი დედის სახლი ინგლის-
ში იმ დროს, როდესაც დიდი თოვლი იყო.

უგულითადესი მოკითხვა

მარად თქვენი მოყვარული

მარკორი უორდროპი

ბუხარესტი

6/19 მირჯანისა 1909.

* ბელნაწერთა ინსტიტუტი. სხვადასხვა № 81.

РЕЗЮМЕ

Одной из тех, кто дал возможность Западной Европе, в частности Англии, познакомиться с сокровищами Грузинской литературы, как древней, так и современной, была Марджори Скотт Уордроп.

Трудно найти кого-нибудь в Грузии, кто бы не знал ее имени.

Марджори Уордроп родилась в Лондоне 26 ноября 1869 года. Она получила глубокое, всестороннее образование и в раннего возраста большую часть своей жизни провела в Австралии, Франции, Гаити, Германии, России, Румынии. Она хорошо владела французским, немецким, итальянским, русским, румынским и грузинским языками, не говоря уже о родном языке. А грузинский язык и литературу она сделала идеалом своей жизни.

Горячо полюбив эту маленькую страну, Марджори Уордроп сделала ценный вклад в дело изучения грузинской литературы.

Изучать грузинский язык Марджори Уордроп начала задолго до приезда в Грузию, независимо. Таким образом, имея достаточное знание языка, она стала переводить с грузинского на английский грузинские народные сказки, которые были опубликованы в Лондоне в 1894 году.

В 1894 году Марджори Уордроп приехала в Грузию, путешествовала по стране с тем, чтобы ознакомиться с жизнью народа и установить личный контакт с представителями грузинской культуры. Куда бы она ни ехала, везде ее встречали тепло, непринужденно и с любовью. Результатом этой поездки были ее „Заметки о путешествии по Грузии

1894-95 г.г.", хранившиеся в Бодленской библиотеке в Оксфорде. В этих заметках описываются быт, нравы, и обычаи грузинского народа, памятники материальной культуры Грузии.

В 1895 году Марджори Уордроп опубликовала свой перевод поэмы выдающегося грузинского писателя и мыслителя XIX века Ильи Чавчавадзе „Отшельник“.

В своем, мастерски исполненном переводе М. Уордроп сохранила поэтические образы, эмоциональную сторону и смысл произведения. Она приспособила особый метр метру поэмы, достигнув этим величественной простоты оригинала.

Вторичный приезд М. Уордроп в Грузию, в 1896 году, способствовал ее сближению со всеми средами общества. Она сблизилась и имела переписку со многими выдающимися людьми тогдашней Грузии: И. Чавчавадзе, Ак. Церетели, Ал. Хаханашвили, М. Джанашвили и другими. Ее интересовало все, что касалось Грузии, и она последовательно изучала классическую грузинскую литературу.

В 1900 году, в Оксфорде Марджори Уордроп опубликовала свой перевод „Жития св. Нины“.

Но ее главной работой, которую она считала основной задачей своей жизни, был перевод эпической поэмы Ш. Руставели—„Витязь в тигровой шкуре“, над которым она начала работать в 1891 г.

В связи с работой над этим переводом М. Уордроп полностью сознавала все трудности, возникшие перед ней, так как редко можно встретить подобного писателя, в чьих произведениях интеллектуальная и эмоциональная стороны так слиты воедино, как это есть в бессмертной поэме Руставели—„Витязь в тигровой шкуре“.

Переводчица строго и требовательно относилась к своему переводу. Она пересматривала и исправляла его на протяжении 18 лет. Несмотря на это, она собиралась еще десять лет работать над поэмой. Но не суждено было сбыться ее мечте, она не смогла довести работу до конца так,

как ее задумала. Перевод был опубликован в 1912 году, спустя три года после ее смерти.

Трудно оценить ту искреннюю любовь к грузинскому народу, тот энтузиазм, с которым Марджори Уордон относилась к грузинской литературе, ту нежность и упорство, с каким она работала над переводами с грузинского на английский, чтоб дать возможность англичанам познакомиться с культурой доселе почти не знакомой страны — Грузии.

S U M M A R Y

Translators have made the treasures of Georgian literature both ancient and modern accessible to the European reader. Except for the very few but beautiful translations of Marjory Wardrop almost nothing had been translated from Georgian into English.

You can hardly find anyone in Georgia who does not know the name of Marjory Wardrop.

Marjory Scott Wardrop was born in London on November 26, 1869. She had a sound education and from early womanhood spent nearly all her time in Italy, France, Africa, Hayti, Roumania and Russia. She had a perfect knowledge of the French, German, Italian, Russian, Roumanian and Georgian languages.

Marjory Wardrop began the study of the Georgian language with an alphabet and the Bible. Thus having sufficient knowledge of Georgian she began translating from Georgian into English. Her first translations were Georgian Folk Tales into English, published in London in 1894. These translations drew the attention and interest of many to Georgian culture.

In 1894 Marjory Wardrop came to Georgia and traveled throughout the country so as to acquaint herself with the life of the people and make connections with the representatives of Georgian culture. She was received with enthusiasm by all wherever she went. The result of this journey was her "Notes of Journey in Georgia in 1894-95", now preserved at Bodleian Library in Oxford. Here

she writes of the customs, clothing, and the material culture of the Georgian people.

In 1895 Marjory Wardrop published (in English) "The Hermit" by Ilia Chavchavadze, a well-known Georgian poet and thinker of the XIX century.

Wardrop succeeded in giving a true rendering of the poem into English retaining the poetic images, the emotions and thoughts of the original. The metre she adopted in the English version does justice to the spirit and majestic simplicity of the original.

Marjory Wardrop's visit to Georgia in 1896 brought her into close contact with every class of the people. She formed many lasting friendships, and kept a large correspondence in the Georgian language with the outstanding men of Georgia, I. Chavchavadze, A. Tsereteli, Al. Khakhnashvili, M. Janashvili and many others. She was interested in and kept herself informed of all that concerned Georgia, incessantly pursuing research in the sphere of Georgian classical literature.

In 1900, in Oxford Marjory Wardrop's translation of the "Life of St. Nino" was published.

But her chief work, designed to be her life work was the translation of the great epic poem "The Knight in The Tiger's Skin" by Shota Rustaveli.

The translation of the poem was begun in 1891. Wardrop fully realized the difficulty of the task before her for it would be difficult to name another poet in whose works both intellectual and emotional forces are revealed simultaneously, and so powerfully as we observe it in Rustaveli's immortal poem "The Knight in the Tiger's Skin".

In spite of frequent revision and correction carried on for eighteen years, she considered the translation unfinished, and estimated that ten more years of study would be required to bring it to its final shape. Nevertheless it was published in 1912 three years after her death.

It is difficult to do justice to the tireless devotion with which Wardrop worked on this translation (a literal or word by word rendering) cannot be considered complete having many passages which are incapable of satisfactory interpretation. Nevertheless even in the state in which it stands the work with its innumerable footnotes, explanations, bibliographical notes, and references is a valuable contribution to Georgian studies abroad—a stepping-stone to help others interested in Georgia and her literature in a difficult task.

შ ე ნ ი შ ვ ე ბ ი

1. ოლივერ უორდროპი — (1865—1945) ცნობილი ინგლისელი დიპლომატი, ავტორი წიგნისა „საქართველოს სამეფო“, რომელიც მან 1888 წ. გამოაქვეყნა ლონდონში.
2. გიორგი წერეთელი — (1842—1900) ცნობილი ქართველი მწერალი და საზოგადო მოღვაწე.
3. ანეტა ჭყონია — ცნობილი ჟურნალისტისა და საზოგადო მოღვაწის ილია ჭყონიას მეუღლე.
4. თომ უორდროპი — მარჯობი და ოლივერ უორდროპების უმცროსი ძმა.
5. ოლღა გურამიშვილი-ჭავჭავაძე — ილია ჭავჭავაძის მეუღლე.
6. ელისაბედ ჭავჭავაძე-საგინაშვილი — ილია ჭავჭავაძის და.
7. დავით მიქელაძე — (1844—1918) — ქართველი ჟურნალისტი და საზოგადო მოღვაწე. ცნობილი მეველის ფსევდონიმით.
8. ივერიკო მიქელაძე — დავით მიქელაძის უფროსი ვაჟი.
9. ვაზიანი (ვარლამ ჩერქეზიშვილი) — (1846—1925) ცნობილი ქართველი ჟურნალისტი.
10. მალანი ს. მ. — ინგლისელი მღვდელი, ცნობილი პოლიგლოტი, რომელიც ფლობდა თითქმის სამოცდაათ ენას. მალანმა ქართული ენაც შეისწავლა და 1886 წელს ლონდონში გამოსცა პლატონ იოსელიანის „ქართული ეკლესიის ისტორიის“ მის მიერ შესრულებული თარგმანი.
11. შორფილი უ. რ. — (1834—1905) — ოქსფორდის უნივერსიტეტის პროფესორი, რომელმაც შეისწავლა ქართული ენა, მწერლობა და მრავალი ლირსშესანიშნავი გამოკვლევა მიუძღვნა ქართული ენისა და ლიტერატურის საკითხებს.
12. კონიბირი — ცნობილი ინგლისელი არმენოლოგი, რომელმაც შეისწავლა ქართული ენა და ბევრი წერილი მიუძღვნა ქართველთმცოდნეობის საკითხებს.
13. ვოგან უილიამსი — ოლივერ უორდროპის მეგობარი, რომელმაც 1895 წელს იმოგზაურა კავკასიაში, იყო საქართველოში და ესტუმრა ილია ჭავჭავაძეს.
14. ლაისტი არტ. — (1852—1927)—გერმანელი მწერალი, ჟურნალისტი და მთარგმნელი. მის კალამს ეკუთვნის „ქართველი მგოსნები“ — ქართული პოეზიის პირველი ანთოლოგია გერმანულ ენაზე, „ვეფხისტყა-

ოსანი" თუბ ლექსად. „საქართველო. ბუნება. ზნე-ჩვეულებანი“ და სხვ.

15. თავდგირიძე ნ. — 1909 წელს იყო ქ. სუხუმის ქართველი კრიტიკოსი, ჟურნალისტი, პუბლიცისტი. ის დაპატიმრებულ იქნა ნ. თავდგირიძესა და დავით მიქელაძესთან ერთად 1909 წ. მარტში საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის საკითხზე სიტყვიერ გამოცხადების გამო.
17. თუმანიშვილი-წერეთელი ანასტასია (1849—1932) — ქართველი მწერალი და პუბლიცისტი ქალი, „კვალისა“ და „ჭეჭილის“ რედაქტორი.
18. ელენე წერეთელი — გიორგი წერეთლის ქალიშვილი. ის თანამშრომლობდა „ეკელიში“.
19. ვიქტორია (1819—1901). ინგლისის დედოფალი.
20. ეკატერინე გაბაშვილი — (1851—1938) საზოგადო მოღვაწე და მწერალი ქალი.
21. საუბარია გიორგი წერეთლის შრომაზე — „Археологическая экспедиция по квирильскому ущелию“, Москва, 1898
22. ბაბო ბაგრატიონ-დავითაშვილი — ცნობილი ქართველი მოღვაწისა და დიდი მთარგმნელის ივანე მაჩაბლის ცოლის და.
23. ირაკლი წერეთელი — გიორგი წერეთლის უფროსი ვაჟი.
24. ანასტასია მაჩაბელი — ივანე მაჩაბლის მეუღლე.
25. ნევისონი — ინგლისელი მწერალი და მოგზაური, რომელმაც 1905—6 წლებში იმოგზაურა რუსეთში.
26. მაუდ ა. — ინგლისელი მწერალი. ტოლსტოის ნაწარმოებთა ინგლისურ ენაზე მთარგმნელი.
27. ელისაბედ როსტომაშვილი — ცნობილი პედაგოგისა და საზოგადო მოღვაწის ივანე როსტომაშვილის (1852—1924) მეუღლე.
28. ელენე როსტომაშვილი — ივანე როსტომაშვილის ქალიშვილი, მარჯორი უორდროპის ნათლელი, რომელიც თორმეტი წლის ასაკში გარდაიცვალა.
29. მოხე ჭანაშვილი — (1855—1934)—ცნობილი ქართველი ისტორიკოსი.
30. ალექსანდრე ხახანაშვილი — (1866—1922) ცნობილი ქართველი მეცნიერი, მოსკოვის უნივერსიტეტის პროფესორი.
31. სვიმონ წერეთელი — ქუთაისის გუბერნიის თავდა-აზნაურთა წინამძღოლი 90-იან წლებში.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. აბაშიძე ე.—ინდოეთის გზებზე, თბ., 1957.
2. აბულაძე ი.—მე—12 საუკუნის საერო მწერლობა და „ვეფხისტყაოსანი“, 1922, თბილისი.
3. ასათიანი ლ.—ქართველი ხალხის ლიტერატურული ურთიერთობანი მოძმე ხალხებთან, თბ., 1950.
4. ბარამიძე ა.—შოთა რუსთაველი, თბ., 1958
5. ბიბინაძე ა.—ანდრეას გრიფიუსი და ტრაგედია „საქართველოს დედოფალი კათარინა“. სად. ნაშრომი. ქუთაისი, 1950.
6. გაჩეჩილაძე გ.—მხატვრული თარგმნის ზოგიერთი საკითხი, თბ. 1958.
7. გაჩეჩილაძე ს.—ლიტერატურისმცოდნეობის შესავალი. თბ. 1957.
8. გაწერელია აკ.—ქართული კლასიკური ლექსი, თბ. 1953.
9. გაწერელია აკ.—რჩ. ნაწ. ტ. I, თბ., 1962.
10. ზანდუკელი მიხ.—ახალი ქართული ლიტ. თბ., 1958.
11. თამარაშვილი მიხ.—ისტორია კათოლიკობისა ქართველთა შორის. თბ., 1902.
12. იმედაშვილი გ.—რუსთველოლოგიური ლიტერატურა. თბ., 1956.
13. იორდანიშვილი ს.—ნარკვევები ქართული ლიტერატურის ისტ. თბილისი, 1953.
14. კეკელიძე კ.—ქართ. ლიტ. ისტ. ტ. I, 1941 თბ.
15. კეკელიძე კ.—ქართ. ლიტ. ისტ. ტ. 2, თბ. 1941.
16. ლაიზვეიცოი — იულოეს ტარენტელი, თბ. 1958.
17. ლამბერტი —სამეგრელოს აღწერა, თბ. 1938.
18. ლესინგი —მინა ფონ ბარნჰელმი, თბ. 1946.
19. ნადირაძე გ.—რუსთაველის ესთეტიკა. თბ. 1958.
20. ნადირაძე გ.—ილია ჭავჭავაძის შეხედულებანი მხატვრულ თარგმანზე „ლიტ. გაზ.“ 1951 წ. № 46.
21. ნოზაძე ვ.—„ვეფხისტყაოსნის“ ფერთამეტყველება, ბუენოს აირეს, 1953.
22. ნოზაძე ვ.—„ვეფხისტყაოსნის“ მზისმეტყველება. სანტიაგო დე ჩილე, 1957.
23. ნოზაძე ვ.—„ვეფხისტყაოსნის“ ვარსკვლავთმეტყველება. სანტიაგო დე ჩილე, 1957.

24. ორბელიანი ს. ს.—მოგზაურობა ევროპაში, თბ., 1959.
- 24ა. ორლოვსკაია ნ.—მორფოლოგიის შრომები ქართული ენის დარგში, ცისკარი, 1964, № 6.
25. რუსთაველი შ. —„ვეფხისტყაოსანი“, თბ., 1888.
26. რუსთაველი შ. —„ვეფხისტყაოსანი“ თბ., 1957.
27. რუხაძე ტ. —ქართულ-რუსული ლიტერატურული ურთიერთობის ისტორიიდან მე-16—17 სს. თბ., 1960.
28. საბინინი გ. —საქართველოს სამოთხე. პეტერბურლი, 1882.
29. საქართველოს ისტორია. თბ., 1958.
30. სახოკია თ.—ქართული ხატოვანი სიტყვა-თქმანი. თბ., 1953.
31. ურუშაძე ვ. —მთარგმნელობითი პრინციპების ზოგიერთი საკითხი სად. ნაშრომი. თბ., 1950.
32. ქართული ხალხური ზღაპრები, თბ., 1890.
33. ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი. ტ. 2, თბ., 1951.
34. ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი. ტ. 3. თბ., 1953.
35. ქილილა და დამანა. თბ., 1949.
36. შუა საუკუნეების ისტორია. თბ., 1947.
37. ციციშვილი გ. —საბჭოთა ლიტერატურის შემოქმედებითი მეთოდისა და სპეციფიკის შესახებ. თბ., 1960.
38. ცხადაძე ქ. —უცნობი ავტორის „ნინოს ცხოვრება“. კეკელიძის საიუბილეო კრებული. თბ., 1959.
39. წერეთელი გ.—„ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტის მეცნიერული შესწავლისათვის. „მნათობი“, 1962, № 2.
40. ჭავჭავაძე ი.—თზ. სრ. კრებული, ტ. თბ.; 1958.
41. კიკინაძე ზ.—საქართველოს ერის მიმართეა საფრანგეთს და ინგლისთან თბ., 1911.
42. ჭელიძე ვ. —ცხოვრება ივანე მაჩაბლისა. თბ., 1955.
43. ხაჯთასი გრ. —ნარკვევები გერმანული ლიტერატურის ისტორიიდან. ტ. 1. თბ., 1953.
44. ჭავჭავიძე ივ. —ანდრია მოციქულისა და წმ. ნინოს მოღვაწეობა საქართველოში. „მოამბე“, 1900, № 5.
45. ჭავჭავიძე ივ. —„ქართული საისტორიო მწერლობა. თბ., 1945.
46. „ივერია“ 1888.
47. „ივერია“, 1894.
48. „ივერია“, 1895.
49. „ივერია“, 1896.
50. „ივერია“, 1900.
51. „კვალი“, 1896.
52. „აკაკის კრებული“, 1898; № 10.
53. „მნათობი“, 1956, № 1.
54. „მოამბე“, 1896, № 9—10.
55. „საბჭოთა ხელოვნება“, 1957, № 6.

ქართული
 ენციკლოპედია

56. „სახალხო ვაზეთი“, 1912 № 633—34—35
57. „მწყემსი“, 1901, № 3.
58. „ცნობის ფურცელი“, 1886, №.
59. Бальмонт К.— „Витязь в барсовой шкуре“, Москва, 1937.
60. Бердзэ П. — Грузинские истоки греческого дактилического гекзаметра, автореферат, Тб., 1949 г.
61. Веселовский — Байрон. Москва, 1961.
62. Записки вост. отд. русского археологического общества, том XIII 1901.
63. Ивашева— история зап. европейской литературы XIX в.; т. 1, 1950. Москва.
64. Ивашева—История зап. европейский литературы, XIX в.; т. 2, Москва, 1950.
65. История английской лит. т. I Ленинград, 1943.
66. История — „ — „ т. 1^a, Москва, 1945.
67. — „ — „ — „ т. 2, Москва, 1955.
68. — „ — „ — „ т. 2^a, Москва, 1953.
69. — „ — „ — „ т. 3, Москва, 1958.
70. Марр Н. — Вступительные и заключительные строфы „Витязя в барсовой коже“, Петербург, 1910.
71. Марр Н. — „Культ женщины и рыцарство“, Петербург, 1910.
72. Новое обозрение, 1894. № 3742
73. — „ — „ 1896, № 1270
74. Орловская Н. — Грузинская тематика в творчестве Карло Гольдони. — თბ. საბ. უნივერსიტეტის წიგნთმცემი, 1962.
75. Руставели Ш. — „Витязь в тигровой шкуре“, Москва, 1941.
76. Руставели — „ — „ — „ Москва, 1957.
77. Русская мысль, 1894, т. 12.
78. Тексты и размышления . . . кн. 12, 1910.
79. Теория и критика перевода, Ленинград, 1962.
80. Федоров М. — Введение в теорию перевода, Москва, 1953.
81. Хаханов А. — Источники по введению христианства в Грузию. Москва, 1893.
82. Чуковский К. — Высокое искусство, Москва, 1941.
83. Georgian Folk Tales London, 1894
84. Morrow's Word Finder. New York. 1827.
85. Nesfield—English Grammar, London.
86. Lang D.—Georgian Studies in Oxford, Oxford Slavonic Papers, Oxford, 1959.
87. Pope A.—Poetical works.
88. Rustaveli Sh.—The Man in the Panther's Skin, London 1912.

- 89. Rustaveli Sh.—The Knight in the Tiger's Skin, Moscow, 1938. სტარაბაქოვი
- 90. Rythm in Prose and Verse. London, 1957. ზნობის რიტმი
- 91. Shakespear W.—Moscow, 1937.
- 92. The Life of St. Nino, Oxford, 1900.
- 93. Vallins—The Best English, London, 1960.
- 94. Wardrop O.—The Kingdom of Georgia, London, 1833.
- 95. Wardrop M.—Notes of Journey in Georgia in 1894-95.
- 96. Wardrop O.—English-Svanetian Vocabulary, Oxford, 1911.
- 97. Webster's Collegiate Dictionary. U. S. 1946.

შესავალი	3—11
ევროპელთა ინტერესი ქართული კულტურისადმი...	12—23
მარჯორი უორდროპის ურთიერთობა მე-19 საუკუნის მეორე ნახევ- რის ქართველ საზოგადო მოღვაწეებთან...	24—66
ქართული ლიტერატურა მარჯორი უორდროპის ინგლისურ თარგმანებში	67—120
ქართული ზალხური ზღაპრები	67—74
„შგზავრის წერილები“	74—79
„განდევილი“	79—87
„წმიდა ნინოს ცხოვრება“	87—93
„ვეფხისტყაოსანი“	90—120
მარჯორი უორდროპის წერილები	121—176
რეზიუმე (რუსულ და ინგლისურ ენებზე)	177—182
შენიშვნები	183—184
გამოყენებული ლიტერატურა	185—188

37(C41)(09)
008(47.922) (092 უორდროპი)
თ 373

რედაქტორი ლ. დღონდი
მხატვარი გ. ფურცელაძე
მხატვრული რედაქტორი ირ. ჯანაშვილი
ტექნიკური რ. იმნაიშვილი
კორექტორი ვ. თათვიშვილი

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 17/VI 65 წ.
ჭალაღის ზომა 84X108 1/32
ნაბეჭდი თაბახი 10
სააღრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი 8,99
უე 00324. ტირაჟი 2000. შეკვ. № 448
ფასი 75 კაპ.

სტამბა № 3, თბილისი, პლუხანოვის 181
Типография № 3, Тбилиси, Плеханова 181

Лейла Ивановна Тактакишвили-Урушадзе

Марджори Уордроп

(На грузинском языке)

Издательство „Литература და Хელომება“

Плеханова 179

19 Тбилиси 65

